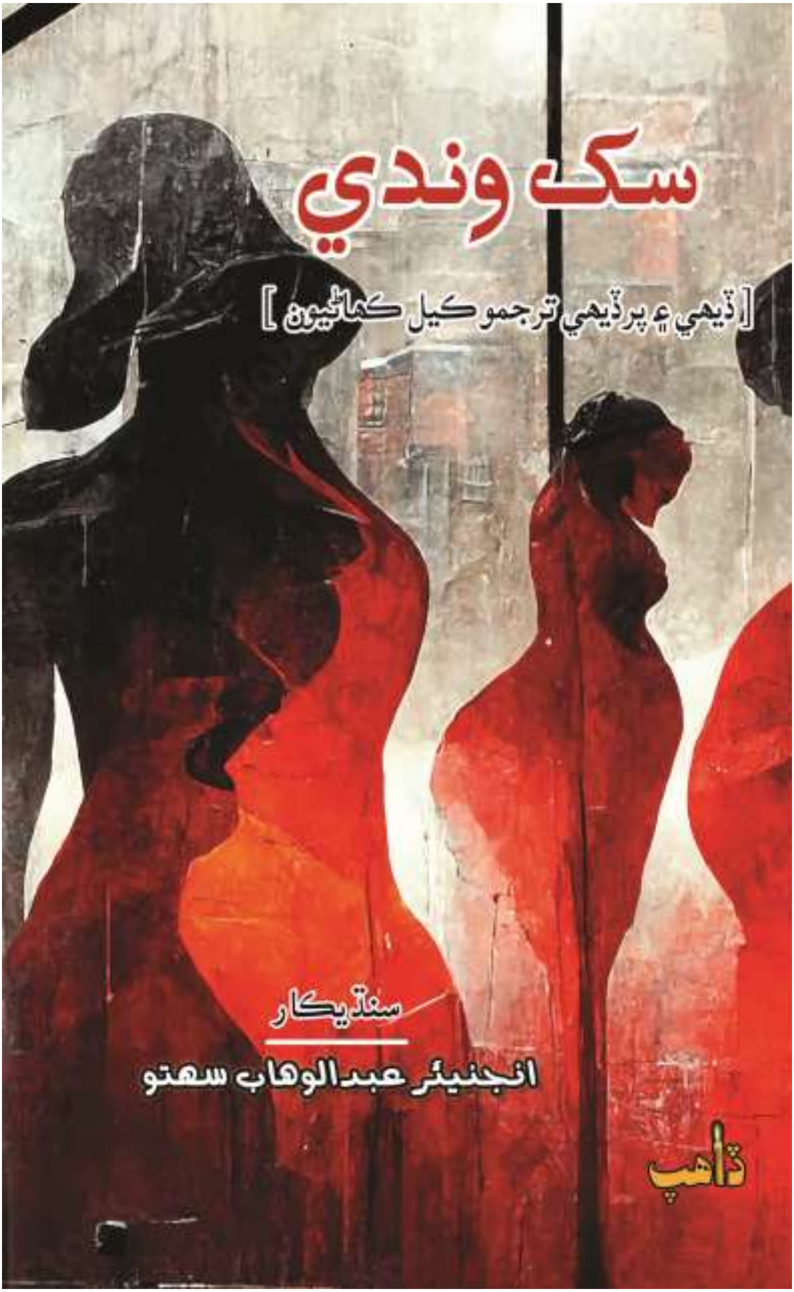
سک وندي
[ڏيهي ۽ پرڏيهي ترجمو ڪيل ڪهاڻيون]
سنڌيڪار
انجنيئر عبدالوهاب سهتو
ڏاهپ

سُک وَندِي

(ڏيهي ۽ پرڏيهي ترجمو ڪيل ڪهاڻيون)

سنڌيڪار

انجنيئر عبدالوهاب سهتو

ڏاهپ پبليڪيشن

لاڙڪاڻو ـ 2023ع

ڊجيٽل ايڊيشن

2023ع

سنڌ سلامت ڪتاب گهر

ڏاهپ پبليڪيشن لاڙڪاڻي جو ڪتاب نمبر 20
© ڏاهپ پبليڪيشن لاڙڪاڻو 2022ع

ڪتاب: سُک وندي
(ڏيهي ۽ پرڏيهي ترجمو ڪيل ڪهاڻيون)
سنڌيڪار: انجنيئر عبدالوهاب سهتو
ڇاپو پهريون: جنوري ٢٠٢٣ع
ٽائيٽل: عبدالمهيمن سهتو
ڇپائيندڙ: ڏاهپ پبليڪيشن لاڙڪاڻو

قيمت: ٤٠٠ رپيا

ڊجيٽل ايڊيشن: سنڌ سلامت ڪتاب گهر
2023ع
www.sindhsalamat.com

"*Sukhwandi*" (Native and Foreign translated short stories)
Translated By: Engr. Abdul Wahab Sahito
1st Edition: January 2023
Published by: Dahap Publication Larkano
E-mail: riazatburiro@gmail.com
Rs. 400/-

هيءُ ڪتاب ڏاهپ پبليڪيشن لاڙڪاڻي پاران
ڊاڪٽر رياضت برڙي ڇپرائي پڌرو ڪيو.

انتساب

پڙهڻ جي شروعات ڪهاڻين ۽ سفرنامن سان ڪئي. تنهن دؤر ۾ سنڌيءَ ۾ سفري ڪالم، فقط **الطاف شيخ** صاحب ئي لکندو هيو، جيڪي ڇپبا به هيا ۽ ڪتابي صورت ۾، نوَن پڙهندڙن تائين پهچندا به هيا. انهن ڪان متاثر ٿي، ڪچو ڦڪو لکڻ به شروع ڪيم، جيڪا عادت، پڙهڻ سان گڏ، اجا تائين برقرار آهي. الطاف شيخ صاحب سنو لکندڙ آهي. وٽس نئين ۽ اڻ ڏٺل ڳالهه، لفظن ۾ سمجهائڻ جو وڏو ڏانءُ آهي. ڊائري: ’الطاف شيخ جي نوٽ بڪ تان‘ ۽ پهاڪن جا ڪتاب: Proverbs Of Far East، ’رڻ آهي گهوٽ سان‘ پڻ لکيا اٿائين. انهن صنفن ڪان علاوه پرڏيهي ڪهاڻيون ۽ ناول پڻ، اتان جي ٻولين منجهان سڌو سنئون ترجمو ڪري ڪتابي صورت ۾ ڇپرايا اٿائين. جيئن ’پيار جي ڳُهٽَ‘، ’ٻارن جون آکاڻيون‘، ’ماستر هريام جو ٻئنڪاڪ وڃڻ‘، ’ڏاهي جهرڪي ۽ ٻيون ڪهاڻيون‘، ’سوزيءَ سان پيار‘، ’اناميڪا‘، ’خدا ڏي خط‘، ’مس سدا بهار چنبيلي‘ ۽ ’ٽوڪيو جي گيشا گرل‘ (ناول) وغيره. ٻاهرين دنيا جي معاشرن ۽ سماجن ڪي سولي سنڌيءَ ۾ سمجهائڻ سبب، سندس سنڌي ادب ۾ بي انتها ۽ لازوال خدمتون آهن. ٻوليءَ جي واڌ ويجهه جي تاريخ، سندس ڪيل ڪم ڪي ساراهڻ ڪان سواءِ اڻپوري رهندي. جيئن ته هيِ پورهيو پڻ ڏيهي ۽ پرڏيهي ڪهاڻين جي ترجمي تي مشتمل آهي، ان ڪري مناسب ٿيندو ته ان جو انتساب به سنڌي ٻوليءَ جي اهڙي خدمتگار جي نالي منسوب ڪجي.

مان پنهنجو هيءُ پورهيو، **الطاف شيخ** صاحب کي ارپيان ٿو.

- انجنيئر عبدالوهاب سهتو

سنڌسلامت پاران

سنڌ سلامت ڪتاب گهر پاران نامياري ليکڪ ۽ محقق انجنيئر عبدالوهاب سهتي پاران ڏيهي ۽ پرڏيهي ڪهاڻين جي سنڌي ترجمي تي مشتمل ڪتاب ”سُک وَندي“ اوهان اڳيان آڻي رهيا آهيون.

انجنيئر عبدالوهاب سهتي ڏيهي ۽ پرڏيهي ادب مان او هينري، ليو ٽالسٽاءِ، فرينڪ رچرڊ اسٽاڪٽن، موپاسان، عزيز نيسن، چراغ حسن حسرت، غلام عباس، قدرت الله شهاب، گلزار ۽ سيد گلزار حسنين جون چونڊ 24 ڪهاڻيون، هن ڪتاب ”سُک ونديءَ“ ۾ آنديون آهن، ۽ انهن سيني ڪهاڻين کي سلوڻي سنڌي ٻوليءَ ۾ ترجمو ڪيو آهي. انهن ڪهاڻين بابت ڇا چوئجي! ۽ ترجمي جي ٻوليءَ بابت ڇا لکجي! سهتو صاحب ڪهاڻين ۾ ٻه ٻڙ تہ ٻوليءَ جو ٻہ وينجهارُ. سندس مهارت ۽ ڪماليت ترجمي ۾ آشڪار آهي.

هي ڪتاب ڏاهپ پبليڪيشن، لاڙڪاڻو پاران 2023ع ۾ ڇپايو ويو. ٿورائتا آهيون رياضت ٻرڙي ۽ انجنيئر عبدالوهاب سهتي جا جن هي ڪتاب سنڌ سلامت ڪتاب گهر ۾ اپلوڊ ڪرڻ لاءِ موڪليو.

محمد سليمان وساڻ
مينيجنگ ايڊيٽر (اعزازي)، ڪراچي
سنڌ سلامت ڊاٽ ڪام
sulemanwassan@gmail.com
www.sindhsalamat.com
books.sindhsalamat.com

فهرست

- پيش لفظ .... ڊاڪٽر رياضت برڙو 7
- سادا اکر .... انجنيئر عبدالوهاب سهتو 9

١. قصو ڪيڪٽس سٽيءَ ڪان آيل گراهڪ جو .... او هينري 11
٢. پيالو .... ٽالسٽاءِ 17
٣. شينهن ڪن چوڪري .... فرينڪ رچرڊ اسٽاڪٽن 25
٤. پوءِ جو پڇتاءُ .... موپاسان 34
٥. نقلي هيرا .... موپاسان 44
٦. حقيقت ڪن خواب .... عزيز نيسن 51
٧. الف ليلا وارو حجم .... چراغ حسن حسرت 56
٨. ان جي پڙهڻ سان گهٽن جو پلوٽيندو .. چراغ حسن حسرت 60
٩. سراغ رسانيءَ جو افسانو .... چراغ حسن حسرت 68
١٠. شاهجهان جي تصوير .... چراغ حسن حسرت 69
١١. قصو سُتل جاڳيل جو .... چراغ حسن حسرت 75
١٢. ڪانيءَ جي ٽنگ .... چراغ حسن حسرت 81
١٣. ڪلو قانوني .... چراغ حسن حسرت 85
١٤. ڪيلي جي ڪل .... چراغ حسن حسرت 92
١٥. هاريءَ جو خواب .... چراغ حسن حسرت 100
١٦. هڪ عورت .... چراغ حسن حسرت 102
١٧. هڪڙو هيو راجا .... چراغ حسن حسرت 106
١٨. سک وندي -..غلام عباس 108
١٩. امڙ .... قدرت الله شهاب 125
٢٠. ءِ عائشہ اچي وئي .... قدرت الله شهاب 137
٢١. اڏڙ .... گلزار 149
٢٢. سنبنڌ .... گلزار 154
٢٣. ڪنهن جي ڪهاڻي .... گلزار 159
٢٤. جاڳنگ ٽريڪ .... سيد گلزار حسنين 164

پيش لفظ

ڪهاڻي تہ هر ماڻهوءَ جِي آهي، ڪا مختصر، تہ ڪا طويل! ڪا ڏکن ۾ ڏڏل، تہ ڪا سکن سان سرشار! ڪا وقفي دوران وندر، تہ ڪا جنگ و جدل سان پرپور جُهد! ڪا پيار جي پُڪار، تہ ڪا نفرت جو پيڪو! ڪا زندگيءَ جو ذرو، تہ ڪا موت جِي جَجهائي!

ڪهاڻي تہ ساهدارن جِي بہ آهي! ڪهاڻي گدڙ جِي بہ آهي، تہ شينهن جِي بہ! ڳجهہ جِي بہ آهي، تہ ٻڪيري جِي بہ! پنئور جِي بہ آهي، تہ پنپيوريءَ جِي بہ! مانگر جِي بہ آهي، تہ پَلي جِي بہ! ۽ ڪهاڻي نِمُ جِي بہ آهي، تہ ڪِرڙ ۽ ڪانديري جِي بہ!

ڪهاڻي فطرت جِي بہ آهي! ڌرتيءَ، چنڊ، سج، ستارن، ڪتين، جُهرمٽن، ٽيڙُن، خلا ۽ آسمان جِي ڪهاڻي! هوا، باهہ، پاڻيءَ، ڪنوڻ، انڌلٺ ۽ جُهڙ جِي ڪهاڻي! جهنگ، برپٽ، صحرا، سمنڊ، درياءَ ۽ ڏونگر جِي ڪهاڻي!

ڪهاڻي تہ مادي، شَڪتيءَ ۽ وقت جِي بہ آهي!

ڪهاڻي سَچ ۽ ڪُچ جِي بہ آهي، ٻولي ۽ گونگائپ جِي بہ آهي، اجرڪ ۽ اوگهڙ جِي بہ آهي، خوشبوءِ ۽ بدبوءِ جِي بہ آهي، تہ ٻُوءِ جِي بہ آهي!

ڪهاڻي دينُ ۽ ڌرم جي بہ آهي، تہ ڪُفر جِي ڪيفيت جي بہ!

ڪهاڻي ٽُنهنجِي، منهنجِي، هِن جِي، هُن جِي، اُن جِي، ڪنهن جِي، سڀ جِي آهي! جي، ڪا بہ ڪهاڻي ناهي، تہ اُها بہ ڪهاڻي آهي!

ڪهاڻي چَوڏسا آهي! اها هيٺ-مٿي، اندر-ٻاهر، هر هنڌ آهي! ان ڪري ڪهاڻي اڳُ بہ هئي، هاڻي بہ آهي ۽ آئنده بہ هوندي! اها ماضي، حال ۽ مستقبل آهي! ڪا ڪهاڻي لِکِي وئي آهي، ڪا لکجي پئي ۽ ڪا اجا لکجڻي آهي!

ڪهاڻيون سوين، هزارين، لکين لکيون ويون آهن. ڪا مون لکِي، ڪا تو لکِي، تہ ڪا عبدالوهاب لکِي! ۽ ايئن... بنهہ ايئن، ڪا ڪهاڻي او هينري، لِيو ٽالسٽاءِ ۽ فرينڪ آر. اسٽاڪٽن لکِي، ڪا ڪهاڻي موپاسان ۽ عزيز نيسن

لکِي، تہ کا ڪھاڻي چراغ حسن حسرت، غلام عباس، قدرت الله شهاب، گلزار ۽ سيد گلزار حسنين بہ لکِي آهي! انهن لکيل انيڪ ڪھاڻين مان، ڏينهن۔ رات جي ڪلاڪن جيترين، فقط ٢۴ ڪھاڻيون، هن ڪتاب "**سُک وندي**" ۾ آنديون ويون آهن، ۽ انهن سڀني ڪھاڻين کي سلوڻي سنڌي ٻوليءَ ۾ ترجمو ڪيو آهي انجنيئر عبدالوهاب سَهتي.

سهتي صاحب جِي هاڻي تہ ادبي طور تي پَڪي ۽ پُختِي سڃاڻ پهاڪن ۽ چوڻين تي گهڻي ۾ گهڻو ڪم ۽ تحقيق ڪندڙ محقق جي آهي، پر سندس پڙهندڙن کي پليءَ پت خبر آهي تہ هُن ادبي دنيا ۾ اول اول ڪھاڻيڪار طور ئي پاڻ کي مڃرايو هو ۽ ساندهہ تي ڪتاب سندس ڪھاڻين جا ڇپيا هئا: "**هراس**"، "**جڏهن بُت ئي چوي ڪافر**" ۽ "**هَٿ جِي وَڍِي**". ممڪن آهي تہ اهي ٽئي ڪتاب سندس "**ڪھاڻي۔ڪليات**" جي صورت ۾ ڇپجي اچن! بهرحال، پَلي ڳالهہ آهي تہ هُن تخليق کان پوءِ ترجمي ۾ بہ ڪھاڻيءَ جي چونڊ ڪئي آهي. انهن ڪھاڻين بابت مان ڇا چوان! ۽ ترجمي جي ٻوليءَ بابت ڇا لکان! سهتو صاحب ڪھاڻين ۾ بہ پَڙُ تہ ٻوليءَ جو بہ وينجهارُ. سندس مهارت ۽ ڪماليت ترجمي ۾ آشڪار آهي. اميد رکجي تہ هُو سنڌي ادب ۾ ترجمو ٿيندڙ ڪھاڻين ۾ واڌارو ڪندڙ اِن سِٽي سلسلي کي هلائيندو ايندو.

ساٿ سلامت،

ڊاڪٽر رياضت ٻرڙو

١۵ ڊسمبر ٢٠٢٢ع،

لاڙڪاڻو

ساداکر

منل جسڪاڻيءَ جي ڪهاڻي ڪتاب ”ٻوڏ ۽ برسات“ جي ڇپجڻ کان پوءِ، ماهوار مئگزين ”همسري آنلائين“ حيدرآباد جي طرفان غلام نبي سومري صاحب فون ڪري، ڪتاب منجهه لکيل مهاڳ بابت ڳالهه ٻولهه ڪئي ۽ ”همسريءَ“ ۾ شامل ٿيڻ جي ترغيب پڻ ڏنائين. اول ته ڪا ڳالهه ڪا نه پئي سُجهي ته ڇا ڪجي ۽ ڇا موڪلجي؟ جو سندس زور، ان ڳالهه تي هيو ته مضمون نه ٿا موڪلي سگهو، ته ڪهاڻيون ئي لکي موڪليو! اها ٻي ڳالهه آهي ته پنهنجي دل، ٽيهارو سال اڳ، تخليقي ڪهاڻيون لکڻ کان هٽي، پهاڪن ۽ چوڻين جي دنيا ۾ وڃي ڦاٿي هئي. اهو موضوع وري ”همسريءَ“ ۾ ڇپجڻ جهڙو نه پئي سمجهيو ويو، ڪنهن ڪيائڻ جي ڪيم. جڏهن ٻئي دفعي فون آئي ته پوءِ ترجمو ٿيل ڪهاڻيون موڪلڻ لاءِ حامي ڀريم. ان کان پوءِ ”همسريءَ“ ۾ هر مهيني ڪهاڻي، پنهنجي چونڊ ۽ چس سان، ترجمو ڪري موڪلڻ لڳس، جيڪا جيئن جو تيئن ڇپجندي به رهي. هن مجموعي ۾ شامل لڳ ڀڳ سموريون ڪهاڻيون ماهوار ”همسري“ ۾ ڇپيل آهن. جڏهن ته هارڊ ڪاپيءَ يا ڪتابي صورت ۾ اڳي ڇپيل ناهن. اهي پڙهندڙ، جيڪي آن لائين پڙهڻ جا عادي ناهن، تن جي دلچسپيءَ خاطر اهي ڪهاڻيون ڪتابي صورت ۾ پيش ڪجن ٿيون.

ڪهاڻين جي ماخذن ۽ ليکڪن بابت سرسري ڄاڻ، پڙهندڙن جي دلچسپيءَ خاطر، هيٺ ڏجي ٿي.

راقم جي پهرين پهرين، چونڊ جي نظر پئي وڃي، چراغ حسن حسرت (١٩٠٤ع-١٩٥٥ع) جي ڪهاڻين تي، جيڪو پنهنجي سر صحافي، ايڊيٽر، مضمون نگار، شاعر هئڻ سان گڏ افسانه نگار پڻ هيو. نوَ ڪن افسانا، سندس ڪتاب ”دھوپ چھاؤں“ (ڇپيندڙ: نيشنل بڪ فائونڊيشن) ۾، مضمونن سان گڏ ڇپيل آهن، جتان سندس سموريون ڪهاڻيون ترجمو ڪري، ”همسري“ ڏانهن موڪليون ويون هيون، جيڪي هتي شامل ڪيون ويون آهن. افسانن جا ريخته وارا نالا، ساڳيءَ معنيٰ سان برقرار رکيا ويا آهن.

جهڙوڪ: الف ليلا کا نائی، اس کے پڑھنی سے بہتسوں کا فائدہ ہوگا، سراغ رسانی کا افسانہ، شاہجہان کی

تصویر، قصہ سوتے جاگتے کا، لکڑی کی ٹانگ، کلو قانونی، کیلے کا چھلکا، کسان کا خواب، ایک عورت ۽ ایک تھا راجا. هتي فقط لفظي ترجمي سان شامل ڪيل آهن.

نيشنل بڪ فائونڊيشن طرفان ڇپايل ڪهاڻي ڪتاب "عالمی افسانے" منجهان روسي ليکڪ ليو نڪولووف ٽالسٽاءِ (١٨٢٨ع-١٩١٠ع) جو هڪ افسانو "پیالہ" (Alyosha the Pot)، فرانسيسي ليکڪ گاءِ ڊي موپاسان (١٨٥٠ع-١٨٩٣ع) جا ٻه افسانا "پچھتاوا" ۽ "نقلی ہیرے" (The Diamond Necklace)، آمريڪي ليکڪ وليم سڊني پورٽر عرف او هينري (١٨٦٢ع-١٩١٠ع) جو هڪ افسانو "قصہ کیکٹس سٹی سے آنے والے ایک گاہک کا" (The Buyer from Cactus City)، امريڪي ليکڪ فرينڪ رچرڊ اسٽاڪٽن (١٨٣٤ع-١٩٠٢ع) جو هڪڙو افسانو "عورت یا شیر" (Lady or Lion) ۽ ترڪيءَ جي ليکڪ عزيز نيسن (١٩١٥ع-١٩٩٥ع) جو هڪڙو افسانو "حقیقت یا خواب" ترجمو ڪيا ويا آهن.

سنگ ميل پبليڪيشنز لاهور طرفان ڇپايل، گلزار (١٩٣٦ع) جي لکيل افسانن جو مجموعو "دھواں" تان ٽي افسانہ "سانجھ"، "ادھا" ۽ "کس کی کہانی" ترجمو ڪيا ويا آهن. ٽنهي جو مواد، نيٽ تي رکيل مواد سان پڻ ڀيٽيو ويو آهي. غلام عباس (١٩٠٩ع-١٩٨٢ع) جو "انندی" ۽ قدرت الله شهاب (١٩١٧ع-١٩٨٦ع) جا "ماں" ۽ "اور عائشہ آ گئی" نيٽ تان ئي کنيا ويا آهن. جڏهن ته قدرت الله شهاب جو اول الذڪر افسانو، سندس آپ بيتي "شہاب نامہ" ۽ مؤخر الذڪر افسانو سندس افسانن جي مجموعي "سرخ فیتہ" ۾ پڻ شامل آهن.

سيد گلزار حسنين جو تعلق تحصيل ديپالپور، ضلع اوڪاڙه سان آهي. سندس لکيل افسانو "جاگنگ ٹریک" نيشنل بڪ فائونڊيشن طرفان ڇپايل، سندس افسانن جي مجموعي "پتھر چہرے" تان ترجمو ڪري شامل ڪيو ويو آهي.

اميد ته پڙهندڙ، پڙهڻ پڄاڻان، پنهنجيءَ راءِ کان آگاهه ڪرڻ نه وساريندا.

انجنيئر عبدالوهاب سهتو

٨٩ پروفيسرس ڪالوني-٢
قنبر روڊ- لاڙڪاڻو

او هينري

قصو ڪيڪٽس سٽيءَ ڪان آيل گراهڪ جو

(آمريڪي ڪهاڻي)

هيءَ ڪهاڻي ارڙهين صديءَ جي آخر ڏاري جي آهي، جڏهن آمريڪا جو ڪيڪٽس سٽي، مسين ٧٠ هزار کن ماڻهن تي مشتمل، هڪڙو ننڍڙو شهر هيو. هن شهر اندر، صرف هڪڙو وڏو اسٽور هيو، جيڪو Navarro & Platt جي نالي سان مشهور هيو ۽ گهڻ-ماڙ تي مشتمل هيو، جتان شوقين عورتن ۽ مردن لاءِ اعليٰ ڪوالٽيءَ جو سامان مليو ٿي. ڪيڪٽس سٽيءَ جا گهٽ ۾ گهٽ ويهارو هزار سرنديءَ وارا ماڻهو، هن اسٽور ۾ وڃي، دل تي پنهنجو ڏن خرچيندا هيا.

مسٽر ناواڙو Mr. Navarro هن اسٽور جو سينيئر پائيوار هيو، جڏهن ته نوجوان ۽ چڙو چاند John Platt هن جو جونيئر پائيوار هيو.

هر سال بهار جي مند جي منڍ ۾ مسٽر ناواڙو، ڏکهو ۽ ٿڪائيندڙ سفر ڪاٽي، سامان خريدڻ لاءِ نيويارڪ ويندو هيو. مگر هاڻي ٻه سال کن ٿيندا جو وڏي عمر هئڻ سبب، هو ٿڪاوٽ محسوس ڪرڻ لڳو هيو. تنهنڪري ايندڙ سال جي بهار جي مند کان ٿورو آڳاٽو، هڪ ڏينهن هن پنهنجي جونيئر پارٽنر جان پليٽ کي چيو:

”ڏس جان! هاڻ مان ڪراڙو ٿي ويو آهيان، تنهنڪري هن سال نيويارڪ، سامان وٺڻ لاءِ، تو کي وڃڻو پوندو.“

جان بيزاريءَ منجهان چيس: ”نيويارڪ! آهي ته گوناگون، ٿڪائي ڇڏيندڙ ۽ بي رونق شهر، پر اوهان زور ٿا پريو ته پوءِ مان ئي هليو ويندس.“

ٿورن ڏهاڙن پڄاڻان جان، هڪ بهترين ۽ خوبصورت ٽيڪساس جو روايتي سوٽ پايون، لوئر براڊ وي ۾ واقع Zibbaun & Son جي شاندار شو روم منجهه داخل ٿيو هيو. شو روم جي مالڪ، جنهن جون نظرون عقابي ۽ يادادشت هاٿيءَ جهڙي هئي، جان کي پري کان ئي سڃاڻي ورتو ۽ وڏي گرمجوشيءَ سان اڳتي وڌي ڪيس پليڪار ڪرڻ بعد چيو:

”تو کي ڏسڻ سان ئي سمجهي ويو هيس تہ هن سال ٽڪائي ڇڏڻ وارو ڪم، منھنجي جھوني دوست، تنھنجي حوالي ڪيو آهي. چڱو! پھرين اهو ٻڌاءِ تہ مون وارو يار ڪيئن آهي؟“

”هان! اهو بلڪل نيڪ آ ۽ تو لاءِ خاص طور سلام ڏنا هيائين.“

زبان زز ZibbaunZizz مرڪي، هاڪار ۾ ڪنڌ ڌوڻيو ۽ چيائينس: ”جان! ڪاروباري ڳالھيون تہ پيون صبحاڻي ٿينديون. ھيو تہ شو روم بہ بند ٿيڻ وارو آهي. تنھن هوندي بہ اڄ مان مٿئين فلور تي تو کي صرف نئين فيشن جا جوڙا تہ ڏيکاريان، جيڪي اڄ ئي آيا آهن.“

مٿئين فلور تي ويندي، زز هڪ ڪلارڪ کي چيو تہ: ”مس آشر کي تہ مٿي موڪلجانءِ!“

جيئن ئي جان، مس آشر کي ڏٺو تہ ڏسندو ئي رهجي ويو. سندس دل جو دهڪو تيز ٿي ويو. هو ائين ٻيھجي ويو جيئن پاهڻ جو بت ٻٽيو، پھاڙ جي چوٽيءَ تي بيٺو هجي ۽ سندس اکيون، چنيچڻ بنا مس آشر کي ئي تڪي رهيون هيون. جان کي ائين، پاڻ ڏانھن ڏسندي، گھڙي پلڪ لاءِ تہ مس آشر شرم ۾ ٻڏي وئي. هوءَ زز جي ٽاپ ماڊل سيلز گرل هئي. سندس ڪم هيو تہ گراهڪ کي مال جا تفصيل ٻڌائي ۽ خاص خاص جوڙن جا ڪوٽ، هينگرن تان لاهي، پاڻ پائي ڏيکاري. مس آشر پنھنجي سونھري وارن ۽ خوبصورت چھري ۽ پنھنجي ڊگهي هانيءَ سان گڏ، هڪ وڏي پر ڪشش ڇوڪري هئي. ڪيس زز جي شو روم ۾ ڪم ڪندي بہ سال ٿيا هيا. ھيو تہ هوءَ پنھنجو ڪم، چڱيءَ طرح سان ڄاڻندي هئي. ڪڏهن بہ ائين نہ ٿيو هيو تہ گراهڪ هتان خالي موٽي ويو هجي.

اچانڪ زز چيو: ”جان، مردن جا ڪجھ جوڙا تہ تو ڏٺا، هاڻ مس آشر تو کي شھزادين جا ڪجھ گائون ڏيکاريندي، جيڪي هلڪن ڦلڪن رنگن ۾ آهن ۽ توهان جي علائقي جي آبھوا جي لحاظ کان ڏاڍا آرامده رهندا.“ اهو چوندي زز، هڪڙي گائون ڏانھن اشارو ڪندي چيو: ”مس آشر، هن کان شروع ڪر!“

مس آشر، ڦڙتيءَ سان اهو گائون کڻي ڊريسنگ روم ڏانھن وئي ۽ جھٽ پلڪ ۾ اهو گائون پائي بہ چار وکون، پنھنجي سھڻي جسم کي لوڏيندي، واپس ڊريسنگ روم ڏانھن هلي وئي ۽ ٿناقٽ هڪڙو ٻيو گائون پائي آئي. اهو سلسلو لڳ ڀڳ ٽيھارو کن منٽ هليو. جان تي سحر واري ڪيفيت طاري هئي. ڪڏهن هن گائون کي پئي ڏٺو تہ ڪڏهن صرف مس

آشر کي، جنهن هن جي ذهن ۾ هڪڙو عجيب مانڍاڻ مچائي ڇڏيو هيو. جڏهن ڊسپلي ختم ٿيو ۽ جان خاموش ٿيو بيٺو رهيو ته زز کي ڳڻتيءَ ورايو ته ڪٿي سندس گراهڪ ڪنهن ٻئي شو روم ۾ اهڙيون ڊريسون ڏسڻ جي باري ۾ ته ڪو نه پيو سوچي. پوءِ اچانڪ زز جو آواز آيو:

”جان! تو کي ڇا وڻيو آهي. اهو فيصلو ڪرڻ جي ڪا به تڪڙ ناهي. چڱو آ ته تون رات جو سوچجانءِ ۽ صبحاڻي فيصلو ڪجانءِ. البته مان اهو ضرور چوندس ته اسان جي ڪوالٽيءَ جهڙو سامان، سو به اسان وانگر مناسب اگهه تي سڄي نيويارڪ ۾ ڪنهن ٻئي هنڌ نه ملي سگهندو. ٻيو ته مان اهو به سوچيو پئي ته تو جهڙي وضعدار نوجوان کي نيويارڪ جهڙي خشڪ ماحول ۾ بيزاري پئي محسوس ٿيندي هوندي. ڇا تون ان ڳالهه کي پسند ڪندين ته ڪا سني ۽ سهڻي ڇوڪري، رات جي مانيءَ تي تو سان گڏ هجي. مان سڄهان ٿو ته مس آشر جهڙي پياري ڇوڪري تو سان گڏ هجي ته پلو رهندو.“

جنهن وقت زز اهي ڳالهيون ڪري رهيو هيو ته ان وقت مس آشر ڊسپلي ڪري، هيٺ وڃي چڪي هئي.

”مگر، هوءَ ته مون کي سڃاڻي به ڪا نه!“ جان چيو.

زز پنهنجي ٿلهن پرووڻن کي تاءُ ڏئي چيو: ”هوءَ بلڪل سڃاڻندي، جڏهن مان کيس مناسب طريقي سان چوندس.“ اهو چئي هن ٿورو وڏي واڪي مس آشر کي رڙ ڪري سڏيو.

جڏهن هوءَ آئي ته زز معنيٰ خيز نگاهن سان مُرڪي کيس چيو: ”ٻڌ! مس آشر، جان جو هتي ڪو به سنگتي ساٿي ڪونهي. جيڪڏهن تنهنجي ڪا خاص مصروفيت ناهي ته هو چاهي ٿو ته اڄ شام ڊنر تي ان جو ساٿ ڏي.“ اهو چئي، زز هيٺ هليو ويو.

مس آشر، جهٽ پلڪ لاءِ ڇت ڏانهن ڏسي، مرڪي چيو: ”بلڪل! مان هلندس، اها ته مون لاءِ فخر جي ڳالهه آهي.“

شام جو ستين بجي، ٻئي براڊ وي ريسٽورنٽ جي هڪ ميز تي ويٺا هيا. مس آشر کي، ڪاري رنگ جو اسڪرٽ پاتل هيو، جنهن ۾ هوءَ اجا وڌيڪ سهڻي پئي لڳي. جڏهن جان، مس آشر کان مشورو ڪري، ڊنر جو آرڊر پئي ڏنو ته مس آشر کي چيائين: ”ڇا توهان ڪجهه ڊرنڪ لاءِ گهرائڻ پسند ڪندئو؟“

جواب ۾ مس آشر، دلفريب مرڪ سان چيس: ”مان ڊراءِ مارٽيني ونڻ پسند ڪندس.“

جڏهن ويٽر، ڊراءِ مارٽينيءَ جو گلاس رکي هليو ويو تہ جان، ڪچهريءَ جي شرعات ڪرڻ لاءِ چيس: ”مس آشر! اوهان جو پورو نالو ڇا آهي؟“

”منهنجا ويجها دوست، مون کي هيلن چوندا آهن.“

”هيلن ڏس! مان هاڻي پنهنجي باري ۾ ٿوريون عجيب پر دلچسپ ڳالهيون ٿو ٻڌايان. ڪجھ سالن کان، جڏهن بہ ڪيڪٽس سٽي ۾ ان جي اوس پاس بهار جي مند ايندي آهي تہ هر ڏِسا رنگارنگي گل ڦل نکري پوندا آهن. ان وقت مان پنهنجي دل ۾ عجيب قسم جي خمار چاڙهيندڙ ڪيفيت محسوس ڪندو آهيان ۽ ڪنهن اهڙي ساٿيءَ بابت پيو سوچيندو آهيان جنهن سان ڪڏهن مليو نہ هجان، ڪڏهن ڪيس ڏٺو نہ هجي، نہ ڪڏهن سندس باري ۾ ڪنهن کان ٻڌو هجي. نہ وري اهو تہ هوءَ ڪير آهي، ڪاٿي آ جنهن کي منهنجي دل پئي ڳولي ٿي. ڪڏهن ڪڏهن منهنجي دل چوندي آهي: هوءَ مون کي اوچتو ڪٿي نہ ڪٿي ملي ويندي. پوءِ وري ائين ئي ٿيو تہ اڄ جڏهن مون تو کي ڏٺو تہ منهنجيءَ دل چيو تہ اها تون ئي آهين، جنهن جي مون کي ڳولا هئي.

وري تو جڏهن پهريون دفعو مون ڏانهن ڏٺو هيو تہ مون کي تنهنجي اکين ۾ ٿوري عجيب چمڪ نظر آئي هئي، جنهن مان مون محسوس ڪيو تہ تو کي مون سان ملڻ، پلو لڳو هو. هاڻ منهنجي ڳالھ ڌيان سان ٻڌ! مان صبحاڻي موٽيو ٿو وڃان ۽ تون مون سان گڏ هوندينءَ. پنهنجي انهن جذبن جي تو کي پڪ ڏيارڻ خاطر، اڄ جڏهن مان تو کي ونڻ، تنهنجي اپارٽمينٽ ڏانهن پئي آيس تہ رستي مان، مون تنهنجي لاءِ هڪڙو تحفو پڻ ورتو آ.“

اهو چئي، جان پنهنجي ڪيسي مان هڪڙي ٻن قيراطن جي هيري واري منڊي ڪڍي، هيلن ڏانهن وڌائي. هيلن، اتي جو اتي، پنهنجي فورڪ سان جان ڏانهن موٽائي ڇڏي ۽ ٿورو سخت لهجي ۾ چيائينس: ”تون پاڻ فيصلو ڪرڻ وارو ڪير آهين؟“

”هيلن ڏس! مان هڪ لک ڊالرن کان وڌيڪ جي حيثيت وارو ماڻهو آهيان. مان تو کي ڪيڪٽس سٽيءَ ۾ هڪڙو خوبصورت گھر ٺهرائي ڏيندس.“

”منهنجا عزتدار ’گراهڪ‘، تون مون کي خريد ڪري نہ ٿو سگهين، پلي ڪٽي تنهنجي حيثيت ڏھ لک ڊالرن کان بہ وڌيڪ چو نہ هجي. جڏهن

مون تو کي پهريون دفعو ڏٺو هيو تہ مون محسوس ڪيو هيو تہ تون ٻين گهڻن اچڻ وارن گراهڪن کان مختلف هوندين، مگر هاڻي سمجهيم تہ تون بہ ٻين مرد گراهڪن وانگر آهين، جيڪي اهو سمجهندا آهن تہ جيڪي ڇوڪريون انهن سان ڪمپنيءَ جي طرفان ڊنر تي ايندڙيون آهن، سي ويڪائو مال وانگر آهن.“

جان، سڌو ٿي ڪرسيءَ تي ويهي رهيو. هڪ ڊگهو ساهہ کنيائين. پوءِ چيائينس: ”ڇا تنهنجو مطلب آهي تہ تون ائين جڏهن ڪمپنيءَ طرفان خاص گراهڪن سان ٻاهر ويندي آهين تہ اهي سڀ تو سان ان قسم جون ڳالهيون ڪندا آهن، جيئن مون تو سان ڪيون آهن؟“

”ها! اهي سڀ وڏا وڏا ڊاڙ ڊش هڻندا آهن. قيمتي هيرن جواهرن جون ڳالهيون ڪندا آهن. تو ۾ ۽ انهن ۾ صرف هڪڙو فرق آهي تہ هو فقط ڳالهيون ڪندا آهن، مگر تون هيري جي مندي هٿ ۾ کنيون آيو آهين.“

جان مرڪندي چيس: ”تنهنجي ڳالهہ ٻڌي، مون کي ڏورو قرار ٿيو تہ مان ٻين گراهڪن کان ڏورو گهڻو بهتر ماڻهو ثابت ٿيو آهيان. چڱو هاڻي ائين آهي تہ صبحاڻي مان اوهان جي اسٽور تي پهچي، هڪڙي گاڏي خريد ڪندس ۽ تو کي ساڻ ڪري ڪيڪٽس سٽي روانو ٿيندس.“

اتي اچانڪ هيلن ڳالهہ کي ڪٽيندي چيس: ”بس بس! پليز! ختم ڪر! مان اهڙيون ڳالهيون ٻڌي ٻڌي ٿڪجي پئي آهيان.“

ماني کائڻ پڄاڻان، جڏهن ٻئي اپارٽمينٽ جي دروازي تي پهتا تہ شب بخير چوندي، جان هيلن کي پنهنجي ڇاتيءَ سان لڳائڻ جي ڪوشش ڪئي تہ هيلن پنهنجي پوري وِتَ سان، پنهنجي کليل هٿ جي ترڻيءَ سان، جان کي ڳٽي تي زمائتي ٿڦڙ وهائيندي چيو: ”آخر، آهين نہ تون بہ انهن منجهان هڪ.“

پنهنجي ڳٽي کي مهٽڻ لاءِ، جيئن ئي جان پنهنجو رومال ڪڍيو تہ ان سان گڏ ڪا شيءِ نڪري دروازي جي فرش تي ڪري پئي. جان، نِوڙي کڻي ورتي تہ هيلن چيس: ”معزز گراهڪ! پنهنجي ڪِنَ جهڙي مندي تہ کڻيئي، هاڻي پيرن ڊاهڻ جي بہ ڪر!“

”نہ! هيءَ ساڳي مندي نہ هئي.“ جان، پنهنجي ترڻي کوليندي چيس: ”هيءَ تہ وهانءَ جي لاءِ، مون سون جي مندي ورتي هئي.“

هيلن، حيرت وارين اکين سان وهانءَ واري منديءَ کي ڏسندي چيس: ”ڇا! واقعي! تنهنجو اهو ئي ارادو هيو؟“

انهيءَ اپرانڊ، ڪنهن اپارٽمينٽ جو دروازو کولي ڇڏيو.

”شب بخير! هاڻ صبحاڻي اسٽور تي ملاقات ٿيندي.“ اهو چوندي، جان ڦڙتيءَ سان ٽڪڙيون وکون کڻندي، واپس موٽي آيو.

مس آشر، ڊوڙي ڏاڪڻيون چڙهندي، زور سان پنهنجي ڪمري جو دروازو اچي کوليو ۽ پنهنجي ساٿياڻي ايما، جيڪا ستي پئي هئي، تنهن کي ڌونڌاڙي جاڳايو. ايما گهٻرائجي پڇيس: ”هيلن! ڇا ٿيو آهي؟ ڪاٿي باهه لڳي آ ڇا؟“

مس آشر چيس: ”نه! ڪنهن ٻئي هنڌ نه لڳي آهي، صرف منهنجي دل ۾ لڳل آهي.“

ايما چيس: ”ڪيڪٽس سٽي، وينيزولا ۾ هڪڙو ننڍڙو زرعي شهر آهي، جتي زلزلا ايندا رهندا آهن. گهڻو ٽڙو، اتي حبشي ۽ باندر رهندا آهن. اتي مليريا جو تپ عام آهي ۽ ٻيو ته اتي آتش ٻرندڙ جبل به جام آهن. مگر هيلن! اهو سڀڪجهه تون ڇو ٿي پڇين، سو به اڌ رات جو هن بيگاهه وقت.“

”مون کي انهن ڳالهين جي ڪا به پرواهه ناهي.“ مس آشر، وڏي جوش سان جواب ڏيندي چيس: ”سڀاڻي مان پنهنجي نئين زندگيءَ جي شروعات ڪرڻ لاءِ، سدائينءَ لاءِ اتي پئي وڃان.“

***

(سنڌي روپ: سيد ارشاد وارث جي ڪيل اردو ترجمي تان)

ٽالسٽاءِ

پيالو
(روسي ڪهاڻي)

”اليوشيا“، ننڍي ياءُ جو نالو هيو. سڀئي ڪيس ”اليوشيا“ ئي ڪوٺيندا هيا. ليڪن هڪ ڏينهن جي ڪرٽي هيءَ تي جو امڙ ڪيس ڪنهن پاڙيواريءَ جي گهر، کير پهچائڻ لاءِ موڪليو ته واٽ تي ٿابو ڪائيندي، پاڻُ سنڀالي نه سگهيو ۽ پڳل پيالي سان گهر موٽي آيو. ان ڏينهن اليوشيا تي گهر ۾ موچڙا پيا ۽ جڏهن هو ٻاهر نڪتو ته گهٽيءَ جي ٻارن ٻه مٿس هيڙهو هيڙهو شروع ڪري ڏنو: ”پيالو! پيالو! اليوشيا پيالو!“ ان ڏينهن کان اليوشيا تي نالو، پيالو پئجي ويو.

اليوشيا جا ڪَنَ، سندس چهري جي پيٽ ۾ وڏا هيا. اهڙا وڏا ڪَنَ، جن کي ڏسي لڳندو هيو جڻ ڪو وڏو پکي پَر ٽيڙي، اچي سندس ڪنن تي وينو هجي. ڳوٺ ۾ هڪڙو اسڪول هيو، ليڪن پڙهڻ اليوشيا لاءِ مشڪل ڪم ثابت ٿيو. ٻيو ته وٽس وقت ٻه نه هيو. سندس وڏو ياءُ شهر ۾ هڪڙي واپاريءَ جي گهر ۾ نوڪر هيو. اهو ئي سبب هيو جو جنهن ڏينهن کان اليوشيا پنڌ ڪرڻ شروع ڪيو هيو، ان ڏينهن کان گهر جو ڪم ڪار ٻه شروع ڪري ڇڏيو هيائين. ڇهن سالن جي عمر ۾، پيءُ جي سمورين ٻڪرين جو رکوالو بڻجي ويو ۽ ٿورڙن ڏهاڙن ۾ کيس ڏينهن رات گهوڙن جي نظرداريءَ تي لڳايو ويو. ٻارهن سالن جي عمر جو ٿيندي ئي ٻنين ۾ هر ڪاهڻ ۽ گهوڙي گاڏيءَ تي شهر کان سامان آڻڻ جا فرضَ سر انجام ڏيڻ لڳو. سندس چهري تي هر وقت تازائي ۽ سرهائي رهي پئي. پاڙي جا ٻارڙا مٿس کلون ڪندا هيا ته هو ماٺ ڪيو کين پيو ڏسندو هيو يا وري پاڻ ٻه پيو ٽهڪ ڏيندو هيو. اگر پيءُ ناراض ٿيس ته ڪنڌ جهڪايون وينو سندس ڇڙٻون ٻڌندو ۽ جڏهن ابي جي دل جو اوٻر نڪري ويندو ته سنهي مشڪ ڇپن تي آڻي، پنهنجي ڪم ڪي وڃي چنبڙندو.

جڏهن اليوشيا اوڻويهن سالن جو ٿيو ته سندس وڏي ياءُ کي، جبري ڀرتيءَ وارا وٺي ويا. اليوشيا کي ٻڌايو ويو ته هاڻ کيس شهر وڃي، پنهنجي ياءُ جي جاءِ تي نوڪري ڪرڻي آهي. ٻئي ڏينهن کيس، وڏي ياءُ جا وڏا جوتا

پارايا ويا ۽ شهر وني وجي تاجر آڏو پيش ڪيو ويو. تاجر کي اليوشيا جا نرم نقشَ ۽ نازڪ هٿ پير، ڪم لاءِ ناموزون لڳا.

”مان پئي سمجهيو تہ سائمن جي جڳھ تي مون کي سنو نوڪر ملي ويندو.“ تاجر ڪيس نهن کان چوٽيءَ تائين ڏسندي چيو: ”هيءُ منهنجي ڪهڙي ڪم جو آ؟“

”هيءُ هر ڪم ڪري سگهي ٿو.“ اليوشيا جي پيءُ، ٿڌندي چيس: ”ڏهن چوڪرن جي جاءِ تي هيءُ اڪيلو ڪافي آهي. ڪمزور لڳي ٿو پر اوهان ڪيس ٿڪائي نہ سگهندئو.“

”خير! اها تہ خبر پئجي ويندي.“ تاجر، هڪ دفعو ٻيهر اليوشيا کي غور سان ڏٺو.

”ٻيو تہ موٽائي ورندي ڏيڻ، هن سکي ئي ناهي. وس پڄيس تہ سڄي ڄمار ٻنا ڪاڌي ڪائڻ جي ڪم ڪندو رهي.“

”ڏسي وٺنداسين!... ڇڏي وجينس..!!“ تاجر، ٻي رُخايءَ سان چيس.

اهو اليوشيا جي نئين زندگيءَ جو آغاز هيو.

تاجر جي آڪهہ وڏي نہ هئي. ٻڍڙي امڙ ۽ زال کان علاوه ٻہ پٽ هيس، جن مان هڪڙو تعليمي سرگرمين ۾ اڳتي تہ ٻيو وري دنياوي معاملن ۾ پڙ هيو. مڙني کان ننڍي ڌيءَ هيس، جيڪا هاءِ اسڪول جي آخري درجي ۾ هئي.

منڍ ۾ اليوشيا، ڪنهن کي ڪو نہ وڻيو. هو هاريءَ جو ٻار هيو ۽ هنن کي اجا تائين سندس وجود، مٽيءَ سان پيوت لڳي رهيو هيو. هن جو لباس ڏسي، ائين لڳندو هيو ڄڻ هن پورو جسم هڪ چادر سان ڍڪي ڇڏيو هجي. ڪيس مذهبي ماڻهن سان ڳالهائڻ جو ڍنگ ئي نہ ايندو هيو ۽ هو معزز ماڻهن جي ڪچهريءَ وارن گفتن ۾ استعمال ٿيندڙ لفظن کان اڻڄاڻ هيو. بهرحال، ٿورڙن ڏهاڙن پڄاڻان، تاجر جا گهر-ڀاتي، اليوشيا جا هيراڪ ٿي ويا. آخرڪار، هن جي ڪسرتي طبيعت، سندن هيانءُ ٺاري ڇڏيو. ڪين ڄاڻ ٿي وئي تہ هو ڪنهن ڪم يا ڪنهن ڳالھ تان ڇڙي نہ ٿو. موٽائي ورندي نہ ٿو ڏئي. هڪ ڪم پورو ٿيندي ئي، ٻنا ساهيءَ جي ٻيو ڪم شروع ڪيو ڇڏي. آهستي آهستي، تاجر جي سڄي گهر جو ڪم، اليوشيا جي حوالي ٿي ويو. جيتري تيزيءَ سان هو پنهنجون ذميواريون نڀائيندو ويو، ايتري تيزيءَ سان سندس ذميوارين ۾ واڌارو ايندو ويو. هو الل فجر، سجاڳ ٿيندو هيو ۽ هڪ مَنو تي هر ڪم نبيريندو ويندو هيو. تاجر جي زال، ان جي ماءُ،

ڏيءُ، پٽ، نوڪرياڻي ۽ بورچي، سنهن ٿلهن ڪمن جي سلسلي ۾ هن ڪي ئي هيڏي هوڏي پيا ڀڄائيندا هيا. ۽ هيءُ، صبح کان شام تائين، چوگام ڦيراتا ڪائيندي پيو نظر ايندو هيو.

ڪيس سڄو ڏهاڙو، هن قسم جا گفتا ٻڌڻا پوندا هيا:

”اليوشيا! ڊڪ ۽ وجي هن ڪي هتي وٺي آءُ!“

”تورو هن جو خيال ڪجانءِ اليوشيا!“

”موت تي هن ڏانهون بہ ٿيندو اڇجانءِ، ٻيو...“

”اهو نہ ٻڌان تہ تو کان وسري ويو.“

”ها! ها! اهو بہ ضروري آ!“

اليوشيا، مڙني جي ٻڌندو، ياد رکندو، مشڪندو ۽ هڪ پنيان ٻيو ڪم ڪندو ويندو. ڪجھ ڏهاڙن پڄاڻان، اليوشيا جا ڊگها جوتا ڇڄڻ لڳا ۽ هنڌئون هنڌئون سندس ڪڙين ۽ پبن جي کل نظر اچڻ لڳي. تاجر، ڪيس جوتن جو نئون جوڙو گهرائي ڏنو. نوان جوتا ڏسي، اليوشيا جو چهرو ٻهڪڻ لڳو. ليڪن نون جوتن، سندس پراڻن پيرن کي ٿڏي تي پنهنجو نہ ڪيو. شام تائين جوتن جي لڦن بيحال ڪري ڇڏيس. ڪيس اهو بہ ڊچ هيو تہ نئين جوتي جا پئسا سندس پگهار مان ڪاٽيا ويندا ۽ جڏهن سندس پيءُ سندس پگهار وٺڻ ايندو تہ مٿس ڏاڍو خفي ٿيندو. ڪجھ ڏهاڙن کان، سندس پيءُ ڪيس ساندھ تنبيھ جي تاهوت لايو بيٺو هيو تہ: پنهنجا جوتا، ڏاڍو تڪڙا پيو گسائين، تورو احتياط ڪر!

اليوشيا، منهن-آنڌاري اٿي، چلھ لاءِ ڪاٺيون گهڙيندو، اڱڻ ۽ ٻاهرئين ٻڌر جي صفائي ڪندو، گهوڙن جو راتب ۽ ڳئن لاءِ گاھ پني جي ڪندو، چلھ ۾ باھ مچائيندو، سڄي گهر جا جوتا چمڪائيندو، ڏٽيءَ جا ڪپڙا چنڊي اس تي وجهندو، پٽيون ۽ فرنيچر اگهندو، وري بورچيءَ جي چوڻ تي سودو سلوھ وٺڻ لاءِ بازار جو رخ ڪندو يا نوڪرياڻيءَ جي هدايت تي ٿانءَ ڌوئڻ لڳندو. انهن کان واندو ٿيو تہ ڪيس ڪنهن جي نالي جي چٺي چپاني ڏئي، شهر جي ٻئي حصي ۾ موڪليو ويندو ۽ اتان موٽندي ننڍي ڏيءُ کي اسڪول مان آڻڻ جي ذميواري پڻ سونپي ويندس. تنهن جي باوجود ڪير نہ ڪير چئي ڏيندس: ”اليوشيا! خدا جا ٻانها! ... ڪاٿي آهين!.. اچا! ... هاڻي اجهو وج! .. ٻيو.. ...“ ۽ اليوشيا، تڙي ڪڙي ويندو ۽ سچتائيءَ سان نئين ڪم ۾ مصروف ٿي ويندو.

واندڪائيءَ جي گهڙي مليس ته ان دوران مانيءَ تي ٻوڙ ٿڦي ڪائيندو. اگر ان دوارن به ڪو ڪم متس اچي پيو ته مانيءَ جو رول ناهي، هٿ ۾ ڪنيو پنهنجي هدف ڏانهن وني ڊوڙندو. نوڪرياڻي ڪيس مانيءَ جي وقت تي نه پهچڻ جي ڪري دڙڪا ڏيندي، ليڪن سندس مجبوريءَ تي ترس ڪائي اها به سندس لاءِ ٿورو ڪجهه بچائي به رکي ڇڏيندي هئي.

اليوشيا، گهٽو ٽٽو چپ ۾ هوندو هيو. جڏهن ڪيس ڳالهه ڪرڻي ئي پئجي ويندي هئي ته هو جملن بجاءِ لفظن ۾ پنهنجي مراد ٻڌائيندو هيو. اگر ڪير ڪانئس پڇندو ته: ”تون فلاڻو ڪم ڪري سگهندين؟“ ”چو نه!“ هيءُ جواب ڏيندو ۽ اڳلي جو جملو پورو ٿيڻ ڪان اڳي ڪم ۾ جنبي ويندو. ڪيس ڪا دعا ياد نه هئي. ننڍپڻ ۾ ماڻس ڪيس ٿوريون ٽڪيون دعائون رٽايون هيون، جيڪي وقت جي وٿيءَ سان دل جي فرهيءَ تان ميسارجي ويس.

اهڙيءَ طرح اليوشيا، ٻه سال گذاري ڇڏيا. پوءِ اهڙي ڳالهه تي جو جيڪا سندس زندگيءَ ۾ اڳي ڪڏهن نه ٿي هئي.

اليوشيا کي ڄاڻ هئي ته هر ماڻهوءَ کي ٻين ماڻهن جي ضرورت هوندي آهي. ڪنهن نه ڪنهن سطح تي هڪ ٻئي جي ڪم ايندا آهن. ان ڪري دنيا اندر، انسانن جا انسانن سان تعلقات قائم آهن. اها ڳالهه اليوشيا جي وهم ۽ گمان ۾ به نه هئي ته صورتحال اهڙي به ٿي سگهي ٿي، جو ماڻهو چاهي ته ڪو ٻيو ساڻس گڏ رهي، جڏهن ته ڪيس ٻئي ڪان ڪو ئي ڪم به وٺڻو نه هوندو آهي.

انسانن جي وچ ۾، اهڙو به تعلق ٿي سگهي ٿو! اهو اليوشيا جي لاءِ انڪشاف هيو ۽ ان ڳالهه جو ڪشف، ڪيس تانيا جي ذريعي ئي ٿيو. تانيا، ان نوجوان ۽ يتيم ڇوڪريءَ جو نالو هيو، جيڪا تاجر جي گهر ۾ نوڪرياڻيءَ طور ڪم ڪندي هئي. اها به اليوشيا وانگر محنتي طبيعت جي هئي ۽ ڪيس اليوشيا جي يڪسوئيءَ تي جهبو ايندو هيو. ڪيس ڏسي، اليوشيا کي پهريون دفعو محسوس ٿيو ته دنيا ۾ ڪو اهڙو به آهي جنهن کي هن جي ڪم جي نه بلڪ سندس جند جي ضرورت آهي. ٻاروتڻ ۾ جڏهن اليوشيا جي امڙ ساڻس همدرديءَ جو اظهار ڪندي هئي ته هو حيران نه ٿيندو هيو. هو ڄاڻندو هيو ته سموريون مائرون، پنهنجن ٻچڙن سان پيار ڪنديون آهن. ليڪن تانيا ته ڪيس حيران ڪري ڇڏيو هيو. سندس اليوشيا سان ڪو به سڱ بند نه هيو مگر پوءِ به هوءَ سندس لاءِ مکڻ سان مکيل

ماني، ساندي رکندي هئي. اليوشيا، سٽيپي ماني کائيندو هيو ته هوءَ سندس سامهون ويهي چپڙي ڪري کيس ڏسندي رهندي هئي. انهيءَ دوران اليوشيا جون نظرون ساڻس ملنديون هيون ته هوءَ اڻ-لکو ڪلڻ لڳندي هئي. جهٽ پلک لاءِ اليوشيا چرکي ويندو هيو ۽ وري پاڻ به ڪلڻ لڳندو هيو.

اها صورتحال وري ايتري ته انوکي ۽ پر ڪيف هئي جو منڊ ۾ ته اليوشيا ڏنل ڏنل هيو. کيس وهم تي پيو ته هو هاٽي اڳي واري ڦڙتيءَ سان ڪم نه ڪري سگهندو. تانيا سندس حياتيءَ منجهه اها دري کولي هئي، جتئون هن پهريون پيرو گل ۽ پوپٽ اڏامندي ڏٺا هيا. ان کان اڳي به کيس اهي شيون ڪٿي نه ڪٿي نظر ايندون رهيون هيون، مگر واندڪائي نه هئڻ جي ڪري هو کين چڱيءَ طرح چتائي ڏسي نه سگهيو هيو. ڪم دوران، جڏهن سندس نظر پينٽ جي ان حصي تي پوندي هئي، جيڪو تانيا وڏي مهارت سان رفو ڪيو هيو، ته کانئس بي اختيار نڪري ويندو هيو:
”مهرباني! تنهنجي تانيا!“

جڏهن به ممڪن ٿي سگهيو، ٻنهي هڪٻئي جي مدد ڪئي، ڪليا ۽ ننڍپڻ جا واقعا ورجايا. تانيا کي ڳالهين ڪرڻ جو شوق هيو. اليوشيا کي ٻڌايائين ته ڪهڙيءَ طرح ٻالڪپڻ ۾ هن پنهنجي والدين کي، هڪٻئي پويان، مرندي ڏٺو ۽ پوءِ هوءَ ڪيئن پنهنجي ماسيءَ وٽ پهتي. اليوشيا ٻڌو هيو ته ڳوٺان ڪم جي تاڙ ۾ شهر آيل ڇوڪرا، گهڻو ڪري گهرو نوڪرياڻين سان پرڻجي ويندا آهن. هڪ دفعي تانيا، اليوشيا کان پڇيو ته:
”تنهنجي پيءُ جو تنهنجي شاديءَ جي باري ۾ ڪهڙو ارادو آهي؟“

”خبر ناهي!“ اليوشيا کلها لوڏي جواب ڏنو هيس: ”بهرحال، ڳوٺ جي ڇوڪريءَ سان ته مشڪل آ.“

”ته تو کي ڪا پسند آهي؟“ تانيا، مشڪندي پڇيس.

”مان، تو سان پرڻبس!“ اليوشيا، هارين واري سُتيءَ ۾ پيل چٽي ڳالهائڻ کان ڪم وٺندي چيس: ”تون ڪندينءَ!؟“

”اڙي! ٻڌو! پيالو مون سان پرڻبو!“ اهو چئي، تانيا سندس سادگيءَ ۽ دليريءَ تي کلڻ لڳي. وري هڪدم سنجيده ٿي چيائينس: ”چو نه! اليوشيا! چو نه!“

هفتي کان پوءِ اليوشيا جو پيءُ، هن جي پگهار اگهاڙڻ، شهر آيو. تاجر جي زال تائين خبر پهچي چڪي هئي ته اليوشيا جي مغز ۾ تانيا سان پرڻجڻ جي اٽڻ گهر ڪري وئي آهي. هن مڙس کي اڳواٽ ئي هوشيار ڪري ڇڏيو

هيو: ”پرٽي کان پوءِ ڪا به چوڪري ايتري محنت نه ٿي ڪري سگهي. ٻارن سان گڏ تانيا، اسان لاءِ بيڪار ٿي ويندي.“

تاجر، اليوشيا جي پگهار سندس پيءُ ڏانهن وڌائي ته هو سدا وانگر ڇهڪي پيو: ”مون وارو نينگرڙو ڪيئن ٿو ڪم ڪار ڪري؟ نهڪر ته هو جاٽي ئي نه!“

”جيستائين ڪم جو تعلق آهي،“ تاجر سنجيده لهجي ۾ چيس: ”مون کي ڪا شڪايت ڪانهي. مگر هو اسان جي نوڪرياڻيءَ سان پرڻجڻ جا خواب پيو ڏسي، سو اسان لاءِ فائدي وارو نه ٿيندو.“

”اڙي! هن جي اها همت!“ اليوشيا جي پيءُ حيرت مان چيو. وري گهڙي سوا جي چپ کان پوءِ پوري اعتماد واري لهجي ۾ چوڻ لڳو: ”اوهان ڪا به ڳڻتي نه ڪيو! مان اهو معاملو ختم ڪري پوءِ ويندس.“

جڏهن اليوشيا، ڪو ڪم پورو ڪري، اُپ-ساهو گهر پهتو ته پٽس سندس ئي انتظار ۾ وينو هيو.

”مان تو کي سمجهه وارو ۽ ڀاڳ وارو سمجهندو هيس! ليڪن... هي سڀ ڇا آهي؟“

”ڪجهه به ناهي..... هيءُ ته..... ڪجهه به ناهي.“

”ڇا ڪجهه ناهي؟ پرٽي جو خيال دل مان لاهي ڇڏ! جڏهن اهو وقت آيو ته مان پاڻ تو کي پرڻائيندس.... ڪم وارين ماين کان.... شهر جي مڪار ماين کان پري رهه! سمجهيئه؟!“

پٽس ڇگي دير تائين ڪيس ترش لهجي ۾ مهميز ڏيندو رهيو ۽ هيءُ ڪنڌ جهڪايون ٻڌندو رهيو. جڏهن هو ماٺ ٿيو ته اليوشيا جي ڇهري تي ساڳي مشڪ پکڙجي وئي.

”ته پوءِ؟“ پٽس جو لهجو سواليه هيو: ”مان اهو معاملو ختم سمجهان؟“

”جي ها!“ اليوشيا هاڪار ۾ ڪنڌ ڏوڻيو.

جڏهن پٽس موٽي ويو ته تانيا ڪمري ۾ گهڙي. هن پردي پٺيئون سڄو لقاءُ ٻڌو پئي. سندس نيڻ پنل هيا.

”اسان کي اهو معاملو ختم سمجهڻ گهرجي.“ اليوشيا، نرميءَ سان چيس.

تانيا، ڇپر ڇلڪايا ته به ڳوڙها ڳلن تان ڳڙندا، نيسارا ناهيون هليا ويا.

اليوشيا نيڻ کڻي ڏٺس، گهرو ساهه کنيائين ۽ مٺل آواز ۾ چيائينس: ”ڇا ڪجي.... سڀ ناراض ٿا ٿين... وسارڻو ئي پوندو.“

رات جو سمهڻ کان اڳي، گهر جو دريون بند ڪرڻ دوران، جڏهن هو وڏي سمهڻ واري ڪمري ۾ گهڙيو ته تاجر جي زل ڪيس ڏسندي ئي چيو: ”پيءُ سان مليين؟ هاڻ سڀ ڪجهه وساري، ڪم ۾ دل لاءِ.“

”لڳي ٿو ته وسارڻو ئي پوندو.“ اليوشيا، مشڪي چيس ۽ يڪدم پٺِ ڏي مهڙ ڪري روئڻ لڳو. اهو ڏينهن، اهو ڏيهاڙو، اليوشيا وري نه تانيا جو نالو ڳڌو. هو اڳي کان به وڌيڪ ڪم ۾ مصروف رهڻ لڳو.

سياري جي هڪ صبح، ڪيس ڇت تان برف لاهڻ لاءِ چاڙهيائون. هو برف جا ڍير ڪندو، ريڙهي هيٺ اڇليندو ويو ۽ ٿوري دير ۾ سڄي ڇت اگهي ڇڏيائين. ان کان پوءِ هو روشندانن جي ڇاڄن تي ڄميل برف ريڙهڻ لاهڻ جيئن ئي جهڪيو ته پير کسڪي ويس ۽ هيٺ اچي ڪريو. سندس هينيون ڌڙ، برف جي ڍير ۾ گهڇندو ويو، ليڪن سندس ڪياڙي لوهي جهنگلي سان نا ٿي وئي. ڪرڻ پڄاڻان هو اٿي بينو، پر اٿي جو اٿي ڪنڌ ڍاري برف تي سمهي پيو. تاجر جي ڌيءَ ۽ تانيا ڊوڙي پهتس.

”اليوشيا! تون ٺيڪ آن! تو کي ڌڪ لڳو آ!“ ٻنهي جي آواز ۾ گهبراهٽ هئي.

”ها! ٿورو ڌڪ لڳو آ!“ هن هيٺائيءَ سان ڪنڌ کي ڌوڻ ڏئي چيو: ”ليڪن ٺيڪ آ.“

هن هڪ پيرو ٻيهر، ٻيهڻ جي ڪوشش ڪئي ۽ ٻيهر ناڪام ٿيڻ تي مٿو موٽائي برف تي رکي، مشڪڻ لڳو.

ڪيس ماڻهن جي مدد سان کڻي، هنڌ تي اچي ليٽايائون. ڊاڪٽر معائني کان پوءِ کائنس پڇيو: ”ڪهڙي هنڌ تو سور محسوس ڪرين؟“

”هر هنڌ!“ هن هيٺائيءَ سان چيو: ”ليڪن ٺيڪ آ.“

ٿوري دير کان پوءِ هن اکيون ٽيئون ۽ چيائين: ”روشندانن جي برف رهجي وئي.... ابي کي گهرائي وٺو.“

اليوشيا ٻن ڏينهن تائين هنڌ پيڙو رهيو ۽ ٽئين ڏينهن هنن پادريءَ کي گهرائي ورتو.

”تون مري رهيو آهين اليوشيا؟“ تانيا جو لهجو سواليه هيو.

”اسان سدا رهڻ لاءِ ته ڪو نه ٿا اچون!“ اليوشيا فطري صاف گوئي سان جواب ڏنو: ”هڪ ڏينهن مرڻو به هوندو آهي.“ وري چند لمحن جي ماٺ پڄاڻان چوڻ لڳو...: ”ٻيو ڏنئي! اهو به ڀلو ٿيو. هنن اسان کي پرڻجڻ نه ڏنو. هاڻ ڪيڏو نه افسوس ٿئي ها.“

هو جهيٽائيءَ سان پادريءَ جا چيل لفظ دهرائيندو رهيو. ڪيس خيال پئي آيو تہ جيڪڏهن ماڻهو سيني جي ڳالهہ مجيندو رهي ۽ ڪنهن کي ناراض نہ ڪري تہ نهايت اطمينان سان حياتي گذاري ٿو.

”اگر هتي ائين ٿئي ٿو.“ هن سوچيو: ”تہ هُن جهان ۾ بہ ائين ئي ٿيندو هوندو.“

هن گهڻيون ڳالهيون نہ ڪيون. بس رکي رکي پاڻي پئي گهريائين. پوءِ اوچتو هو ڪنهن خيال ۾ چرڪي ويو. ائين لڳو ڄڻ ڪا ڳالهہ کيس حيران پئي ڪري. اکين ۾ ڦهلجندڙ حيرت سان گڏ هن گهرو ساهہ کنيو، ڄنگهون ٻانهون سڌيون ڪيون ۽ پيالا ڪري ويو.

***

(سنڌي روپ: صغير ملال جي ڪيل اردو ترجمي تان)

فرينڪ رچرڊ اسٽاڪٽن

شينهن ڪن ڇوڪري

(آمريڪي ڪهاڻي)

پراڻي زماني جي ڳالهه آهي ته هڪ نيم وحشي دراوڙ راجا، ونڌيا جبل تان، هِن پارَ جي ڏيهه تي حڪمراني ڪندو هيو. سندس رڳن ۾ هندستان جي آڳاٽن دراوڙن جو رت ڊوڙندو هيو، جنهن مان اجا تائين وحشت جي ڏپَ نه مُئي هئي. جڏهن ته هو بنگال، اوڏ ۽ وچ هندستان جي ڪشتري راجائن جي پچڻ لائق ۽ آريہ ورت جو پاڙيسري هيو. انهيءَ پاڪ پاڙي، سندس خيالن ڪي به متاثر ڪري ڇڏيو هيو. جنهنڪري هو سخي به هيو ته ڇيڙاڪ به هيو، آزاد خيال به هيو ته پراڻين وحشي رسمن جو پابند پڻ هيو. سندس طبيعت، گهڙيءَ تولو، گهڙيءَ ماسو هئي. مگر سندس حڪم، اٽل هوندو هيو.

هو راجا هيو. ڇڙواڳ هيو. تنهنڪري پنهنجي خيالن ڪي، جڏهن ۽ جهڙي طريقي سان چاهيندو هيو، عملي جامو پارائڻ ۾ دير نه ڪندو هيو. ڪيس پنهنجي راءِ تي پورو پروسو هيو. جنهنڪري هو هر ڪم، پنهنجي رضامندي سان سر انجام ڏيندو هيو. جيتوڻيڪ ايوڌيا ۽ ڪپل وستوءَ جي عظيم الشان درٻارن وانگر، سندس هڪ درٻار هئي، جنهن ۾ هن نيم وحشي رعيت منجهئون چڱا چڱا رتن ڪنا ڪيا هيا ۽ ڪانئن مشورو به وٺندو هيو، مگر پنهنجي راءِ جي مخالفت ڪيس پسند نه هئي. ڳالهه جي تائيد تي ڏاڍو گد گد ٿيندو هيو، ليڪن اختلاف راءِ ڪي برداشت نه ڪندو هيو. مخالفت جو خيال به، ڪيس پنهنجي درٻارين جي تمنائن ڪي تباهه ڪرڻ جي لاءِ، ڪافي هيو.

پاڙيسري قوم جي صحبت جي اثر، سندس جهالت ڪي ڪنهن حد تائين پچائي ڇڏيو هيو. پنهنجي همعصر سورمن جي بهادريءَ جي ڪارنامن جي مقابلي ۾ هن به پنهنجي راڄڌانيءَ ۾ هڪڙو تماش گاهه قائم ڪيو هيو. انهيءَ تماش گاهه ۾ هو انساني ۽ حيواني زندگيءَ جا نظارا ڏيکاري، نيم وحشي رعيت ڪي پنهنجي وقت جي تهذيب سان سينگارڻ ۾ وڏي دلچسپي وٺندو هيو. ليڪن انهيءَ تماش گاهه ۾ به سندس دلير وحشت ۽ ڪل مذاق

جي پردي ۾ قِيس ڪرڻ، گڏجي هڪ نئين جدت پيدا ڪئي هئي. يعني اهو تماش گاهه ان لاءِ نہ جوڙايو ويو هيو تہ ماڻهو اتي اچن ۽ گڏ تي ٻن تلواربازن کي وڙهندي ۽ آخر ۾ هڪ کي ساٿو تي ساهه ڇڏيندي ڏسن يا ان جو جابولڻ ٻڌن. نہ ئي وري ان لاءِ تہ هڪ خوني هيبتناڪ درندي جي مقابلي ۾، ڪنهن بي دين راڪاس جو حشر ڏسي، عبرت حاصل ڪن. بلڪ ان تماش گاهه جي بنياد جو مقصد، انهن ڳالهين کان اجا مٿي هيو. جيڪو هيءُ هيو تہ ماڻهن جي ذهني سگهه کي، اجا وڌيڪ وڌايو ۽ مضبوط ڪيو وڃي.

تماش گاهه جو منڊپ، پنهنجي وڪڙدار ورانڊن، پر اسرار لڪل تهہ خانن، منجهيل رستن کان بہ وڌيڪ اوکن لنگهن جي ڪري، شاعراڻي عدل ۽ انصاف جو هڪڙو دلچسپ ذريعو بڻايو ويو هيو.

جڏهن رعيت جو ڪو بہ فرد، اهڙو ڏوهي قرار ڏبو هيو، جنهن سان خود راجا کي پڻ دلچسپي هجي تہ پڙهو ڏياريو ويندو هيو: 'فلاڻي ڏهاڙي، فلاڻي ڏوهيءَ جي قسمت جو آخري فيصلو، شاهي ملاڪڙي ۾ ٿيندو'.

ملاڪڙو، تماش گاهه جي وسيع منڊپ جو مناسب نالو هيو. جيتوڻيڪ ان جي جوڙ جڪ، ڪنهن ڏورانهين تهذيب جو چورايل خاڪو هيو. مگر راجا ان جي استعمال ۾ بہ نواڻ آندي هئي. چو جو راجا آڳاٽي زماني جي ڪارنامن کي دقيانوسي خيالن کان وڌيڪ مان نہ ڏيندو هيو. هيءُ پنهنجي ايجاد کي، مناسب ۽ هر شخص جي لاءِ عمل جي قابل سمجهندو هيو.

تٽ ٻڌل ڏهاڙي تي، جڏهن ماڻهو آڪاڙي جي ويڪرن ورانڊن ۾ ڪنا ٿيندا هيا تہ راجا بہ پنهنجي تلهن متارن ۽ اڌ-اگهاڙن درٻارين جي ڊنب سميت، نروار ٿيندو هيو ۽ مڙني کان وڏي عدالت جي گديءَ تي وڃي ويهندو هيو. چؤطرف سانت جو راڪاس گهمي ويندو هيو. وحشياڻن نعرن جي وڏي گونج، چپڙا چپ ۾ متجي ويندي هئي. ان وقت راجا اشارو ڪندو هيو. سندس اشاري تي، گديءَ جي هيٺين پٽ جو هڪ دروازو کوليو ويندو هيو ۽ ڏوهي، آڪاڙي منجهہ داخل ٿيندو هيو.

راجا جي نڪ سامهون واري پٽ ۾ هڪجهڙا بہ بند دروازا هوندا هيا. ڏوهاريءَ مٿان فرض هيو تہ عدالت عاليہ آڏو، اون آن ڪئي بغير، ڏانهُن وڃي ۽ منجهانئن ڪو هڪ دروازو کولي.

دروازي جي چونڊ، ڏوهاريءَ جي پنهنجي خوشيءَ ۽ پسند تي ٻڌل هوندي. ان ۾ نہ مٿس ڪو زور بار رکبو ۽ نہ وري ڪو ڏس پتو ڏبس. بلڪ ان معاملي ۾ فيصلو انتهائي عدل واري طريقي سان سندس قسمت

تي چڙهيو ويندو. هڪڙو دروازو کلڻ تي خوفناڪ، ظالم ۽ بکيو شينهن نڪرندو. اهو شينهن، ان مقصد لاءِ اڳواٽ ڳولي اتي بيهاريو، جيڪو دروازي مان گجگوڙيون ڏيندو نڪرندو ۽ نِہ-هتي بدنصيب ڏوهاريءَ تي ٽپو ڏئي، ڪيس چيري، ڦاڙي ۽ ماري ڀيا ڀيا ڪري ڇڏيندو. اها ئي انهيءَ ڏوهاريءَ جي سزا سمجهي ويندي.

جڏهن ڏوهاريءَ جي قسمت، اهڙو فيصلو ڪندي تہ لوهي گهڙيال، ماتمي انداز سان وڃڻ شروع ٿي ويندا. آکاڙي جي ٻاهران چؤطرف، ڏهاڙيءَ تي گهرايل ماتمي، پنهنجي دردناڪ چيخن، سنڪن ۽ ٻگلن جي راڙين سان، افسوس جو اظهار ڪندا. عام تماشائي ڪنڌ جهڪايون، غمگين صورت ناهي، آهستي آهستي گهرن ڏانهن موٽي ويندا. سندن دلين ۾ مقتول جي سونهن ۽ جوڀن يا بزرگيءَ ۽ عزت جا احساس، ويرون ٿي اٿندي نظر ايندا. ليڪن ڏوهاري، جڏهن ٻيو دروازو کوليندو تہ منجهانئس هڪ اڻ سامايل عورت، نڪري اچي سندس سامهون بيهندي. ان عورت جو انتهائي سهڻو هجڻ لازمي هوندو ۽ راجا ان کي پنهنجي سلطنت منجهان پاڻ چونڊيندو. ان عورت جو پرڻو، انهيءَ ڏوهاريءَ سان ڪيو ويندو. وري انهيءَ امر کي، ڏوهاريءَ جي بي گناهيءَ جو انعام سمجهيو ويندو.

انهيءَ حالت ۾ اها پرواه نہ ڪبي تہ ڏوهاريءَ کي اڳي بہ ڪا زال آهي يا نہ. پلي هو ڪنهن ٻي عورت کي تن من سان چاهيندو بہ چو نہ هجي. سگهرو هجي يا ڇڙو، راجا پنهنجي ڏنل انعام جي مقابلي ۾، ڪنهن ٻي ڳالھ جو خيال ئي نہ ڪندو.

پرڻي جا سنئوڻ ساٿ، تڏي تي، آکاڙي منجهہ، راجا جي سامهون ادا ڪيا ويندا. راجا جي اشاري سان ترت ٻيو دروازو کلندو. ڏکهن وارن وارا پوڄاري، ڳائڻ ۽ نچڻ وارين ڪنوارين ڇوڪرين کي وٺيو، باجن واڄن سان ساڻ، انهيءَ جوڙي آڏو پهچندا. پرڻي جو ڪاڄ، وڏي ڌام ڌوم سان ڪيو ويندو.

رسمن جي پڄاڻيءَ تي گهڙيال وڄندا. سمورا ماڻهو پنهنجي وحشي ناچ ٽپن سان خوشيءَ جو اظهار ڪندا ۽ بي گناھ ڏوهاري، پنهنجي نئين ڪنوار سان گڏ، گهر ڏانهن روانو ٿيندو. راهن ۾ ڇوڪرا ۽ ڇوڪريون، مٿن گل نڇاور ڪندا ويندا.

راجا جي عدالت جو، اهو ئي نيم مهذب فيصلو هيو. انهيءَ طريقي تي عمل جي خوبي پڌري آهي. ڏوهي، ڪنهن بہ نموني اهو نہ سمجهي

سگهندو هيو تہ عورت ڪهڙي دروازي مان نڪرندي. هو پنهنجي خاش خوشيءَ سان هڪڙو دروازو کوليندو هيو. ڪيس ان ڳالھ جي بلڪل ئي سڌ نہ هوندي هئي تہ مان هاٽي پرٽبس يا مرندس.

ان کان اڳي جيڪي واقعا گذري چڪا هيا تن ۾ شينهن ڪڍهن هِن دروازي مان نڪرندو هيو تہ ڪڍهن هُن دروازي مان. ٻيو تہ اهي فيصلا پلا تہ نہ بہ هيا پر اٽل پڻ هيا. يعني اگر ڏوهي، پنهنجي پاڻ کي واقعي ڏوهي ثابت ڪندو هيو تہ اک چنپ ۾ ڪيس سزا ملي ويندي هئي ۽ اگر هو معصوم ظاهر ٿيندو هيو تہ پوءِ هو ان ڳالھ جو پابند هيو تہ، هو ان کي پسند ڪري يا ناپسند، پر ڪيس راجا جي فيصلي مجڻ کان آجائي ملي ئي نہ سگهندي هئي.

آڪاڙو، هڪڙو مشهور هنڌ هيو. جڏهن ڪُتِ خلق، هڪ اهم فيصلي واري ڏينهن اتي ڪني ٿيندي هئي تہ ڪين ان امر جي بلڪل سُڌِ نہ هوندي هئي تہ هو هڪڙي ڏوهيءَ جو مرٽو ڏسندا يا پرٽو. اها اڻ ڄاڻائي، سندن شوق جي جذبي کي اجا اپاريندي هئي. تماشائي، جوش ۾ ۽ ابهرا نظر ايندا هيا. گهٽا تہ پنهنجي دماغ کان ڪم وٺندي، ابتيون سبتيون قياس آرايون پڻ ڪندا هيا. ليڪن انهيءَ فيصلي تي آگَر نہ ڪٽندا هيا. ڇو جو سندن خيال ۾ فيصلو، ڏوهيءَ جي پنهنجي هٿن ۾ آهي.

ڏُن جي انهيءَ پڪي راجا جي هڪڙي ڌيءَ پڻ هئي، جيڪا سندس خيالن وانگر رنگين ۽ آراستہ هئي. ٻيو هو قدرتي طور، پنهنجي ڌيءُ کي جڳ جهان کان بلڪ پنهنجي جان کان وڌيڪ پيارو پانئيندو هيو.

سندس درٻارين ۾ هڪڙو نوجوان پڻ هيو، جيڪو راڄ جي هڪڙي عزتدار قبيلي مان هيو. ٻيو تہ اهو ازل کان ٿيندو آيو آهي تہ اڪثر درٻاري نوجوان، شهزادين جي محبت جي ڪوڙڪيءَ ۾ ڦاسي، ڏاڍا صدما سهندا آهن. ائين ئي انهيءَ نوجوان تي، راجا جي ڌيءَ پڻ اڪن شڪن هئي. راجا جي ڌيءَ کي پنهنجي محبوب جي جان نثاريءَ تي پورو پورو ڀروسو هيو، ڇو جو هو سڄي راڄڌانيءَ منجھ بهادريءَ، سونهن سوڀيا ۽ مڙس ماڻهائپ ۾ مثالي هيو. هيءَ ڪيس شوق جي شدت سان چاهيندي هئي. ان حد تائين جو سندس چاهت منجھ، تشدد جو جذبو پڻ موجود هيو. هن ڪيس وڌ کان وڌ دل سوز ۽ پر جوش ٻٽائڻ گهريو پئي. خوشقسمتيءَ سان ان اُلا-چڏيندڙ-عشق جو سلسلو ڪنهن مدت تائين هلندو رهيو، ليڪن هڪڙو وقت اهڙو بہ آيو جو اهو راز راجا آڏو کلي پيو.

راجا، پنهنجا فرض نڀائڻ ۾ ويساند ئي نہ وڌي. ڪنهن بہ مونجهاري يا سوچ ويچار ۾ پئي بغير، نوجوان کي حراست ۾ ورتائين ۽ مقدمي جو آخري ڏينهن مقرر ڪري ڇڏيائين. اهو ڏينهن، واقعي يادگار ڏينهن هيو. پرجا ۽ خود راجا، هن مقدمي جي تحقيق ۾ گهڻي دلچسپي وٺي رهيا هيا. هن کان اڳي، ڪڏهن اهڙو واقعو رونما نہ ٿيو هيو جو هڪڙي خاصخيليءَ، راجا جي ڌيءَ سان محبت ڪرڻ جي جرئت ڪئي هجي. شايد دنيا جي منڍ ۾ هيءَ ڳالهہ معمولي تصور ڪئي ويندي هجي، مگر هنن قومن لاءِ معاملو نهايت اهم هيو.

خونخوار جلادن، سموري راڄڌانيءَ جا پڃرا ڄانچيا جونچيا تہ جيئن مڙني کان وڌيڪ سگهو متارو، مڙني کان وڌو ظالم ۽ مڙني کان سرس هيبتناڪ شينهن چونڊي سگهجي.

فن جي وڏن وڏن مبصرن، سڄي ملڪ جي عورتن منجهان هڪ وڏي سُهڻي نوجوانڙيءَ جي ڳولا ڪئي تہ جيئن اگر هن نوجوان جي قسمت جو ستارو ڪيس معصوم ثابت ڪري تہ انهيءَ الزام جي نسبت سان ايڏو وڏو انعام پڻ ڏنو وڃي. ٻيو تہ اها ڳالهہ مڙني تي پڌري هئي. هر شخص ڄاتو پئي تہ الزام بلڪل ئي صحيح ۽ سچو آهي. ڏوهيءَ، شهزاديءَ سان محبت ڪئي آ. انهيءَ کان نہ اهو جوان انڪاري هيو ۽ نہ وري شهزادي. ليڪن راجا انهيءَ ظاهر پاهر ثبوت جي روءِ سان فيصلو ڪري، عدالت جو پنهنجو ايجاد ڪيل دستور، ٽوڙڻ نہ پئي گهريو.

تت ٻڌل وار بہ اچي مٿان سهڙيو. اوس پاس جا ماڻهو بہ اچي مڙيا. تماش گاهہ، تماشائين سان پرجي ويو ۽ هڪ وڏو ڍنب، جنهن کي اندر جاءِ نہ ملي سگهي، سو آکاڙي جي ٻاهران ميڙ ٿيو بيٺو رهيو.

راجا ۽ سندس درٻاري، همشڪل دروازن جي سامهون اچي ويٺا. سڀ ڪجهہ تيار هيو. ماڻهن جا سرٻات، گهري سانت اندر لڪي ويا هيا. راجا اشارو ڪيو. شاهي نشستن جي هيٺان وارو دروازو کليو ۽ شهزاديءَ جو جان نثار، آکاڙي جي اندر داخل ٿيو.

قداور، منهن مهانڊي سان، سهڻي ۽ نهنڍڙ جسم، وٽنڊڙ عضون واري جانٺي جوان لاءِ تماشائين جي دلين ۾ خوشيءَ ۽ رنج جا گڏيل جذبا اڀري رهيا هيا.

اڌ کان مٿي خلق کي، اها بہ ڄاڻ نہ هئي تہ ڪي اهڙا شاندار شخص بہ اسان منجهہ رهن ٿا. ماڻهو سوچي رهيا هيا تہ اهڙي نوجوان سان ڪنهن

شهزاديءَ جي محبت ڪرڻ ڪا حيرت جهڙي ڳالهه نہ ٿي ٿي سگهي. ليڪن هن امتحان جي جاءِ تي سندس هجڻ، ڏاڍو خطرناڪ آهي.

جڏهن نوجوان، آڪاڙي ۾ پير ڌريو تہ دستور مطابق راجا جي تعظيم لاءِ جهڪيو، ليڪن کيس ان وقت راجا جي موجودگيءَ جو ڪو بہ احساس نہ هيو. سندس اکيون خوبصورت شهزاديءَ ۾ ئي ڪتل هيون، جيڪا راجا جي ساڄي هٿ تي ويٺي هئي.

اف! ان عورت جي فطرت ڪيتري نہ دليريءَ واري هئي، ور نہ تہ هوءَ هھڙي وقت، ان جاءِ تي نہ هجي ها! مگر سندس روح ۾ هڪ تڙپ هئي ۽ محبت جي باهہ جنهن کيس اهو نظارو پسڻ لاءِ مجبور ڪيو هيو.

جنهن وقت اهو پڙهو گهمايو ويو هيو تہ سندس محبوب، امتحان جي آڪاڙي ۾ پنهنجي قسمت جو فيصلو، پنهنجي هٿن سان پاڻ ڪندو، تنهن وقت ڏينهن رات هن لاءِ هڪ ٿي ويا هيا. هن انهيءَ امر ڪان سواءِ، ڪنهن بي ڳالهہ سان واسطو ئي نہ رکيو هيو. وٽس طاقت هئي، حڪومت هئي. ان ڪان اڳي انهيءَ انوکي عدالت منجهہ حصو بہ وٺي چڪي هئي. کيس دروازن جا راز بہ معلوم هيا. اها بہ ڄاڻ وٺي چڏي هيائين تہ ٻنهي دروازن جي پويان، کهڙي ڪمري ۾ بکيو شينهن، پيانڪ نيشون ڪڍيو بيٺو آهي ۽ کهڙي ڪمري ۾ حسين عورت ويٺي، انتظار ڪري رهي آهي. راجا جي پر اسرار محل جا دروازا، جن تي چمڙي جا پردا لڙڪي رهيا هيا، ڪنهن بہ قسم جو شور يا آواز ٻڌڻ ڏيڻ جي ڪنهن بہ طرح قابل نہ هيا. ليڪن زور، زر ۽ زن جي محبت جي جذبي، سڄي حقيقت ڄاڻي چڏي هئي. ان کي نہ صرف ايترو معلوم هيو تہ عورت کهڙي دروازي جي پويان، هن جي عاشق جي انتظار ۾ آهي بلڪ کيس اها بہ خبر هئي تہ اها عورت آهي ڪير؟

اها ڪنواري عورت، جيڪا نوجوان ڏوهيءَ جي بي گناهيءَ جي صلي ۾ چوندجي آئي هئي، سا دربار جي مڙني چوڪرين ڪان ڪيترا دفعا وڌيڪ سهڻي ۽ وٽندڙ هئي. خود شهزادي، کيس خوبصورت سمجهندي هئي، ليڪن ساڻس نفرت ڪندي هئي. هن ڪيترا ئي دفعا ڏٺو ۽ تاڙيو هيو تہ اها نازڪ حسينا، محبت ڀرين نشيلن نيڻن سان سندس محبوب کي ڏسندي رهندي هئي. ڪڏهن ڪڏهن تہ شهزاديءَ کي محسوس ٿيندو هيو تہ هن جون نگاهون ڪاميابي ماڻي موٽن ٿيون ۽ سندس محبوب پڻ محبت جي پيغام جو جواب ڏئي رهيو آهي. ڪڏهن ڪڏهن هن، کين پاڻ ۾ ڳالهائيندي پڻ

ڏٺو هيو. اها گفتگو، جيڪا راهه ويندي ۽ جهٽ پلڪ لاءِ ئي هوندي هئي، گمان آهي تہ ناموافق پهلوئن تي ٽيندي هجي. ليڪن شهزاديءَ کي ڪيئن سُڌِ مِلَي؟

شهزاديءَ جي محبوب تي اکيون اڙائڻ واري ڇوڪري، محبت جي ديوي هئي. ليڪن شهزادي، پنهنجي ابن ڏاڏن کان ورثي ۾ مليل انتهائي وحشت سان، ساڻس نفرت ڪندي هئي ۽ اها ئي ڇوڪري هن وقت سامهون وارن دروازن مان هڪ جي پويان لڪايل هئي.

جڏهن سندس محبوب، مڙي ڪيس ڏٺو، ٻنهي جون نگاهون چار ٿيون. ان وقت شهزادي، سڀ کان وڌيڪ اڇي ۽ پيلي منهاندي نظر اچي رهي هئي ۽ سندس چوڌاري، بي نقاب چهرن ۾ ڪو بہ ڪانئس وڌيڪ بي حس ۽ وڌيڪ بي حرڪت نہ هيو.

ٻنهي هڪبئي کي اهڙن تيز جذبن سان ڏٺو، جيڪو صرف انهن شخصن کي عطا ٿيندو آهي، جن جا روح هڪبئي سان رَليل هوندا آهن. شهزاديءَ کي ڄاڻ هئي تہ کهڙي دروازي جي پويان شينهن آ ۽ نوجوان کي پڻ يقين هيو تہ هوءَ ضرور ڄاڻي ٿي. نوجوان عاشق، پنهنجي محبوبہ جي محبت سان ٽمٽار فطرت کي سجهندو هيو ۽ کيس پڪو يقين هيو تہ منهنجون نگاهون دروازن جو سربستو راز ڄاتي بغير، شهزاديءَ جي چهري تان نہ هٽنديون. اهو راز، جيڪو مڙني تماشائين جي نظرن کان ڳجهو هيو. نوجوان کي پوري اميد هئي تہ شهزادي ان معمي جو حل ڪڍڻ ۾ ڪامياب ٿي چڪي هوندي.

نوجوان جي متلاشي، آرزومند ۽ شوق سان ٽمٽار اکين پڇيو: ”ڪِڏَي؟“

اهو پڇڻ، شهزاديءَ تي اهڙيءَ طرح چٽو ٿي ويو جڻ تہ هن پوري زور سان پڪاريو هجي.

پلڪ بہ ضايع نہ ٿيڻ گهربي هئي. اهو سوال، بغير اک چنيئي، صرف نگاهه جي لطيف جنبش ذريعي پڇيو ويو هيو ۽ نگاهه جي جنبش ئي ان جو جواب ٿي پئي سگهي.

شهزاديءَ پنهنجو ساڄو هٿ کنيو ۽ سندس روشن اکين منجهان نگاهه ساڄي پاسي جنبش ڪئي. انهن لطيف اشارن کي شهزاديءَ جي محبوب کان سواءِ ڪير نہ ڏسي سگهيو. نوجوان جي اکين کان سواءِ هر فرد جون اکيون سامهون وارن دروازن تي اٽڪيل هيون.

هو مُڙيو ۽ مضبوط قدمن سان ٻرانگهون پريندو، دروازن جي وچ وارو مفاصلو طئي ڪرڻ لڳو. دلين جي حرڪت، بند ٿي وئي. ساهه رڪجي ويا. اکيون آئيني وانگر، مٿس ڄميل هيون. هو ڪنهن رنڊ روڪ جي بغير، ساڄي پاسي واري دروازي ڏانهن هلڻ لڳو ۽ بنا ڪنهن ججهڪ جي، اهو کولي ڇڏيائين.

هاڻ، هن ڪهاڻيءَ جو اصل معمو هيءُ آهي ته انهيءَ دروازي مان شينهن نڪتو ڪن عورت؟ اسان ان سوال تي جيتري قدر غور ڪيون ٿا، اوتري قدر ان جو حل مشڪل ٿيندو ٿو وڃي. ان سوال جو حل، انساني دل جي مطالعي ۾ آهي ۽ انهيءَ اسان کي جذبات جي پر اسرار گورک ڌنڌي ۾ ڦاسائي وڌو آهي.

ڪهاڻيءَ جا پڙهندڙئو! انهيءَ سوال جي جواب تي غور نه ڪيو بلڪ ان جوشيلي ۽ نيم وحشي شهزاديءَ جي دل جو مطالعو ڪيو، جنهن جو روح مايوسيءَ جي سفيد باهه ۾ رک ٿي رهيو هيو.

”مون ان کي هٿان وڃايو، ليڪن ان کي ڪير ماڻيندي؟“

اڄ جي ڏينهن کان اڳي، پنهنجي سرگرم پڇا ڳاڇا جي منڍ ۾ هوءَ ڪئي دفعا وحشتناڪ خوابن مان ڇرڪ ڏئي اٿي هوندي. هن، ڪيترا ئي دفعا انهيءَ خيال جي ايندي ئي ٻنهي هٿن سان منهن ڍڪيو هوندو ته سندس محبوب اهڙي دروازي کي کولي رهيو آهي، جنهن جي ٻئي پاسي ٻڦريل شينهن، سندس انتظار ڪري رهيو آهي.

ڪيترا ئي دفعا سندس تصور، پنهنجي محبوب کي ٻئي دروازي تي ڏٺو هوندو ۽ درد ۽ ڪرب منجهان ڏند ڪرٽيا هوندا. پنهنجي وارن کي پٽيو هوندائين. انهيءَ خيال سان ته سندس مطلوب، پنهنجي خوشيءَ سان اهڙي دروازي کي کولي رهيو آهي، جنهن جي پويان، هڪ بي انتها سهڻي عورت آهي.

تصور ئي تصور ۾، پنهنجي عاشق کي، ان عورت سان ملڻ لاءِ وڌندي، لال ڳٽن ۽ اشتياق وڌائيندڙ نگاهن سان سندس هٿ پڪڙيندي، ڏسي ڪري سندس دل رقابت جي باهه سان پڙڪي پئي هوندي. هن تصور جي اکين سان، پنهنجي وڃايل معشوق جي غمگين جسم کي نئين روح سان چمڪات ڪندي ڏٺو هوندو ۽ ڪٽ خلق کي خوشيءَ جا نعرا هڻندي ٻڌو هوندو. ڪڏهن هن خيال ڪيو هوندو ته شينهن سندس جسم کي چيري ڦاڙي پيو. سندس چيخون ٻڌيون هوندائين. ڪڏهن ويچاريءَ پنهنجي روبرو

هن کي هڪڙي ٻي عورت جو گهوٽ ٿيندي ڏٺو هوندو. ڪڏهن هن جون هڏيون ڪڙڪاٽ ڪندي ۽ ٽٽندي ڏٺيون هونديون ۽ وري ڪڏهن مٽس گلن جي ورڪا ٿيندي نظر آئي هوندس.

انهن تصورن جي هنگامن منجهه، سندس روح، هڪ مايوسيءَ واري آهَ منجهه ٻڏي ويو هوندو. هن سوچيو هوندو ته مان ان وقت مري وڃان ۽ ان دنيا ۾ وڃي پنهنجي محبوب جو انتظار ڪيان، جتي هو منهنجي پاڪر مان ڇني نه سگهجي.

هن، نگاهه جي هڪ ئي جنبش سان پنهنجو فيصلو ٻڌايو هيو، مگر ان فيصلو ٻڌائڻ لاءِ، ڪيترا ئي غمناڪ ڏينهن راتيون گذاريا هونديون.

هوءَ جاٽي پئي ته مون ڪان سوال ڪيو ويندو ۽ هن سوچي ڇڏيو هيو ته مون کي ڪهڙو جواب ڏيٹو آهي.

هن ڪنهن سوچ ويچار بنا، پنهنجو نازڪ هٿڙو، ساڄي پاسي گهمائي ڇڏيو، مگر ان فيصلي جو نتيجو جاٹڻ آسان ناهي. دروازي منجهان ٻا نڪتو: شينهن ڪن ڇوڪري؟ توهان پاڻ ان سوال تي غور ڪيو. مان ان معمي کي حل ڪرڻ، پنهنجو فرض نه ٿو سمجهان.

***

(سنڌي روپ: مفتي محمد اقبال جي ڪيل اردو ترجمي تان)

موپاسان

پوڙ جو پڇتاءُ

(فرانسيسي ڪهاڻي)

شهر ڪانز جي مشهور هوٽل جي لائونج ۾، هو هڪڙي آرام ڪرسيءَ تي آهليو، پنهنجي خيالن ۾ گم هيو. لائونج ۾، ان وقت هو اڪيلو ويٺو هيو. خيالن جو سلسلو روان هيس ۽ سندس ذهن عجيب قسم جي مونجهاري ۽ ڪشمڪش جو شڪار هيو. سوچيائين پئي ته هاڻ ڪانز جي هوٽل ۾ نويڪلو ٿيو ويٺو آهيان پر هڪڙي توهيي ماڻهوءَ وانگر، آهيان آزاد. حالانڪ پيرس ۾ به ساڳي ڪيفيت هئي، ليڪن اتي اڪيلائپ جو احساس ائين زور جو به نه پئي ٿيو.

سوچيندي سوچيندي ڪيس پنهنجي ڏهاڳ ڏنل زال جو خيال، ذهن تي تري آيو. ٻڌو آهي ته ٻيو پرڻيو ڪري ڇڏيو اٿائين. هيءُ سوچي رهيو هيو ته منهنجو جائنشين، منهنجي موسيءَ سان، مون ڪان وڌيڪ پر مسرت زندگي گذاريندو هوندو؟ يقين سان ٿو چوان ته اهو ڪو احمق ئي هوندو، جنهن منهنجي تجربي مان ٽڪي جو سبق نه ورتو ۽ اهڙي عورت سان پرڻيو آهي. ليڪن مون ڪيس چوندڻ ۾ کهڙو ڏاهپ جو ثبوت ڏنو هيو. مان به احمق هيس. ان جو سبب، غالبًا، اهو هيو جو هوءَ سونهن ۾ سيني ڪان سرس هئي. ڪيس ڏسي پورن وارن جو خيال پئي آيو. هوءَ ايڏي سهڻي ۽ سندر هئي جو مڙس ڪيس اڪيلو ڇڏي ئي نه سگهي. ڏهاڳ ڪان پوءِ ڪيس، مون جهڙو ڪو ٻيو مرد ملي ويو هوندو ته اها به ڪا چرڪائيندڙ ڳالهه ناهي. سندس وصَفَ مرد ڪي پاڻ ڏانهن موهڻ جي صلاحيت رکن ٿا. هوءَ هڪ مڪمل عورت آهي. منجهس فقط هي ئي نقص آهن ته هوءَ غير ذميوار هئي ۽ سندس طبيعت سندس قابوءَ ۾ نه هئي. هوءَ اخلاقيات جي به قائل ڪا نه هئي. انهن مڙني خاصيتن ڪان بغير ئي ڪنهن جو گهر آباد ٿي سگهي ٿو. وري جي آباد به ٿيو ته اهو ڪيستائين ٽِڪي سگهندو؟

ڪوڙ ڳالهائڻ، سندس عادت ۽ مردن سان ڪيڏڻ سندس وندر هيو. هر مرد ڪي پنهنجي سونهن سان موهي ڇڏيندي هئي؟ ڇا هن منهنجي پروسي ڪي پيچي پورا ڪيو هيو؟ منهنجي عزت جون ڌڄيون اڏائي ڇڏيون هيون؟ ڪاش اها ڳالهه مان ڪڏهن ڄاڻي به وٺان ها! شايد ان جي ڄاڻ مون ڪي ڪڏهن به نه ٿيندي. مون سندس هر طرح سان سنڀال ڪئي هئي. اهو ڪم

مون پاڻ بہ کيو ۽ پنهنجي زرخريد نوڪرن ڪئون بہ ڪرايو پر وريو ڪجھ بہ نہ. خير! هاڻ تہ سجو ٺانو ئي ڦِٽي ويو. اهي دفتر ئي اڏامي ويا. هن ويچاريءَ منهنجي مشڪل سنهنجي ڪري ڇڏي، منهنجو ڏن بہ ضايع ٿيڻ نہ ڏنائين. فقط ٿورڙو وقت سو ضرور ضايع ٿيو ۽ مون کي هڪ هٽ بہ ٽڪائڻو پيو. ان ڏهاڙي هن جيڪا منهنجي هٽئون مار کاڌي هئي، سا ياعمر ڪا نہ وسرندس. هوءَ ان سزا جي لائق بہ هئي.

پنهنجي زال کي مار ڪٽ ڪيڻ وارو منظر ياد ڪري، موسو گاريل جي مُکَ تي سرهائي اچي وئي. ڪيس ياد آيو تہ سندس زال، مار ڪٽ کائڻ کان پوءِ رڙندي، رنيندي ۽ وڏي بغاغي سان عدالت ۾ پهتي هئي. عدالت ڪيس ڏهاڳ ڏياريو. منهنجو ذرو بہ ضايع نہ ٿيو. هن سوچيو: ”مان هاڻ آزاد آهيان ۽ سياري جي پوري موسم، ڪنهن چڙي وانگر اطمينان ۽ سڪون سان ڪانز ۾ ئي گذاريندس. اهڙي آزاديءَ جو تصور بہ منهنجي ذهن تان الوپ ٿي ويو هيو. آه! سياري جي موسم ۾ جوانڙين ۽ نازڪڙين جي جسم جي گرمائش، آب حيات وانگر هوندي آهي. اها گرمائش جيڪا ڪراڙن کي جوان ڪري ڇڏيندي آهي. ڏسئون! اڳتي قسمت ڪهڙا رنگ ٿي ڏيکاري! ڪير ٿو ويجهو اچي، ڪنهن سان ٿي جاڻ سڃاڻ ٿئي. مون کي ڪا حسينا ماٺڻ لاءِ انوکن تجربن منجهان گذرڻو پوندو. نہ ڄاڻ اها گلبدن ڪير هوندي، ساڻس ملاقات جو سبب ڇا هوندو، اها سونهن-راڻي مون کي ڪاٿي ٿي نظر اچي. اوسي پاسي هوٽل ۾، هن شهر جي ڪنهن گهٽيءَ ۾، ڪنهن پارڪ ۾، ڪنهن سينيما ۾، ڪنهن دڪان منجھ. نہ ڄاڻ هن وقت اها ڇا پئي ڪري. ممڪن آهي تہ لٽا متائيندي هجي. اهو بہ ممڪن آهي تہ آئيني آڏو پنهنجي سونهن جو نظارو پسندي هجي. نہ ڄاڻ هوءَ ڪهڙي هوندي، جيڪا دل جي سمورين گهراين سان مون سان پيار ڪندي، جنهن کي مان پنهنجي ٻانهن ۾ پڪوڙي، پاڻ بہ سندس وجود ۾ گم ٿي ويندم. مان سندس زندگيءَ ۾ داخل ٿيڻ وارو، پهريون مرد هوندم، جيڪو سندس خوشبوءِ سان پنهنجي دل جي محل کي معطر ڪندو.

ممڪن آهي تہ هوءَ هن ئي هوٽل ۾ موجود هجي، بند دروازن پويان. ٿي سگهي ٿو اڄ ئي اها اڪيلائپ دور ٿي وڃي. هوءَ مون کي اڄ ملي يا سڀاڻي يا اڃا بہ پرينهن، ليڪن مان ڪيس ڳوليندس. ڪيس مون وٽ اچڻو ئي آهي. هوءَ ايندي تہ مان ڪيس ٻڌائيندس...“ هن اڃا ايترو ئي سوچيو هيو

جو هڪ تمام سهڻي ۽ من موهڻي سرير واري ڇوڪري، لائونج ۾ گهڙي. گاريل، فقط ڪيس پنيرو ئي ڏسي سگهيو.

’ڪير آ اها پياري لباس واري عورت!‘... هن جي ذهن ۾ آنڌ مانڌ مچي وئي: ’اها، سا ته ناهي جنهن جو مون کي انتظار هيو؟ هن جي هلڻي غضب جي آهي. هن جي سرير ۾ ڪيڏي نه لوچ آ. بلاشڪ پاڻ به قهر جي سهڻي هوندي. سندس پٺ، سندس سندر مُکڙي جي آئينه دار آهي، ور نه ته اهڙو گهمنڊ ڪٿان ٿو اچي؟ ور نه چال ۾ اهو غرور ڪيڏانهن ڇمي ها؟..... اوه! منهنجا خدا! مان جيڪو ڏسان ٿو؟! سو سچ آهي؟. هيءَ ته اها ئي آهي، اها ئي آهي مون واري ڏهاڳيل رن. ڪيڏو نه عجيب اتفاق آهي؟! هيءَ ظالم ته اڳي کان به وڌيڪ سهڻي ٿي پئي آهي. يا اهو به منهنجي نظرن جو دوکو آهي؟! نه! نه! ڏسو ته سندس مُکَ تي ڇا نکار آ! سندس سرير اهڙو تراشيل ۽ گهڙيل اڳي ته نه هيو؟ هوءَ ڪيڏي نه بي نياز آهي؟! ڄڻ هن هڪ دنيا فتح ڪري، وري ان کي لت هڻي ڇڏي هجي؟!.... ڏاڍو پلو! هن جي اک مون تي، جنهن سان اڻ ڳڻيون راتيون گذاريون هيائين، نه پئي. مان سندس عاشق، مان سندس خريدار، مان سندس مڙس، مان سندس ڇا ڇا نه هيس؟ هوءَ ڪيڏي مَہَگَ سان ڪرسيءَ تي ويهي ڪتاب پڙهڻ جي تياري پئي ڪري. هاڻ هن ڪتاب کولي ڇڏيو آهي. هاڻ هوءَ مطالعي ۾ ٻڏي وئي آهي. هن جو سراسر روپي سرير، سنهي پوشاڪ مان ليئا پائي رهيو آهي. هوءَ ڪيڏي نه دلڪش نظر پئي اچي.

منهنجي زال!... هاڻ اهي لفظ ڪيڏا نه ننول ڪنڊڙ ٿا لڳن. ليڪن ان حقيقت کان ڪير ٿو انڪار ڪري سگهي ته هيءَ سهڻي سندري، ڪڏهن منهنجي زال هئي ۽ منهنجي سمهڻ واري ڪوٺيءَ ۾، منهنجي بستري جي سجاوٽ هئي، جنهن جو ڪو ذرو پرزو منهنجي نظرن کان اوجهل نه هيو. بلاشڪ! هوءَ سونهن ۾ اڳي کان به اڳري ٿي پئي آهي، ڪنهن شراب وانگر. شراب به پراڻو ٿيڻ سان نشو آٽيندڙ ٿي پوندو آهي. فرض ڪيو، مان جي ساڻس ملاقات ڪيان ته ڇا چوندوسانس؟ هاڻ مان ساڻس ڪهڙي موضوع تي ڪچهري ڪندس.... ڇا منهنجي ان ڪوشش تي ڪيس چڙ ايندي؟ ۽ هوءَ مدد لاءِ پنهنجي مڙس کي سڏيندي.... ڇا ڪيس مون سان گهاريل ڏينهن ياد هوندا؟ ڇا ڪيس اها آخري مار به ياد هوندي! اف! مون ڪيس ڪيڏو نه بڇڙي انداز ۾ موچڙا هنيا هيا. مون کي، ڪيس ائين مارڻ کٽڻ نه کپندو هيو. هوءَ ڪيڏي نه نازڪ بدن واري آهي. مون ساڻس ڏاڍائي

ڪئي. آخر هڪڙي ڪوشش ڪرڻ ۾ ڪهڙي اربعا خطا ٿي پوندي! ليڪن اهو مون لاءِ ڪيڏو نہ نئون ۽ حيران ڪن تجربو هوندو؟!... مان ساڻس پڪ ڳالهائيندس ۽ ڪير ٿو چئي سگهي... ممڪن آهي....

گاريل، فيصلہ ڪن انداز ۾ پنهنجي ڍاڳيل ڏانهن وڌيو. هوءَ هاڻي پنهنجي نئين مڙس جي ڪري 'مادام دِي چاٽيور' سڏرائيندي آهي. هوءَ هاڻ ڪرسيءَ تي آهليو، مطالعي ۾ محو هئي.

"مادام! ڇا مان اوهان جو ٿورڙو وقت وٺي سگهان ٿو؟" گاريل، نرم لهجي ۾ چيس.

مادام چاٽيور، تڪڙ ۾ منهن مٿي ڪري ڏٺو ۽ سڌت پنهنجي مخاطب کي سڃاڻي ورتائين. سندس واتئون هلڪڙي چيخ پڻ نڪري وئي ۽ ڪرسيءَ تان اٿي، ڀڄڻ جي ڪيائين. گاريل، انتهائي سنجيده انداز ۾، هٿ جي اشاري سان، وينو رهڻ جي تلقين ڪيس: "اوهان کي، مون کان ڊڄڻ ۽ خوف کائڻ جي ضرورت ناهي، مادام!" گاريل سنجيدگيءَ سان چيس: "هاڻ مان اوهان جو مڙس ناهيان....."

"پيو تہ موسيو گاريل اهو تو کي سونهي نہ ٿو. تو کي مون سان ڳالهائڻ جي ڪوشش ڪرڻ نہ کپي. ڇا ايترو جلد، تون سڀ ڪجھ وساري وينو آن؟" مادام چاٽيور چيس.

"ان ڳالھ جو ڏهو ئي نہ ٿو پوي تہ مون کي ڇا ڪرڻ گهرجي ۽ ڇا نہ ڪرڻ گهرجي. ليڪن هاڻ بہ جڏهن مون تو کي ڏٺو، پاڻ کي آپي ۾ رکي نہ سگهيس."

"ليڪن مون کي تو سان ڳالهائڻ وٽي ئي نہ ٿو. مڄاڻ هن وقت جون ۱۹۷۳ع تي مون سان ملڻ ۾ تنهنجو مقصد ڪهڙو آهي. مگر اهڙو مرد، جيڪو عورت تي هٿ کڻي سگهي ٿو، سو ڇا نہ ٿو ڪري سگهي؟"

"مون کي پنهنجي ڪِئي تي شرمساري آ مادام! ليڪن تو کي بہ اهو نہ ٿو روائي تہ تون مون کي ورئي ورئي ساڳيو واقعو ياد ڏياري، شرمندو پئي ڪر. ليڪن منهنجو خيال آهي تہ تو کي هڪ طرح سان منهنجو شڪر گذار ٿيڻ گهرجي."

"شڪر گذار؟ سو ڇو؟" مادام چاٽيور، حيرت مان پڇيس.

"ان لاءِ تہ منهنجي ان حرڪت جي صدقي، تو کي باقي حياتي پنهنجي پسند جي مڙس سان گهارڻ جو موقعو مليو. مون کي پڪ آ تہ تون پنهنجي وَرَ سان خوش هوندينءَ ۽ ساڻس گهڻي محبت ڪندي هوندينءَ."

”مهرباني ڪري، مون کي اڪيلو ڇڏي ڏي! مان تو سان پنهنجي ذاتي معاملن تي ڳالهائڻ نه ٿي چاهيان.“
”اگر مان ان ڏهاڙي، ڪاوڙ جي انڌ ۾ تو تي هٿ نه کڻان ها ته تون اڄ توٽي، مون سان ڏکن ڀري زندگي پئي گذارين ها.“
”بيشڪ! مون کي ان لحظي جو پورو پورو احساس آهي.“ مادام چانٽيور چيس.
”پوءِ مان چڱي سلوڪ جو حقدار آهيان ۽ تنهنجو هاڻي وارو سلوڪ انصاف جي تقاضائن جي نفي ٿو ڪري. هر شخص کي پنهنجي محسن سان ڀلو سلوڪ ۽ ورتاءُ ڪرڻ گهرجي.“
”اهو درست آ! ليڪن اسان کي هن دنيا ۾ اهي سڀ شيون ملن ئي نه ٿيون جن جا اسان مستحق آهيون. مون کي تنهنجي شڪل کان ئي نفرت آ.“
”افسوس! هوند مان به ائين چئي سگهان يا محسوس ڪري سگهان.“
”مان نه ڇڙو تنهنجي بي ترس فطرت کان نفرت ٿي ڪيان بلڪ تنهنجي چاپلوسيءَ سان پڻ نفرت ٿي ڪيان.“
”ان جو مون کي ڏاڍو افسوس آ. ڇو جو هاڻي مون کي به چار ٽڦڙون نوڪي، تنهنجا خيال متائڻ جو حق حاصل ناهي. ان ڪري منهنجي آڏو صرف هڪ ئي رستو بچيو آهي ته ڪوشش ڪري، مان پاڻ کي تنهنجي لاءِ قابل قبول بڻايان. يعني ڪا اهڙي صورت ناهيان، جنهن سان تو کي مون سان نفرت نه رهي.“
”اگر تون دل سان ان ڳالهه جي خواهش رکين ٿو ته پوءِ مهرباني ڪري هتان ٽري وڃ!“
”مان تو کي خوش ڪرڻ پئي گهريو.“ گاريل جي لهجي ۾ تلخي اچي وئي: ”ليڪن ان جي به هڪ حد هوندي آهي. تو کي خوش ڪرڻ جي خواهش مون کي ان لاءِ هئي جو مان پنهنجي ڪِئي تي سچ پچ شرمسار آهيان ۽ ان جو ڪفارو ڀرڻ ٿو چاهيان.“
”ڪفارو!“ مادام چانٽيور ٺٺول ڪندي چيس: ”ڇو تو ۾ ذرو به عقل ڪونهي؟ ٿوري به انسانيت ڪانهي؟ هڪ عورت کي بي رحميءَ سان ماري ڪٽي، مٿس لٽن مڪن جي وسڪاري ڪان پوءِ.......“
”اهو به ٿي سگهي ٿو، اها عورت واقعي ان سلوڪ جي لائق هجي. تون ئي ٻڌاءِ! تو مون سان بي وفائي ڪا نه ڪئي هئي؟ تو منهنجي اعتماد

ڪي پڳو نہ هيو؟! منهنجي عزت جون ڌڄيون اڏائي نہ ڇڏيون هيئي؟ اڄ ان سوال جو جواب ئي اهو فيصلو نبيري ڇڏيندو تہ تون ظالمانا سلوڪ جي لائق هئينءَ يا نہ هئينءَ ۽ مان غلطيءَ تي هيس يا نہ......"

"موسيو! تون منهنجو ٽڪو ماڻُ پيو ڪري!" مادام چاتيور، پنهنجي جاءِ تان اٿڻ جي ڪوشش ڪئي.

"مان تو کي درخواست ٿو ڪيان مادام تہ جهٽ سوا لاءِ منهنجي ڳالهہ ٻڌ!" گاريل جلدائيءَ ۾ چيس: "مان مڃان ٿو تہ مون شديد قسم جي ساڙ جو مظاهرو ڪيو هيو. ليڪن ڇا ان مان اهو ثابت نہ ٿو ٿئي تہ مون کي تو سان ڪيتري قدر محبت هئي. بيشڪ مون پٽر دليءَ جو ثبوت ڏنو هيو. ان جي باوجود سچي ڳالهہ اها آهي تہ مون تو تي ترس کاڌو هيو. تو کي ان ڪان بہ وڏي سزا ملڻ گهرجي ها!"

"مون کي نہ اڳي تنهنجي ترس جي ضرورت هئي، نہ اڄ آ." مادام، حقارت منجهان چيس.

"ڇا ان لاءِ جو تون بي گناهہ هئينءَ؟ يا ان لاءِ تون ان قدر خوش هئينءَ جو منهنجي ترس کائڻ تي تون فقط مشڪي پئي سگهينءَ!"

"تو کي جيڪو وڻي سو وينو چئہ!"

"نيڪ آ مان هاڻ سمجهي ويو آهيان. مون کي اڳي ئي ان ڳالهہ جي پڪ هئي تہ تو مون سان بي وفائي ڪئي هئي، تون ڪڏهن بہ منهنجي وفادار نہ هئينءَ!"

"اهو مون ڪڏهن چيو؟"

"تنهنجو اهو ئي مطلب آ، تو هاڻ مڃيو آ تہ تو مون سان....."

"مان اهو گندو لفظ ٻڌڻ ئي پسند نہ ٿي ڪيان."

"لفظ ڪڏهن بہ گندا نہ هوندا آهن. انهن پويان لڪل عمل گندا هوندا آهن."

"هرگز نہ! اهو ڪوڙ آهي."

"اگر تون اهو ثابت ڪرين تہ اهو ڪوڙ آهي پوءِ جيڪا تجويز مان تو آڏو پيش ڪرڻ گهري پئي، تنهن جي افاديت پاڻمرادو ختم ٿي ويندي."

"ڪهڙي تجويز؟"

"هاڻ ٻڌائڻ مان ڪهڙو فائدو؟ هاڻ تہ اهو ثابت ٿي چڪو آهي تہ تو مون سان بي وفائي ڪئي هئي."

”هل! جهڙ سوا لاءِ اهو ڪٿي فرض ٿا ڪيون تہ مون تو سان واقعي بي وفائي ڪئي هئي. پوءِ؟!“

”اهو چئي ڇڏڻ ڪافي ناهي. مان تنهنجي جِيَئون باقاعدي اعتراف ٻڌڻ ٿو چاهيان.“

”مان اعتراف ڪيان ٿي.“

”اهو چئي ڇڏڻ بہ ڪافي ناهي. مون کي ثبوت کپي.“

مون کي تو تي حيرت پئي ٿئي گاريل!... ان ڪان وڌو ثبوت ٻيو ڪهڙو ٿي سگهي ٿو تہ مان پئي چوان تہ مون تو سان بي وفائي ڪئي هئي.“ مادام چانٽيور مشڪندي چيو.

”مون کي ان جو ثبوت کپي.“ موسيو گاريل اصرار ڪيس.

”تو کي مون کان ڪهڙي قسم جو ثبوت کپي؟ هن وقت، مون وٽ اهڙو ڪو ثبوت ناهي.“

”مان وري پنهنجي ڳالھ ورجائيندس تہ مون کي فقط ثبوت کپي.“

”منهنجي نظر ۾، منهنجي زبان ئي منهنجو ثبوت آهي. منهنجي اعتراف کان پوءِ، ڪنهن ٻئي ثبوت جي ضرورت باقي نہ ٿي رهي.“

”چا تون ساک سان ٿي؟“

”مان ساک ٿي ڪٽان.“ مادام چانٽيور، هڪ هٿ مٿي هوا ۾ ايو ڪري، چيو.

”هاڻ مون کي پڪ ٿي.“ گاريل سنجيدگيءَ سان چيو: ”ليڪن ڪنهن سان گڏجي....؟“

”منهنجو خيال آ تہ اهو سوال، حدون اورانگهي ٿو وڃي.“

”ليڪن اهو ضروري آهي.“

”مان ان جو جواب ڏيڻ کان انڪار ٿي ڪيان.“

”چو؟“

”ان لاءِ تہ مان هڪ پرٽيل عورت آهيان.“

”ليڪن ٻڌائڻو پوندئي، هاڻي ۽ هن وقت.“

”افوھ!...“ مادام ڪِتِ ٿي وئي: ”ڪهڙو حرج آ...... اهو ٻيو ڪو بہ نہ هيو، منهنجو موجوده مڙس ئي هيو. جنهن سان ملي، مون تو سان بي وفائي ڪئي هئي.“ مادام چانٽيور مشڪندي چيو.

”اهو نہ ٿو ٿي سگهي. اهو ممڪن ئي ناهي.“

”چو؟“

”ان لاءِ ته،“ گاريل جواب ڏنس ته: ”اگر اهو تنهنجي محبوب جي حيثيت سان خوش هجي ها ته تو سان ڪڏهن به پرٽجي نه ها. ڇو جو... خير ڇڏ.. منهنجي هڪڙي تجويز ٻڌ. هاڻ اعتراف ڪيو اٿئي ته تون ڪڏهن منهنجي وفادار نه رهي هئينءَ. ٻين لفظن ۾، مان انتهائي احمق، گڏهه ۽ نااهل ماڻهو هيس. مون تو کي ٻه چار نونشا هنيا هيا ۽ لتون نوڪيون هيون، مگر اها مار منهنجي ان ذاتي تذليل جي مَٽُ ٿي نه ٿي سگهي، جيڪا تو مان سان بي وفائي ڪري، ڪئي هئي. ۽ نه وري اها منهنجي خوشين ۽ مسرتن جي انهن لمحن جو معاوضو ٿي سگهي ٿي، جيڪي تو منهنجي بدران ڪنهن ٻئي کي ڏنا. ان لاءِ هاڻ مون کي ان جو پورو معاوضو ملڻ کپي. ڇو جو هاڻ مان تنهنجو مڙس به نه آهيان.“

”تنهنجي ڪل ڦري وئي آهي. آخر تنهنجو مطلب ڇا آهي؟“

”منهنجو مطلب بلڪل سڌو، صاف ۽ چِٽو آهي. جنهن وقت ۾ مان تنهنجو مڙس هيس، ان وقت مون ڪان منهنجي خوشين جا بي بها پَلَ ڇني، ڪنهن ٻئي جي جهوليءَ ۾ وڌا هيئي..... نه جاڻ ته ڪنهن جي هنج ۾.“

”تون پاڳل ٿي ويو آهين.“

”هرگز نه!.. ان وقت تنهنجي سرير، تنهنجي محبت، تنهنجي چمين جي چسڪارن ۽ تنهنجي سيسڙاٽين جي گرميءَ جو حقدار مان هيس..... تو منهنجو حق تلف ڪيو هيو. تو منهنجي مسرتن جا اهي پَلَ، ڪنهن ٻئي کي ڏئي ڇڏيا هيا. مان اڄ تو ڪان انهن لمحن موٽائڻ جي گهُرَ ٿو ڪيان. پنهنجو وڃايل حق ٿو گهران. ٻيو ته مان تو کي پڪ ٿو ڏياريان ته اهو سڀ ڪجهه رازداريءَ ۾ هوندو.“

”تنهنجو مطالبو، ناقابلِ قبول آهي.“

”هرگز نه! هڪ جائز قرض جي واپسيءَ جو مطالبو، ڪڏهن به ناقابل قبول ٿي نه ٿو سگهي.“

”اگر مان تنهنجو مطالبو مڃيان به ڪٽي ته پوءِ ڏهاڳ جو فائدو؟“

”محبت جا ديبيل ٿاندا، دکائي منجهانئن باهه پڙڪائڻ.“

”تو کي مون سان ڪڏهن محبت رهي ئي ناهي.“

”تو ڪڏهن ان کي محسوس ڪرڻ لاءِ تڪليف ئي نه ڪئي.“

”اهو ڪيئن؟“

”اهو ڪيئن؟“ گاريل، حيرت منجهان چيو: ”جيڪڏهن..... جيڪڏهن ڪو بہ مرد شدت منجهان اهو چاهيندو هجي تہ سندس وني، نہ صرف سندس وني هجي پر سندس محبوبا پڻ هجي تہ پوءِ ان ڪان وڌي ڪري سندس......“
”تون مون کي ائين منجهائڻ جي ڪوشش نہ ڪر!“ مادام چاٽيور چيو: ”ڪنهن عورت سان پرڻجڻ جو مطلب ئي اهو هوندو آهي تہ يا هو ساڻس محبت ٿو ڪري، يا ڪيس پنهنجي سمهڻ واري بستري جي سجاوٽ طور آڻڻ جي خواهش اٿس. جيڪڏهن ڪنهن مرد جي دل، انهن ٻنهي جذبن کان خالي هجي تہ پوءِ هو صرف جانور هوندو آهي، انسان نہ هوندو آهي. پهرين صورت ۾ اهو مرد، هڪ محبوب جون سموريون ذميواريون ۽ فرضَ نباهيندو آهي. ٻي صورت ۾ هو صرف عورت جي نسوانيت منجهان مزو ماڻڻ جو حقدار هوندو آهي. هو پنهنجي ڪلهن تي هڪ محبوب وارو ٻوجهہ نہ ٿو کڻي، تنهن ڪري هو هڪڙي محبوب جو درجو حاصل ڪرڻ جو مطالبو پڻ نہ ٿو ڪري.“
”تنهنجو ڏنل دليل بلڪل ڪمزور آ مادام! جڏهن ڪو بہ مرد ڪنهن عورت سان محبت ڪندو آهي تہ پوءِ ڪيس ساڻس ڪڏهن بہ وهانءُ ڪرڻ نہ گهرجي. ڇو جو ان صورت ۾ اها عورت ساڻس ڪنهن بہ حالت ۾ بي وفائي ڪري ٿي، جيئن تو مون سان ڪئي. جڏهن تہ هڪ عورت پنهنجي محبوب ۽ سينڌي کي اهو سڀ ڪجهہ ڏئي ٿي، جيڪو هوءَ پنهنجي مڙس کي بہ نہ ٿي ڏئي...... تنهن ڪري مان دل سان ان ڳالهہ تي يقين رکان ٿو تہ اگر ڪنهن عورت سان سدا لاءِ تعلقات رکڻا آهن تہ ساڻس ڪڏهن بہ پرڻو ڪرڻ نہ گهرجي..... پرڻو تہ هڪ ڏاڍي وانگر هوندو آهي، جنهن کي ڪنهن بہ وقت ڇني سگهجي ٿو. ليڪن آزاد محبت، فولادي زنجير وانگر هوندي آهي، جنهن کي ٽوڙي نہ ٿو سگهجي. اسان ڏاڳو تہ ڇني ڇڏيو، مگر مان هاڻ تو کي زنجير جي پيشڪش پيو ڪيان.“
”تنهنجون ڳالهيون ڏاڍيون دلچسپ آهن، موسيو! ليڪن مان تنهنجي پيشڪش قبول ڪرڻ کان انڪار ٿي ڪيان.“
”ان صورت ۾ تنهنجي مڙس کي، تنهنجي بي وفائيءَ ڪان آگاهہ ڪرڻ، مان پنهنجو فرض سمجهندس.“
”ضرور..... اهو ڏاڍو کلندو.“

”مان ڪيس ٻڌائيندس تہ جڏهن تون منهنجي زال هئينءَ تہ تو مون سان بي وفائي ڪئي هئي ۽ هاڻ ڪيس هوشيار رهڻ گهرجي، ڇو جو تون ساڻس بہ ائين ڪري سگهين ٿي.......“

”ان مان فائدو؟“

”ڪجھ بہ نہ! تنهنجي زندگي زهر ٿي ويندي. هن جي ذهن ۾ شڪ جو ٻج پئجي ويندو ۽ هو تنهنجي سمورين حرڪتن ۽ چالن جو گهري نظر سان جائزو وٺندو رهندو. تنهنجا لفظ، لب لهجو، چال چلت، پوشاڪ، ناهہ نوهہ، هيڏي هوڏي واجهائڻ، پوءِ پلي تنهنجون حرڪتون غير اختياري ۽ پويتر ئي هجن، ليڪن هو خبر ناهي تہ پنهنجي ذهن ۾ انهن جون ڪهڙيون ڪهڙيون معنائون وٺي.....“

”ائين نہ ڪجانءِ! گاريل!“ مادام چانتيور، خوشامدي لهجي ۾، ڪلندي چيو.

ان وقت ڏاڪٽين تان ڪنهن، مادام چانتيور کي مَيتلدا جي نالي سان سڏيو. ”اوهہ! منهنجو مڙس پيو اچي. چڱو خدا حافظ!“ مادام چانتيور، هيٺي لهجي ۾ چيو.

”مان چاهيان ٿو تہ تون پاڻ ئي ساڻس منهنجو تعارف ڪراءِ هاڻي. ائين مون کي گهڻي آساني ٿي پوندي.“ گاريل، پنهنجي جاءِ تان اٿندي چيو.

”گاريل! تون ڇو پيو منهنجي زندگي زهر ڪرين؟...... ائين متان ڪرين!“

”ضرور ڪندس، تون ڏسندي رهجانءِ!“

”خدا جي واسطي، ائين نہ ڪجانءِ! مان تو کي منٿ ٿي ڪيان!“

”تہ پوءِ مون واري زنجير قبول ڪر!.....“

ڏاڪٽين تان وري سڏ ٿيو: ”مَيتلدا!“

”مون کي وڃڻ ڏي!“ مادام چانتيور چيو.

”تون ڪاٿي ملندينءَ؟“

”نہ!..... اڄ رات...... مانيءَ کان پوءِ!“

”ياد رکجانءِ! مان تو سان محبت ڪيان ٿو.“ گاريل، مَيتلدا جي هٿ تان چمي وٺندي چيو.

مَيتلدا، تڪڙيون تڪڙيون وکون کڻندي، ڏاڪٽين ڏانهن هلي وئي.

***

(سنڌي روپ: عظمت الله خان جي ڪيل اردو ترجمي تان)

موپاسان

نقلي هيرا

(فرانسيسي ڪهاڻي)

محڪمي جي نائب سربراهہ جي گهر اندر، هڪ ڪاج دوران، موسيو لينٽن جي ملاقات هڪڙيءَ نوجوان حسينا سان ٿي، جنهن تي دل جي اٿاهہ گهراين سان موهت ٿي پيو. اها هڪڙي صوبائي ٽيڪس ڪليڪٽر جي ڌيءَ هئي، جنهن کي مُئي ڪجھ عرصو گذري چڪو هيو. جنهن جي وفات پڄاڻان، سندس بيوهہ پئرس ۾ رهائش اختيار ڪئي. جتي هن پنهنجي ڌيءَ لاءِ سٺي ور جي ڳولا جي خيال سان، پاڙي اوڙي جي سٺن خاندانن سان ڏيٺ ويٺ پيدا ڪئي هئي. پنهنجي محدود وسيلن جي باوجود، وقار، عزت ۽ سڪون جي حياتي پڻ گهاري رهي هئي.

ڍِهہ جوان ڇوڪريءَ تي، سرخي پائوڊر کان بي نياز حسن هئڻ سبب، هڪ پري هئڻ جو گمان ٿيو پئي. مٺڙن سندس چپڙن تي ڪيڏندڙ لڳاتار مُرڪ جو سلسلو، سندس معصوميت جي عڪاسي پڻ ڪري رهيو هيو. هنڌين ماڳين، سندس تعريف ۽ هاڪ هُلي وئي هئي. ماڻهو اهو چوندي ٿڪا ئي نہ پئي تہ: ”ڪيس ماڻڻ وارو، ڪو وڏو خوشنصيب ئي هوندو. هن کان وڌيڪ جيون ساٿي ڪنهن کي ڪٿان ملندو؟“

موسيو لنٽن، جيڪو وزارت داخلہ منجهہ، ساڍا ٽي هزار فرانڪ تي، چيف ڪلرڪ جي عهدي تي فائز هيو، تنهن هن حسين ڪنواريءَ سان پرڻي جو اظهار ڪيو، جنهن کي هن جي ماءُ قبول ڪيو ۽ ڪيس ڌيءُ پرڻائي ڏئي ڇڏيائين.

موسيو لينٽن لاءِ، زال جو ساٿ، بيان کان ٻاهر خوشيون ڪٺي آڻيندڙ هيو. سندس جيون ساٿياڻيءَ، گهر جي خرچن ۽ ڍهاڙيءَ جي معاملن کي خوش اسلوبيءَ سان ترتيب ڏنو، جو سندن زندگي وڏي عيش واري نظر اچڻ لڳي. مڙس جي مٿس نظر، خاص طور، محبت واري هئي. هوءَ بہ اهڙي قدر ساڻس لاڏ پيار ڪندي هئي جو پرڻي جي ڇهين سال کان پوءِ بہ موسيو لينٽن، ڪيس هني مون واري پهرئين ڏينهن کان بہ وڌيڪ ڀانئيندو هيو.

ٿئيٽر ۾ نقلي هيرا، جڻ تہ سندس هڪڙي ڪمزوري هيا. وڏن عهدن تي وينل آفيسرن جون زالون، سندس سهيليون هيون، جيڪي ڪڏهن ڪڏهن ٿئيٽر ۾ هن لاءِ باڪس جي رزرويشن ڪرائينديون هيون. خاص طور تي ڪنهن ڊرامي جي پهرين پيشڪش تي سندس مڙس، سجو ڏينهن آفيس جي ڪمن ڪرڻ پڄاڻان ٿڪو ٽٽو، چاهيندي يا اڻ چاهيندي، سندس ساٿ ڏيڻ تي مجبور ٿيندو هيو. ٿوري عرصي ڪان پوءِ، هن پنهنجي وني ءَ کي ان ڳالهہ جي اجازت ڏئي ڇڏي هئي تہ هوءَ ڪنهن جاڻ سڃاڻ واري عورت کي ساڻ وٺيو وڃي، جيڪا موٽ تي کيس گهر ڇڏيندي وڃي. مُهڙ ۾ تہ هن، ان ڳالهہ جي ڏاڍي مخالفت ڪئي، پر آخرڪار پنهنجي ور جي مرضيءَ آڏو آڻ مڃي ڇڏيائين.

ٿئيٽر جو شوق ۽ زيورن جي خواهش، ساڻ ساڻ هلندا رهيا. ليڪن پوشاڪ ۾ پهرئين ڏينهن واري سادگي، مگر فيشن سان ڪلهو ڪلهي ۾ ملائي بيٺل رهي. جلد ئي هن پنهنجي ڪنن جي سونهن، انهن وٽندڙ ۾ پر ڪشش نقلي هيرن سان ڪرڻ شروع ڪئي، جن جي چمڪ ڏمڪ تي، سندن اصلي هئڻ جو گمان ٿيندو هيو. ڳچيءَ ۾ ڪوڙن موتين جو هار، ڪاراين ۾ رول گول جا ڪنگڻ ۽ مٿي تي اميٽيشن جو نقلي تاج هوندو هيس. اڪثر سندس ور، بحث جي انداز ۾، کيس چوندو هيو: ”منهنجي جان! جڏهن زيور تنهنجي خريد جي سگهہ کان مٿي آهن تہ تو کي حسن ۽ سادگيءَ جي سونهن سان دلين تي ڏاڪ ويهارڻ گهرجي، جيڪا عورت جو حقيقي زيور پڻ آهي.“

”مان ڪري بہ ڇا ٿي سگهان. زيورن سان مون کي وڏي محبت آهي. بلڪ زيور، منهنجي فطرت ثانيہ آهن. بيو تہ فطرت مَٽِڻ، انسان جي وس کان ٻاهر آ.“ وڏي مُرڪ سان جواب ڏيندي ۽ هار کي آڱرين تي ويڙهيندي، هٿ گهمائي هيرن جي چمڪ سان سندس اکين کي انڌو ڪرڻ واري ڪوشش ڪندي، وڏي مسخريءَ واري انداز ۾ مُرڪندي چوندس: ”ڏس تہ ڪيڏا نہ دلڪش آهن. قسم سان ڇئي سگهجي ٿو تہ اصلي آهن.“

هو کلندي جواب ڏيندس: ”تنهنجو ذوق بہ عجيب آ!“

ڪڏهن ڪڏهن شام ڏاري، جڏهن ٻاهہ جي مچ آڏو ويهي، راز نياز جون ڳالهيون ڳرهندا هيا تہ هوءَ مراڪش جو نهيل چمڙي جو ٿيلهو، چانهہ واري ميز تي رکي ڇڏيندي ۽ اشتياقي نظرن سان نقلي هيرن جو نظارو پئي

پسندي. هار، ضد زور سان مڙس جي ڳچيءَ ۾ وجهي چڙهيندي. وري ويهي وڏا وڏا ٽهڪ ڏئي چوندي: ”ڏاڍو سهڻو ٿو لڳين!“

سياري جي هڪڙي شام ڏاري، هوءَ هڪڙي موسيقيءَ جي محفل ۾ شرڪت پچاڻان، ڏڪندي پهتي. صبح ڏاري گهٽي ڪنگهه ٿي ويس. هفتي جي اندر ئي اندر، سندس ڦڦڙ ناڪاره ٿي ويا. اهو ئي سندس موت جو سبب بڻيو.

موسيو لينٽن، ايڏو ته غم ۾ وڪوڙجي ويو، جو مهيني جي اندر ئي سندس وار اڇا ٿي ويا. سندس دل ئي ڀڄي پئي. جيون ساٿيءَ جي مُرڪَ، آواز، ۽ پيار جو تصور ڪري هو روئي ڏيندو هيو.... آفيس جي وقت کان پوءِ سندس سنگتي ساٿي مختلف موضوعن تي بحث ۾ محو هوندا ته هن جي اکين جي ٽُنرن ۾ ڳوڙها پيا ترندا ۽ سڏڪا ڀري پيو روئندو. سندس زال جي ڪمري جي هر شيءِ، ائين جو ائين پئي هئي، جيئن سندس زندگيءَ جي ڏينهن ۾ پئي هوندي هئي.... سجو فرنيچر، حتيٰ ڪ ان جي ڪپڙن تائين، ساڳئي انداز ۾ پيا هيا. هو ڪلاڪن جا ڪلاڪ پيو روئندو.... هن جي خيالن ۾ گم شم هوندو. جلد ئي سندس آمدني، جنهن مان سندس زال بهترين نموني سمورا شوق پورا ڪندي هئي، پنهنجي ضرورتن جي لاءِ ناڪافي محسوس ٿيڻ لڳي، جنهن تي هو حيرت سان سوچڻ تي مجبور ٿي ويو ته هوءَ ڪيئن انهن محدود وسيلن مان عمدو شراب ۽ ٻيا لوازمات پورا ڪندي هئي. وري اهڙو وقت به آيو جو نوبت وڃي قرض وٺڻ تي پهتي. هو ڦِتل ڪوڏيءَ جو محتاج ٿي ويو.

هڪڙي صبح جو، سندس ڪيسو صفا خالي هيو. هن ڪا شيءِ وٺڻ جو ارادو ڪيو ته ڪيس زال جي نقلي هيرن جي زيورن جو خيال آيو.

آخري ڏهاڙن ۾ هوءَ هر شام ڏاري، ڪو نه ڪو زيور پاڻ سان ضرور آڻيندي هئي. هو ڪجهه دير ته سوچيندو رهيو. نيٺ آخر هن وڏو ڳوڙو هار وڪڻڻ جو فيصلو ڪيو، جيڪو سندس نظرن ۾ هٿ جو ڪم هئڻ سبب، نقلي هئڻ جي باوجود، ڇهن ستن فرانڪن ۾ وڪامجي سگهيو ٿي.

هن اهو کڻي کيسي ۾ وڌو ۽ ڪنهن مناسب جوهريءَ جي دڪان جي ڳولا ۾ نڪري پيو. وڏي ڪوشش پڄاڻان ڪيس هڪڙو مطلب جو دڪان ملي ويو. هيءُ منجهس هليو ويو. تنگدستيءَ سبب، پنهنجي هڪڙي نيچ وکر تي شرمندگي محسوس ڪندي، هن جوهريءَ کي هار ڏيکارڻ لاءِ ڪيو: ”جناب! هيءُ ڪيتري جو ٿيندو؟“

جوهريءَ کڻي، وڏي غور سان ان جو معائنو ڪيو. پنهنجي ڪارندي کي سڏي ساڻس ڳجهي انداز ۾ سس پس ڪرڻ بعد، زيور ڪائونٽر تي رکي، پري کان پرکيائينس.

موسيو ليئنٽن چوڻ تي هيو ته مون کي ڄاڻ آهي ته هيءُ ڪو قيمتي وکرن منجهان ناهي ته جوهريءَ اڳي چئو ڏنو:

"جناب! هيءُ هار ٻارنهن يا چوڏهن هزار فرانڪن جو آهي. ليڪن مان اهو تيستائين نه خريد ڪندم جيستائين اوهان اهو نه ٻڌائيندئو ته هيءُ اوهان وٽ ڪيئن آيو آهي؟"

هن جون اکيون ڪليون جو ڪليون رهجي ويون. هو جوهريءَ جي نقط نظر کان هٽي ڪري، حيرانگيءَ مان وڦلڻ لڳو:

"اوهان چا چيو..... چا اوهان...... پڪ سان پيا چئو؟"

"اوهان ڪنهن ٻئي هنڌان به چُڪارايو." جوهريءَ رڪائيءَ سان جواب ڏنس. "شايد ڪٿئون اوهان کي تورا اجا وڌيڪ فرانڪ ملي وڃن. مان ته وڌ ۾ وڌ پندرنهن هزار فرانڪ ڏئي سگهان ٿو. ٻيو ته اگر ان جي اها ئي ٻولي لڳي ته مون کي خدمت جو موقعو ضرور ڏجو."

هن حيران ٿي ڪري، هار ڪنيو ۽ دڪان منجهان ٻاهر نڪري آيو. دڪان کان ٻاهر نڪري سندس دل چيو ته: "جوهريءَ جي بيوقوفيءَ تي بيهي وڏا وڏا ٽهڪ ڏيان. پاڳل ڪنهن جاءِ جو. جيڪڏهن مان ڪيس پابند ڪري وجهان ها..... اصلي ۽ نقليءَ منجهه، فرق جي به خبر ڪانهيس ۽ جوهري ٿي وينو آهي."

انهيءَ ٻڌتر ۾ هيءُ ٻئي جوهريءَ جي دڪان ۾ وڃي گهڙيو. دڪان جي مالڪ جيئن ئي هار ڏٺو ته هڪدم رڙ نڪري ويس: "هن هار کي ته مان چڱيءَ طرح سڃاڻان ٿو. هيءُ ته اسان جي ئي دڪان تان خريد ڪيو ويو هيو."

"ڪيتري قيمت جو آهي؟"

"مون اهو ويهن هزار فرانڪ ۾ وِڪيو هيو. هاڻ مان ارڙهن هزار فرانڪ ۾ واپس وٺڻ لاءِ تيار آهيان. اوهان کي، هن جو ملڪيتي ثبوت ڏيڻو پوندو."

"ليڪن.... ليڪن اوهان هن کي چڱيءَ طرح پرکيو ته سهي. منهنجي ڄاڻ مطابق ته هيءُ نقلي آهي."

"اوهان جو نالو مبارڪ؟" جوهريءَ پڇيو.

”لينٽن.... مان وزارت خارجہ ۾ ملازم آهيان ۽ ١٦ ريووش مارٽرش ۾ رهندو آهيان.“

واپاريءَ ڪتاب ۾ داخلا ڏسندي چيو: ”ها! تہ هيءُ هار مادام لينٽن کي ١٦ ريووش مارٽرش جي ايڊريس تي پوئين سال ٢٠ جولاءِ ڌاري موڪليو ويو هيو.“

هن حيرانگيءَ مان جوهريءَ ڏانهن ڏٺو ۽ پوءِ ڏسندو ئي رهجي ويو.

”اوهان سپاٽي تائين هار، اسان وٽ ڇڏي وڃو.“ جوهريءَ ماٺ کي ٽوڙيندي چيس: ”مان اوهان کي رسيد ڏئي ٿو ڇڏيان.“

موسيو لينٽن هاڪار ۾ ڪنڌ لوڏيو ۽ رسيد کيسي ۾ وجهي، اتان هليو آيو.

سندس دل ۽ دماغ ۾ مانڌاڻ متل هيو. بي مقصدو هيڏي هوڏي جا چڪر ڏئي، هو دليلن سان پاڻ کي مطمئن ڪرڻ جي ڪوشش ڪري رهيو هيو. رکي رکي هڪڙي ئي سوال، سندس وايون وڏليون ڪري ٿي ڇڏيون:

”چا هوءَ ايترا مهانگا زيور خريد ڪري سگهي پئي؟ هرگز نہ! تہ پوءِ هيءُ تحفو ئي ٿي سگهي ٿو. تحفو بہ ڪنهن جي طرفان ۽ ڇا جي مد ۾؟“

رستي جي وچ تي پهچي، هو هڪدم بيهي رهيو. بيان ڪان ٻاهر شڪَ سندس دل ۾ واسو ڪري ويهي رهيا هيا: ”تحفو... پوءِ اهو ان کي ئي ڇو ڏنو ويو؟ پوءِ تہ ٻيا سمورا زيور بہ تحفو ئي هوندا.“

هو سوچڻ لڳو ۽ ڏرتي سندس پيرن هيٺان کسڪڻ لڳي. هن ٻانهون ڪنڌيڙيون ۽ بيهوش ٿي، زمين تي اچي ڏوڙيو ڪيائين.

جڏهن کيس هوش آيو تہ هو اسپتال ۾ پيو هيو. ماڻهن کيس کڻي، اتي پهچايو هيو. بيمار نہ هئڻ جي سبب، اتان کيس ڊسچارج ڪيو ويو. گهر پهچي، هن پاڻ کي قيد ڪري ڇڏيو ۽ سمهڻ تائين ڏاڍو رنو. حتيٰ ڪ ٽڪجي ٽٽي ننڊ پئجي ويو.

ٻئي ڏينهن سج چڙهئي، سندس اک کلي. هو آفيس وڃڻ لاءِ اٿيو. ليڪن ٻئي لمحي ۾ پنهنجو ارادو مٽائي ڇڏيائين. ڇو جو اهڙو جهٽڪو اچڻ ڪان پوءِ ڪم ڪرڻ، سندس لاءِ ڏاڍو ڏکيو هيو. تنهن ڪري درخواست ڏياري موڪليائين. تهان پوءِ کيس خيال آيو تہ کيس جوهريءَ جي دڪان تي بہ وڃڻو آهي. دل تہ ڪو نہ پئي گهريس، ليڪن اهو هار، جوهريءَ کي ڇڏي بہ نہ پئي سگهيو.

آسمان ڇٽو هيو ۽ وڻندڙ ڏينهن جي ڇڻ ابتدا هئي. نيرو آسمان، انتهائي هيٺانهين ۾ مشغول شهر مٿان، ڇڻ مُرڪي رهيو هيو. سهوليتن سان جنجهيل ماڻهو، کيسن ۾ هٿ وجهيو، اچي وڃي رهيا هيا. سندن غور سان مطالعو ڪندو، موسيو لينٽن سوچي رهيو هيو: ”اميريءَ ۽ خوشيءَ جو، پاڻ ۾ چولي ۽ دامن وارو ساٿ آهي. ڌن، انسان جي ڏکن ڏولائن جو ترياق آهي. دولت جي هئڻ سان، ڏکن کي وسارڻ لاءِ انسان ڪاتي به وڃي سگهي ٿو. ڪاش! مان به دولتمند هجان ها. وري کيس خيال آيو ته: هو ڪالهه کان وٺي بک تي آهي. ليڪن سندس کيسو خالي هيو. جنهن کان پوءِ کيس، يڪدم هار ياد اچي ويو ۽ ارڙهن هزار فرانڪ...... ارڙهن هزار فرانڪ!

ايڏي وڏي رقم. ترت هيءُ جوهريءَ جي دڪان جي آڏو هيو. ڪيئي دفعا ارادو ڪرڻ جي باوجود، شرم ۽ حياءَ کيس اڳتي وڌڻ کان روڪي ڇڏيو. ليڪن هو بک تي هيو ۽ کيسو خالي هيس. نيٺ هو دل جهلي دڪان ۾ گهڙي ويو. دڪان جي مالڪ، کيس ڏسي ڪرسيءَ تي ويهڻ جو اشارو ڪندي، پڇيس:

”موسيو لينٽن! جيڪڏهن اوهان هار وڪڻڻ جو ارادو رکو ٿا ته مان ڇيل رقم ڏيڻ لاءِ تيار آهيان.“

”بيشڪ! مان ان لاءِ ئي آيو آهيان.“

جوهريءَ دراز جو خانو کولي، رقم ڪڍي ۽ ڳڻي هن ڏانهن وڌائي. هن ڏڪندڙ هٿن سان پئسا کيسي ۾ رکيا ۽ رسيد تي صحي ڪري، واپسيءَ لاءِ مُڙندي جوهريءَ ڏانهن ڏسي چوڻ لڳو: ”ان کان علاوهه انهن ئي ذريعن سان حاصل ڪيل، مون وٽ ڪيئي ٻيا به زيور آهن. اگر چئو ته اهي به آڻيان؟“

”ضرور.... ضرور صاحب!“ جوهريءَ جواب ڏنس ۽ ان کان ڪلاڪ ڪن پوءِ، هو سمورن زيورن سميت جوهريءَ جي دڪان تي وينو هيو.

”هيري جون واليون..... ويهه هزار فرانڪ. بازوبند.... پنجٽيهه هزار فرانڪ، چوڙيون... سورنهن هزار فرانڪ، ياقوت ۽ زمرد جو سيٽ.... چوڏهن هزار فرانڪ. جهمڪيون ۽ سوني زنجيري.... چاليهه هزار فرانڪ.“

ملائي سلائي هڪ لک ٻائيتاليهه هزار فرانڪ ٿيا، جنهن تي جوهريءَ چرچي واري انداز ۾ چيس:

”واهہ سائين واهہ! اوهان تہ پنهنجا سمورا اثاثا، قيمتي زيورن تي لڳائي رکيا آهن.“

***

(سنڌي روپ: ڊاڪٽر مرتضيٰ عادل جي ڪيل اردو ترجمي تان)

عزيز نيسن

حقيقت کن خواب

(ترڪي ڪهاڻي)

هو پنڌ ڪري ڪري، ساٺو ٿي پيو هيو. ڏاڍي ڏکيائيءَ سان، پير گيسڙائي گيسڙائي، اڳتي رڙهي رهيو هيو. هاڻ ان حقيقت جو شدت سان احساس ٿيڻ لڳو هيس ته: انسان جي لاءِ جيڪو بوجهه کڻڻ مڙني کان اوکو آهي سو خود سندس جسم جو بوجهه آهي. ڪنهن به شخص کي، موت کان اڳي، ان بوجهه کان آجائي نه ٿي ملي سگهي. هليو به پئي، سوچيائين به پئي. رستي تي گاڏيون ڦرڙاٽ ڪيو لنگهي پئي ويون، مگر هيءُ پنهنجي ڌن ۾ مست مگن هلندو پئي ويو.

”ڪيڏي نه عجب جهڙي ڳالهه آ. جسم جيترو جهيڻو ٿيندو ٿو وڃي، ان ڪمبخت جو بوجهه کڻڻ، وري اوترو ڏکيو ٿيندو ٿو وڃي. .... ٿورڙو هنن گاڏين کي ته ڏس! چا چا ته رنگ اٿن، چا چا ته شڪليون اٿن... منهنجو وزن ڪو پنجاهي ڪن ڪلو ته بيهندو؟ اڙي يار نه! پنجاهه ڪلو ڪاٿي؟ اهو ڪو چاليهه پنجيتاليهه جي لڳ ڀڳ ٿيندو.“

ائين رستي هلندي، هو پنهنجي پاڻ سان ڳالهائيندو پئي ويو. پاڻ کان پاڻ سوال ڪري ۽ وري پاڻ کي پاڻ ئي جواب ڏئي رهيو هيو. ٿورو ڪنگهڻ بعد وري سوچڻ شروع ڪيائين:

”ڪير سوچي به نه پئي سگهيو ته ڪڏهن منهنجا ههڙا حال به ٿيندا... ڪاش منهنجي ڪيسي ۾ ايترڙا پئسا هجن ها جو هڪ ويلي جو نانڍو ئي وٺان ها. اگر ان نان سان گڏ، گرم گرم چانهه جي پيالي به ٿي وڃي ها ته ڪيا بات هجي ها...“

گاڏيون اچي، تيزيءَ سان سندس ويجهي کان لنگهيو ٿي ويون. ايتري ۾ هڪ بلڪل نئين، گهري نيري رنگ جي ڪار، سندس پاسي کان لنگهي. ڪيس محسوس ٿيو جڻ ڪار ڪيس ڏسي، ڍري ٿي هجي. چتائي ڏٺائين ته اسٽيئرنگ تي هڪ عورت نظر آيس. هڪڙي خوبصورت شعر وانگر حسين عورت. جنهن جا ڪارا وار، هوا سبب وڪريل هيا. پهرين سٽ ته ڪيس ائين لڳو جڻ اها سهڻي حسينا، پنهنجي گاڏي ڍري ڪري ڪيس چتائي پئي ڏسي.

هيءُ مشڪيو. مشڪل سان هن جي سڪل ڳتن جي گهنجن جي ڳاٽيتي ۾ گهرائيءَ ۾ واڌارو اچي ويو. سوچڻ لڳو: ”پوريءَ حياتيءَ ۾ حسن جي نظر اسان تي پئي ته عمر جي کهڙي اڻ سونهندڙ مرحلي ۾ اچي پئي!“

اڪيون ڪيريون ڪندڙ پنيات ڪار، تيز تي ۽ اڳيرو نڪري وئي. ڪو چاليهارو گز ڪن اڳتي وئي هوندي جو وري بيهي رهي. مڙهه ڪراڙو، ٿڪاوٽ ڪان ساٺُو، پير گيسڙائي، رڙهي رهيو هيو. جڏهن نيري ڪار جي ويجهو پُڳو ته حسينا، دريءَ منجهئون منڊي ڪڍي، غور سان جائزو ورتس. هاٽي ته شڪ جي ڪا گنجائش ئي نه بچي هئي. حسن جي نگاهِ ڪرم، پڪ ئي پڪ هن ياڳ پريي تي ئي پئجي رهي هئي. تنهن هوندي به هن مڙهي جي دل، ان حسين حقيقت کي، مڃڻ لاءِ هرگز تيار نه تي. هن سوچيو: ”بڪ، منهنجي مغز تي سوار تي، ان کي ڊوڙي رکيو آهي. جنهن ڪري مان ڏينهن ڏٺي جو، هلندي گهمندي، خواب ڏسڻ لڳو آهيان.“

نيري گاڏي وري چُري ۽ ٿورو اڳيرو وجي وري بيهي رهي. عورت اجا به ڪيس ئي تڪي رهي هئي. مڙهي سوچيو:

”لاشڪ! ڀُلي آ. ڪنهن ٻئي جو ڀولو ٿيو اٿس. يا شايد منهنجي حالت تي ترس پيو اچيس.“

وري پنهنجي پاڻ سان مذاق ڪندي، دل ئي دل ۾، چيائين: ”استاد! هيءَ پڪ جاڻ، تو تي اکن چکن تي آهي.“

نيري گاڏي، هڪ پيرو بيهر اڳتي وڌي وئي. ٿورو اڳتي وڃي، وري بيهي رهي. حسينا، هاٽي هن ڏانهن جُوهه وجهي، چتائي تڪڻ لڳي. سندس ائين هلي هلي بيهڻ ۽ بيهي بيهي وري هلڻ، مڙهي کي ڏاڍو پريشان پڻ ڪري رهيو هيو. هو، ان جو اصل سبب ڄاڻڻ لاءِ به، ڏاڍو بي چين پئي ٿيو.

”چا؟ اها وچ تو تي ئي ڪرڻ لاءِ آتي بيني آ. اگر نه، ته پوءِ ٻيو ڪهڙو سبب تي سگهي ٿو؟“

اهو سوچيندي، هيءُ رستي جي پرينءَ پر واري فٽ پيريءَ تي هليو ويو. مائيءَ، ڪار جي ٻي دريءَ منجهان، نظرون متس ڪُپائي ڇڏيون. هاٽي ته ڪراڙي جو شڪ، پڪ ۾ متجڻ لڳو.

”ڏٺو وجي ته مان جوانيءَ ۾ ڪو ايترو ڪوجهو به نه هيس، بلڪ سهٽو به سڏائي سگهيس پئي.“

هاڻ هو، وڏو شاهي رستو ڇڏي، ڪابي هٿ تي ننڍڙي رستي تي هلڻ لڳو. نيري گاڏي بہ اوڏانهن مڙي وئي. هن دفعي جو ڪار، ڪراڙي جي آڏو پهتي تہ حسينا ڪيس سڏي چيو:

”دروازو کول!“

هن دروازو کوليو.

”اندر ويھ!“

مڙھ ڪراڙو، گھبراهٽ ۽ خوشيءَ جي رل مل جذبن تحت، پهرين تہ ٿورو ٿهيو مگر مائيءَ جي مرڪڻ، ڪيس دل ٻڌرائي ۽ هو ڪار جو دروازو کولي اندر اچي وينو. گاڏي، هوا سان ڳالهيون ڪندي هلڻ لڳي. واٽ تي نہ مائيءَ ڪجھ ڪڇيو ۽ نہ ئي مَڙھ چپ چوريا. گاڏي، هڪ شاندار عمارت آڏو اچي بيٺي. حسينا اڳيان اڳيان ۽ مَڙُھ پويان پويان. ٻئي، گھر ۾ گھڙيا. هڪڙي نوڪرياڻيءَ آدرياءُ ڪين. ان، مڙهي ڪي حيرت منجھئون ڏٺو. حسينا ۽ مڙهو، هڪڙي هال نما ڪمري منجھ گھڙيا. عورت، مڙهي کي ويھڻ جي ساهي ڏني بغير، حڪم ڏنو:

”ڪپڙا لاھ!“

”جي؟ جي ٿوري اجازت ملي تہ مان ٿورو....“

ٻڏڙي، ڏجندي ڏجندي پنهنجي قاتل، پراڻي ۽ ميري نِڪُ قميص لاتي.

”پتلون بہ لاھ!“

مڙهي جا سمورا شڪ، هاڻي لهي ويا. ڪانئس سڄي بک ۽ ٿڪاوٽ وسري وئي. سوچڻ لڳو:

”آخر ماڻهو ئي تہ آهي. انسان جي دل جي پورَ بابت، ڇا ٿو چئي سگھجي؟ سو بہ وري عورت جي دل جي باري ۾. هن حسينا کي بہ ضرور منهنجي ڪا نہ ڪا ادا پسند اچي وئي آهي، جنهنڪري سندس دل ميڻ ٿي وئي آهي.“

هن پتلون بہ لاتي. حسينا، هڪڙيءَ گھنٽيءَ جو بٽڻ دٻايو. جهٽ پلڪ ۾ هڪ عورت اندر گھڙي. اها نوڪرياڻي هئي، پر مالڪياڻيءَ کان جيڪڏهن وڌيڪ نہ هئي تہ گھٽ ۾ گھٽ ان جيتري سهڻي ضرور هئي. مڙهي سوچيو: ”اها تہ وڏي بي حيائي آهي. هن عمر ۾ ٻن حسين پَرِيُن اڳيان، ائين هڪڙي گنجيءَ ۽ هڪڙي ڪڇي ۾ بيهڻ، ڪٿان جي شرافت آ.“

حسين مائيءَ، نوڪرياڻيءَ کي چيو:

”آئيءَ کي چئہ تہ ٻارڙن کي وٺي اچي.“
نوڪرياڻي، ٻاهر نڪري وئي. مڙهو، ڪجهي منجهہ ڦرڪِي رهيو هيو. خبر ناهي تہ سيءَ کان پئي ڦرڪيو يا هيجاني ڪيفيت سببان. گهڻو اڳي هن ٻڌو هيو تہ: ڪنهن عورت، محض پنهنجي مڙس جي بيوفائيءَ سببان، ڪنهن واٿهڙو ڏاريي سان معاشقو ڪيو هيو. هن دل ئي دل ۾ سوچيو:
”ڪٿي هيءَ عورت بہ مون کي ان ئي مقصد جي لاءِ هٿيار بنائڻ جو ارادو تہ نہ ٿي رکي.“
نوڪرياڻي موٽي آئي. ساڻس هڪڙي گهر-دائي ۽ ٽي ٻارڙا هيا. مڙني کان وڏو ٻارڙو، ڏهن سالن جو هوندو. مڙني کان ننڍڙي ٻارڙي ڇهن سالن جي. ٻہ ڇوڪريون، هڪ ڇوڪرو. ٽئي ٻارڙا، فرشتن وانگر معصوم ۽ خوبصورت. مڙهہ ڪراڙي، دل ئي دل ۾ چيو:
”نوڪرياڻي ۽ گهر-دائيءَ جي ڪا ڳالهہ ناهي، پر ٻارڙن کي هڪڙي نپٽ نانگي ماڻهوءَ آڏو ائين اچي بيهاري ڇڏڻ، بي حيائي ناهي تہ ٻيو ڇا هي؟“
مڙهي جون ڇنگهون، ٻانس جي لڪڙن وانگر نوٽ سکل هيون. ڳچي، ڪاني وانگر سنهي. پاسراٽين جون هڏيون، پري کان بيٺي ڳڻي سگهجن. ائين لڳي رهيو هيو ڄڻ، هڪڙو هڏائون پڃرو، مٽيءَ مَرُ واري چمڙيءَ ۾ مڙهائي بيهاريو ويو هجي.
خوبصورت عورت، گهر-دائيءَ کان پڇيو:
”اڄ نرگس، ماني کاڌي هئي يا نہ؟“
”ٿورڙو گرهہ کاڌو هيائين، بيگم صاحبا!“
”۽ شميمِ؟“
”بيگم صاحبا! ان کي تہ مُور بک ئي نہ ٿي لڳي. اڄ بہ ڪجهہ نہ چکيائين.“
”۽ منظورَ؟!“
”ها! ان ٿورو چاڪليٽ چکيو هيو. بس ٻيو ڪجهہ بہ نہ کاڌائين.“
خوبصورت عورت، ٻارڙن ڏانهن ائين نهاريو ڄڻ ڪين ڏيچارڻ پئي چاهيائين. وري نپٽ نانگي، ڦرڪندڙ ڪراڙي ڏانهن اشارو ڪري، ڪاوڙ مان چيائينِ:

”ڏسو! هن شخص کي ڏسو پيا نہ؟! ان جون هڙپاتيون کيئن ٻاهر نڪتل آهن. ياد رکو! جيڪڏهن ڀءُ ڪري ماني نہ کائيندئو تہ توهان جي حالت بہ ساڳي ٿي ويندي.“

ٽي فرشتي صفت ٻارڙا، هيسجي پنهنجي ماءُ جي ماسيرين سٽرن سان چنبڙي پيا. حسين عورت، مڙهه ڪراڙي ڏانهن ڏٺو ۽ چيائينس:

”چڱو بابا! جلدي ڪپڙا پاءِ! ۽ هلڻ جي ڪر!“

***

(سنڌي روپ: ڪرنل مسعود اختر شيخ جي ڪيل اردو ترجمي تان)

چراغ حسن حسرت

الف ليلا وارو حجم

(ريختہ ڪهاڻي)

حجم يا نائي، شاهجهان پور جاهجن يانگينہ جا، لاهور جا هجن يا امرتسرجا؛ هڙ جوهڙ ڳالهير ضرور هوندا آهن. صرف فرق ايترو آهي تہ ڪنهن جي زبان قئنچيءَ وانگر هلندي آهي ۽ ڪنهن جي پاڪيءَ وانگر. ڪنهن جي ڳالهين ۾ برش واري نرمي هوندي آ تہ ڪنهن جي گفتي ۾ نشتر واري تيزي. ڪو صرف لفظن ۾ حجامت ڪندو آ تہ ڪو وار تان بہ کل لاهي وڻندو آ.

منهنجو دوست چوڌري محمد علي، انهن ڳالهير حجمن کان ڏاڍو ڊڄندو آهي. ان معاملي ۾، هو حق بجانب پڻ آهي. ڇو جو سندس حجم، جنهن جي خاندان ۾ سؤپيڙهين کان "حجامت" يا ائين ڪٽي ڇئو "خلافت" هلندي پئي اچي، اهڙيءَ طرح هن جو مزاج سجاڻندڙ آهي، جهڙيءَ طرح سندس ابا ڏاڏا چوڌري صاحب جي ابي ڏاڏي جي مزاج کي سجاڻندا هيا. جڏهن خط ناهيندي ناهيندي پاڪي، شهہ رڳ جي ويجهو پهتي تہ خليفي چيو: "چوڌري! مينهن لاءِ گاهہ کپي!" چوڌري ويچارو، ان حالت ۾ انڪار ڪرڻ ڪان تہ ويو. ڇهري تي مشڪڻ جا آثار پيدا ڪرڻ جي هڪ ناڪام ڪوشش ڪندي، جواب ڏنائين: "ڪٽي وڃجانءِ!" خليفي نقصان پائيندي اجا پير ڊيگهاڙيا ۽ چوڻ لڳس: "چوڌري! هيل سارين مان، اسان کي وند نہ مليو!" غرض تہ خليفي، خط ناهيندي ناهيندي، ويچاري چوڌريءَ کي ئي ڪوڙي ڇڏيو.

مان حجمن کان ڪڏهن نہ ڊڳو هيس. ليڪن پر سال هڪ اهڙو واقعو ٿيو، جنهن سندن اهميت، منهنجي دل ۾ ويهاري ڇڏي. شام جو وقت هيو ۽ مان هڪڙي دعوت ۾ شريڪ ٿيڻ لاءِ وڃي رهيو هيس. رپن اسٽريٽ کان ٿورو اڳتي وڌيس تہ سامهون هڪڙي حجم جو دڪان نظر آيو. جنهن تي بغداد هيئر ڪٽنگ سليون، لکيل هيو. مون بہ ڏينهن کان سنوارت نہ ناهي هئي. حجم جو دڪان ڏسي، منهنجو ڪاہو هٿ، اڻ لکو ڪاڏيءَ تي پهچي ويو ۽ مون دل ئي دل ۾ چيو: "هيءُ حجم بہ طبيعت وارو ٿو لڳي. جنهن

پنهنجي خلافت جي روايت کان دڪان جو نالو: بغداد هيئر ڪٽنگ سيلون چونديو آهي. ٻن منٽن ۾، ڪانئس سنوارت چو نه نهرائجي.“

مون کان اڳي، دڪان ۾ صرف هڪڙو ڏگهي قد ۽ ويڪري هڏڪاٺ وارو همراهه، خط نهرائي رهيو هيو. سندس وڏا وڏا شهپر ائين لڳي رهيا هيا جڻ ڪوهه جي پڳ تي آرپار ٻه ڪانءَ وينا هجن. خليفي، مون ڏانهن ڏٺي بغير، چيو: ”ويهو! مان اجهو واندو ٿيس!“

اهو حجم، هلڪي قد ۽ ڳتيل بت جو ماڻهو هيو. مون ڏانهن ته سندس پٺي هئي، ليڪن آئيني منجهان سندس چهرو چٽو نظر پئي آيو. سندس ڳٽا سڪڙيل هيا، اکيون اندر دٻيل هيس. خط ناهڻ کان واندو ٿي، مون ڏانهن ڏيان ڪيائين ۽ چوڻ لڳو: ”ٻڌايو! اوهان وار نهرائيندؤ يا صرف ڏاڙهي ڪوڙائڻ جو ارادو اٿو؟“

مون جواب ڏنو: ”وار ته پوءِ به ڪترائي سگهبا، هن وقت مون کي ڏاڙهي ئي ڪوڙائڻي آهي.“

”اوهان جي ڏاڙهيءَ جا وار، ٿورا سخت تا نظر اچن. مان حجامت ۾ هميشه ڪسبت جي اصول کي مد نظر رکندو آهيان. انهيءَ ڪري ڏاڙهي ڪوڙائيندي، اوهان کي ٿوري دير ٿيندي. ليڪن حجامت اهڙي ٿيندي، جو ڪلاڪ سوا وارن جي پاڙن تي هٿ ڦيريو ته به پتو نه پوي. اصل ۾ هيءُ هنر، آسان ناهي جو ڪنهن کي پاڪي جهلڻ آئي، حجم تي ويو. ميان! حجم ڪو ڪو هوندو آ. ور نه ته جيڪي ماڻهو پاڻي بغل ۾ وجهيون پيا ڦرن ۽ حجم، خليفو ۽ خدا جاڻي ته ڇا ڇا پيا ڪوٺرائين سي گاهي آهن گاهي. دراصل گاهيءَ ۽ حجم، ڪرپيءَ ۽ پاڪيءَ ۾ وڏو فرق آ. مگر ان فرق کي، اُهي ماڻهو سمجهن ٿا، جن کي الله سوچ سمجهه ڏني آ.“ اهو چئي، هن پنهنجي نائب کي اشارو ڪيو ۽ برش ڪٽي مون ڏانهن وڌيو.

حجم پاڪيءَ کي چيرو ڏيندي ڏيندي چيو: ”اوهان کي خبر آهي، اسان جي پنيان جيڪا هوٽل آهي، اُتي ڪالهه رات خون ٿي ويو هيو. ٻڌو آ ته لکنئو جي هڪڙو نوجوان سيٺ کي ڪنهن ظالم، ڇُرو ڳُپائي ماري وڌو. مقتول جي نوجوان زال، ساڻس گڏ هئي. اها چوي ٿي ته: اڌرات ڌاري، ڪنهن اسان جي ڪمري جو دروازو ڪڙڪايو. منهنجو مڙس ٻاهر نڪتو. ٻاهر ڪو ماڻهو ڪمبل ويڙهيو بينو هيو. ٿوري دير ٻئي آهستي آهستي ڳالهيون ڪندا رهيا. پوءِ مون کي پنهنجي مڙس جي رڙ ٻڌڻ ۾ آئي ۽ ان سان گڏ ائين لڳو، جڻ ڪجهه ماڻهو، تڪڙا تڪڙا ڀڄن پيا.“

”مون خود لاش ڏنو آهي. لڳي ٿو تہ پهرئين ڏڪ تي ئي آندا ٻاهر نڪتااٿس ۽ مقتول تڙڦي تڙڦي ٿڌو ٿي ويو آ. عجيب ڳالهہ هيءَ آهي تہ جنهن ڪري ڪرسيءَ تي اوهان وينا آهيو، هاڻ بہ ڏينهن ٿيندا، ويچارو سيٺ، اتي ويٺي ڪلي ڪلي مون سان ڳالهيون ڪري رهيو هيو.“

اهو ٻڌي، منهنجي سڄي بت ۾ ڦرڪٽي پئجي وئي. حجم، پاڪي منهنجي لونڊڙيءَ تي رکي ۽ چوڻ لڳو: ”مون اهو بہ ٻڌو آهي تہ جنهن عمارت ۾ اها هوٽل آهي، ان ۾ ڀوتن جو واسو آهي. گهڻن ماڻهن، رات جي وقت ۾، هڪڙي سياهہ-پوش کي گهمندي ڏٺو آ. سندس هڪڙو هٿ ڪپيل آهي ۽ منجهائنس تازو رت ٽمندي ڏٺو اٿائون. ٻئي هٿ ۾ تلوار اٿس، جنهن کي گهمائيندو، هوٽل منجهئون لنگهي هليو ٿو وڃي.“

اهو چوندي چوندي، خليفي پاڪيءَ کي اهڙيءَ طرح ڦيرڻ شروع ڪيو، جو مان ڊڄي ويس.گهڙي پلڪ، هو چپ چاپ، حجامت ڪندو رهيو. وري چوڻ لڳو: ”ڪڏهن اوهان سوچيو آهي تہ اگر ڪو حجم، حجامت ڪندي پاڳل ٿئي تہ ڇا ٿئي؟ ڏسو نہ، هن وقت پاڪي اوهان جي نڙگهٽ تي آهي. اگر مان چاهيان تہ.....“ اهو چئي، هن اهڙيءَ طرح مون ڏانهن ڏٺو، جو منهنجي واتان هلڪي چيخ نڪري وئي.

هو ڏاڙهي ڪوڙي چڪو ۽ چوڻ لڳو: ”هاڻ ٿورو آئيني ۾ پنهنجي صورت ڏسي وٺو ۽ منهنجي هنرمنديءَ جو داد ڏيو.“ مان تہ اڳي ئي پريو بيٺو هئس، سو ڪڙڪو ڪري چيومانس، ”ڏوڙ ۾ پئو! تون ۽ تنهنجي هنر مندي!

هن چيو: ”ڇا ٿيو؟“

مون چيو: ”ڇا خوش، اڃا ڪجهہ ٿيو ئي ناهي! توکي جنن ڀوتن جي ڪهاڻين ۽ قتل ۽ خون جي قصن ٻڌائڻ جو ڪنهن چيو هيو!“

هو چوڻ لڳو: ”اڇا! تہ پوءِ اوهان منهنجيون ڳالهيون ٻڌي پريشان ٿي وئيو! حالانڪ منهنجي هنرمندي پاڪيءَ جي ڌار ۾ ناهي، بلڪ انهن ڳالهين ۾ آهي. اوهان ايترو تہ ٻڌو هوندو تہ ڊپ ۽ دهشت جي عالم ۾ ماڻهوءَ جا وار ڪانڊارجي ويندا آهن. اهو ڪو اڄايو خيال ناهي. منجهس ڪنهن حد تائين حقيقت آهي. بلڪ منهنجو تہ تجربو آهي: جڏهن انسان تي هيبت ۽ دهشت جي ڪيفيت چڙهندي آهي تہ سندس بت جي سمورن وارن منجهہ هڪ چِڪ پيدا ٿيندي آهي. هڪ حجم جي نڪتهنگاهکان اها چِڪ، وڏي مفيد آ. ڇو جو ان حالت ۾، آسانيءَ سان حجامت ناهي سگهي ٿو. اگر مان

اوهان کي اهي قصا نہ ٻڌايان ها تہ اوهان جي ڏاڙهي، ڪيئن ڪوڙي سگهو ها! اگر ڪوڙي ٻہ وٺان ها تہ چمڙي هنڌئون هنڌئون ڇلجي وڃي ها! ٿورو آئيني ۾ تہ ڏسو! ڪٿي ڪا هلڪڙيئُهندڙ بہ نہ آئي آهي. حقيقت ۾، اوهان کي بہ اڄ تائين،ڪنهن پڙهيل ڳڙهيل ۽ روشن خيال حجم سان واسطو نہ پيو آهي. بهرحال اگر اوهان کي منهنجي ڳالهين مان ٿوري ٿڪي تڪليف پهتي آهي تہ مان معافي ٿو گهران.“

سندس اهو دليل ٻڌي، منهنجي ڪاوڙ ڪنهن حد تائين گهٽجي وئي ۽ مون چيو: ”تو پنهنجي دڪان جو نالو ’بغداد هيئر ڪٽنگ سيلون‘ ڇو رکيو آهي؟“

چوڻ لڳو: ”منهنجا ابا ڏاڏا، بغداد کان آيا هيا. اسان جي خاندان ۾ هيءُ فن، لڳ ڀڳ هزار سالن کان هلندو ٿو اچي. اوهان الف ليلا ۾، بغداد جي هڪ حجم جو حال پڙهيو هوندو. منهنجو شجرو، انهيءَ شخص سان وڃي ملي ٿو.“

***

چراغ حسن حسرت

ان جي پڙهڻ سان گهٽن جو پلو ٿيندو
(ريختہ ڪهاڻي)

هُن، جهاز تان لهندي ئي منهنجو ڌيان پاڻ ڏانهن ڇڪائي ورتو. سندس انداز منجهان ائين پئي لڳو ڄڻ ڌرتيءَ جي گولي جي ڪنڊ ڪڙڇ ڪان واقف هجي ۽ بمبئيءَ، ورهين پڇاڻان آيو هجي. هن جهڙو بدشڪل ۽ بي ڍولو شخص، اڄ تائين منهنجي نظر مان نہ گذريو آ. ليڪن سندس بدصورتيءَ ۾ بہ هڪ خاص قسم جي ڇڪ ۽ ڪشش هئي. سندس بي ڍولن مهاندڻ، ڪاري رنگ ۽ اڏنگي بت تي نظر پوندي ئي ماڻهوءَ کي بيزاريءَ جي احساس سان گڏوگڏ حيرت پڻ ٿيڻ لڳي.

سندس نالو شهريار هيو. مون سان جلد گهرگهلو ٿي ويو. هن جڏهن ڳالهائڻ شروع ڪيو تہ لڳو پئي تہ ڄڻ سندس آواز ۾ هڪ قسم جو مناس ۽ نرمي هجي. سندس ڳالهيون ٻڌي، ماڻهوءَ جي دل خواه مخواه ڏانهنس ڇڪجي پئي وئي. هيڏانهن هوڏانهن جون ڳالهيون ڪرڻ پڇاڻان، مون کي چوڻ لڳو: ”عورتن جو اندر، ڪو بہ نہ ٿو ڄاڻي سگهي.“ اهو ٻڌي، مون کي ڪانئس، هڪ قسم جي مايوسي ٿي پئي. ڇو جو مان ان شخص ڪان، جيڪو بظاهر سياح پئي لڳو، ڪو عجيب غريب داستان ٻڌڻ پئي گهريو. مگر هن هڪ اهڙي ڳالهہ ڪري وڌي، جيڪا هزارين سالن کان ماڻهو چوندا آيا آهن.
ڇگي وٽي وجهي، هو پڇڻ لڳو: ”تو ’اوراتما‘ جو نالو ٻڌو آهي؟“

مون جواب ڏنس: ”مون کي ٿورو ياد پوي ٿو. شايد ڪنهن ناچڻيءَ يا خوشبوءِ جو نالو آهي.“

هو چوڻ لڳو: ”نہ صاحب! ’اوراتما‘ هڪ شهر جو نالو آهي. هيءُ شهر اهڙي هڪ ملڪ ۾ واقع آهي جنهن بابت اوهان ماڻهو ڪجهہ بہ نہ ٿا ڄاڻو. وري جي مان اتان جون حالتون ٻڌايان تہ اوهان ڪجهہ سمجهندئو بہ نہ. بس ايترو ٻڌي ڇڏ تہ ان ملڪ جي حڪومت هڪ آمر جي قبضي ۾ هئي ۽ اتي چوچلا نالي هڪڙي جڙي ٻوٽي ججهي پيدا ٿيندي آهي. ان ملڪ ۾ اوهان جي هن خادم کي هڪڙو واقعو پيش آيو، جنهن کي وسارڻ ناممڪن آ.

مان ان ملڪ ۾ پورا پندرهن سال رهيو آهيان. اتان جي حاڪم جو مشير هيس ۽ هو منهنجي مشوري کان بغير ڪو به ڪم نہ ڪندو هيو. منهنجي چوڻ تي ڪڏهن هو پاڙيسري سلطنتن سان جنگ جوٽيندو هيو ۽ ڪڏهن ناڪي ۽ آمد ۾ واڌارو ڪري ڇڏيندو هيو. مون ڪي اثر و رسوخ فقط پنهنجي زباني طاقت جي ڪري حاصل ٿيو هيو. اهو صحيح آهي تہ بد صورتيءَ ۾ پنهنجو مثال پاڻ هيس. مگر قدرت مون کي بيان جو حسن ۽ زبان جو مناس عطا ڪري، ان ڪميءَ جي تلافي ڪري ڇڏي هئي. مان بہ ان ئي قوت جي ٻَرَ تي سلطنتن کي قرض وٺڻ يا ڏيڻ تي آماده ڪري سگهان ٿو. سپاهي منهنجي تقرير ٻڌي، جنگ جي ميدان جي پٿريلي زمين تي راتيون گذاري ڇڏيندا آهن ۽ اُف بہ نہ ڪُڇندا آهن. مون کي زبان جي تلوار جي زور تي شورش کي ختم ڪرڻ جو ڍنگ بہ اچي ٿو. جنگ جا ڪتا، منهنجي سيٽيءَ جو آواز ٻڌي ڇيڇاڙ باچاڙ ڪندا آهن ۽ امن جا پاريهر منهنجي هڪڙي اشاري تي پنهنجا پَرَ ٽيڙي ڇڏيندا آهن. جڏهن ماڻهو مون کي پهريون دفعو ڏسندا آهن تہ ڏڪي ويندا آهن، ليڪن جڏهن مان زبان کوليندو آهيان تہ ڏهن منٽن جي اندر اندر پوريءَ طرح مٺ ۾ ڪري وٺندو آهيانِ. ڇا تنهنجي خيال ۾ اچي ٿو تہ ڪا عورت مون جهڙي شخص کي پسند ڪندي؟"

مون چيس: "تاريخ ۾ اهڙا مثال تہ موجود آهن تہ........"

هو ڳالهہ ڪٽيندي چوڻ لڳو: "معاف ڪجو! اوهان منهنجو مطلب نہ سمجهيو. ٿورو منهنجو داستان ٻڌي وٺو تہ اوهان تي منهنجو مطلب واضح ٿي پوندو. يوسف، منهنجو هڪڙو دوست هيو. ان جا وار پورا هيا ۽ اکيون نيريون، جيڪي ڪلٽيون لڳنديون هيون. جڏهن تہ هو مردانگيءَ واري حسن جو پورو نمونو هيو، ليڪن سندس ڳالهائڻ ۾ ڪا ڪشش نہ هئي. منهنجي ۽ هن جي دوستيءَ جو سبب بہ اهو هيو تہ اسان ٻئي هڪٻئي جو ضد هياسين. هو جڏهن منهنجي چهري تي نظر وجهي تہ سندس دل ظاهري وجاهت ۽ مردانگيءَ واري حسن جي غرور ۾ پرجي وجي. وري جڏهن سندس نڙيءَ مان چند اڻ ڇٽا آواز نڪرن، جنهن کي هو ڳالهائڻ سان نسبت ڏيندو هيو، تہ مون کي اطمينان ٿي ويندو هيو تہ خدا مون کي سهڻي صورت ناهي ڏني تہ ڇا ٿيو، زبان ۾ تہ اثر رکيو اٿائين.

هڪ دفعي مون کي شهر 'اوراتما' ۾ وڃڻ جو اتفاق ٿي پيو. ان موقعي تي وري يوسف بہ ساڻ هجيم، ڇو جو ڪيس ان ملڪ ۾ تمام گهڻا

واپاري حق حاصل هيا. هو ڪيترن ئي ڪارخانن جو مالڪ هيو. سڄي ملڪ ۾ مهنجي نالي جي هاڪ هئي. اخبارن ۾ منهنجون تعريفون ڇپبيون هيون. ان ڪري مان جڏهن ’اوراتما‘ پهتس ته ماڻهو مون کي ڏسڻ لاءِ ڪنڌ ڪڍي ڪان اچي ڳاهٽ ٿيا. يوسف ڪان ڪنهن پڇيو به ڪو نه. انهن مڙني جا سِيسَ، منهنجي آڏو جهڪي ويا. منهنجي زبان مان نڪتل هڪ هڪ لفظ، وٽن پوري لائبرريءَ ڪان وڌيڪ قيمتي هيو.

دنيا ۾ اهڙا ماڻهو به ڪوڙ آهن، جيڪي اهڙن موقعن تي پاڻ کي چڱيءَ طرح سينگاريندا آهن. چهري تي پائوڊر هڻندا آهن. ڳٽي تي نقلي ترَ ڪيندا آهن ۽ پانت پانت جي پائوڊرن جي استعمال سان سهڻو ٿيڻ جي ڪوشش ڪندا آهن. ليڪن ڪوششن سان ڇا ٿو ملي!؟ ماڻهو، سٺين ڳڻن کي ڪو نه ٿا ڏسن، بلڪ سٺيين ڳالهين جو ٿا قدر ڪن. قد ڪاٺ کي ڪير ڪو نه ٿو پڇي. خيال جي لطافت ۽ بيان جو رنگين انداز، مڙني کي مريد ڪيو ڇڏي.

ها! ته مان اوهان کي ٻڌايو پئي ته هڪ ڏينهن مان ۽ يوسف ’اوراتما‘ جي مشهور ڪلب ’هزار پايا‘ ۾ مٿين بالڪونيءَ ۾ وينا هياسن. اچانڪ يوسف چيو: پائو يار! ’اوراتما‘ ۾ مون هڪ حسين عورت ڏٺي آهي، جنهن جي سونهن ۽ سوبيا جو مثال، دنيا جي تختي تي ڪٿي به نه ٿو ملي سگهي. مون پڇيس: ”ڪير؟“

هن چيو: ”شهر جي رئيس جي ڌيءُ ليليٰ. ان مون کي هڪ ئي نگاهه ۾ ونگي ڇڏيو، ليڪن تون ته شڪل صورت ۾ ڳنڀدي ڪان گهٽ ڪونهين، تو کي انهن ڳالهين سان ڪهڙي دلچسپي ٿي سگهندي. مون چيس: ”اهو صحيح آ، خدا مون کي حسين نه جوڙيو آ. ليڪن هن مون کي فصاحت بخشي، ان ڪميءَ جي تلافي ڪري ڇڏي آهي.“ يوسف چوڻ لڳو: ”انهيءَ ڪري مان، ان معاملي ۾، تو ڪان مدد ٿو گهران.“

”مان تنهنجي مدد، ڪيئن ٿو ڪري سگهان.“

”هن ملڪ ۾ تون وڏو ماڻهو سمجهيو ٿو وڃين. ٻيو....“

”ان ۾ ڪو شڪ ئي ناهي. مان وڏو ماڻهو آهيان.“

”۽ مون جهڙو حسين شخص، ملڪن ۾ ڪو نه ملندو.“

اڳتي چوڻ لڳو: ”هاڻي ٻڌ! اها منڊم صرف شام ڌاري گاڏيءَ ۾ چڙهي اچي ٿي ۽ ميدان جو چڪر هڻي واپس موٽي ٿي وڃي. يا ته ڪي خوشنصيب ان وقت سندس جهلڪ پسن ٿا يا ڪڏهن ڪڏهن هوءَ پنهنجي گهر جي دريءَ

وٺ ويني نظر اچي ٿي. مان چوان ٿو ته اسان ٻئي ملي، ان پريءَ کي شيشي ۾ لاهي وٺون.“

”ليڪن اسان ٻنهي مان ٿيندي ڪنهن جي؟“

يوسف چيو: ”منهنجي، ٻيو ڪنهن جي؟“

اڳتي چوڻ لڳو: ”ليليٰ، جڏهن سير ڪرڻ لاءِ ميدان تي ايندي آ ته مون کي اتي ويٺل ڏسندي آهي. مگر منهنجي اصلي نالي کان واقف ناهي. بلڪ هوءَ مون کي شهريار ٿي سمجهي. دراصل مون خود، سندس انا جي ذريعي ڪيس غلط فهميءَ ۾ مبتلا ڪري ڇڏيو آهي. منهنجو خيال آهي ته تنهنجي شهرت، سياسي ڄاڻ ۽ ڏاهپ ۽ منهنجي وجاهت ۽ حسن، جيڪڏهن هڪ شخص ۾ ڪنا ٿي وڃن ته دنيا ۾ ڪهڙي عورت اهڙي آهي، جيڪا اهڙي شخص جي زال ٿيڻ نه چاهي. هن تنهنجا سمورا ڪارناما، هڪ هڪ ڪري ٻڌا آهن ۽ مون کي وري، وري وري ڏنو اٿائين.“

”ليڪن اها وَلِ، پٽ تي چڙهندي ڪيئن؟“

”ٻڌ! ليليٰ جي گهر سان گڏ هڪڙو هيٺانهينءَ تي باغ آهي. ليليٰ جنهن ڪمري ۾ راتين جو اڪثر اچي ويهندي آهي، سو انهيءَ باغ ۾ ڪلندو آهي. ڪمري سان گڏ، نارنگيءَ جو وڻ آهي، جنهن تي عشق جون وليون چڙهيل آهن. اگر اتان بيهي، ڪو ليليٰ سان ڳالهائي ته ان جو چهرو دريءَ مان بلڪل نظر نه ايندو. مگر هڪٻئي سان ڳالهيون سولائيءَ سان ڪري سگهندا. مان چوان ٿو ته رات جو تون اتي وڃ ۽ منهنجي بدران، ساڻس محبت جو اظهار ڪر. هوءَ تنهنجو چهرو ته ڏسي نه سگهندي، ان ڪري اهو ئي سمجهندي ته هيءُ اهو ئي حسين شخص آهي، جنهن کي مان ڏهاڙي ميدان تي ڏسندي آهيان.“

مون ٿوري دير ماٺ ڪرڻ بعد، ڪيس چيو ته: ”چڱو يار! مان ان معاملي ۾ تنهنجي مدد ضرور ڪندس ۽ مون کي يقين آهي ته منهنجون ڳالهيون ٻڌي هن جي دل تي تنهنجي محبت جو ڇٽُ اهڙو ته گهرو ٿي ويندو جو دنيا جو ڪو به حادثو، ان کي ميساري نه سگهندو.“

رات ڏاري، يوسف مون کي ڪاري چادر آڻي ڏني. منجهس سڄو جسم ويڙهي سيڙهي، ليليٰ جي ڪمري وٽ وڃي بيٺس. مون کي ائين لڳو ڄڻ ڪو ٽڏا ساهه پيو پري. گڏوگڏ بتيءَ جي روشنيءَ ۾ هڪ اڇاڻ مائل شڪل نظر آئي. ڪوٽ جي ڪالر ۾ بوٽ لڪايم ۽ تقرير شروع ڪري ڏنم. ائين لڳو ڄڻ، منهنجو آواز ٻڌندي ئي ٻت ٻڻجي بيهي رهي. ڪيڏي ڪيڏي مهل

’ها‘ يا ’نهه‘ چيائين پئي يا پنهنجي سونهن ۽ سوڀيا جي ساراهه ٻڌي، ڪنهن حد تائين وڏي آواز ۾، چيائين پئي: ”صاحب! اوهان مون کي ناهيو پيا نهه!.“

مان ڪلاڪ ڪن، تقرير ڪندو رهيس. تقرير ته ڇا هئي، هڪ مسلسل غزل هيو، جنهن ۾ مون دل سان سندس سونهن ۽ سندرتا جي ساراهه ڪئي هئي. جڏهن مان موڪلائڻ لڳس ته هن مون کي ڳاڙهو گل ڏنو، جيڪو مون يوسف جي حوالي ڪيو.

ٽن هفتن تائين اهو کيل، ائين ئي هلندو رهيو. آخر هڪ رات هن، منهنجي زال ٿيڻ جي حامي ڀري. مون ايندي ئي يوسف کي اها خوشخبري ٻڌائي ۽ ان سان گڏ کيس اهو به چيم: ”ڏس! في الحال ساٿس ڳالهائجانءِ نهه! ڪٿي ائين نه ٿئي ته سڄو ڪيو ڪرتيو ڏوڙ ٿي وڃي.“

ٻئي ڏينهن يوسف چيو: ”اچ! تورو ميدان تان ٿي اچون.“ مان تيستائين اتي نه ويو هيس جو مون کي کيل تماشي سان ڪا دلچسپي نه هئي. اسان وڃي اتي بيناسين مس، جو ڀري ڪان هڪڙي گاڏي ظاهر ٿي. جنهن تي يوسف چيو: ”منهنجي ليليٰ اچي پئي.“ مون ليليٰ جي باغ ۾ ڪيترين ئي راتيون گذاريون هيون، ليڪن اڄا تائين کيس ڏٺو نه هيو. هاڻ جو مون ڇهري تي نظر وڌس ته ائين محسوس ٿيو ڄڻ منهنجي پيرن هيٺان ڌرتي نڪتي پئي وڃي. ڇو جو مون سڄي زندگيءَ ۾ اهڙي سهڻي عورت ڏٺي ئي نه هئي. مون ان وقت وچن ڪيو: ”ڇا به ڪرڻو پوي، هن عورت کي پنهنجو بڻائيندس.“ وري جڏهن پنهنجي شڪل ۽ صورت ڏانهن ڌيان ويو ته دل صفا ٻڏي وئي.

ليليٰ جي گاڏي، آهستي آهستي اسان جي پر مان گذري وئي. پلڪ سوا لاءِ هن پنهنجا ڪارا نيڻ کنيا ۽ يوسف جي ڇهري تي ڪُپائي ڇڏيائين. يوسف چوڻ لڳو: ”شهريار! هن عورت بابت اوهان جو ڇا خيال آ؟“

مون ورندي ڏنس: ”مون کيس پنهنجي وني بڻائڻ جو وچن ڪيو آهي.“

اهو ٻڌي، يوسف ايڏو ڪليو جو پيٽ ۾ وَٽ پئجي ويس. پوءِ چوڻ لڳو: ”تورو شيشي ۾ شڪل ته ڏس! انهيءَ ڍيل ڍول تي تو کي اميد آهي ته ليليٰ تنهنجي زال ٿيڻ قبوليندي.“ مون چيس: ”مان بحث ۾ وڃڻ نه ٿو چاهيان. مگر ڪن ڪولي ٻڌي ڇڏ ته ليليٰ جاڻ منهنجي زال ٿيڻ واري آهي.“

انهيءَ شام جو مان ليليٰ جي پيءُ سان مليم. ان تہ مون کي اکين تي کڻي ويهاريو ۽ وڏي خدمت چاڪري ڪيائين. هيڏانهن هوڏانهن جون ڳالهيون ڪرڻ پڄاڻان مون چيس: ”سائين منهنجا! مون اوهان جي ڌيءَ جي سونهن، سوڀيا ۽ قابليت جي وڏي واڪاڻ ٻڌي آهي. جيڪڏهن اوهان ساڻس منهنجي جاڻ سڃاڻ ڪرائي ڇڏيو تہ وڏو ٿورائتو رهندس.“

ليليٰ پٽ جي پر ۾، ڪرسيءَ تي ويٺي هئي. سندس پوشاڪ سفيد هئي ۽ ڪاڪل ۾ موتي ٽمڪي رهيا هيس. 'اوراتما' جي حاڪم، مون کي وٺي وجي، انتهائي موزون لفظن ۾ منهنجي ساڻس جاڻ سڃاڻ ڪرائي. جڏهن هن پهريون دفعو منهنجي چهري تي نگاهہ وڌي تہ سندس هٿن مان وڄٽو ڇڏائجي، ڪري پيو. پرڀرون تاڻجي ويس ۽ سرير ۾ ڏڪٽيءَ جي لهر ڊوڙي ويس. مگر منهنجو آواز ٻڌي، هوءَ چرڪي پئي ۽ تارا ڦوٽاري ڦوٽاري مون کي ڏسڻ لڳي. ڪيس منهنجي آواز ۽ چهري ۾ ڪا بہ نسبت نظر نہ پئي آئي. تنهنڪري مان پلڪ سوا رکيس ۽ پوءِ لڳاتار ڳالهائيندو رهيس. هوءَ چُپڙا-چُپ ڪرسيءَ تي ويٺي رهي ۽ مان شاعري، موسيقي، رومانس، گلن ۽ چانڊوڪين بابت ڳالهائيندو رهيس. ڳالهائڻ دوران مون بلڪل ساڳيا شعر دهرايا، جيڪي راتين جو سندس دريءَ هيٺان بيهي ڪيس ٻڌائيندو هيس. سندس نيڻن ۾ تجلي پيدا ٿي پئي، جنهن مان مون کي ڄاڻ ملي وئي تہ هن منهنجو آواز سڃاڻي ورتو آهي.

وٺ ڳالهہ جو ڳاٺو تہ ٻن هفتن اندر، منهنجي ساڻس پڌري ٿي وئي. يوسف کي رنجُ تہ گهڻو ئي ٿيو پر هن مردانگيءَ سان انهيءَ صدمي کي سَنو ۽ چوڻ لڳو: ”شهريار! مان اجا مايوس نہ ٿيو آهيان.“

هڪ ڏيهن مان گهٽي دير تائين اُسَّ ۾ رلندو رهيس. پوءِ سڌو سمنڊ تي پهتس ۽ ٿڌي پاڻيءَ سان وهنتس. شام جو مان ليليٰ سان ملڻ لاءِ ويس تہ مون کي ڏاڍو تعجب ٿيو جو ڳالهايان تہ اکر نہ اُڪلي. نِڇون پئي آيون ۽ نڙيءَ مان اڻ چٽا آواز پئي نڪتا، جيڪي منهنجي ڪنن کي پڻ اوپرا پئي لڳا. اهي عشق محبت واريون ڳالهيون، اهي شاعريءَ وارا استعارا ۽ تشبيهون، هڙ جو هڙ چٽ تي چڪا هيا. دراصل مون کي زڪام ٿي پيو هيو، پنج ڏينهن ائين گذري ويا. ڇهين ڏينهن ليليٰ ۽ يوسف ٻئي گم ٿي ويا. ڳولا ڪئي تہ پتو پيو: اهي هڪڙي آگبوٽ ۾ چڙهي پيجي ويا آهن. مون هڪڙي ڪشتيءَ ۾ سندن پيرو ڪنيو. نڪرڻ ڪان پهرين، مون کي خيال آيو تہ زڪام جي ڪا سُتي ڦڪي ونجي. تنهنڪري مان 'اوراتما' جي

هڪڙي جهوني پنساريءَ جي هٽ ۾ گهڙي ويس. ڳالهائي تہ ڪو نہ پئي سگهيس. پنهنجي ڳلي ڏانهن اشارو ڪندو رهيس. هن هڪڙي وڏي اوباسي ڏني ۽ ڪنهن سوچ ۾ ٻڏي ويو. مون ڪي تڪڙ هئي، ڳلي مان پڪڙي، پوءِ پنهنجي ڳلي ڏانهن اشارو ڪيومانس. هن گهٻرائجي، هڪڙي شيشي، جنهن ۾ ڪاري پٽڙي دوا هئي، منهنجي حوالي ڪئي ۽ چيائين: "ٻن ٻن ڪلاڪن کان پوءِ چمچو دوا جو پيئجانءِ!" مون هڪڙو رپيو، سندس ترڙيءَ تي رکيو ۽ بندرگاهہ ڏانهن ڀڳس.

ٻئي ٻيڙيون، اڳيان پويان، ڪناري تي پهتيون. ليليٰ ۽ يوسف، ٻئي ساحل تي بيٺا هيا. ليليٰ، مون تي هڪ نگاهہ وڌي ۽ پوءِ سندس نيڻ، يوسف جي حسين چهري تي کُپي ويا. مون ڪي چاهہ هئي تہ مان ڳالهائي ڪو نہ ٿو سگهان، ليڪن منهنجي ڪاميابيءَ جو انحصار هيو ئي ڳالهائڻ تي. ڪنهن نہ ڪنهن طرح ڦڦڙن تي زور ڏئي آواز ڪڍڻ چاهيم، ليڪن جيئن ئي مون ڳالهائڻ چاهيو تہ ڳالهائڻ ۾ ڪا ڏکيائي محسوس نہ ٿي. منهنجو آواز اڳي کان اڳرو ۽ مٺو هيو. هڪ هڪ لفظ چٽو ۽ ٻڌڻ ۾ آيو پئي. منجهن دٻيل ۽ رڪيل جذبا، اڇلون ڏئي رهيا هيا.

مون چيو: "ليليٰ! مان تو سان ڪجهہ ڳالهائڻ چاهيان ٿو." مان ڪيس ناريل جي وڻ هينان وٺي ويس ۽ شيرين بيانيءَ سان چند منٽن ۾ سندس دل موهي وڌم. هوءَ منهنجيون ڳالهيون ٻڌي چوڻ لڳي: "شهريار! جڏهن تون مون سان ڳالهائيندو آهين تہ مان نہ ڪجهہ ٻڌي سگهندي آهيان ۽ نہ ڏسي سگهندي آهيان. سڄي ڪائنات ۾ ڪا بہ شيءِ تو کان سواءِ مون کي حقيقي نہ لڳندي آهي."

قصو ڪوتاهہ ليليٰ مون سان 'اوراتما' هلي آئي ۽ ٿورن ڏينهن اندر، اسان جو پرڻو ٿي ويو. خبر ناهي، يوسف جو حشر ڇا ٿيو. ان واقعي پڇاڙان مون ڪيس ڏٺو ئي ناهي.

هيءُ داستان ٻڌي، اوهان بيزار تہ نہ ٿي ويا آهيو.؟"

مون چيس: "نہ! مون کي نفسياتي مسئلن سان دلچسپي آهي. دراصل عورت جي دل عجيب شيءِ آهي."

شهريار چوڻ لڳو: "نڙيءَ واري نلي ۽ ڦڦڙ بہ عجيب غريب شيون آهن. تو ڪڏهن نِڙگهُٽ جي ساخت تي غور ڪيو آهي؟"

"نہ صاحب! ليڪن اوهان جو داستان، مون کي ڏاڍو دلچسپ لڳو. اهو ٻڌايو: اوهان جي بيگم صاحبہ جو ڇا حال آ؟"

”اسان ’اوراتما‘ مان لڏي آياسين ۽ جاوا جي ويجهو هڪڙي ننڍڙي جزيري ۾ رهون ٿا. منهنجي زال کي ’اوراتما‘ جي آبهوا پاڻءِ نہ پوندي هئي. خير! اهو تہ جو ٿيو سو ٿيو! اوهان نڙگهٽ جي رڳن کي ڏار ڪري ڏنو آهي؟“

مون چيس: ”مون کي جراحيءَ جي فن سان ڪا دلچسپي ناهي.“

هو چوڻ لڳو: ”هر شخص کي ’لڱن جي تشريحي علم‘ جي ٿوري گهڻي واقفيت هئڻ گهرجي. زڪام، وڏو خطرناڪ مرض آ. جهونن مشرقي طبيبن ان کي ’ام الامراض‘ يعني ’مرضن جي جڙ‘ سڏيو آهي. ان سان ڦڦڙن کي وڏو هاڃو رسي ٿو. ڪڏهن ڪڏهن نمونيا ٿيو وڃي. سلهہ ۽ ٽپ دق جهڙا مرض بہ ان مان پيدا ٿا ٿين.“

مون ڪنهن حد تائين چڙي چيس: ”ليڪن انهيءَ واقعي جو طب سان ڪهڙو تعلق؟ مان تہ عورت جي جذبن جي ڳالهہ ڪري رهيو هيس.“

هو چوڻ لڳو: ”تہ پوءِ تو سچو واقعو ٻڌو ئي نہ! جڏهن مان واپس ’اوراتما‘ ويس، مون ان ٻيڙي پنساريءَ کان پڇيو تہ تو مون کي ڪهڙي سُٺي ڏني هئي. ان ٻڌايو تہ مون اها سُٺي ’چوچلا‘ جڙي ٻوٽيءَ جي عرق مان ناهي هئي.“ اهو چئي شهريار، پنهنجي کيسي مان هڪڙي دٻلي ڪڍي ۽ چوڻ لڳو: ”’چوچلا‘ صرف ’اوراتما‘ ۽ ان جي پسگردائيءَ وارن پهاڙن تي ڦٽندي آهي.“

هيءَ ڦڪي، جيڪا انهيءَ جڙي ٻوٽيءَ جي رس ۽ ٻين دوائن جو مرڪب آهي، ڪنگهہ، زڪام، نزلو، نڙيءَ ۽ ڦڦڙن جي گهڻن مرضن لاءِ هڪ تِرُ آهي. مان بمبئيءَ آيو ئي ان لاءِ آهيان تہ اخبارن ۾ ان جو اشتهار ڏيان ۽ هندستان منجهہ ان جي وڪري جو انتظام ڪيان. في الحال مان ان کي ٽڪيءَ جي صورت ۾ وڪڻان ٿو. هن دٻليءَ ۾ چار ڊزن ٽڪيون آهن، جن جي قيمت فقط ٽي رپيا آهي. اگر اوهان جي نڙيءَ ۾ خارش رهندي آهي، ڪڏهن ڪڏهن زڪام ٿئي ٿو، نزلي جي ڪري وقت کان اڳ وار اڇا ٿي ويا آهن، مٽي کي ڦيري ٿي اچي، ڪاڏو چڳيءَ طرح هضم نہ ٿو ٿئي، مضمون لکندي لکندي اکين تي ڙَوَ چڙهي ٿا وڃن تہ اوهان هيءَ دوا واپرايو. خدا گهريو تہ ٿورن ڏهاڙن ۾ سمورن مرضن کي پاڙئون پٽي ڇڏيندي. جيڪڏهن اوهان کي ڳالهہ يا تقرير ڪرڻ.........“

مان اتي ڪڙو ٿيس ۽ بنا ڪجهہ چوڻ ڪرڻ جي، گهر ڏانهن هليو آيس.

***

چراغ حسن حسرت

سراغ رسانيءَ جو افسانو

(ريختہ ڪهاڻي)

پوليس، جاچ مان ٻہ ڳالهيون معلوم ڪيون. هڪ هيءَ تہ: مرڻ واري جو موت ڪنهن اتفاقي حادثي تحت نہ ٿيو آهي، بلڪ ڪيس قتل ڪيو ويو آهي. ٻي هيءَ تہ: قاتل بابت ڪا راءِ قائم نہ پئي ڪري سگهجي.

قتل جو سراغ ڄاڻڻ لاءِ، مڙني ڪان وڏي سراغ رسان کي گهرايو ويو. ان، لاش تي هڪ نظر وڌي ۽ ڪيسي مان خوردبين ڪڍيائين. هن، هڪڙو وار، جيڪو مقتول جي ڪوٽ تي پيو هيو، کنيو ۽ چوڻ لڳو: ”ونو! معمو حل ٿي ويو.“

هو، اهو وار مڙني ماڻهن کي ڏيکاري چوڻ لڳو: ”بس! اسان کي هاڻي هڪ اهڙي شخص جي تلاش آهي، جنهن جي مٿي تان هڪ وار ڪاٽي گم ٿي ويو هجي. اهو وار هٿ اچي ويو تہ سمجهو قاتل پڪڙجي ويو.“

سراغ رسان، قاتل جي تلاش، شروع ڪري ڇڏي. هو ساندهہ چار ڏينهن ۽ چار راتيون نيويارڪ جي گهٽين ۽ رستن تي ڦيراٽا ڏيندو رهيو. هن هر شخص جي چهري کي غور سان ڏٺو پئي. ڪيس هڪ اهڙي شخص جي تلاش هئي، جنهن جو هڪڙو وار گم ٿي ويو هجي.

پنجين ڏينهن هو، اهڙي شخص جو ڪڍ لڳو، جيڪو سياح جو ويس-ڌاري هيو. هن کي جهازي ٽوپي پاتل هئي ۽ هن جا ڪن، ٽوپيءَ ۾ لڪيل هيا.هو، ’گلوريٽانيا‘ جهاز تي سوار ٿيڻ لاءِ وڃي رهيو هيو. سراغ رسان بہ سندس ڪڍڪڍ لڳو آيو ۽ وڃي جهاز تي پهتس. گجگوڙ ڪندي چيائين: ”ان کي گرفتار ڪيو!“

پوءِ هو سينو ٺوڪي ۽ ڪيسي مان اهو وار ڪڍي، چوڻ لڳو: ”هيءُ، انهيءَ شخص جو وار آهي ۽ ان مان ئي ان جو جرم ثابت ٿيڻو وڃي.“

جهاز جي ڪپتان حڪم ڏنو: ”ان جي ٽوپي لاهيو!“

ملاحن، ان جي حڪم جي تعميل ڪئي، ليڪن ملزم تہ گنجو هيو. سندس مٿي تي هڪ وار بہ نہ هيو. سراغ رسان سندس مٿي کي ڏسي چوڻ لڳو: ”هن، صرف هڪ ماڻهوءَ کي قتل نہ ڪيو آهي بلڪ، گهٽ ۾ گهٽ ڏهہ لک کن ماڻهن جو خون هن جي ڳچيءَ ۾ آهي.“

***

(لي ڪاڪ تان ماخوذ)

چراغ حسن حسرت

شاهجهان جي تصوير

(ريختہ کهاڻي)

مون هيءُ داستان، ”همايون جهاز“ تي، هڪڙي ڪراڙي سوداگر جي واتئون ٻڌو هيو. اهو شخص موتين جو واپار ڪندو هيو ۽ چڱو عرصو هندستان ۾ پڻ رهي چڪو هيو. پاڻ ٻڌايائين تہ دهليءَ ۾ حاجي احمد، هڪڙو مشهور واپاري هيو، جنهن جو واپار، ڏيساور تائين ڦهليل هيو. هندستان کان علاوه عراق ۽ حجاز ۾ پڻ، سندس گماشتا مقرر ٿيل هيا، جيڪي هر قسم جو تجارتي سامان کيس موڪليندا رهندا هيا. حاجي احمد جي عمر پنجونجاهہ سالن جي لڳ ڀڳ هئي. اجا تائين سندس ڏاڙهيءَ جو هڪڙو وار بہ اڇو نہ ٿيو هيو. سندس هٿ پير مضبوط هيا ۽ پنهنجي سموري ڪاروبار جي نگراني پاڻ ڪندو هيو. حاجي، وڏو نيڪ ۽ خدا ترس انسان هيو. نماز روزي جو گهڻو پابند هيو. نوڪرن سان بہ سندس سلوڪ سهڻو هيو. پاڙي پتيءَ ۾ ڪو شخص بيمار ٿيندو هيو تہ هيءُ ساري رات، سندس سيرانديءَ کان وينو هوندو هيو. ليڪن منجهس وڏي خامي هيءَ هئي تہ سندس ڪفايت شعاري، مرچوٽ هئڻ جي حد تائين پهتل هئي ۽ هو پنهنجي جان تي هڪڙي ٽيڊي پائي خرچ ڪرڻ، گناهہ سمجهندو هيو. وٽس فقط هڪ عبا هئي، جنهن کي بہ هنڌئون هنڌئون چتيون لڳل هيون. پٽڪي ۾ بہ ٽُنگ ئي ٽُنگ هيس. ليڪن حاجي احمد اهو اهڙي چالاڪيءَ سان ٻڌندو هيو، جو ڪو بہ ٽُنگ نظر نہ ايندو هيو. البتہ سال ۾ هڪ ڀيرو، نئون جوتو ضرور خريد ڪندو هيو. جڏهن ڪو ماڻهو کيس اهو چوندو هيو تہ: ”حاجي صاحب! الله توکي ايترو جهجهو ڏنو آهي، پوءِ بہ تنهنجي لباس جو اهو حال آهي!“ تہ حاجي صاحب تيش ۾ اچي چوندو هيس: ”ڇا؟ تنهنجي مرضي آهي، تہ ڏيوالو ڪڍي ويهان!“

هڪ دفعي حاجي احمد کي، مال خريد ڪرڻ لاءِ، ڪلڪتي وڃڻو پيو. جيئن تہ پاڻ وڏو محتاط ماڻهو هيو، تنهن ڪري گاڏي ڇٽڻ کان ڪلاڪ کن اڳي، ٽيشڻ تي پهچي ويو. ٽڪيٽ گهر جي آڏو، دير تائين بيهي انتظار ڪرڻ لڳو. نيٺ ٽڪيٽ گهر کليو ۽ ٽرڊ ڪلاس جي ٽڪيٽ خريد ڪري،

وجي گاڏيءَ ۾ وينو. وٽس سامان، صفاتوړڙو هيو. هڪڙي سفري بيگ، هڪڙو ننڍڙو بسترو، هڪڙو لوٽو ۽ هڪڙوگلاس. سفر ڏکهو هيو. جنهن ڪري بسترو کولي، پنهنجي سيٽ تي وڇايائين ۽ گاڏي چٽڻ جو انتظام ڪرڻ لڳو.

ٿوريءَ دير ۾ گاڏي پرجي وئي. مسافرن منجهه، هر قسم جا ماڻهو هيا: ڪراڙا، نوجوان، عورتون، مرد. گاڏي هلڻ لڳي ته هڪڙو بنگالي نوجوان، ٽپ ڏئي چڙهي آيو. جيئن ته دبي ۾ جاءِ نه بچي هئي، تنهنڪري ڪيس بيهڻو ئي پيو. ليڪن ٿوريءَ دير ۾، سندس جنگهون ٽڪجي پيون ۽ بي قراريءَ منجهان، هيڏي هوڏي تڪڻ لڳو. هو شڪل شبيهه مان پڙهيل ڳڙهيل ۽ مهذب انسان پئي لڳو. هڪڙي سوٽ ڪيس ۽ بستري کان سواءِ وٽس ٻيو سامان نه هيو. ان هڪ ٻه دفعو، حاجي احمد ڏانهن تڪيو، ليڪن وري ٻوٽ ڦيري ڇڏيائين. ائين پئي لڳو ڄڻ هن حاجي احمد کي ڪجهه چوڻ پئي چاهيائين، پر همت نه پئي ساري سگهيو. حاجي، سندس حليي مان، سندس ذهني ڪيفيت تاڙي ويو ۽ چوڻ لڳس: ”ميان نوجوان! اوهان ڪي ڪيڏانهن وڃڻو آهي؟“

هن جواب ڏنس:”مان ڪلڪتي پيو وڃان!“

حاجيءَ چيس: ”پوءِ ڪيتري دير تائين بيٺو هوندين! اچ منهنجي پر ۾ ويهي رهه!“

نوجوان، حاجيءَ جو ٿورو مڃيندي، سندس پر ۾ چُپڙي ڪري ويهي رهيو.

حاجي ۽ نوجوان، سنت پاڻ ۾ راهل ماهل ٿي ويا. هن پنهنجو نالو، ونودڪمار ٻڌايو ۽ چيائين ته: ”ڪلڪتي جو هڪڙو معمولي مصور آهيان، منهنجي پيءُ، دهليءَ ۾ هڪڙي آفيسر سان پرٽيل آهي. ساڻس ملڻ آيو هيس. هاڻ موٽيو پيو وڃان.“

هو هيو ته بنگالي، ليڪن هندستان جي عام زبان، جنهن کي هندستاني ٿا چون، ڏاڍي سولائيءَ سان ڳالهائي سگهيو پئي. جنهن ڪري حاجي احمد کي، ساڻس ڪچهري ڪرڻ ۾، تڪليف نه ٿي.

ونود، تمام سنو نوجوان هيو، جنهن جي ڪري حاجيءَ کي رستي ۾ ڏاڍو سڪون مليو. هڪ دفعي، حاجيءَ جي طبيعت خراب ٿي پئي ته هُن پنهنجي سوٽ ڪيس مان هڪڙي دوا ڪڍي کارايس. جنهن سان حاجي چڱو ڀلو ٿي پيو. صبح جو وضوءَ لاءِ پاڻي گرم ڪري ڏنائينس. حاجيءَ کي ٻڪ

لڳي تہ ڀڙڪو ڏئي، اسٽيشن تان مسلمان مانيءَ واري کي ساڻ وٺي آيو. وري حاجي ڪاڏي جي قيمت ڏيڻ چاهي تہ ڪيس روڪي، وڏي اصرار سان، پاڻ وٽئون پئسا ڀريائين.

حاجي، سندس طور طريقا ڏسي، دل ئي دل ۾ چوندو رهيو: ”آخر هن سودي ۾ بہ مون کي ئي نفعو ٿيو.“

دراصل سهڻي سلوڪ سان، نہ فقط خدا خوش ٿو ٿئي، بلڪ خالص ڪاروباري زاويي سان ڏٺو وڃي، تڏهن بہ منجهس نفعا ئي نفعا آهن. ليڪن هن نوجوان، ڪنهن ڪنهن مهل، حاجيءَ جي چهري تي اهڙي تہ جُوهہ وجهي پئي تڪيو جو حاجي گهٻرائجي پئي ويو. ڪيترا دفعا هن دل ۾ سوچيو:”مون کي اهڙيءَ طرح تڪي چو ٿو؟ ڪٿي ڪو پوليس جو ماڻهو تہ ناهي؟“ ڪيترا ڀيرا تہ پڇڻ بہ چاهيائين تہ:”تون مون کي ائين چتائي چتائي چو ٿو ڏسين. ليڪن سٽُ نہ ساري سگهيو.

جڏهن گاڏي پٽنا جي ٽيشڻ تي بيٺي تہ ونود، پاڻ ئي اها ڳجهارت ڀڳي. يعني حاجيءَ جي چهريکي تڪيندي چوڻ لڳو: ”هڪ ڳالهہ پڇان تہ دل ۾ تہ نہ ڪندؤ؟“

حاجيءَ جواب ڏنس: ”ميان! توکي جيڪو چوڻو آهي سو چئو! مان دل ۾ چو ڪندم!“

هو چوڻ لڳس: ”اوهان دهليءَ جي مغل بادشاهن جي اولاد مان آهيو؟“

حاجيءَ چيس: ”نہ! مان عرب آهيان. منهنجو ابو، موصل جو رهاڪو هيو ۽ نوجوانيءَ ۾ هندستان هليو آيو هيو. ائين تہ مان بہ موصل ۾ ئي ڄايو هئس، ليڪن پال پوس هندستان منجهہ ٿيم.پر، توکي اهو شڪ ڪيئن جاڳيو؟“

هو چوڻ لڳس:”خاڪن جي جهونين پوٿين منجهہ، شاهجهان جي تصوير جيڪا مون ڏٺي آ، تنهن سان اوهان جي صورت گهڻي ملي ٿي. بلڪ منهنجو خيال آ تہ اگر اوهان کي شاهي لباس پهرائجي تہ اوهان هوبهو شاهجهان لڳندؤ. انهيءَ مشابهت، مون کي حيرت ۾ وجهي ڇڏيو آ. اهو ئي سبب آ جو مان ورائي ورائي پيو اوهان جي چهري کي چتائي تڪيان.“

اهو ٻڌي حاجي احمد کي يقين ٿي ويو تہ ونود، سچ پيو چوي. هن بالڪپڻ ۾. پنهنجي امڙ کي چوندي ٻڌو هيو تہ:”منهنجي پٽ منجهہ بادشاهن وارو رعب آهي. آخرڪار منهنجي شڪل صورت، هلڻي گهمڻيءَ ۾ اهڙي ڪا ڳالهہ اهڙي ضرور هئي، جنهن جي بناءَ تي امڙ، اها راءِ قائم ڪئي هئي.“

جهڙ سوا، ٻئي چپ ٿي ويا. پوءِ ونود ئي چيو: ”مان اوهان کي ٻڌائي چڪو آهيان ته مان ڏاڍي مشڪل سان پنهنجو پيٽ پاليان ٿو. ليڪن جيڪڏهن اوهان چاهيو ته پوءِ منهنجي حالت سڌري سگهي ٿي.“

اهو ٻڌي، حاجي صاحب سمجهيو ته: ’شايد هيءُ نوجوان، پنهنجي مفلسيءَ جي ڳالهه ڪري، مون کان قرض گهرندو.‘ اهو سوچي ته هن ڏندي ٺندي ڪي، هڪڙي ڪوڏي به نه ڏيندس، وڏي واڪي چوڻ لڳس:”افسوس! مان خود غريب ماڻهو آهيان ۽ اوهان جي مدد نه ٿو ڪري سگهان.“

ونود چوڻ لڳو: ”منهنجي اها منسا ڪڏهن به نه هئي ته اوهان ڏوڪڙ پئسي سان منهنجي مدد ڪريو. بلڪ مان صرف ايترو چاهيان ٿو ته اوهان مون وٽ هلي، شاهي لباس ۾ پنهنجي تصوير اتارڻ ڏيو. مان اوهان جي شبيهيءَ کي شاهجهان جي تصوير جي نالي سان ڪپائيندس ۽ خدا گهريو ته ٿورڙن ئي ڏيهاڙن ۾، هزارين رپيا ڪمائي وٺندس. ان ۾ ڪو شڪ ناهي ته اوهان کي تڪليف ٿيندي، ليڪن مان ان جو معاوضو ڏيڻ لاءِ به راضي آهيان.“

حاجي احمد پهرين سوچيو ته تصوير اتارائڻ کان انڪار ڪري ڇڏي. ڇو جو هڪ ته هو وڏو پرهيزگار ماڻهو آهي ۽ تصوير ڪڍائڻ کي ناجائز سمجهندو آهي. ٻيو ته سندس خيال هيو ته تصوير ڇڪرائڻ ۾ وقت گهڻو ضايع ٿيندو. مگر جڏهن نوجوان مصور، معاوضو ادا ڪرڻ جي ڳالهه ڪئي ته کيس ياد آيو ته هن زماني ۾ عالمن جي اڪثريت، تصوير ڪڍرائڻ کي جائز قرار ڏنو آهي. بلڪ ڪن عالمن ته پاڻ به پنهنجيون تصويرون ڇڪرايون آهن. اگر ائين ڪندي ٿورا پئسا هٿ اچي وڃن ته ان ۾ حرج ڪهڙو آ؟

اهو سوچي چوڻ لڳو: ”تصوير ڇڪڻ ۾ ڪيترو وقت لڳندو؟“

مصور جواب ڏنس: ”ڪلاڪ ڏيڍ مس لڳندو ۽ ان جي عيوض پنجاهه روپيا اوهان جي خدمت ۾ نذرانو به رکندس.“

حاجي احمد، ٽڏي تي منظور ڪيو.

پنجاهه رپيا وڏي رقم هئي. منجهانئس اڌ وچ جو ڪرايو پاڙو ۽ ڪلڪتي ۾ رهائش جو سڄو خرچ نڪري پوندو.

مصور وڏي درياهه دلي ڏيکاري. ٽڙي ڪڙي، پنجاهه رپيا ڳڻي، حاجيءَ جي تريءَ تي رکيائين.

حاجي ۽ سندس سفر جو ساٿي، ٻئي هڪڙي موٽر بس ۾ سوار ٿي، ڏکڻ ڪلڪتي منجهه وڃي لٿا. مصور، هڪڙي قليءَ جي ڪلهن تي سامان سٽيو. ٻئي، ڪيس ساڻ وٺيو، نانگ-وڪڙ گهٽين منجهان ٿيندا، هڪڙي ننڍڙي گهر سامهون اچي بيٺا. ونود ڪمار، ڪيسي مان ڪنجي ڪڍي،قلف ڪوليو. ٻئي، گهر ۾ گهڙي آيا. گهر ۾ صرف ٻه ننڍڙا ڪمرڙا هيا. هڪڙي ڪمري جي ديوارن تي تصويرن جا خاڪا لڙڪيا پئي. ٻئي ڪمري ۾ هڪڙي ڪٽ پيل هئي. ڪيترين صندوقون ۽ گهر جي ضرورت جون سنهيون ٿلهيون شيون، هيٺ مٿي بي ترتيبيءَ سان، ٽڙيون پکڙيون پيون هيون. مصور، هڪ صندوق ڪولي، هڪڙو وڏي گهير سان پهراڻ، بنا ٻانهن جي قبا ۽ هڪڙو تاج ڪڍيو. تاج منجهه، نقلي موتين ۽ ٻڙن جون، لڙهيون لڙڪيون پئي. پهراڻ ۽ قبا جي ٻانهن ۽ ڪنارين تي، پڻ موتي ٽاڪيل هيا. مصور چيس: ”اوهان هيءُ لباس پائي وٺو. مان پرواري ڪمري ۾، اوهان جو انتظار ٿو ڪريان.“

حاجي احمد، پنهنجا ڪپڙا لاهي، ڪليءَ ۾ ٽنگيا ۽ هيءُ لباس پاتائين. مٿي تي تاج رکندي، ڪيس ائين لڳو ته هو سچ پچ جي هڪڙي وڏي مملڪت جو فرمانبردار آهي ۽ بدخشان جا لال، عمان جا موتي ۽ ڏکڻ آفريڪا جا هيرا، سندس قدمن ۾ ڍير ڪيا ويا آهن. هن آئيني ۾ پنهنجو چهرو ڏٺو، ته پنهنجي رعب ۽ دٻدٻي ڪان، خود ئي ڏکي ويو.

جڏهن هيءُ، ان لباس ۾، مصور جي سامهون پهتو ته اهو حيرت ۽ تعجب ۾ رڙ ڪري اُٿيو ۽ ڪنڌ جهُڪائي چوڻ لڳو: ”حضور! مان ڪورنش ٿو بجا آڻيان!“

ان وقت، حاجي احمد کي پنهنجي گهر واري ياد اچي رهي هئي. هن دل ئي دل ۾ چيو پئي ته:”اها نياڳي هن وقت موجود هجي ها ته منهنجي پيرن ۾،نرڙ اچي رکي ها!“

مصور، حاجيءَ کي سامهون ويهاريو ۽ چيائينس: ”سڌا وينا هججو! لڇجو پڇجو نه!“ پوءِ هو، سندس تصوير اتارڻ ۾ مصروف ٿي ويو.

هن ڪجهه ابتا تيڏا ليڪا پاتا ۽ پوءِ هڪدم چيائين: ”خدا ڄاڻي، مان رنگن جو دٻو، ڪٿي رکي وساري وينو آهيان. اوهان ائين ئي وينا هججو، مان اجهو آيس.“

اهو چئي، هو ٻئي ڪمري ۾ هليو ويو.

حاجي احمد گهڙي سوا، چپ چاپ وينو رهيو. ليڪن جڏهن ونود نہ آيو تہ هن رڙ ڪري چيو: ” مصور ميان! جلدي ڪر! مون کي اجا گهڻا ڪم ڪرڻا آهن.“

ليڪن جواب ڪو نہ آيو.

هاڻ تہ هيءُ بہ گهبرايو ۽ پڄندو، ٻئي ڪمري ۾ پهتو. ليڪن اُتي ڪير بہ نہ هيو. ڪليءَ تي سندس عبا بہ موجود نہ هئي. اهو ڏسي، حاجي احمد جا هوش ئي اُڏامي ويا. ڇو جو هن پنهنجي عبا جي استر منجهہ بہ وڏا وڏا هيرا ۽ سٺ هزار روپين جا نوٽ سبي ڇڏيا هيا. ڇو جو هن ڪلڪتي ۾ هڪڙو پورو جهاز، ولايتي مال سان ڀريل، خريدڻ گهريو پئي. جنهن لاءِ هن، ايترو سارو ناڻو، ساڻ آندو هيو.

حاجي احمد غور سان ڏٺو تہ ڪيس، ان ڪمري جي پٺ ۾ هڪڙو دروازو مليو. مصور، انهيءَ دروازي مان ڀڄي چڪو هيو. هاڻ تو هو ڏاڍيان رڙيون ڪرڻ لڳو:”اڙي ماڻهو! ڀڄو! مان غريب مارجي ويس.“

جهٽ گهڙيءَ ۾، گهڻا ماڻهو ڪنا متي ويا ۽ حاجي صاحب کي متي تي تاج رکيل ۽ شاهي لباس پاتل ڏسي، ڏاڍو حيران ٿيا.

گوڙ ٻڌي، گهر ڌڻي پڻ پهتو. ڪانئس خبر پئي تہ ڪو ست اٺ ڏيهاڙا ٿيا آهن، جو ٻن نوجوانن، هيءُ گهر ڪرايي تي ورتو هيو ۽ مهيني جو ڪرايو اڳواٽ ادا ڪيو هيائون.

***

چراغ حسن حسرت

قصو سُتل جاڳيل جو

(ريختہ ڪهاڻي)

هيءُ داستان، مون پنهنجي نئين سفر دوران، بغداد جي هڪ ڪبڙي مصور کان ٻڌو. هُن اها ڪهاڻي نقل ڪئي هڪ ارمني طبيب جي، جيڪو هڪڙي اک کان ڪاڻو ۽ هڪ ٽنگ کان منڊو هيو. جڏهن تہ انهيءَ ارمني طبيب، خود مرزا حسن تبريزيءَ کان هيءُ واقعو ٻڌو هيو.

چيو مرزا حسن تہ: "جڏهن مان بغداد آيس تہ مون وٽ هڪ حبه (پئسو) بہ نہ هيو. هڪڙي شيرازي سوداگر، جيڪو جواهرن جي تجارت ڪندو هيو، منهنجي نوجوانيءَ ۽ پرديسي هئڻ تي ترس کائي، مون کي پاڻ وٽ نوڪر بيهاريو. مون ايڏي سچائيءَ ۽ سُچتائيءَ سان ڪم ڪيو جو منهنجي مالڪ جي تجارت، جيڪا نوڪرن جي بدديانتيءَ جي سبب پوئتي پيل هئي، سا ٻهير پڙڪو ڏئي اُتي ۽ اڪثر فرنگي واپاري، اسان وٽان مال گهرائڻ لڳا. پوڙهو سوداگر، منهنجي ڪارڪردگيءَ ۽ ديانتداريءَ مان اهڙو خوش ٿيو جو ٿوري عرصي پڄاڻان، هن پنهنجي اڪيلي ڌيءَ مون سان پرڻائي ۽ ڪاروبار منجهہ، منهنجو حصو مقرر ڪري ڇڏيائين. جيئن تہ سندس ڪو ويجهو مٽ مائٽ نہ هيو، منهنجي سس ڪي بہ مُئي ڪجهہ عرصو ٿي چڪو هيو، تنهنڪري هاڻ منهنجي زال ئي سندس ساري جائداد جي وارث هئي. ليڪن اسان جي شاديءَ کي سال بہ نہ گذريو هيو جو اها پاڪدامن پڻ گذاري وئي. منهنجو سهرو، ڌيءَ جي وڇوڙي جي صدمي کان ڇڙهي نہ سگهيو ۽ ٿورڙن ڏهاڙن ۾، هُن بہ فاني دنيا کان جاوداني جهان ڏانهن موٽ ڪئي.

منهنجي سهري جو ڪاروبار، گهڻو ڦهليل هيو ۽ هاڻ مان بنا ڪنهن ڀائيوار جي، ان جو مالڪ هيس. ليڪن گهرواريءَ جي موت، دل تي اهڙو اثر ڪيو جو ڪنهن ڪم ۾ دل ئي نہ پئي لڳي. ٿورا ڏينهن اها ڪيفيت رهي. آخر هڪڙي دوست، جيڪو مون کان عمر ۾ وڏو هيو ۽ زماني جا لاها چاڙها ڏسيو وينو هيو، سمجهائيم:"پيارا! زماني جي اها ئي وات آهي. موت تي ڪنهن جو زور نہ تو هلي. قضا ربانيءَ سان جيڪو ٿيڻو هيو، سو ٿيو. هاڻ، صبر ڪر.اگر ڪنهن بہ طرح سان دل نہ ٿو سنڀالي سگهين تہ

شراب کي سنگتي ۽ رازدان بڻاءِ، جو روح کي راحت ۽ دل کي طاقت بخشي ٿو ۽ دل جي درسنيءَ تان مٽي ۽ مير هٽائي ٿو.“ اهو چئي هن ساڳئي يعقوب ارمنيءَ وٽان، شيرازي خمر ۽ پورچوگال جي انگور جون يخ ٿڌيون بوتلون گهرايون، ۽ پنهنجي هٿن سان جام ڀري، پيش ڪيائين.

واقعي! هڪ ٻه جام پيئڻ سان اهڙو سُرور نصيب ٿيو جو جهٽ گهڙيءَ لاءِ، پنهنجون سموريون تڪليفون وساري وينس ۽ خوشيءَ جي عالم ۾ جهونگارڻ. حافظ جا شعر، جيڪي شراب جي تعريف ۾ لکيا اٿائين، سي پڙهڻ لڳس. انهيءَ شخص، جيڪو ظاهر ۾ منهنجو دلي دوست پراندر ۾ منهنجي تباهيءَ پويان هيو،چيو: ”جيستائين چنگ، رباب ۽ عودي باجو هڪيو حاضر نہ هجي، شعر پڙهڻ جو مزو نہ ٿو اچي. اگر تنهنجي اجازت هجي تہ مان هڪڙي ڳائڻيءَ کي، جيڪا عرب ۽ عجم جي موسيقيءَ تي مهارت رکي ٿي ۽ ظاهري سونهن سان بہ سينگاريل آهي، سڏائي وٺان؟“

مون وٽ ان وقت، بري ڀلي جي تميز نہ رهي هئي، چيومانس: ”ڪهڙو هرج آ!“

هن تہ اهو ئي گهريو پئي. پڄندو پڄندو ويو ۽ پاڻ سان هڪڙي حسينا کي، جيڪا يهودي نسل مان پئي لڳي، سازندن سميت وٺي آيو.

ساري رات، نچڻ ڳائڻ جي محفل، سڄيل رهي. صبح جو مون کين ڇڏيو ۽ پاڻ سمهڻ لاءِ ڌهي پيس. شام ذاري اک کُلي. ان وقت مٿي ۾ سنهون سنهون سور ۽ لڱن ۾ عجيب قسم جي پَٿَ هئي. مان وهنتس ۽ چيم تہ دڪان جو ڪنڊو واچيان. ايتري ۾ ساڳيو همراه آيو ۽ منهنجي ڪيفيت ٻڌي چوڻ لڳو: ”شراب کان سواءِ، ان مرض جو ڪو علاج ناهي. بوعليسينا’قانون‘ ۾ ئي لکيو آهي.“

مطلب تہ سندس ريهڻ ريبڻ تي، وري بہ پورچوگالي شراب جو دور هليو. اها رات بہ ساڳئي مشغلي ۾ گذري وئي. پوءِ تہ مون کي بہ اهڙي چوس اچي پئي جو رات ڏينهن، ڳائڻ پيئڻ جي محفل گرم رهڻ لڳي. اڪثر ظريف ۽ گفتي جا غازي ماڻهو، جن کي درباريت جي آدابن ۽ رئيسن کي خوش ڪرڻ جو ڍنگ، چڱيءَ طرح ياد هيو، مصاحبين طور محفل ۾ شريڪ ٿيا. پوءِ تہ اڳتي هلي، خلوت ۽ جلوت جي صحبتن ۾،پڻ ساڻ رهڻ لڳا.

ساڳي اسرائيلي ڳائڻي پڻ، اڪثر محفلن ۾ شريڪ ٿي هئي. اهڙيءَ طرح مون ٿورڙن ڏهاڙن ۾ چڱو خاصو پئسو ضايع ڪري ڇڏيو. وري آهستي آهستي اها ڪيفيت ٿي جو جيڪا نقدي منهنجو سهرو ڇڏي ويو

هيو، سڀجي ڪپي ويئي. صرف دڪان ئي بچيو هيو. ان جي حالت بہ ڏاڍي خراب هئي. مون ڪي عيش عشرت ۾ گم ڏسي، ڪارندا هٿڙيون هڻڻ لڳا. ڳچ مال، چپر چپر ۾ وڪڻي، سارو ناڻو تڳائي ويا. جڏهن بزم جي يارن ڏٺو تہ هاڻ هن ۾ اسان جون فرمائشون پوريون ڪرڻ جي طاقت باقي نہ بچي آ تہ اهي بہ آهستي آهستي ٽي ڪسڪڻ لڳا. ٿورن ڏهاڙن ۾ حال اهو وڃي ٿيو جو منجهانئن ڪو واٽ ويندي، اڳيئون پئي آيو تہ منهن مٽيون پئي ويو.

دوستن جي بي وفائيءَ منهنجي دل تي وڏو اثر ڪيو. هڪ ڏينهن گهر جو جائزو ورتم تہ خبر پئي تہ اڃا ٿورا زيور بچيل آهن. اهي وڪڻي، مون دڪان ڪي سڌارڻ ڏانهن ڌيان ڏنو. خيانتي ڪارندن ڪي ڪڍيم ۽ دڪان جو سڄو ڪم ڪار، پاڻ ڪرڻ لڳس. جيتوڻيڪ منهنجي پهرين واري حالت نہ رهي هئي. ليڪن دڪان جي اڃا حالت اهڙي هئي جو مان اطمينان سان زندگي بسر ڪري پئي سگهيس. منهنجي پراڻن يارن ڪي انهيءَ ڳالهہ جي خبر پئي تہ انهن وري مون سان رستا رکڻ گهريا. پر مون، منجهانئن ڪنهن ڪي بہ، چخي نہ ڪيو. تاريخ ۽ سوانح جي ڪتابن جي مطالعيسان پنهنجي دل وندرائڻ لڳس. انهن ڪتابن ۾ "الف ليلہ وليلي" تہ حڪمت ڏاهپ جو خزانو آهي. ان ڪتاب ۾ مون ڪي بغداد جي هڪڙي سوداگرزادي ابوالحسن جي ماجرا عجيب نظر آئي، جنهن پنهنجي دولت دوستن تي لٽائي ڇڏي هئي. پوءِ هارون رشيد ۽ زبيده خاتون جي مهربانيءَ سان، تنگيءَ جي زندگيءَ ڪان ڇوٽڪارو حاصل ڪري، بارگاهہ خلافت ۾ مقربين منجهہ شامل ٿيو ۽ نيٺ پنهنجي مراد ڪي پهتو. مون ڪي اهو ڏسي حيرت ٿي تہ ابوالحسن جي زندگيءَ جا واقعا، منهنجي حياتيءَ جي داستان سان گهٽا ملن جلن ٿا. جيڪي جيڪي ونهوير مٿس آيا هيا، سي سمورا مون تان وهي ويا هيا. مان اهو قصو، ورائي ورائي پڙهندو هيس. ليڪن دل نہ پئي ڀري. آخر منهنجي دل تي ان جو اهڙو اثر ٿيو جو مان پاڻ ڪي، سچ پچ ابوالحسن سمجهڻ لڳس.

هڪ ڏينهن ويٺي ويٺي خيال آيو تہ: "بغداد جي ماڻهن جيڪو ورتاءُ، ابوالحسن سان ڪيو هيو، سو انهن مون سان ڪيو آ. ڇو نہ مان بہ ان وانگر، ڪنهن اوپري ماڻهوءَ ڪي پنهنجو مهمان بڻائي، اسرڊاري ڪيس ڇڏيندو رهان ۽ بغداد وارن سان ڪو بہ واسطو نہ رکان."انهيءَ ڪري مون ان ڏينهن ئي انهيءَ تجويز تي عمل ڪرڻ جو فيصلو ڪيو ۽ شام ڏاري

پنهنجي خادم کي سڏي چيم: ”اڄ رات ڪاڏي تي، مون سان هڪڙو مهمان پڻ هوندو ۽ رات به هت ئي گذاريندو.“

مان، دجله جي پل تي پهتس ته گاڏي ٽيشڻ تي پڄي چُڪي هئي ۽ مسافر، پل ٽپيو، شهر ڏانهن اچي رهيا هيا. منجهن مختلف قسم جا ماڻهو هيا! ڪجهه فرنگي، ارمني ۽ يهودي هيا. ڪجهه هندستاني زائرين. هڪڙو ٽولو، مصري شاگردن جو هيو، جيڪي عراق جي آثار قديمه جي تحقيق لاءِ آيل هيا ۽ بغداد جي اخبارن ۾، ڪيترن ڏينهن کان سندن متعلق خبرون ڇپجي رهيون هيون. ليڪن مون کي منجهانئن ڪنهن سان به ڳالهائڻ جي همت نه ٿي. اهي وجي چُڪا ته عمان، بحرين ۽ ساحلي عربستان جي تاجرن جو جٿو آيو. منهنجي دل گهريو ته منجهانئن ڪنهن هڪ کي پنهنجو مهمان ڪيان. مگر آدرڀاءُ چوڻ لاءِ، موزون لفظ نه مليا. ورائي ورائي سوچي، رڪجي پئي ويس ته خدا ڄاڻي اهي ماڻهو، منهنجي عجيب غريب درخواستبڏي ڇا چوندا. اصل ۾ ڪنهن اڻ واقف کي، پاڻ وٽ ترسائڻ لاءِ دعوت ڏيڻ، ڏاڍو ڏکيو ڪم آ. بغداد جو اهو سوداگرزادو ابوالحسن وڏو دلير ۽ باهمت ماڻهو هوندو، جيڪو هر رات، هڪڙي نئين شخص کي، پاڻ وٽ مهمان ڪندو هيو.

جهٽ کن ۾، پل بلڪل خالي ٿي وئي. هاڻ صرف به مسافراتي رهجي ويا هيا. منجهانئن هڪڙو ڪرڙوَڊِ عمر جو ڊگهو شخص هيو. جڏهن ته هن پنهنجو حليو، سوداگرن وارو ٺاٺي رکيو هيو. ليڪن پنهنجي ڪارين ۽ چمڪيلين اکين، ويڪري پيشانيءَ، وقار،حشمت ۽ وِڪ مان ڪنهن وڏي خاندان جو شخص لڳي رهيو هيو. ٻيو هڪڙو شخص حبشي خادم هيو، جيڪو هڪڙو بڪسو ۽ به ڪمبل کنيو، پويان آيس پئي. اهو ڏسي، منهنجي دل ۾ خيال آيو ته هيءُ شخص پڪ خليفو هارون الرشيد آهي ۽ هيءُ حبشي، سندس خادم مسرور. مگر مون کي پنهنجي انهيءَ خيال تي پاڻ ئي کل آئي. ڇو جو خليفي هارون الرشيد کي گزاري وئي پورا يارهن سؤ سال ٿي چُڪا هيا. مونکي حوصلو ته نه پئي ٿيو ته ان شخص آڏو پنهنجي دلي مدعا، زبان تي آڻيان. ليڪن وري هن خيال مان دل کي قوت ملي ته اجا ڍَرَ ڪئي ته اجوڪي رات به اڪيلي ۾ گذارڻي پوندي. تنهنڪري اڳتي وڌي، وڏي ادب سان چيومانس:”منهنجا سائين! اگر اوهان اجوڪي رات، هن خادم وٽ گذاريو ته گهڻو ٿورائتو رهندس.“ اهو ٻڌي هو مون کي چتائي ڏسڻ لڳو. ائين پئي لڳو ڄڻ هو مون کي ڪو چور يا ٺڳ سمجهندو

هجي. ليڪن جهٽ پلڪ ۾ سندس شڪ لهي ويا ۽ هو مون سان گڏجي هلڻ لڳو. رستي ۾ مون ڪيس پنهنجي يارن جي بيوفائيءَ جو داستان، مختصر طورتي، چئي ٻڌايو. اهڙيءَ طرح، منهنجي ان عجيب درخواست جو سبب، ڪيس سمجهه ۾ اچي ويو.

رات جو ڪاڌي کان واندو ٿيڻ بعد، هن مون کي پنهنجا حال ٻڌايا. هو پاڻ عمان ۾ ڄائو هيو ۽ موتين جي تجارت ڪندو هيو. ليڪن هاڻ، ڪيترن سالن کان هو ۽ سندس پاءُ، موصل ۾ رهن ٿا. زماني جا ڪيترائي لاها چاڙها ڏٺا هيائين. زنجبار، شمالي ليبيا، الجزائر،طرابلس ۽ سوڊان وغيره ملڪن جا سير به ڪري چڪو هيو. ساموندي قزاقن ۽ غلام وڪڻندڙن جون ڪيتريون ئي ڪهاڻيون، ڪيس ياد هيون. جن کي ٻڌي رڳن ۾رت ٽچڪڻ لڳندو آهي. منجهن طرابلس جي درزيءَ ۽ اسپين جي شهزاديءَ جو قصو، ٻن دوريشن ۽ ڏيندي عطرفروش جي حڪايت مون کي ڏاڍي وڻي. مگر هو پنهنجي انداز ۽ اطوارن منجهان، ايتري قدر شائستہ ۽ مهذب پئي لڳو، جو مون کي سندس ڳالهين تي، جيڪي هڪڙي لاپرواهہ ۽ سپاهي-خيال ماڻهوءَ کي زيب ڏين ٿيون، يقين نہ پئي آيو. بلڪ وري وري خيال پئي آيو تہ هيءُ شخص هارون الرشيد تہ نہ تو ٿي سگهي. مگر ڇا عجب آهي، جو شاهہ فيصل سان سندس صورت گهڻي ملي جُلي پئي.

جڏهن رات، اڌ کان مٿي گذري چُڪي تہ مون چيو: ”اوهان آرام ڪيو! منهنجو مٿو ڦري ٿو پيو. مان سگار پيئڻ جو عادي ناهيان. ليڪن اوهان جي اصرار تي مجبور ٿيس.“ اهو چئي، مان تہ پنهنجي کٽ تي وڃي سُتس. هو بہ اُٿيو ۽ ٻئي ڪمري ۾ سمهڻ لاءِ هليو ويو. مون ڏٺو تہ خلافت جي ايوان ۾، هاٿي-ڏند جي تخت تي وينو آهيان. منجهس الماس ۽ زبرجد جا ٻُڙا جڙيل هيا. منهنجو لباس، زريءَ تيءِ سونو آهي. منهنجي پٽڪي ۾ اوندهہ ۾ چمڪڻ وارو لعل، تمڪي رهيو آهي. اوچتو ڪنيزن جو هڪڙو طائفو ظاهر ٿيو. انهن سمورين کي زريءَ جي تارن وارا لباس پاتل هيا. سندن مٿن تي، زمرد جا تاج هيا.سموريون منهنجي سامهون اچي، بيهي رهيون ۽ بربط وڄائي وڄائي هڪڙو خوشي وڌائڻ وارو گيت ڳائڻ لڳيون. پوءِ سؤ حبشي غلام، جيڪي سفيد ريشم لباس پاتل ۽ سونهري پٽيون لڳايل هئا، هٿن تي سونهري ٿالهہ رکيل هين، آيا ۽ انهن کي منهنجي سامهون رکي، ساڄي کابي تي بيهنا. هاڻ ٿورو شور ٿيو ۽ هڪڙو ڏيندو، جنهن جو رنگ آبنوس کان وڌيڪ ڪارو هيو، قلابازيون کائيندو، منهنجي

سامهون آيو. هڪڙي ڪنيز، جيڪا مڙني کان خوبصورت ۽ نازڪڙي هئي، تنهن وڏي ان ڏيندي جو هٿ پڪڙيو. ٻئي ملي، عربي شعر چوڻ لڳا. جن ۾ بغداد جي خليفي جي عظمت ۽ شوڪت جو ذڪر ڪيل هيو. مان ڪين روڪي پڇڻ تي هيس تہ توهان ڪير آهيو؟ ۽ مون کي هتي ڪنهن آندو آهي تہ هڪڙي وڏي ٺهڪ جو آواز آيو. مون چڱيءَ طرح اکيون مهٽي ڏٺو تہ اها ڪنيز ۽ ملازم سڀ غائب هيا ۽ مان پنهنجي گهر جي بستري تي پيو هيس. پهرين تہ مون کي خيال آيو تہ اهو موصلي سوداگر دروازو کولي هليو ويو آهي ۽ شيطان منهنجي ڪمري ۾ گهڙي منهنجا حواس ٽيڙي پکيڙي ڇڏيا آهن. وري مون سوچيو تہ ابوالحسن جو اهو خيال هيو، مگر نيٺ سندس خيال غلط ثابت ٿيو. لڳي ٿو تہ خليفي هارون الرشيد يا شاهہ فيصل، پنهنجي ايوان سلطنت جي جهلڪ پسائي، مون کي پنهنجي گهر پهچائي ڇڏيو آ.

مان اٿي، ٻئي ڪمري ۾ گهڙيس تہ ڇا ٿو ڏسان تہ منهنجو خادم علي، مدهوش پيو آ ۽ موصلي سوداگر ۽ سندس خادم جو ڪو پتو پرو ناهي. هاڻ مون پنهنجي گهر جي جهڙتي ورتي. صبح ٿيو تہ گهر اندر جيتريون بہ قيمتي شيون هيون، منجهانئن ڪا بہ نظر نہ آئي. منهنجي سيرانديءَ کان، ڪنجين جو جيڪو چنگو پيو هوندو هيو، سو پڻ غائب هيو. انهيءَ رات جو، منهنجو دڪان کولي، سڄو مال اسباب، ڪو ٻهاري ويو هيو.

جڏهن مون پوليس ۾ رپورٽ ڪئي ۽ ٻڌايم تہ: 'رات، شاهہ فيصل، موصلي سوداگر جي ويس ۾، مون وٽ مهمان هيو، ليڪن منهنجو خيال آهي تہ اهو شاهہ فيصل نہ هيو.' ان تي هو سڀ لڪڻ لڳا. منهنجي ڳالهہ ٻڌي بغير، مون کي پاڳل سمجهي، ڪڍي ڇڏيائون.

هيءُ آهي اهو داستان، جيڪو مون پنهنجي ستين سفر ۾، ڪٻڙي مصور جي زباني ٻڌو ۽ ڪانئس نقل ڪيو ارمني طبيب، جيڪو هڪ جنگهہ کان منڊو ۽ هڪ اک کان ڪاڻو هيو ۽ ان ارمني طبيب کي، مرزا حسن تبريزيءَ، هيءُ قصو ٻڌايو هيو.

***

چراغ حسن حسرت

ڪانيءَ جي ٽَنگ

(ريختہ ڪهاڻي)

”لالا! بنواري لال! ڇؤ تو ڪي ڪانيءَ جي پلي سهٽي ٽنگ ونٽي آهي؟ ٻہ سال ٿيندا جو ورتي هيم. هاٺي چوان ٿو تہ وڪٽانس. غربت وڏي وئي آهي. گيدي ۾ ڪوڏي بہ ڪانهي. ان ڪي، پاڻ ڪان پري ڪرڻ تي دل بہ نہ ٿي چوي. ليڪن پيٽ ۾ متل رڻ جي ڪري، اهو چاهت وارو رشتو ٽوڙڻو پوندو. ٽنگ، تمام نرالي شيءِ آهي. ان جي مدد سان ماڻهو، سولائيءَ سان اندر ٻاهر اچي وڃي سگهي ٿو. مگر ياءُ! پيٽ تہ ڪائڻ لاءِ گهري ٿو. هاڻ نهڻ جي ڳالهہ ڪر! هيءَ ٽنگ اٿئي ولائتي. اسٽيل جون ڪمانيون، ربڙ جا جوڙ، لِچڪدار چنبا ۽ کُڙيون. جيئن ونڻ وقت هئي، تيئن جو تيئن آهي. بلڪ ان ڪان بہ سني بيني آهي. سچ پچين تہ ان دور جي ٽنگ، مون ڪڏهن نہ ڏٺي آهي. اگر زندگيءَ جو ڪو مزو آهي تہ اهو هيءُ آ تہ ههڙي جڙيل ٽنگ هٿ اچي وڃي. بس، اهو احساس ئي، ماڻهوءَ کي خوش ڪرڻ لاءِ ڪافي آهي تہ اها ٽنگ سندس ملڪيت آهي. لالا احسان! مان تہ تو سان چڱائي پيو ڪيان! جيستائين جيئرو هوندين، دعائون پيو ڏيندين. وري جو اڳهہ ٻڌندين تہ واچون ئي ٽڙي تي ويندءِ! هيڏانهن مون اگهہ ٻڌايو، هوڏانهن تون چوندين: منظور! تو ڪي هيءَ ٽنگ، ڇئن سؤ رپين ۾ ڏئي ڇڏيندس. اڙي! توبانهہ! مان ڇهن سوَن بدران چار سؤ ڇئي ويس! ليڪن خير! ڇڏ ان ڪي! جيڪو واتان نڪري ويو سو نڪري ويو. مڙس جي زبان آ، ياءُ مڙساٽي زبان آ! مان ۽ ڳالهہ تان ڦران! ليڪن ان اگهہ تي تہ مفت آ.“

لالا بنواري لال چيس: ”مون ڪي هترادو ٽنگ نہ کپي.“

منڊڙي مڙس، سلوار مٿي ڪري، ٽنگ ڏيکاريس ۽ چيائينس: ”هن ۾ سڀ ڪان وڏي خوبي هيءَ آهي ته هن تي پروسو ڪري سگهجي ٿو. ڪي ٽنگون ته ٿورن ڏينهن ۾ ڏک پٽيو وڃن. ڪنهن جي ڪماني ٽٽي پئي، ڪنهن جا جوڙ ڍلا ٿي ويا، يا چنبا ڏوڙا ٿي ويس. ليڪن هيءَ ٽنگ، دلي دوست وانگر نينهن نباهڻ واري آ. نه ڳِڏيڙيون پونس، نه گوڏن جو سور. نه خارس ٿئي، نه پَٽ روڙ پويس. نه سور پويس، نه ساٽي ٿئي. اها هٽي، ماٺهو ماٺهو لڳندو آهي. اڙي يار ٿورو غور ته ڪر! ڪنهن راجا يا مهاراجا کي به اهڙي ٽنگ نصيب ۾ آهي؟ جڏهن دل چوئي لڳاءِ! جڏهن دل چوئي کولي رکينس ۽ هڪ ٽنگ سان وڃي بستري پيڙو ٿيءُ! راجا مهاراجا کي ڇڏ، ڪنهن شهنشاهه کي اگر سٽس پئجي وڃي ته هو ان مزي کان محروم آهي ته اوچنگارون ڏئي روئي! ليڪن، بادشاهن جا اهڙا ڀاڳ ڪاٿي!؟ هيءَ ٽنگ تو کان سواءِ ڪنهن ٻئي کي هٿ به نه ايندي! اصل ۾، مان خود به ائين ٿو چاهيان ته اها تو کي ئي ملي! هان پنجاهه جو نوٽ نقد سوٽيءَ ۾ ڏي ته هيءَ ٽنگ تنهنجي ٿي. مون کي ڏک ته ٿيندو ته اسان جي خاندان ۾ نه رهي. ليڪن چا ٿو ڪري سگهجي! هاڻ مان وڏيڪ ڪجهه به نه ٻڌندس. انهيءَ اگهه تي ته جڻ مفت ۾ آ.“

بنواريءَ ٻڌي، چيس: ”منهنجي ڪهڙي ڪم جي؟“

”اڙي بابا! تون سمجهين ئي نه ٿو! تون پاڻ استعمال نه ڪئي ته ٻچڙا ان کي گهوڙي ڪري سواري ڪندس. باهه ٻارڻ وقت، ٽانڊي سورڻ لاءِ، چمٽي جو ڪم ڪندي. اصلي جنگهه، ٿورو چلهه ۾ وجهي ته ڏس، چا ٿو ٿئي! فراسيون چنڊڻ، تماڪ ڪٽڻ جي ڪم اچي سگهي ٿي. گهرن ۾ ڪتا ٻلا، اٽيهي ڪاهي ٿا پون. هڪ دفعي ڪنهن ڪتي ٻلي تي لَوَڙَ ڪري اچلي ته ڏس. مجال آ ڪنهن ڪتي ٻلي جي، جو وري تنهنجي گهر جو رخ به ڪري. تون ڪتن کان ضرور پؤ ته ڪندو هوندين. جيئن ڪتي کي ايندو ڏٺئي، پنهنجي جاءِ تان هٽي بيهين. ان ۾ تعجب جي ڪهڙي ڳالهه آ، جيستائين منهنجي اصلي ڄنگهه صحيح سالم هئي، منهنجو به اهو ئي حال هيو... هيءَ هترادو ٽنگ لڳاءِ، ڪتن جو ڪو پؤ ئي نه رهندئي. ٻلي به لک ڪتا به اچن، تنهنجو چا بگاڙيندا! ڪتن کي ايندي ڏسين ته اطمينان سان بينو مشڪندو رهه ۽ هيءَ ٽنگ اڳيان ڪري ڏين! هاٽي ٻلي جيترو به ان کي چنن، مٿئون بيهي نوس نوس ڪنس، چڪ پائينس، چباڙينس، پونڪي پونڪي ڪٽي آسمان مٿي تي ڪٽن. تو کي چا ٿيندو!؟ ان لاءِ ئي ته مان چوان

ٿو تہ: هيءَ ٽنگ هٽي، وڏو رعبدار مڙس ليکبين. وري جڏهن مون کي اهو خيال ٿو اچي، دل تي چوي تہ تو سان خاص رعايت پڻ ڪجي. يعني ڏيڍ رپئي ۾ ئي ڏئي ڇڏيانءِ! مون واري ڳالهہ دل کي ڪيئن لڳئي!؟ استاد هٿ اڳتي ڪر! بس ڏيڍ رپيو تون ڪڍ، مان بہ هيءَ لاهي تنهنجي حوالي ٿو ڪيان!“

”اڙي يار! تون بہ ڪهڙي قسم جو ماڻهو آهين؟ منهنجي ڳالهہ بہ سمجهہ ۾ نہ ٿي اچئي؟ گوشت پوست جي اصلي ڄنگهہ جو ڇا هي!؟ لکين ڪروڙين پيون ٿيون ڏڪا جهلين، ٽڪي ڏڙي بہ ڪو ونڻ لاءِ تيار ناهي. منجهانئن تہ ماڻهو ڪک تي پيا آهن. جڏهن ڏس، اهي ئي ساڳيون ٻئي ٽنگون. تون عام ماڻهن جهڙو ٿورو ئي آهين. جيڪڏهن مون ۾ نہ تو جيتريون خوبيون هجن ها، مان هڪڙي ڄنگهہ ڪپرائي، ڪانيءَ جي ٽنگ لڳرايان ها. اگر تون ڄنگهہ ڪپرائڻ تي رپيو پئسو خرچڻ نہ ٿو چاهين تہ پاجامي کي ٿورو اديڙائي، هيءَ سهٽي ٽنگ ائين لڳائي ڇڏ!“

سؤپيري ڇا هي، ڌرتيءَ تي سرڻ وارو هڪڙو حقير جيت! خبر اٿئي ڪيتريون ڄنگهون هونديون اٿس. سؤ کان تہ گهٽ نہ هوندس؟ اگر انسان جون، جنهن کي ساري خدائي، اشرف المخلوقات ٿي سڏي، ٿي ٽنگون هجن تہ ڪهڙي آفت اچي ويندي؟ تون ٽن ٽنگن تي هلڻ شروع ڪر تہ تنهنجا ياڳ کلي پون. ٽن ٽنگن واري واٽيي کي ڏسڻ لاءِ خلقون نہ اچي ٽُٽَن تہ چئجان! سڄي قوم تو تي فخر ڪري، يورپ کان ماڻهو تو کي ڏسڻ اچن. دنيا جي هڪ ڪنڊ کان ٻيءَ ڪنڊ تائين تنهنجو نالو مشهور ٿي وڃي. تنهنجو ڪاروبار اهڙو چمڪي پوي جو بس ڇا چئجي؟! جيڪو ڏسڻ اچي، سو اٺ، چانور، لوڻ ۽ تيل تو کان خريد ڪري. ٽنگ جي ٽنگ، اشتهار جو اشتهار. شهرت، عزت ۽ نيڪنامي مفت ۾. تون هلندين پراڻين ڄنگهن سان پر هيءَ نئين ٽنگ بہ ڪٽ ڪٽ ڪندي ساڻ هوندئي. اهو ڪڙڪو، جيڪو بہ ٻڌندو، ڀڳو ڀڳو پيو ايندو. جيڪڏهن مون واري ڳالهہ سمجهہ ۾ آئي اٿئي تہ پوءِ اچ پاءُ نمڪ-پارا ۽ کير جو پيالو ڏيار، بس هيءَ ٽنگ تنهنجي ٿي.“

بنواريءَ پاءُ نمڪ-پارا توريا، کير جو هڪڙو گلاس پريو ۽ سندس حوالي ڪيائين. جڏهن هو نمڪ-پارا کيسي ۾ وجهي ۽ کير جو گلاس پي چڪو تہ بنواريءَ چيس: ”جيڪڏهن تون اهي ٻئي شيون، نذراني طور قبول ڪرين ۽ هتان هليو وڃين تہ وڏا وڙ ٿيندا.“

پرديسي همراهہ دروازي جي ويجهو پهچي چيس: ”چڱو يار! موڪلاڻي! ليڪن هيءَ تنگ تنهنجي ٿي چڪي آهي. ائين سمجهه تہ مان تو وٽ گروي رکي چڪس، جڏهن چاهين ڪٽي وڃجانءِ. مان پنهنجي وصيت ناميءِ ۾ ان ڳالهه جو ذڪر ضرور ڪري ويندس. منهنجي مئي ڪان پوءِ بہ شايد تو کي ان جي ضرورت نہ پوي، ان لاءِ مان اها بئنڪ ۾ رکائيندس. ان جو سود پيو تو کي ملندو. جڏهن ڪپئي، چيڪ موڪلي بئنڪ مان ڪڍائي وٺ! چڱو خدا حافظ.“

***

(هڪڙي آمريڪي افساني تان ماخوذ)

چراغ حسن حسرت

ڪلو قانوني
(ريختہ ڪهاڻي)

ڪلو، جيتوڻيڪ موچي هيو، ليڪن ڪيس پنهنجي ڪم مان جيترو وقت واندڪائيءَ جو ملندو هيو، قانون پڙهڻ ۾ لڳائيندو هيو. قانون جا چند جهونا ڪتاب ڪٿئون هٿ لڳا هيس. بس اهي ئي اٿلائيندو پٿلائيندو رهندو هيو. پنهنجي انهيءَ خصوصيت جي ڪري، سڄي ڳوٺ ۾ ڪلو قانونيءَ جي نالي سان مشهور هيو. بلڪ سڄي تر ۾ سندس قانون دانيءَ جي هاڪ هئي.

هڪ ڏينهن، سج لٿي کان جهٽ گهڙي پهرين، هو جوتو جوڙي رهيو هيو. ڳوٺ ۾ چؤطرف سانت چانيل هئي. اوسي پاسي ڪو ماڻهو نظر نہ پئي آيو جو ڪيس چند ماڻهن جي ڳالهائڻ جو آواز ٻڌڻ ۾ اچي. ٿوري دير ۾ چوڌري فتو ۽ لالا بنواري لال، ٻن ٻين ماڻهن سميت، نظر آيا. سڄي ڳوٺ ۾ هڪڙو فتو ميان ئي ڪلوءَ جي ڪمالن جو منڪر هيو ۽ اڪثر ساڻس ڪؤنسندو بہ رهندو هيو. اهي همراهہ ڳالهائيندا ڳالهائيندا، ڪلوءَ جي دڪان اڳيان پهچي بيهي رهيا ۽ چوڌري فتو، لالا بنواري لال کي چوڻ لڳو: ”تو کي يقين نہ ٿو اچي تہ ڪلو قانونيءَ کان پڇ ۽ هو جيڪو چوي، سو مون کي منظور آ.“

ڪلوءَ ڪم ڇڏي، ناس جي دٻلي کولي ۽ چپٽي ڀري سندن ڳالهيون ٻڌڻ لڳو. چوڌري فتوءَ، سندس ڌيان ڏسي، چيو: ”رمضان لوهر، پنهنجي پٽ رحمت جو سڱ، منهنجي ڇوڪريءَ زبيده سان ڪرڻ ٿو چاهي پر مون کي اها ڳالهہ منظور ناهي. جيستائين رحمت ۽ زبيده سامايا نہ هيا، ٻنهي جي ملڻ جلڻ ۾ ڪو حرج نہ هيو. ليڪن زبيده جوان آهي، رحمت جي عمر بہ ارڙهن اوڻويهن سالن جي لڳ ڀڳ آهي. ان ڪري مون ڪيس چٽن لفظن ۾ چئي ڇڏيو آهي تہ: تنهنجو هاڻي هيڏي اچڻ وڃڻ مناسب ناهي.“

”اڄ جو طنبيلي مان گهوڙو ڇوڙڻ ويس، ڇا ٿو ڏسان تہ هڪڙو ڳيرو جوان، طنبيلي ۾ وينو آهي. مون گهوڙو ڪڍي، دروازو بند ڪيو ۽ تالو هڻي ڇڏيومانس. لالا بنواريءَ سان ان معاملي ۾ مشورو ڪيم تہ هن چيو:

تون جيترو وقت چاهين، ان کي ائين قيد رکي سگهين ٿو. ليڪن منهنجو خيال آ تہ منهنجي اها حرڪت، قانون جي ابتڙ آهي. سندس مائٽن کي حق پهچي ٿو تہ طنبيلو ٽوڙي بہ ڪيس ڪِدي وڃن. مگر بنواري لال چوي ٿو تہ اگر طنبيلو ٽوڙيندا تہ سرڪار ڪين گرفتار ڪري ويندي.“

لالا بنواري چوڻ لڳو: ”مان ڪوڙ ٿو چوان ڇا؟ قانون اهو آهي.“

اهو ٻڌي ڪلوءَ جي نرڙ ۾ سر پئجي ويا. ائين پئي لڳو ڄڻ ڪنهن اونهي سوچ ۾ گم آهي. پوءِ هن ڪنڌ ڏوٽيو ۽ چوڻ لڳو: ”طنبيلو تنهنجو آهي. تون جڏهن چاهين، مٿس تالو هڻي سگهين ٿو.“

لالا بنواري لال چيو: ”چوڌري! مون نہ پئي چيو تہ اها حرڪت بلڪل قانون جي مطابق آهي.“

چوڌريءَ چيو: ”ليڪن ادا ڪلو.....“

پائي ڪلو ڪنهن جي ٿو ٻڌي. ٺورو ٺڪو ٽيندي چيائين: ”جي هائو! قانون اهو آ. هائو! اگر تون مون ڪان وڌيڪ قانون ڄاڻڻ جي دعويٰ ٿو ڪرين تہ اها ٻي ڳالهہ آهي. هڪڙو ٽُڪتو ٻيو ٻڌائي ڇڏيانءِ، مان تنهنجي جاءِ تي هجان هان تہ طنبيلي جي ڪنجي هن مهل تائين گم هجي هان.“

چوڌري چوڻ لڳو: ”طنبيلي جي ڪنجي گم هجي ها، سو ڪيئن؟“

ميان ڪلوءَ چيو: ”ها! ٻيو ڇا ۽ جيستائين اهو ڇورو ان ڳالهہ جو واعدو نہ ڪري ها تہ جيسين جيئرو آهيان، هيڏانهن جو رخ نہ ڪندس، ڪنجي ملي ئي نہ ها.“

چوڌري ڳالهہ سمجهي ويو ۽ چوڻ لڳو: ”چڱو ٽيو جو مان سڌو تو وٽ آيس.“

ڪلوءَ چيس: ”مان سدائين ڳوٺ وارن کي پلو مشورو ڏيڻ لاءِ تيار هوندو آهيان. جڏهن دل گهرئي، هليو اچجانءِ.“

لالا بنواري، مشڪي چيس: ”تنهنجو مشورو بلڪل قيمتي آهي.“ وري هو مڙي رحمو تيليءَ کي چوڻ لڳو: ”تون ڪلين ڇو ٿو؟“

رحموءَ جي حالت، سچي پچي ڏاڍي خراب هئي. ڪل جي ڪري، سندس پيٽ ۾ وٽ هيا. ڪيس ڪلندو ڏسي، جلال درزي بہ ڪلڻ لڳو. لالا بنواري اجا ڪجهہ ٻيو چوڻ وارو هيو، ليڪن لڳو پئي تہ مٿس بہ ڪل جو غلبو ٿئي پيو. جنهنڪري هو ڪجهہ چئي آڪئي بغير هلي پيو. چوڌريءَ بہ سندس ڪار ڪئي. هاڻ سج لهڻ ۾ هيو ۽ ڏينهن جي روشني ڏنڌلي ٿيڻ لڳي هئي. انهن چئني جا ٺهڪ اجا تائين ٻڌڻ ۾ اچي رهيا هيا. ڪلو اٿيو ۽ ڪر پيچي هٿ

بند ڪيائين. سندس گهر بہ هٽ جي پٺ ۾ هيو. رات جو جڏهن ماني کائڻ وينو تہ زال کي رحمت جي پڪڙجڻ وارو ٻڌائي چوڻ لڳو: ”هاڻ آسرو آهي تہ چوڌري پنهنجي نياڻيءَ جو سڱ جمن سان ڪري ڇڏيندو.“

سندس زال چيو: ”تو کي خبر آ: زبيده بہ جمن کي دل سان ٿي چاهي.“ کلو، خوشيءَ مان ماني کائڻ لڳو. اچانڪ خيال آيس: ’ڪٿي رحمت جي بدران مون وارو ڇورو جمن تہ نہ پڪڙيو آ.‘ انهيءَ خيال جي ايندي ئي سندس هنيانءُ ٻڏڻ لڳو. مانيءَ مان هٿ ڪڍيائين ۽ دل ئي دل ۾ چوڻ لڳو: ’چوڌريءَ اڄ مون کي واهہ جو بيوقوف بڻايو آ. اڄ تائين ڳوٺ جا ماڻهو مون کي ڏاهو سمجهندا هيا، ليڪن اڄ اهي ڇا سمجهندا هوندا؟‘

هو حقو ڇڪيندي ڇڪيندي، اوچتو چرڪي بيهي رهيو. پوءِ اٽي قانون جا چند جهونا ۽ ڳريل ڪتاب ڪڍي، ڪڇ ۾ ڪيون، چوڌريءَ جي گهر جو رخ ڪيائين.

چوڌريءَ جي گهر تائين پهچندي پهچندي ڪيس خبر پئجي وئي تہ سندس گمان صحيح هيو. سٽڪ تي ماڻهن جو هُنيو هيو. چوڌري ۽ لالا بنواري، گهر آڏو کٽن تي وينا هيا. کلوءَ تي نظر پوندي ئي چوڻ لڳا: ”اڄ کلو! تون بہ ان ڇوڪري کي ڏسڻ آيو آهين؟“ هن جواب ڏنو: ”نہ! مان تہ توهان سان هڪڙي ڳالهہ ڪرڻ آيو آهيان. دراصل جڏهن اوهان مون کان مشورو ونڻ آيا هيا تہ مان ڪم ۾ ڪِتِ وينو هيس، سو جيڪو ان گهڙيءَ ذهن ۾ آيو، سو ٻڌايم. هاڻ جو ڪتاب پٽي ڏٺم تہ خبر پئي تہ اوهان جو خيال درست هيو. واقعي اوهان کي، ان ڇوڪري کي قيد ڪرڻ جو ڪو حق ڪونهي. ان کي حبس بي جا چئبو آهي. ۽ حبس بي جا وڏو جرم آ.“

چوڌريءَ چيو: ”مون تہ تو واري مشوري تي عمل ڪيو آهي. لالا بنواري لال ۽ رحمو گواهہ آهن.“

کلو چوڻ لڳو: ”اوهان جي دل ۾ جيڪو اچي سو ڪيو. مان روڪڻ وارو ڪير آهيان؟ مون تہ اوهان کي قانون جي ڳالهہ ٻڌائي ڇڏي. البتہ اوهان جي جاءِ تي مان هجان ها تہ ان ڇوڪري کي ڇڏي ڏيان ها.“

چوڌريءَ کنگهندي چيو: ”اڙي يار! ائين ئي سهي. ان کي هاڻي تا ڇڏي ڏيون.“ ائين چئي هو طنبيلي جي دروازي جي ويجهو وڃي پهتو ۽ کيسي ۾ هٿوراڙيون ڏئي چوڻ لڳو: ”ليڪن رب ڄاڻي، ڪنجي الائي ڪاٿي ڪر تي وئي. لالا بنواري لال! تو کي خبر آ: ڪنجي ڪاٿي رکي، وساري اٿم.“

ڪلوءَ چيس: ”پوءِ قلف ڪٽي ڇڏ!“

چوڏري چوڻ لڳو: ”قلف تہ مان نہ ٿو ڀڃان. هاڻ جيڪڏهن ڪو ڀلومانس، منهنجي گهر ۾ گهڙي ويهي رهي تہ مان تالو ڀڃي، ڪيس ٻاهر ڪڍڻ جي ذميواري سر تي تہ نہ کڻندس.“

ڪلوءَ کي چڙ تہ ڏاڍي آئي پر ڪري ڇا پئي سگهيو. چپ هينان هٿ ڦاٿل هيس. ڪتاب ڪنيائين ۽ وڏي اطمينان سان گهر ڏانهن هلي پيو.

بظاهر، جمن ڏاڍو مزي ۾ هيو. ائين پئي لڳو ڄڻ ڪجھ ٿيو ئي ناهي. چوڏري فتوءَ گهڻا حيلا هلايا تہ نياڳو پڇر ڇڏي وڃي تہ منجهانئس هٿ ڪٽي ڪڍي. مگر هن جو ساڳيو ڪهاڙيءَ ڳن. ڪلي ڪجڪار ڪري، ڳالهيون ڪري ۽ چوي: ”چوڏري! مون کي تنهنجي طنبيلي ۾، گهر وارو پورو آرام ٿو ملي. ڇو نہ ملي، آخرڪار منهنجو ساهراڻ جو ٿيو.“

چوڏريءَ جي گهڻا دفعا دل ۾ آيو تہ ان نياڳي کي نڪاٽي لڳائي ڇڏيان. وري سوچيائين تہ: اڳي ئي وڏي بدنامي ٿي چڪي آهي، ائين تہ اجا خلق خواري ٿيندي.

ٻئي ڏينهن صبح جو جڏهن چوڏريءَ وڃي ڪانئس پڇيو تہ ٻڌاءِ ڇا حال آهي تہ چوڻ لڳس: ”مان، هاڻ تہ طنبيلي کي پنهنجو گهر ۽ تو کي پنهنجو ابو سمجهڻ لڳو هان.“

چوڏريءَ، جمن جون ڳالهيون ٻڌي، دل ۾ فيصلو ڪري ڇڏيو تہ زبيده کي سندس مامي جي گهر موڪلي ڇڏجي. زال کان پڇيائين تنهن بہ ها ڪيس.

هوڏانهن ميان ڪلوءَ جي حالت خراب هجي. چوڏريءَ سندس سجي قانون-داني ڏوڙ ڪري ڇڏي هئي. ڳوٺ جا ننڍا وڏا، جيڪي سڄيءَ دل سندس عزت ڪندا هيس ۽ ڪيس افلاطون جو ننڍو ڀاءُ سمجهندا هيس، سي بہ سندس دڪان آڏو لنگهندي مٿس ٺٺوليون ڪرڻ لڳا. الل صبح جو هڪڙي مائي سندس دڪان تي جتي ڳنڍائڻ آئي ۽ چوڻ لڳس: ”اڙي ابا! قانون ۾ وقت وڃائڻ کان پلو اٽئي تہ پنهنجو ڪم محنت سان ڪندو ڪر! اها نياڳي جتي، تو ڪئون جوڙائي هئي. پورا ڇھ مهينا بہ نہ هلي. پنجين مهيني ئي ٽاڪا ادڙي ويا اٿس.“

ٻپهريءَ جو وقت هيو جو ڪلوءَ کي پنهنجي گهر جي سامهون، زبيده نظر آئي. ڪلوءَ جي گهر جي پرسان ئي هڪڙو ڪونڙو هيو، جنهن ۾ سندس اوزار، گهر جي ضرورت جون شيون ۽ ان پيو هوندو هيو. ڪونڙي جو

دروازو ڪليل هيو. زبيده ان ۾ گهڙي وئي. ڪلو جهٽ سوا تہ پنهنجو ڪم ڪندو رهيو. وري خيال آيس تہ زبيده، هن ڪوٺڙي ۾ ڇا ٿي پئي ڪري. جنهن تي دروازو ڪولي، اندر جهاتي پاتائين. ڇا ٿو ڏسي تہ فرش تي هڪڙو تختو پيو آهي ۽ مٿس زبيده ننڊ پئي آ. ڪلوءَ هڪ بہ دفعو ڪنگهڪار ڪئي. جڏهن هوءَ نہ جاڳي تہ ڪلوءَ موٽڻ جو ارادو ڪيو. ايتري ۾ چوڪريءَ پاسو ورايو ۽ وڦلڻ لڳي: ”الله ميان جي گانءِ!“

ڪلو سوچڻ لڳو تہ رب ڄاڻي الائي ڪنهن کي ”الله ميان جي گانءِ!“ سڏي رهي آ. ڪو خواب ڏسندي هوندي. چوڪريءَ وري چيو: ”انڌو آن، ڇا ڪجهہ نظر نہ ٿو اچئي؟“ ڪلوءَ سڏ ڏنس: ”زبيده! زبيده!“ چوڪريءَ تي ٿورو بہ اثر نہ ٿيو. ويتر وڦلڻ لڳي: ”ڪاش! هن ۾ ايترو بہ عقل هجي ها تہ دروازي ۾ تالو وجهي ڇڏي ها!“ اهو ٻڌي، ڪلو سڪتي ۾ اچي ويو. پوءِ جو هوش ۾ آيو تہ ڊڪي وڃي دڪان تان تالو ڪڍي آيو. چوڪريءَ تي هڪ نگاهہ وڌائين ۽ دروازو بند ڪري، مٿئون تالو هڻي ڇڏيائينس. هوڏي زبيده کي ناناڻي موڪلڻ جو سعيو هجي. مگر زبيده گم ٿي وئي. اوڙي پاڙي جا ماڻهو پڇايا ويا. مڙني وٽان ساڳي موٽ: ”هتي تہ نہ آئي آ.“ هاڻ چوڌريءَ کي ڦڦڙيءَ اچي ورايو. پاڻ پنهنجي سر نڪري پيو، ڪيس ڳولڻ. سڄو ڳوٺ ووڙيائين، ليڪن زبيده جو نہ پتو نہ ڪرو. مايوس ٿي، گهر ڏي پئي موٽيو ۽ اندر ۾ هورا ڪورا هجنس: ”زبيده جهڙي ڌهہ جوان نياڻيءَ جو ڏينهن ڏٺي جو گم ٿي وڃڻ، حيرت جي ڳالهہ آهي.“ انهيءَ اپرانڌ سندس لنگهڻ، ڪلوءَ جي گهر وٽان ٿيو. ڪراڙو موچي، پنهنجي ڪم ۾ ڪِتِ لڳو پيو هيو. ليڪن ڪيس ڏسي، هڪدم چوڌريءَ جي ذهن ۾ هڪڙي ڳالهہ سُجهي آئي، جنهن تي هن جو هنيانءُ ٻڏڻ لڳو. هن هڪ دفعو، دريءَ مان ليئو پائي ڏٺس ۽ پوءِ تڪڙيون تڪڙيون وکون کڻندو لالا بنواريءَ وٽ وڃي پڳو ۽ ڪيس سڄو حوال سڻايائين. سندس ڳالهيون ٻڌي لالا چيس: ”چوڌري! تنهنجو خيال نيڪ آ. ڪلوءَ کي احمق نہ سمجهجي. وڏو ڪانءُ آ! مگر سوچي سمجهي ڳالهہ ڪجانس. تو ٿوري بہ اون آن ظاهر ڪئي، معاملو بگڙي ويندو.“ اهو چئي، هن چوڌريءَ کي ساڻ ڪنيو ۽ ٻئي ڳالهائيندا، ڪلوءَ جي دڪان ڏانهن آيا. هو ساڳيءَ طرح ڪم ۾ ڪِتِ لڳو پيو هيو. هنن ٻنهي کي ڏسي، هٿ جهليائين. لالا بنواريءَ چيس: ”ڪلو! مون کي ٿوري دير لاءِ ڪوڏر ڪپي.“ ڪلوءَ چيس: ”لالا! سڄو گهر تنهنجو آ. ڪوڏر ڪهڙي حاج آ.“ اهو چئي اٿيو ۽ ڪوٺڙي ڏانهن ويو. ليڪن ان جي دروازي ۾ تالو ڏسي، ڪيسي ۾

هٿوراڙيون ڏيندو واپس موٽيو ۽ چيائينس: ”لالا! تو کي کوڙ ضرور کپي!“ لالا چيس: ”ها ياءُ! نہ تہ تو ڪان چو گهران ها!“

ڪلوءَ چيس: ”ڪوٺڙي جو دروازو بند آ ۽ ڪنجي خبر ناهي ڪاٿي آ.“ اهو ٻڌي چوڌري، ڪاوڙ روڪي نہ سگهيو ۽ ابڙڪو ڏئي چيائينس: ”اڙي! موچيءَ جا پٽ! دروازو کولين ٿو يا نہ! منهنجي ڌيءَ انهيءَ ڪوٺڙي ۾ لڪائي ويهاري اٿئي!“

ڪلوءَ چيو: ”چوڌري! تو گاهہ ڪاڏو آ چا؟ تنهنجي ڌيءُ هتي ڪيئن آئي؟“

چوڌريءَ چيس: ”ڪجهہ نہ ٿو ڄاڻان. دروازو کول، ور نہ مان در ئي ٽو پجانءِ.“

ڪلوءَ چيس: ”مان سچ ٿو چوان تہ ڪنجي مون وٽ ناهي. جمن ڪلهہ ڪان گم آ. ور نہ تہ هو منٽن ۾ ڪنجي ڳولي وٺي ها.“

چوڌري ڪاوڙ ۾ ڏند ڪرٽڻ لڳو. ليڪن ڪلوءَ جي ڳالهہ جو جواب نہ سُجهيس. بنواريءَ ڪاوڙ ۾ ڳاڙهو ڏسي، چيس: ”چوڌري ڏس! مون تو کي چيو نہ پئي تہ ڪلو قانونيءَ سان منهن ڏيڻ سولو ناهي.“ ڪلو چوڻ لڳو: ”جمن اڄهو اچڻ وارو هوندو.“ چوڌري اهو ٻڌي تڪڙيون پرانگهون هڻندو، پنهنجي گهر ڏانهن ڀڳو ۽ جهٽ ۾ جمن کي وٺيون آيو. ڪلو، پٽ کي ٻانهن مان پڪڙي پاسي تي وٺي ويو. پلڪ سوا ڪان پوءِ پيءُ پٽ ٻاهر نڪتا. جمن جي هٿ ۾ ڪنجي هئي. ان اچي ڪوٺڙي جي دروازي جو تالو کوليو تہ زبيده ٻہ ڪر پيجي اٿي. مگر پيءُ کي ڏسي چرڪي پئي. چوڌريءَ پڇيس: ”تون هتي چو آئي آهين؟“

زبيده روئٹهارکو ٻوٿ ناهي چيس: ”مان..... مان وڃڻ نہ ٿي چاهيان.“

چوڌريءَ ترسي چيس: ”پوءِ نياڳي اتي ويٺي هج! تو خاندان جو نڪ ئي وڍائي ڇڏيو آ!“

اهو چئي، هو تڪڙو ٻاهر نڪري ويو. لالا بنواري لال ۽ ڪلو ٻہ پويان پويان هجنس. بنواريءَ هٿ جهلي چيس: ”چوڌري! هاڻ تہ ماٺهو ڪلوءَ ٻجاءِ تو تي ڪلون ڪندا.“ چوڌري فتوءَ هٿ اڇلي ڇڏيس. ڪلو قانونيءَ چيس: ”ٻڌ تہ تو کي پنهنجي ڌيءُ تي فخر ڪرڻ گهرجي. عقلمنديءَ ۾ اسان ٽئي ڪيس نہ ٽا پڄون. اگر جمن سان سندس وهانءُ ڪيو وڃي..... .. تون ڪاڏي پيو وڃين! لسي تہ پيءُ!“

بنواريءَ ۽ ڪلوءَ، ٻنهي چوڌري فتوءَ کي ڪٽي ٻڪ وڌو ۽ گهر اندر ڪنيون ويس. چوڌري پهرين ته ڪاوڙ ۾ هيو، ليڪن آهستي آهستي ڪاوڙ ڍري ٿيس ۽ کٽ تي ويهي رهيو.

***

(ڊبليو ڊبليو جيڪر تان)

چراغ حسن حسرت

ڪيلي جي ڪل
(ريختہ ڪهاڻي)

١٧ فيبروري ١٩٢٨ع جي رات جو، نواب ڇٽن واهہ جو ڪنارو وڃيو پئي ويو تہ هڪ ڪيلي جي ڪل تان، جيڪا مڃاڻ ڪنهن نياڳي اتي اڇلي هئي، پير ترڪيس ۽ نواب عالي قدر جن واهہ منجهہ وچي ڏوڙيو ڪيو. ٿورو ١٧ فيبروري ١٩٢٨ع جي رات ڪي ڏيان ۾ رکجو. جيڪڏهن بلرام ۽ شيخ شبراتي، ٿڏي تي موجود نہ هجن ها تہ دنيا نواب ڇٽن ڪي نيري محل واري مرحوم نواب ڇٽن جي نالي سان ياد ڪري ها. هاڻ ٻڌو تہ شيخ شبراتيءَ نواب ڇٽن جي جان ڪيئن بچائي.

چون ٿا تہ جڏهن شيخؒ، جيڪو واهہ پرسان گذري رهيو هيو، پاڻيءَ منجهان بوڙيا نڪرندي ڏٺا تہ رڙ نڪري ويس: ”اڙي! هي ڇا؟“

هوڏانهون نواب ڇٽن پڻ رڙ واڪو ڪيو: ”اڙي! بابا! بچايو! مان ٻڏس.“

شيخ شبراتيءَ، چوغو لاهيندي چيس: ”يار! اڃا نہ ٻڏجانءِ! مان پهتس!“

شيخ، واهہ ۾ ٽپو ڏيندي ئي، نواب ڪي ڄندڻ مان ورتو. چوڻ لڳس: ”تون بہ ٽاقوڙا هڻ! تو ڪي ترڻ اچي ڪو نہ ٿو. مون ڪي ڌڪ نہ هڻ، هٿ پير هڻ!“

مطلب تہ شيخ شبراتيءَ، نواب ڇٽن ڪي ڇڪي ٽاڻي ڪناري تائين پهچايو. ليڪن ڪناري تائين پهچڻ ڪان اڳي، نواب صاحب ڪي ان ڳالهہ جو احساس ٿي چڪو هيو تہ اگر هيءُ همراهہ اڄ هتي نہ هجي ها تہ پاڻ مرحوم پيءُ رفيع الشان وٽ پهچي چڪو هجي ها. تنهنڪري ڪپر تي پهچندي ئي چيائينس: ”يار! جيڪڏهن تون ائين واهہ ۾ ٽپو نہ ڏين ها تہ مان تہ پورو ٿي چڪو هيس.“

شيخ شبراتيءَ چيس: ”اڄ وڏيڪ ڪائي وئي هئين ڇا؟“

نواب، ان ڳالهہ جو ڪو بہ جواب نہ ڏنس. هيڏي هوڏي لوٽا هڻندي پڇيائينس: ”اڙي ياءُ! تو منهنجي عينڪ تہ ڪا نہ ڏٺي آ؟“

”اڙي يار! هن حالت ۾ به تو کي عينڪ جي ڳڻتي ورائي وئي آ. پاڻ ڏي ته ٿورو ڏس! سڄي پوشاڪ اُڏڙندي پئي وڃئي.“

”ڳالهه ته ٺيڪ آ، پر مون کي سمجهه ۾ نه ٿو اچي ته مان واهه ۾ ڪريس ڪيئن؟“

”لڳي ٿو ته ڪنهن شيءِ تان تنهنجو پير ترڪيو آهي.“

”نيٺ، ڪنهن تان؟“

شيخ شبراتيءَ هيڏي هوڏي واجهائيندي چيس: ”ملي وئي!“

”منهنجي عينڪ!“

”جهنم ۾ وڃي تو واري عينڪ، مون کي ته اها ڪيلي جي کل ملي آ، جنهن تان تنهنجو پير ترڪيو هيو. هاڻ منهنجي صلاح آ ته سڌو گهر هليو وڃ. ڪپڙا لاهي سمهي پئو. اگر ٿوري براندي ملي وڃئي ته اڃا سبحان الله.“

”نياڳي برانديءَ جي ته سڄي خرابي آ. جيڪڏهن اڄ ٿوري سرس نه پيتل هجي ها ته ڇا مون کي اها ڪيلي جي کل نظر نه اچي ها؟“

”تون رهين ڪاٿي ٿو؟“

”مان پر ۾ ئي رهان ٿو. اڄ ته هلون!“

”اڙي يار! مان تنهنجو نالو به نه ٿو ڄاڻان.“

”منهنجو نالو شبراتي آهي، شيخ شبراتي.“

”عجيب ڳالهه آ، مون تنهنجو نالو ڪڏهن به نه ٻڌو آهي. جڏهن ته تو هاڻ هاڻ منهنجي جان بچائي آ.“

”اڄ هلون. مون کي ته سيءَ جي ڪري ڏڪڻي پئي وڃي.“

”ها! ياءُ اڄ ته هلون. پر تو کي خبر آ، جيڪڏهن اڄ تون نه هجين ها ته مان ٻڏي چڪو هجان ها.“

”هاڻ! ان کي ڪٽي وسار!“

”ڪيئن وساريان! مرڻ گهڙيءَ تائين ڪو نه وساري سگهندس.“

ايتري ۾ نيري محل جو مين گيٽ اچي ويو ۽ نواب اتي پهچي بيهي رهيو. شيخ شبراتيءَ پڇيس: ”هتي ڇو بيٺين؟“

”چڱو هاڻ موڪلاڻي! مان هتي رهندو آهيان. ليڪن ميان تو منهنجي جان بچائي آهي ۽ مون کي تنهنجي ڪا نه ڪا خدمت ضرور ڪرڻ گهرجي. اڇا! تو پنهنجو نالو ڇا ٻڌايو هيو؟“

”لاحول ولا قوة! هاڻ ڪان ئي نالو وساري ڇڏيئي. منهنجو نالو شيخ شبراتي آهي.“

”ليڪن ميان شبراتي! تو ڪي تہ ڄاڻ آهي تہ مان تو ڪي سڃاڻان بہ ڪو نہ ٿو. حياتيءَ ۾ پهريون دفعو تنهنجو نالو ٻڌو آهي. ها تہ مون چيو پئي تہ سڀاڻي هتي نيري محل ۾ ضرور اچجانءِ ۽ مون سان ملجانءِ!“

”پر! تنهنجو نالو ڇا آهي؟“

”منهنجو نالو! منهنجو نالو ڇٽن آ ڇٽن.“

”ها ڇٽن تہ پوءِ خدا حافظ! مان تنهنجو نالو تہ نہ ٿو ڄاڻان، ليڪن تو مون تي احسان وڏو ڪيو آهي. جان بچايئي منهنجي. چڱو! خدا حافظ! سڀاڻي ضرور ملجانءِ! منهنجو نالو ڇٽن آ! خدا حافظ! خدا حافظ!“

اهو چئي تہ نواب ڇٽن، نيري محل ۾ گهڙي ويو ۽ اسان جو شبراتي پنهنجي گهر ڏانهن هلي پيو. اتئون سندس ڳوٺ، لڳ ڀڳ ٽن ميلن تي هيو. هڪ تہ اماس رات، ٻيو ڪپڙا پسيل. ويچارو، وڏيءَ مشڪل سان مري جهري گهر پهتو. سڄي رات اهو سوچيندو پئي آيو: اهو ڇٽن بہ، عجيب شرڪت هيو. ڪسڪيل دماغ يا باورچي پئي لڳو، يا تي سگهي ٿو ڪنهن وڏي ماڻهوءَ جو ڪمدار هجي.

نواب ڇٽن وڏي مرتبي واري خاندان جو رئيس هيو. ليڪن ٿورو پٽس جي هٿ-ڦاڙ هئڻ ۽ ڪجهہ هن جي عياشين سبب، اها پراڻي ڳالهہ نہ رهي هئي. نيري محل جي چؤگرد هزارين ايڪڙ ٻني هئي. جنهن منجهان ڪيتري تہ وڪامي وئي هئي ۽ باقي جيڪا بچي هئي سا بہ نواب جي هٿئون نڪرندي پئي وئي. ليڪن نيري محل جو ٺٽ ٺانگر اڃا ساڳيو هيو. انهيءَ ڪري شيخ شبراتيءَ جڏهن ٻاهرئين مک دروازي ڪان اندر پير ڌريو تہ چڪرائجي ويو: يا الاهي! مان ڪاتي پهچي ويو آهيان؟ هڪڙي نوڪر، وڏي اچي روڪيس: تنهنجو هتي ڪهڙو ڪم آ؟ نوڪر ڪي بہ پيڪدار ڪپڙا پاتل هيا جو شيخ ويچارو هڪو ٻڪو تي ويو ۽ چوڻ لڳس: ”حضور! مون ڪي ميان ڇٽن سان ملڻو آ.“

نوڪر چيس: ”ميان ڇٽن تہ نہ رهندو آ. هيءُ تہ نواب ڇٽن جو محل آهي.“

”ائين ئي سهي.“

”ڪهڙو ڪم اٿس تنهنجو؟“

”ائين ئي ساڻس ملڻ لاءِ آيو هيس.“

”تون تہ ملڻ آيو هئينس، ليڪن.......“

”مان پاڻمرادو ٿورو ئي آيو آهيان، پاڻ سڏايو هيائين.“
خدا ڄاڻي نوڪر ڇا چوي ها ۽ شيخ شبراتيءَ تي ڪهڙا ونهوير وهن ها جو اتفاق سان خود نواب ڇٽن ڪنهن ڪم سانگي وراندي ۾ اچي ويو. شبراتيءَ کيس ڏسندي ئي رڙيون ڪيون: ”ڇٽن!“ جنهن تي نواب ڇٽن ڇرڪي پيو ۽ اکيون ڦاڙي شبراتيءَ کي گھورڻ لڳو ته شبراتيءَ چيس: ”ٻڏاءِ! نيڪائي ته آهي نه! مان ائين ٿورو ملڻ لاءِ هليو آيس.“
نواب ڇٽن هبڪندڙ لهجي ۾ پڇيس: ”تو سان ڪا منهنجي ڄاڻ سڃاڻ آهي ڇا؟“
”بس! وساري به ڇڏيئي!“
”نه نه! مون کي تو واري شڪل، ٿوري اکين کي ڏٺل ٿي لڳي. ياد نه ٿو پوي ته مون تو کي ڏٺو ڪاٿي آ!“
”اها واهه واري ڳالهه ياد اٿئي!“
”ها! هاڻ ياد آيو! هلي آ، اندر اچ!“
واهه جو نالو ٻڌندي ئي نوڪر، ڏاڍو گھبرائجي ويو: خدا ڄاڻي ڇا قصو آ. جهٽ پلڪ ۾ اها خبر سمورن نوڪرن جي ڪنين وجي پڳي ۽ پانت پانت جا انومان ٿيڻ لڳا.
نواب ڇٽن، شيخ شبراتيءَ کي اوطاق واري حصي ۾ ويهاري چوڻ لڳس: ”هاڻ مون کي ياد آيو، رات ڏاري مون واهه منجهه گھوتا پئي کاڌا ته تو اچي منهنجي جان بچائي.“
”اڙي بابا! هاڻ ان کي وساري به ڇڏ!“
”ڪيئن وساري ڇڏيان ياءُ! مون تي تنهنجو وڏو احسان آهي. هاڻ ٻڌاءِ تنهنجي خدمت ڪهڙي ڪجي؟“
”ڪجهه به نه! مون کي الله جو ڏنو، سڀ ڪجهه آهي. اونهاري ۾ شربت پيئندو آهيان ۽ سياري ۾ نان ڪباب. هڪڙو ڪڪڙين جو فارم اٿم. ڪڪڙين ۽ بيدن مان پيدائش چڱي خاصي ٿئي ٿي، باقي ڇا کپي! تون اسان دوست ٿياسين. هاڻ دوست ڪان ڪير ڇا گھري؟“
”تون اسان دوست ته آهيون، ليڪن پوءِ به مون کي تو لاءِ ڪجهه نه ڪجهه ته ضرور ڪرڻ کپي!“
”تو کي ايڏو ضد آ ته پوءِ پنهنجي سنگتڙن جو ٽوڪرو پرائي موڪلي ڇڏ! موڪلڻو ڇا آهي، بس مان پاڻ ئي کنيو ٿو وڃان.“

مطلب تہ شيخ شبراتيءَ، باغ اندر پهچي، چڱا چڱا سنگتڙا چونديا ۽ اهي ڪٽي گهر جو رخ ڪيائين. ليڪن اتفاق اهو ٿيو جو نواب سان سندس ٽيل ڳالهيون، بورچيءَ جي پٽ ٻہ ٻڌي ورتيون. ان وجي سڄو قصو ڪري پيءُ کي ٻڌايون. ان وري بوالطيفن کي ٻڌايون. بوالطيفن وري نواب جي ماسيءَ خورشيد لقا بيگم کي تير پتير ٻڌايون. اها بيگم وڏي سليقي واري ۽ ڏاهي عورت هئي. نواب جي جاگير جو سڄو انتظام، سندس هٿن ۾ هيو. ان جڏهن ٻڌو تہ نواب کي سڏايائين ۽ چيائينس: ”چٽن! مان هيءُ ڇا ٿي ٻڌان تہ تو ڪنهن مئي رولوءَ کي متي تي چاڙهي ڇڏيو آهي.“

نواب چٽن، ڪا گهڙي تہ ڪنڌ لاڙيون بينو رهيو. پوءِ چوڻ لڳس: ”مان ڇا ڪيان، ان نياڳي جو مون تي وڏو احسان آهي جو منهنجي جان بچائي آ انهي.“

خورشيد لقا بيگم، جهيڻي لهجي ۾ چيس: ”جان بچائي اٿائين تہ ٿورو ڏئي وني، چٽي ڪرائينس. اهڙن لچن سان ائين واسطا وڙا وڌائڻ نيڪ ناهن.“

نوب چٽن جواب ڪو نہ ڏنس ۽ اوطاق واري حصي ۾ هليو آيو.

ٻئي ڏينهن، نواب چٽن وٽ هڪ پر لطف دعوت جو پروگرام هيو. سڄي شهر جا رئيس ۽ وڏا عهديدار سڏايل هيا. ڪي مهمان اچي چڪا هيا، ڪي آيا پئي تہ نواب چٽن پنهنجي دوست نواب سر افتخار عليءَ سان ڳالهيون ڪندو باغ طرف نڪتو. ايتري ۾ ڪنهن سڏ ڪيس: ”چٽن!“ نواب صاحب، گهبرائجي ويو. اک وتائي ڏنائين تہ اڳيان ٻہ ننڍا ننڍا ڇوڪرا نظر آيس. منجهانئن هڪ کي تہ چاپوٽڙيءَ جي گوڏ ٻڌل هئي، ٻيو تہ هيو ئي چولڙي ۾. منجهانئن هڪ کي ٽوڪري هٿ ۾ هئي. ڪين ڏسي، هيءُ اڳيان وڌيو. انهن مان هڪ پڇيو: ”توهان مان نواب چٽن ڪير آ.“

نواب اڳتي وڌي چيس: ”مان آهيان.“

ڇوڪري چيس: ”اڇا تہ تون آهين اهو نواب، جنهن کي منهنجي پيءُ واهہ مان ڪڍيو هيو. اسان ٻئي ڀائر، تو کي ڏسڻ آيا آهيون. بابي سنگتڙن جو گهٽو گهٽو ٿورو مڇيو آ ۽ هيءَ ٽوڪري واپس موڪلي اٿائين.“

سر افتخار علي چوڻ لڳو: ”هيءُ عجيب واقعو آ.“

نواب چٽن چوڻ لڳو: ”ها ياءُ! ڳالهہ هيءَ آهي تہ مان ٽيون-ڏينهن-رات جو واهہ ۾ ڪري پيو هيس.“

ڇوڪري وچ ۾ چيو: ”۽ تو کي پيتل هئي.“

انهن ڏهاڙن ۾ خورشيد لقا بيگم کي نواب ڇٽن جي وهاڻ جي وڏي ڳڻتي هئي. گهڻيئي نياپا نڙا آيا، ليڪن نواب ڇٽن کي ڪو به رشتو پسند نه ڪيو.

دراصل هو بيريسٽر جي ڌيءُ زهره لطيف سان لائن لهڻ جي چڪر ۾ هيو. ڇوڪري هڪ ته وڏي حسين هئي ۽ ٻيو ته پڙهڻ لکڻ ۾ مردن کي پوئتي ڪري ڇڏيو هيائين. نواب جي ماسيءَ کي اگر ان رشتي تي ڪو اعتراض هيو ته صرف اهو ته زهره لطيف، پردو نه ڪندي هئي. ليڪن منٿون ايلاز ڪري نواب، ماسيءَ کي مڃائي ورتو هيو. هڪ شام جو ذڪر آهي ته نواب ڇٽن، زهره کي سئنيما ڏيکارڻ لاءِ وٺي پئي ويو. پڪيءَ پل ويجهو، سندن موٽر گهڙي سوا لاءِ بيٺي ته آواز آيو: ”ٿورو ترسو، مان پهتس.“ نواب ڇٽن ڏٺو ته شيخ شبراتي مٿي تي بيدن جي ٽوڪري رکيو، ٻه ٽي ڪڪڙيون ڪڇ ۾ هڻيون، اچي رهيو آهي. نياڳي، اچڻ سان موٽر جو دروازو کوليو ۽ اندر ڌوهي آيو ۽ چوڻ لڳو: ”يار! تو کي تڪليف ته ٿيندي، ليڪن جمن نانوائيءَ کي هيءُ ڪڪڙيون ۽ بيدا پهچائڻا آهن. مون کي اڳيئن موڙ تي لاهي ڇڏجانءِ! ها دوست! هيءَ نيڪ بخت ڪير آ؟ آداب عرض هجي! اوهان جي طبيعت وغيره نيڪ آ.“

نواب تي مٽ پاڻيءَ جا پُرتجي ويا. ليڪن ويچارو ڪجي ته ڇا ڪجي. ايتري ۾ اڳيون موڙ به اچي ويو ۽ شبراتي آداب عرض رکي موڪلائي ويو. هيڏي سڄي رستي ۾ زهره لطيف، نواب سان لفظ به ڪو نه ڳالهايو. نواب گهڻيئي دفعا چيو: ”ڳالهه هيءَ آهي، ڳالهه هوءَ آهي.“ ليڪن، بي فائدي. سئنيما ۾ به وقت صفا بي مزي گذريو.

ٻئي ڏينهن زهره لکي موڪليس: مان اوهان سان واسطو وڙو وڌائڻ نه ٿي چاهيان. بيگم خورشيد لقا کي سڌس پئي ته ڏاڍي ڪاوڙي ۽ نواب ڇٽن کي چوڻ لڳي: ”تو هن خاندان جي عزت مٽيءَ ۾ ملائي ڇڏي. مان هاڻ ان نياڳي مان پڇر ڇڏائڻ جي، پاڻ ڪا ٽل ڪيان ٿي.“

اهو چئي ڪمدار کي سڏايائين ۽ ڪانئس شيخ شبراتيءَ جي نالي، هن مضمون جو خط لکرايائين: ”تو نواب ڇٽن جي جان بچائي آ. ان لاءِ ڏيڍ هزار جي رقم، تو کي پيش ڪجي ٿي، ليڪن شرط اهو آهي ته اڳتي لاءِ نيري محل ۾ پير نه پائيندين، جو جو نواب ڇٽن تو سان ڪو واسطو وڙو رکڻ نه ٿو گهري.“ خط سان گڏ، ڏيڍ هزار روپين جو چيڪ هيو.

بئي ڏينهن نواب چٽن، چتي مل بجاج جي دڪان تان ڪجھ ڪپڙا خريد ڪري رهيو ته شيخ شبراتي اچي اتي پهتو ۽ چوڻ لڳس: ”مان تو سان ٿورو ڳالهائڻ ٿو گهران. سامهون چانھ جو دڪان آهي، اتي پنجن منٽن لاءِ هلي ويهه.“

نواب چيس: ”ليڪن ڳالھ هيءَ آهي ته...“

شيخ شبراتيءَ ڳالھ ڪٽيندي چيس: ”هل يلا، هتي ئي تو ڳالهائي وٺان! اڄ مون کي خط مليو آهي. تو واري ان ڪراڙيءَ ماسيءَ لکرايو هوندو.“

نواب جي زبان مان فقط ايترو نڪتو: ”ڏس! ڏس!“

شبراتيءَ ورندي ڏنس: ”ڏسان ڇا! هن مون کي ڏيڍ هزار روپين جو چيڪ ڏياري موڪليو آهي. مان روپين جو بکيو ته ناهيان، مگر ان خيال کان قبول ڪيم ته جيئن تنهنجي دل آزاري نه ٿئي. ها! ته خط ۾ لکيل آهي ته نواب، تو سان ڪو به تعلق رکڻ نه ٿو گهري. مان ٿو پڇان ته اها ڪهڙي حرڪت آ. مون تو سان ڪهڙو برو هليو آهيان؟“

نواب چيس: ”قسم آ، قسم آ جناب امير جو....“

شيخ شبراتيءَ ڪڙڪو ڪندي چيس: ”ڇا اهو آهي منهنجي چڱائيءَ جو بدلو. اگر مان ان رات سر ترئيءَ تي رکي تو کي واهه مان نه ڪڍان ها ته اڄ تون ڪاٿي هجين ها! اڙي مون جهڙي دوست سان تنهنجو اهو ورتاءُ! مون جهڙي دوست سان، جنهن تنهنجي جان بچائي. مان ته تو کي دوست سمجهندو هيس، دلي دوست.“

ايتري ۾ ماڻهو ڪنا ٿي ويا. نواب قشريءَ جي يو تتان چيس: ”ياءُ! مون کي ته خبر به ناهي، ماسي امان مون کان پڇئي بغير، تو کي خط لکرايو آ.“

اهو ٻڌي، شيخ شبراتيءَ جي ڪاوڙ ڍري ٿي ۽ چيائينس: ”اهو ته مون کي گمان هيو! خير! ان قصي تي پاڻي هار! اڄ! هلي چانھ ٿا پيئون.“

جمن نانوائي، اڄ تائين هر گراهڪ کي چوندو آهي ته: مون وٽ نواب چٽن اٽيهي چانھ پيئڻ ايندو آهي.

نواب اٺ ڏهاڙا ته گهران ئي نه نڪتو. خورشيد لقا بيگم پڻ اونڌي منجي کيون پيئي رهي. نائين ڏينهن، نواب ٿلندو ٿلڪندو مُک دروازي تائين آيو ته اڳيئون آواز آيس: ”نواب صاحب!“

سَٽڪ جي پرينءَ پر، نديڙي جاءِ هئي، جنهن جي آڏو شبراتيءَ جا ٻئي پٽ بيٺا هيا. ايتري ۾ شيخ شبراتيءَ جو چهرو به ڏسڻ ۾ آيو. ان، ٻنهي

چورن کي ٿڦ ٿڦ هنئي ۽ نواب جي ويجهو پهچي، چوڻ لڳس: ”هيءُ گهر وڏي عرصي کان ويڪائو هيو. تو جيڪي ڏيڍ هزار روپيا ڏياري موڪليا هيا ته مون سوچيو ته گهر چو نه خريد ڪيان. هاڻ تنهنجا پاڙيسري آهيون اسان. اچ! تو کي گهر ڏيکاريان!“

نواب ڪنڌ جهڪائي چيس: ”پوءِ ڪنهن ٻئي دفعي.“

رات جو نواب چٽن، خورشيد لقا بيگم کي چوڻ لڳو: ”ماسي امان! تو شيخ شبراتيءَ مان چگي پچر چڏائي! انهيءَ ڏيڍ هزار روپين مان شيخ صاحب اسان جي پاڙي ۾ هڪڙو گهر خريد ڪيو آهي. هاڻ هو، رات ڏينهن منهنجي سر تي چڙهيو وينو هوندو.“

٢٣ جون ١٩٢٨ع جي رات جو، واهه وٽ هڪ ٽوپي ڪريل ملي. ٿوري دير ۾، پوليس وارا نيري محل واري، نواب چٽن کي واهه منجهان چڪي ڪناري تي ڪٽي آيا. نواب ۾ فقط ساهه جي ڪا ذري بچي هئي.

هاڻ واهه جي ڪپ تي ڪيلي جي ڪا ڪل به باقي نه هئي.

***

(ول اسڪات تان چوند)

چراغ حسن حسرت

هاريءَ جو خواب

(ريختہ ڪهاڻي)

گذريل سياري جي موسم جي هڪ رات، مون هڪ خواب ڏٺو، جيڪو پنهنجي علائقي جي پادري اباشيو کي وجي ٻڌايم. هن ٻڌي چيو: ”هيءُ خواب ڪنهن کي نہ ٻڌائجانءِ!“ اوهان کي ياد هوندو، جڏهن حڪومت سان پوپ جو ناهہ ٺيو هيو تہ ڊان اباشيو قربان گاهہ جي ڏاڪي تي بيهي هڪڙي تقرير ڪئي هئي، جنهن جو مضمون هيو:

”هارين جا چڱا ڏينهن اچڻ وارا آهن. پوپ، مسيح کان اجازت ورتي آهي تہ هارين جون سموريون ضرورتون، هڪ هڪ ڪري پوريون ڪيون وجن.“ ان ئي رات، مون خواب ۾ پوپ کي يسوع سان ڳالهيون ڪندي ڏٺو.

يسوع چيو: ”اهو مناسب ٿو لڳي تہ هن صلح جي يادگار ۾ فوسينو جي علائقي جي سموري زمين، ويچارن هارين ۾، جيڪي اها کيڙين ٿا، ورهائي وجي.“

پوپ جواب ڏنو: ”منهنجا! آقا! هن علائقي جو جاگيردار شهزادو تورليونيا اها ڳالهہ ٻڌي، مڃيندو؟ اها ڳالهہ بہ ياد هجيو تہ شهزادو تورليونيا، پطرس حواريءَ جي مقدس فنڊ ۾، هر سال چڱي خاصي رقم، چندي جي طور تي، جمع ڪرائيندو آهي.“

يسوع چيو: ”اچا! تہ پوءِ هن صلح جي يادگار ۾ هارين تان ڍل معاف ڪري ڇڏجي.“

پوپ چوڻ لڳو: ”آقا! اها ڳالهہ حڪومت ڪا نہ مڃيندي ۽ اوهان کي خبر آ تہ حڪومت هر سال، جيڪي بہ ارب ليرا، جناب پطرس جي فنڊ ۾ ڏيندي آهي، سي هارين جي ڍل مان ئي اُڳاڙيندي آهي.“

يسوع چيو: ”تہ هارين جي دل جون مرادون پوريون ڪيون وجن تہ اڄ جي ننڍن ننڍن هارين ۽ زميندارن جي ايراضين ۾ پيلو فصل ٿئي، تہ جيئن ڪين ڪنهن ڳالهہ جي محتاجي نہ ٿئي.“

پوپ چوڻ لڳو: ”خداوندا! اگر ننڍن ننڍن زميندارن جي ايراضين ۾ فصل پلا لڳا تہ زرعي پيداوار جا اگهہ ڏاڍا ڪري پوندا، ۽ اوهان کي ڄاڻ آهي تہ اسان جا سمورا بشپ ۽ ڪارڊينل، وڏا وڏا زميندار آهن.“

يسوع کي ان ڳالهہ تي ڏاڍو ڏک ٿيو تہ هو هارين جي معاملي ۾ بلڪل بي وس آهي ۽ ڪنهن بہ ئي جو نقصان ڪئي بغير، ڪين نفعو نہ ٿو پهچائي سگهي.

اهو ڏسي پوپ، جنهن کي هارين سان سچي محبت هئي، چيو:

”خداوندا! اچو تہ اسان پاڻ هلي هارين جي حالت ڏسون. ٿي سگهي ٿو تہ اسان، حڪومت، شهزادو تورليونيا ۽ بشپن کي ناراض ڪئي بغير، هارين کي ڪو فائدو پهچائڻ جو، ڪو نہ ڪو طريقو ڪڍي وجهون.“

نيٺ پوپ ۽ يسوع، ٻئي اڏامي اچي فوسينو پهتا ۽ مارسيڪا جي علائقي جي سمورين ٻهراڙين جو معائنو ڪيائون. يسوع، اڳيان اڳيان هيو ۽ سندس ڪلهي تي وڏو ٿيلهو هيو. پوپ، سندس پويان پويان هيو. ان کي ان ڳالهہ جي اجازت هئي تہ ڪيس جيڪا شيءِ هارين لاءِ مناسب لڳي سا ٿيلهي منجهئون ڪڍي وٺي. ٻنهي، هر هنڌ ساڳي ڪيفيت ڏٺي. هنڌ هنڌ تي، هاري هڪ ٻئي کي گاريون ڏيندي، پاڻ ۾ جنڊا پٽ ڪندي ۽ جڳ جهان جي شڪايت ڪندي نظر آين. هو ڏينهون ڏينهن ويا پئي نادار ٿيندا ۽ اها ڳالهہ سندن مت ۾ ويني ئي نہ پئي تہ ڪاڏي پيتي جي شين ۽ پائڻ چوڙڻ جو سامان مهيا ڪرڻ لاءِ، ڪيڏانهن واجهائين. اها ڪيفيت ڏسي، پوپ کي ڏاڍو رنج پهتو ۽ هن ٿيلهي منجهان جونئون ڪڍيون ۽ اهي هيءُ چئي مارسيڪا تي ڦٽي ڪيون:

”منهنجا! ٻچڙئو! هيءُ جونئون وٺو ۽ پنهنجي ٻتن کي ڪنهندا رهو تہ جيئن فرصت جي گهڙيءَ ۾ اوهان جو ڌيان گناهہ ڏانهن نہ وڃي.“

***

(اٽليءَ جي ناول نگار اگنئزيو سلون جي ١٩٣٣ع ڌاري لکيل
جڳ مشهور ناول فونتامارا تان ماخوذ)

چراغ حسن حسرت

هڪ عورت

(ريختہ ڪهاڻي)

لهندڙ سج جي ڪرڻن، افق کي رتائين چادر ڍڪائي ڇڏي هئي. اولهہ طرف ڳاڙهين ۽ ڪاراڻ مائل ڳاڙهہ-سرين ڪڪرين جو هجوم هيو. مان سمنڊ ڪناري، هڪڙي بينچ تي ويٺو هيس. سامهون بيڙيون ۽ جهاز، گن بوٽ ۽ موٽر بوٽ، ساموندي نيرينوِيرُن تي، ڪنول جي گلن وانگر، جهومي رهيا هيا. هوا، نرم ۽ تيز هئي. سمنڊ ماٺو ۽ بنا شور جي هيو. رکي رکي، ڪنهن ساموندي پکيءَ جي چِيهہ، انهيءَ ماٺار کي ٽوڙي پئي وڌو. ڪو شخص منهنجي ويجهو اچي ويهي رهيو. هڪڙي نظر ڪٽي ڪيس ڏٺم. اڌڙوٽ عمر جو لڳي رهيو هيو. ڇنبڙيل ڳل، زرد چهرو، اکيون اندر تي، جن کي چشمي ڍڪي ڇڏيو هيو، ڇڳ ڏاڙهي،طوطي جهڙونڪ، ڪوٽ ۾ ڇتيون لڳل هيس، پتلون بہ گهٽي پراڻي پئي لڳي.

ڪن ماڻهن سان اسان بيهر بيهر ملندا آهيون، پر سندن منهن مهاندا، اسان جي ذهن ۾ ياد بہ نہ رهندا آهن. وري ڪن ماڻهن جي صورت ڪجهہ اهڙي هوندي آهي، جو اسان سندن هڪ جهلڪ ڏسي وڃندا آهيون، ۽ سالن تائين نہ وسرندي آهي. ڪڏهن ڪڏهن ڏٺل ۾ ڪو چهرو لمحي لاءِ نظر ايندو آهي، ۽ اسان جي ذهن تي اڻ-مِٽ نقش ڇڏي ويندو آهي. مون کي ايتري ڊگهي سياحت دوران، اڪثر اهڙا عجيب غريب چهرا نظر آيا آهن، جيڪي سڄي عمر ياد رهندا. مثال طور: سڪندريہ جو اهو ڪٻڙو عطر فروش جنهن کي مون”سوق الشيخ“ جي مُهڙ تي ڏٺو هيو، ڪيترا سال گذرڻ بعد بہ مون کي چڱيءَ طرح ياد آهي.

وينس جو اهو ٻيڙياتو، جنهن جي ٻيڙيءَ تي مون سير ڪيو هيو، پنهنجي بي چين ۽ بي قرار نظرن جي ڪري، مون کان ڪڏهن بہ نہ وسرندو.

ميامو منجهہ، مون هڪ ڪمزور عورت کي ڏٺو هيو، جنهن کي ڏٺي ائين پئي لڳو، تہ ڪنهن جوڙيندڙ چندن جي ٽاريءَ منجهان بت تراشيو آهي. اهو بہ سچ آهي تہ منهنجي خيال جي دنيا، اڄ بہ سندس تصور سان رنگين آهي. وري ”مارسيلز“ ۾... خير! ان قصي کي ڇڏيو.

ها! تہ مون چيو پئي تہ ان شخص جي چهري ۾ ڪا اهڙي ڳالهہ هئي جو ڪو بہ ماڻهو ڪيس هڪ دفعو ڏسڻ کان پوءِ وساري نہ ٿي سگهيو. هو سمنڊ جي لهرن تي جُوهہَ وجهيو، ٿورو پڻڪي رهيو هيو. ليڪن سندس پُڻ پُڻ ۾ روئڻ ۽ ٻاڏائڻ وارو انداز هيو. ائين پئي لڳو جڻ، سندس دل ڏُکاري آهي.۽ پوري سنسار اندر، ڪنهن ساٿس ڪا نيڪي ناهي ڪئي. مون سندس چهري تي هڪ نظر وجهندي دل ۾ چيو: ”هيءُ شخص، ڪو ناڪام ڊاڪٽر پيو لڳي. شايد ويچاري جي پريڪٽس نہ هلي سگهي.“ هو سِرڪي، منهنجي ويجهو آيو ۽ وڦلڻ لڳو. هاڻ سندس آواز وڏيڪ چٽو هيو. ليڪن سندس لفظ، بلڪل چچريل ۽ سمجهڻ لائق نہ هيا. ائين پئي لڳو جڻ نڙيءَ منجهان نہ بلڪ آنڊن مان پئي نڪتس. چو جو اهي ققڪندڙ معدي سان، گهڻو مشابهہ هيا. اُپڪائي وڏي واتِ چيائين: ”هيءُ سفيد ۽ ڳاڙهيون ٻيڙيون، هيءُ جهاز ۽ اسٽيمر، ڪيئن پيا سمنڊ جي شفاف سيني تي ڊوڙن. اسان جي زندگيءَ جي ٻيڙيءَ جو ساڳيو حال آهي. اڄ اها مانيءَ سمنڊ جي سطح تي تري پئي، ليڪن سياٽي طوفاني ويرون، ڪيس پنهنجي پاڪر ۾ پڪوڙي وٺنديون.“ اهو چئي هن مون ڏانهن داد طلب نظرن سان ڏٺو.

هاڻ مون کان بہ رهيو نہ ٿيو. پڇيومانس: ”چا مان اهو پڇي سگهان ٿو تہ اوهان ڪير آهيو؟“

سندس وات مان هڪ ’آن‘ نڪتي.پوءِ روئڻهارڪي لهجي ۾ چوڻ لڳو: ”هڪ ناڪام انسان!“

”اهو تہ مان پهرينءَ سٽ سمجهي ويو هيس. ليڪن چا اوهان مون کي ٻڌائي سگهو ٿا تہ اوهان جي ناڪاميءَ جو سبب چا هيو؟“

”هڪ عورت!“

”هڪ عورت!“ مون تعجب منجهان ڏانهس ڏٺو:”تہ پوءِ هن ناڪام ڊاڪٽر، پنهنجي جواني، حسن ۽ عشق ۾ گذاري هوندي. الله! ان شخص جو داستان ڪيڏو عجيب هوندو.“

هن پنهنجي ڪيسي مان ٻِيڙي ڪيي ۽ ان کي دکائي، چيائين: ”لڳي ٿو تہ اوهان، منهنجو قصو ٻڌڻ ٿا گهرو!؟“

”جي!هائو!“

”تہ پوءِ ٻڌايو!“

ٻيڙيءَ جو دونهون، هوا ۾ وٺڙي پئي ويو. مون کي ائين لڳي رهيو هيو، جڻ ان جي چلن منجهان هڪڙو دلڪش رومانس اُڀري رهيو هجي.

”رات جا اٺ ٿيا هيا، هاربني روڊ تي، هڪ ڏگهي چوٽيءَ واري گهر اندر گهڙيس. سردين جي موسم هئي. هوا تيز لڳي رهي هئي. منهنجو ڪمزو جسم، ڏڪي رهيو هيو. مون کي ڏسندي ئي دربان چيو: ’جلدي هلو! اوهان جو ئي انتظار ٿي رهيو آهي.‘ مان ورو‌ڪڙ ڪمرن ۽ سوڙهين ڳلين مان ٿيندو، هڪڙي ڪمري ۾ پهتس. جنهن جي دروازي تي نرم ۽ ٿلهو بخملي پردو ٽنگيل هيو. هڪ حسين عورت، جنهن جون خماريل اکيون، عجيب اشتياق سان دروازي ۾ کُتل هيون.سا آتشدان آڏو، هڪڙي صوفي تي ستي پئي هئي. مون کي ڏسڻ شرط، اها اُٿي ويني ۽ چوڻ لڳي: ’شڪر آهي جو اوهان آئيو. مان ته نورل کي اوهان ڏانهن موڪلي رهي هيس. اي الله! مون کي ڇا ٿي ويو! گوڏن ۾ سور! مٿي کي چڪر! اکيون سڙن ٿيون! خدا جي واسطي، مون کي ٻڌايو ته مان ڇا ڪيان؟‘

مون جواب ڏنس: ’ٻه ٽي ڏينهن آرام ڪيو!‘

هوءَ صوفي تان لهي، منهنجي ويجهو آئي ۽ مُنيون پڪوڙي، ڏُکاري لهجي ۾ چوڻ لڳي: ’اوهان نه ٿا ڄاڻو، مان اڄ رقص ڪندي رهي آهيان. فلم جي شوٽنگ پئي هلي. سڀاڻي مون کي وري رقص ڪرڻو آهي. بس اتيرو ٿي چاهيان ته گوڏن جي سور جو علاج ٿي وڃي. مون کان ته هليو به نه ٿو ٿئي!‘

’اوهان کي احتياط ڪرڻ گهرجي! موسم خراب آ.‘

هن پنهنجون پوريون ٻانهون، منهنجي ڳچيءَ ۾ وڌيون ۽ چوڻ لڳي: ’خدا جي واسطي، ٻڌاءِ ته مان ڇا ڪيان؟‘

سندس خوشبودار وار، وڪريل هيا. منهنجي اداس دل، سندس اميداپارينڊڙ جسم جي گرميءَ ۽ سندس ڇهاءَ جي ٿڦڪي کي پسي رهي هئي. انهيءَ حسينا کي مصيبت ۾ ڏسي، منهنجي دل پرجي آئي ۽ مون انتهائي ملول لهجي ۾ چيس: ’ٽنڪچر آيوڊين لڳايو!‘

’ٽنڪچر آيوڊين!؟ ڇا اوهان ڀي ڪا دوا نه ٿا ٻڌائي سگهو؟‘

’منهنجي سمجهه ۾ ٻيو ڪو علاج نه ٿو اچي! خدا اوهان تي رحم ڪري!‘

’ڊاڪٽر........ ڊاڪٽر! تون ڇا پيو چوين!؟ مان صبح جو ڇا ڪندس؟‘

مون حيران ٿي چيس: ’ڊاڪٽر.....؟ مان ته اليڪٽرڪ ڪمپنيءَ جو مستري آهيان! اوهان سڏايو، حاضر ٿي ويس.‘

هن ڪاوڙ منجهان مون کي ڏڪو ڏنو ۽ چوڻ لڳي:’گستاخ، بدتميز، بيهودا!‘

ايتري ۾ خدمتگار ڊوڙندو آيو:’حضور! ڊاڪٽر صاحب جن آيا آهن!‘“

بيڙي وسامي چُڪي هئي. هُن اها دڪائي ۽ ڪش هڻندي، آهستي آهستي چيائين: ”پوءِ هن، اليڪٽرڪ ڪمپنيءَ وٽ منهنجي شڪايت ڪئي. مون کي اتان ڪڍيو ويو. هاڻ مان وري بيڪار پيو رُلان. مطلب ته مان هڪ ناڪام انسان آهيان. منهنجي ناڪاميءَ جو باعث، هڪ عورت آ.“

بيڙيءَ جو دونهون، هوا ۾ پکڙيل هيو ۽ ان سان گڏ، منهنجي متوقع رومانس جا چيٿڙا، فضا ۾ وٿڙي رهيا هيا.

***

چراغ حسن حسرت

هڪڙو هيو راجا
(ريختہ ڪهاڻي)

هڪڙو هيو راجا ۽ هڪڙي هئي سندس ڌيءَ، جنهن کي ماڻهو ارملا چئي سڏيندا هيا. ان راجڪماريءَ کان اهڙي پل چڪ تي جو راجا ڪيس پرٽائڻ جو پڪو پهہ ڪيو ۽ شپ گهڙي ڏسي، سوئيمبر[1] جو بندوبست ڪيائين.

سوئيمبر جي ڏهاڙي، راجا سجايل هٿيارن تي مورڇل رکي، اچي تخت تي وينو. تخت جي ساڄي ڪابي، ڪشتري هٿيار ڪنيو ۽ برهمڻ پوٿيون پڪڙيون بيٺا هيا. راجڪماري ارملا، هٿن تي مهندي لايو، اکين ۾ ڪجل پايو، راجا سان گڏ ويٺي هئي. سندس وار پنئورين پرا، اکيون نشيليون، چپ اهڙا جهڙا ڳاڙهن گلن جون بہ پنڙيون سرديءَ جي موسم ۾ ٽڙڪنديون هجن. جيڪي وڏا وڏا سورما ۽ گهوٽ، راجڪماريءَ کي حاصل ڪرڻ لاءِ آيا هيا، سي ڪيس ڏسندي ئي ششدر ٿي ويا ۽ دل ئي دل ۾ چوڻ لڳا: ”اها هٿ اچي تہ جياپي جو سهارو ٿي پوي. سدائين راجا سان گڏ رهون ۽ صبح شام پيا مال پڙا ۽ پوريون ڪچوريون ڪائون.“

انهن ماڻهن منجهہ، هڪڙو چوڪرو بہ هيو، جيڪو گو سائين گرڌر سوامي جي مهراج وٽ پڙهندڙ هيو. هيو تہ ڪنهن پنگيءَ جو پٽ، پر سندس جوپن ۾ اهڙي جوت هئي جو راجڪماريءَ جي دل، اَٽ ئي پهر منجهس اٽڪيل هئي. ڪيس ڏسندي ئي راجڪماريءَ جي اُڻ تُڻ، پنهنجو پاڻ ئي ويندي رهي. ايتري ۾ راجڪماريءَ کي بُک لڳي، سا دهي پيڙا کائڻ لڳي. پيڙا کائيندي کائيندي، خبر ناهي ڪهڙي ڳالهہ سندس من ۾ آئي جو مشڪي ڏنائين. سندس موتين جهڙن ڏندن جي چمڪات سان، اوسي پاسي تجلو ٿي ويو. اهو ڏسندي ئي سمورا سورما، راجا جي موديءَ وٽ پهتا ۽ پنهنجو ۽ پنهنجي گهوڙن جو خرچ وٺي، گهر هليا ويا. ها! بہ سورما، اجا تائين ڪونتل ڪڏائي ڪڏائي، پنهنجا ڪرتب ڏيکاري رهيا هيا. انهن ٻنهي

[1] هندن جي رسم، جنهن ۾ ڇوڪري پنهنجي لاءِ گهوٽ جي پاڻ چونڊ ڪري

منجهان هڪ ته ساڳيو ئي ڇوڪرو هيو، جنهن منجهه راجڪماريءَ جو ڌيان لڳل هيو. ٻيو هڪڙو گهوٽيو هيو، جيڪو ٻئي ڏيهه مان آيل هيو.

اهي ٻئي ڄڻا، پورا ٻه ڪلاڪ وڙهندا رهيا. جيترا داوَ پيچ، ڪين آيا پئي، سي سمورا پورا ڪري چڪا. هاڻ سچ لِڪڻ تي هيو ۽ ان جي ڳاڙهن ڳاڙهن ڪرٽن منجهه، سونهري روپ وارا ڪندا، جن کي پٽرن منجهه ٽاڪيو ويو هيو ۽ ڪاراڻ مائل ڳاڙهيون پيليون وائنٽيون جيڪي ڪانسن مٿان ڦڙڪي رهيون هيون، پنهنجي چمڪ ڏمڪ ڏيکارڻ لڳيون. ٻنهي سورمن جو ساهه اُڦريل هيو ۽ ائين ڏِکَ ڏئي رهيا ته ڄاڻ ڇوُر تي ڦهڪو ڪيائون. اُپڪائي ان ڇوڪري، گهوڙي کي ديڙائي، ٻئي سورمي جي ڇاتيءَ تي ائين پالي جي چڙهي نوڪي جو هو وڃي پٽ تي پيو. مڙني جي واتان واه واه نڪري وئي. اهو ڏسندي ئي راجڪماريءَ جا ڳِٽا، ڳاڙها ٿي ويا ۽ تارا ٽمڪڻ لڳس.

راجا چيس: ”منهنجي راڄ ۾ جيڪو ڪجهه آهي، اڄ سو سمورو مان توکي ڏئي سگهان ٿو، جيڪو گهرڻو اٿئي سو گهُر!“

ڇوڪري چيو: ”مهاراج! مون کي اهڙو ڪو لکي ڏيو ته اوهان جي ڏيهه ۾ جيترو ٻه زميني تيل آهي، مون کان سواءِ ٻيو ڪو ڪڍي نه سگهي!“

راجا چوڻ لڳو: ”ٻه سال ٿيا آهن، سمندان پار جي ڪنهن ڏيهه جا ماڻهو هتي آيا هيا. چيائون پئي ته: ’هن ديس ۾ هنڌ هنڌ تي زميني تيل آهي.‘ تن ٻه اهائي گهُر ڪئي پئي جا تون ٿو ڪرين. پر انهن جي ڳالهه ته ڪوڙي نڪتي ۽ اهي پنهنجي ڏيهه موٽي ويا هليا. سچ اهو آهي ته منهنجي راڄ ۾، ڪٿي به زميني تيل ناهي.“

اهو ٻڌي، اهو ڇوڪرو پهرين راجا جو ٻوٿ تڪيندو رهيو ۽ پوءِ: ”وڏو دوکو ٿيو!“ چئي، گهوڙي کي اڙيون هڻندو، اک ڇنڀ ۾، مڙني جي اکين کان اوجهل ٿي ويو. راجا چوڻ تي هيو: ”خبر ناهي هن کي ڇا ٿيو!“ ته، اوسان خطا ٿي ويس ۽ ڌرتيءَ تي ڦهڪو ڪيائين ۽ رڙيون ڪندي چوڻ لڳو:”اڙي! هو ته ارملا کي هتي ڇڏيون هليو ويو!“

***

(اوهينريءَ جي تتبع تي لکيل نيٽ اردو ڪهاڻي)

غلام عباس

سُک وَندِي
(ريختہ ڪهاڻي - سال ١٩٤٠ع)

ميونسپل وارن جو اجلاس وڏي اوج تي هيو. هال ۾ تر ڇڻڻ جيتري جاءِ نہ هئي. وري معمول جي خلاف، هڪ ميمبر بہ غير حاضر نہ هيو. ميونسپل جو بحث هيٺ مسئلو هيءُ هيو تہ بازاري عورتن کي شهر مان تڙي ڪڍجي، ڇو جو انهن جو وجود، انسانيت، شرافت ۽ تهذيب جي دامن تي هڪڙو بدنما ڇُٽو آهي.

ميونسپل جو هڪڙو وزنائتو ميمبر، جيڪو ملڪ ۽ قوم جو سچو خيرخواهہ ۽ دردمند سمجهيو ويندو هيو، ڏاڍي فصيح تقرير ڪري رهيو هيو.

”ٻيو وري منهنجا سائين اوهان ايڏانهن بہ ڌيان ڏيو تہ انهن جي رهائش، شهر جي اهڙي حصي ۾ آهي، جيڪو نہ صرف شهر جي وچئون وچ عام وڏي واٽ آهي بلڪ شهر جو سڀ کان وڏو تجارتي مرڪز پڻ آهي. جنهنڪري هر شريف ماڻهوءَ کي، نہ چاهيندي بہ، اتئون ئي لنگهڻو تو پوي. ان کان علاوهہ اشراف خاندانن جي پاڪدامن نياڻين سياڻين کي، ان بازار جي تجارتي اهميت سببئون، اتي اچڻ ۽ اتئون سودو سلف وٺڻ کان سواءِ ٻي واهہ ئي ناهي. منهنجا سائين اهي عزتدار ۽ ست سيل واريون، اڌ اگهاڙين وئيشائن جي ناهہ نوهہ کي پڻ ڏسن ٿيون تہ قدرتي طور تي سندن دل ۾ بہ هار سينگار ۽ دلڪشيءَ جا اڻ ڄاتل جذبا ۽ اميدون ڪَرُ کڻن ٿيون. پوءِ اهي پنهنجي مسڪين مڙسن کان پانت پانت جي پائوڊرن، سرخين، زريءَ تي چمڪندڙ ساڙهين ۽ قيمتي زيورن جون فرمائشون ڪرڻ ٿيون لڳن. نتيجو اهو ٿو نڪري جو سندن خوشين ڀريو آکيرو، سندن سکون وارو آکاڙو سدا لاءِ جهنم جو نمونو ٿيو وڃي.“

”ٻيو تہ منهنجا سائين پوءِ اوهان اهو بہ ڌيان ڌريو تہ اسان جي قوم جا ننڍڙا ٻچڙا جيڪي درسگاهن ۾ علم پيا پرائين ۽ سندن اڳتي جي ترقين ۾ قوم جون اميدون واڳيل آهن ۽ گمان آهي تہ هڪ نہ هڪ ڏينهن قوم جي ٻيڙي کي ڪُنَ مان ڪڍڻ جو سهرو سندن سر تي سَجندو، انهن کي بہ

صبح شام، انهيءَ بازار منجهئون اچڻو وڃڻو ٿو پوي. اهي ڪسبياڻيون هر وقت سورهن سينگار ڪيو، سندن رستي تي پنهنجن اڻ ڏٺل نيڻن ۽ پنبڻين جا تير، ترارون ۽ نيزا، مٿن وسائيندئون ۽ ڪين حسن جي دعوت ڏينديون ٿيون رهن. ڇا ڪين ڏسي، اسان جا ٻالا پولا، اڻ آزمادگار، جوانيءَ جي نشي ۾ ڌُت، نفعي نقصان کان بي پرواهه قوم جا ٻچڙا پنهنجي جذبن، خيالن ۽ اعليٰ سيرت کي گناهه جي قاتل اثرن کان محفوظ رکي سگهندا؟ دوستو! ڇا انهن جو حسن، جيڪو زاهدن کي به راهئون رلائي ڇڏي، اسان جي قوم جي ٻچڙن کي سڌي راهه تان هٽائي، سندن دلين ۾ گناهن جي پر اسرار لذتن جي اڃ پيدا ڪري هڪ بيچيني، هڪ بيقراري، هڪڙو هيجان پيدا نه ڪري ڇڏيندو هوندو.“

انهيءَ موقعي تي هڪڙي بلدياتي ميمبر، جيڪو ڪنهن زماني ۾ استاد رهي چڪو هيو ۽ انگن اکرن سان وڏي دلچسپي رکندو هيو، تنهن چئي ڏنو:

”دوستو! اها به خبر هجيوَ ته امتحانن ۾ ناپاس ٿيڻ وارن شاگردن جو پوين پنجن سالن پيٽ ۾ ڏيڍوڻو ٿي ويو آهي.“

هڪڙو ميمبر، جنهن کي چشمو چڙهيل هيو ۽ هفتي وار اخبار جو اعزازي ايڊيٽر هيو، تقرير ڪندي چيو: ”سائين منهنجا! اسان جي شهر مان ڏينهون ڏينهن غيرت، شرافت، مردانگي، نيڪوڪاري ۽ پرهيزگاري وڃي ٿي ڪجندي ۽ ان جي جاءِ تي بي غيرتي، نامردي، بزدلي، بدمعاشي، چوري ۽ نڳي نوڙي وڃي ٿي وڌندي. منشيات جو واهپو وڌي ويو آهي. خونريزي ۽ ڌاڙا ڦريون، خودڪشي ۽ ڏيوالي نڪرڻ جون وارداتون وڌنديون ٿيون وڃن. ان جو سبب، فقط انهن بازاري عورتن جو پليد وجود آهي. ڇو جو اسان جا ٻالا پولا شهري، انهن جي ونگيندڙ زلفن جا اسير ٿي، هوش ۽ سمجهه وڃائي ٿا ويهن ۽ انهن جي محل سرا تائين پهچڻ جي گهٽي ڪان گهٽي قيمت ادا ڪرڻ لاءِ هر جائز ۽ ناجائز طريقي سان زر حاصل ڪن ٿا. ڪڏهن ڪڏهن ته اهي انهيءَ ڪوشش ۾، ماڻهپي کان ئي ٻاهر نڪري ٿا وڃن ۽ ڪڏا ڪرتوت ڪري ويهي ٿا رهن. پوءِ نتيجو اهو ٿو نڪري ته اهي پنهنجي پياري جان تان هٿ ڌوئي ٿا ويهن يا چاوڙين ۾ پيا سڙندا ٿا رهن.“

هڪڙو پينشن تي لٿل وڏي عمر وارو ميمبر، جيڪو عيالدار هئڻ سان گڏ دنيا جون گرميون سرديون ڏسيو وينو هيو ۽ هاڻ حياتيءَ جي ڪشمڪش کان ٿڪجي باقي عمر، آرام ڪرڻ ۽ پنهنجي اهل عيال کي

پنهنجي چپر چانهَ هيٺ پلجندو ڏسڻ جو تمنائي هيو، سو تقرير ڪرڻ لاءِ اٿيو.. سندس آواز ۾ ڏڪٽي هئي ۽ لهجي جو انداز فريادين وارو هيس. چيائين: ”دوستو! سڄي سڄي رات انهن ماڻهن جي طبلن جي وڄت، انهن جا هوڪريا، سندن عاشقن جي ويڙهاند، گاريون گند، شور شرابو، ها ها ها، هو هو هو، ٻڌي ٻڌي اوسي پاسي ۾ رهڻ وارن شريفن جا ڪن ئي پچي پيا آهن. رات جي ننڊ حرام ته ڏينهن جو سڪون برباد آ. ان کان علاوه سندن ويجهڙائپ سبب، اسان جي نياڻين سياڻين جي اخلاق تي جيڪو اثر پوي ٿو، تنهن جو اندازو هر ٻچڙيوال پاڻ ڪري سگهي ٿو.“ آخري جملو چوندي، سندس آواز گهوگهرجي ويو ۽ ان کان اڳتي ڪجهه ڳالهائي ئي نه سگهيو.

بلديا جي مڙني ميمبرن کي ساڻس همدردي هئي، ڇو جو بدقسمتيءَ سان سندس گهر ان بازارِ حسن جي بلڪل وچ تي نهيل هيو. ڪائنس پوءِ ٻيو بلدياتي ميمبر، جيڪو جهوني تهذيب جو علمبردار هيو ۽ قديم آثارن کي بچڙن کان وڌيڪ پيارو سمجهندو هيو، تنهن تقرير ڪندي چيو:

”سائين منهنجا! ٻاهرئون جيڪي سياح ۽ اسان جا دوست دڙا هن مشهور تاريخي شهر کي ڏسڻ لاءِ ايندا آهن. جڏهن اهي هن بازار منجهئون گذرندا آهن ۽ ان متعلق پڇا ڪندا آهن ته يقين ڪيو ته اسان جي مٿئون مَڻ پاڻين جا پُريتجي ويندا آهن.“

هاڻ بلديا جو صدر، تقرير ڪرڻ لاءِ اٿيو. پلي قد هلڪو هيس ۽ هٿ پير نَنڍڙا هيس، مگر مٿو وڏو هيس. جنهن جي ڪري بردبار ماڻهو پئي لڳو. لهجي ۾ حد کان وڌيڪ ٺڏائپ هيس. چيائين: ”منهنجا سائين! مان ان ڳالهه ۾ اوهان سان بلڪل متفق آهيان ته ان طبقي جو وجود اسان جي شهر ۽ اسان جي تهذيب ۾ رهڻي ڪهڻيءَ جي لاءِ سؤ پيرا شرمساريءَ جو سبب آهي. ليڪن ڏکيائي اها آهي ته ان جو تدارڪ ڪيئن ڪجي. اگر انهن ماڻهن کي مجبور ڪجي ته اهي پنهنجو نيچ پيشو ڇڏين ته سوال ٿو پئدا ٿئي ته اهي ماڻهو ڪائيندا ڪٿان؟“

هڪڙي همراه چئي ڏنو: ”اهي عورتون، پرڻا ڇو نه ٿيون ڪن؟“

ان تي هڪڙو وڏو گندو ٺهڪار تي ويو ۽ هال جي ماتمي فضا ۾ هڪدم کل مذاق جا آثار پيدا ٿي ويا. جڏهن وينلن ۾ ناپر ٿي ته صدر صاحب ڳالهايو: ”منهنجا سائين! اها تجويز ڪيترا ئي پيرا، انهن جي آڏو رکي چڪا آهيون. ان لاءِ انهن جي طرفان هيءُ جواب ڏنو ٿو وڃي ته آسودا ۽ عزت وارا خانداني ماڻهو، عزت ۽ ناموس جي خيال کان، ڪين گهر ۾

پير پائڻ نہ ڏيندا. جڏهن تہ پينگين ۾ ڪريل طبقي وارن ماڻهن ڪي، جيڪي محض انهن جي دولت لاءِ ساڻن شادي ڪرڻ تي مائل ٿين، هي عورتون بہ ويجهو اچڻ ڪو نہ ڏينديون.“

ان تي هڪڙي همراهہ چيو: ”بلديا ڪي، انهن جي ذاتي معاملن ۾ پوڻ جي ضرورت ناهي. بلديا جي آڏو تہ هيءُ مسئلو آهي تہ اهي ماڻهو پلي ڪٽي جهنم ۾ وڃن، پر هن شهر کي خالي ڪري وڃن.“

صدر چيو: ”دوستو! اهو بہ ڪو سولو ڪم ناهي. انهن جو ڳاڻيٽو ڏهہ ويهہ ناهي بلڪ سون تائين پهتل آهي. ٻيو تہ منجهائنئن ڪيترين ئي عورتن جا تہ پنهنجا ذاتي گهر ورتل آهن.“

اهو مسئلو، مهينو ڪن تہ بلديا جي بحث هيٺ رهيو ۽ نيٺ مڙني ميمبرن جي اتفاق راءِ سان اها ڳالهہ بيني تہ بازارِ حسن جا مملوڪه/ والاريل گهر خريد ڪيا وڃن ۽ ڪين رهڻ لاءِ شهر کان گهڻو پري، ڪو الڳ تلڳ علائقو ڏنو وڃي. انهن عورتن، بلديا جي انهيءَ فيصلي جي خلاف سخت احتجاج ڪيو. ڪن تہ نافرماني ڪري، وڏا ڏنڊ بہ پريا ۽ قيد بہ ڪاٽيا، مگر بلديا جي مرضيءَ آڏو سندن هڪ بہ نہ هلي ۽ لاچار ٿي، صبر ڪري ئي ويهي رهيون.

ان کان پوءِ ڪجهہ عرصي تائين تہ انهن بازاري عورتن جي مملوڪه گهرن جون فهرستون ۽ نقشا تيار ٿيندا رهيا ۽ گهرن جي لاءِ گراهڪ پيدا ڪيا ويندا رهيا. ڪيترن گهرن کي نيلاميءَ ذريعي وڪڻڻ جو فيصلو ڪيو ويو. انهن عورتن کي ڇهہ مهينا پنهنجي پراڻن گهرن ۾ ترسڻ جي اجازت ڏني وئي تہ جيئن ان عرصي ۾ اهي نئين علائقي ۾ گهر وغيره ٺهرائي سگهن.

انهن عورتن لاءِ جيڪو علائقو چونڊيو ويو، سو شهر کان ڇهہ ڪوهہ پري هيو. پنجن ڪوهن تائين تہ پڪو رستو هيو ۽ ان کان اڳتي ڪوهہ ڪن ڪچو رستو هيو. ڪنهن زماني ۾ اتي ڪا وسندي هوندي، مگر هاڻ تہ کنڊرن کان سواءِ ڪجهہ نہ بچيو هيو. جن ۾ نانگن ۽ چمڙن جو واسو هيو ۽ ڏينهن ڏٺي جو تہ چبرا پيا ٻوليندا هيا. ان علائقي جي پسگردائيءَ ۾ ڪجهہ ڪچن گهرن وارا ننڍا ننڍا ڳوٺ هيا. مگر ڪنهن جو مفاصلو بہ اٽئون ٻن اڍائي ميلن کان گهٽ نہ هيو. انهن ڳوٺن ۾ رهڻ وارا هاري، ڏينهن جي وقت پوکي راهي ڪندا هيا، يا ائين ئي گهمندي ڦرندي هتي بہ

اڇي پهچندا هيا. ور نہ تہ عام طور تي هن ويران شهر ۾ آدم ذات جي ڪا صورت بہ نظر نہ ايندي هئي. ڪڏهن ڪڏهن تہ ڏينهن جي روشنيءَ ۾ گدڙ بہ ان علائقي ۾ رلندي ڏٺا ويا هيا.

پنج سؤ ڪان متي وئيشائن منجهان فقط چوڏهن اهڙيون هيون، جيڪي پنهنجي عاشقن جي واسطيداريءَ يا خود پنهنجي دليئون يا ڪنهن بئي سبب جي ڪري، شهر جي ويجهو آزاد رهڻ تي مجبور هيون ۽ پنهنجي دولتمند چاهيندڙن جي مستقل مالي مدد جي پروسي تي نہ چاهيندي بہ انهيءَ علائقي ۾ رهڻ تي مائل ٿي ويون. ور نہ تہ باقي عورتن، اهو سوچي ڇڏيو هيو تہ يا هن ئي شهر جي هوٽلن تي پنهنجي رهائش رکنديون يا ظاهري طور نيڪن جو لباس پائي، شهر جي شريف محلن جي ڪُندن پاسن ۾ وڃي لڪنديون. يا تہ هن شهر کي ئي موراڳو ڇڏي، ڪنهن بئي پاسي هلي وينديون.

اهي چوڏهن ئي وئيشائون، گهڻيون مالدار هيون. انهيءَ تي شهر ۾ جيڪي والاريل گهر هين، تن جو اگهہ ڪين وڌو ملي ويو هيو ۽ ان علائقي ۾ زمين جي قيمت نالي ماتر هئي. ٻيو تہ مڙني کان موچاري اها ڳالهہ تي تہ وٽن اچڻ وارا، دل ۽ جان سان سندن مالي مدد ڪرڻ لاءِ آتا هيا. تنهنڪري هنن، انهيءَ علائقي ۾ دل کولي وڏا وڏا عاليشان گهر نهرائڻ لاءِ رِٿائون سِٽيون. هڪڙو مٿانهون ۽ هموار هنڌ، جيڪو تٽل قبرن کان پرپرو هيو، سو چونڊيو ويو. زمين جا ٽڪرا صاف ڪرايا ويا ۽ هوشيار آرڪيٽيڪٽس کان نقشا جوڙايا ويا ۽ ٿورن ڏهاڙن ۾ اڏاوت جو ڪم شروع ڪيو ويو. سڄو ڏهاڙو سرون، مٽي، چونو، شهتير، گارڊر ۽ ٻيو عمارتي سامان گاڏين، ڇڪڙن، خچرن، گڏهن ۽ ماڻهن تي ڪڇي هن وسنديءَ ۾ پيو اچي ۽ منشي مڙا حساب ڪتاب جون ڪاپيون بغلن ۾ وجهيو، اهو ڳڻائي ۽ ڪاپين ۾ داخل پيا ڪن.... انجيئر، رازن کي ڪم متعلق هدايتون پيا ڏين. رازا، مزدورن کي دڙڪا داٻ پيا ڏين، مزدور وري پيا هيڏانهن جو هيڏي پيا پڇن ڊڪن. مزدورڻين جا رڙيون ڪري ڪري نالا پيا وٺن ۽ پاڻ سان ڪم ڪرڻ لاءِ پيا سڏين. مطلب تہ سڄو ڏهاڙو هڪڙو هل هنگامو هيو. وري سڄو ڏهاڙو اوسي پاسي جي ٻوٽن جا ٻوٽاٽا، پنهنجي ٻني ٻاري ۾ ۽ ٻوٽاٽيون پنهنجن گهرن ۾، هوا جي جهونڪن سان گڏ، پري کان ايندڙ ڪٽ ڪٽ جا هلڪا هلڪا آواز پيا ٻڌن.

انهيءَ وسنديءَ ۾ هڪ جاءِ تي مسجد جا آثار هيا ۽ ان جي ويجهو هڪڙو کوهه هيو، جيڪو ڦٽل هيو. اڏيندڙن هڪ تہ پاڻي ڪڍڻ لاءِ ۽ ٻيو ٽڪ پيڄڻ لاءِ ۽ ٽيون ٿورو ثواب ڪمائڻ ۽ پنهنجي نمازي پائرن جي عبادت ڪرڻ جي خيال ڪئون، سپ ڪان پهرين تہ ان جي مرمت ڪئي. جيئن تہ اهو فائدو ڏيندڙ ۽ ثواب جو ڪم هيو، جنهن ڪري ڪنهن بہ اعتراض نہ واريو. قصو ڪوتاهہ ٻن ٽن ڏينهن ۾ مسجد تيار ٿي وئي.

ڏينهن جو ٻارهين وڳي، جيئن ئي مانيءَ جي موڪل ملي، بہ اڍائو سؤ رازا، مزدور، انجنيئر، منشي ۽ انهن وئيشائن جا مائٽ يا ڪمدار ڪاراوا، جيڪي اڏاوت جي سنيال تي بيٺل هيا، سي ان مسجد جي اوس پاس ۾ اچي ڪنا ٿين تہ جڻ ميلي وارو رنگ ٿي وڃي.

هڪ ڏهاڙي، هڪڙي ڳوناٽي ڪراڙي، جيڪا ڪنهن ويجهي واري ڳوٺ جي رهاڪو هئي، سا هن وسنديءَ جي سُڌِ پوڻ تي اچي هتي پهتي. ساڻس هڪڙو ننڍو ڇوڪرو بہ هيو. ٻنهي مسجد جي ويجهو هڪ وڻ جي هينئون، سگريٽن، ٻيڙين، پڳڙن ۽ ڳڙ مان نهيل منائين جو ٿالهہ اچي رکيو. ڪراڙيءَ کي آئي اجا ٻہ ڏينهن بہ نہ گذريا هيا جو هڪڙو ڪراڙو هاري، ڪٽئون هڪڙو مٽ کڻي آيو ۽ کوهہ جي پاسي ۾ سرن جو هڪڙو ننڍڙو نيهو اڏي، پئسي ۾ ٻہ ٻہ شربت جا گلاس وڪڻڻ لڳو. هڪڙي باگڙيءَ جو خبر پئي، سو هڪڙو ڪارو گدرن جو پري آيو ۽ ٿالهہ واري ڪراڙيءَ جي پر ۾ ويهي: ”ونو ونو گدرا! ماڪيءَ ڪان بہ زور منا گدرا“ جا هوڪا ڏيڻ لڳو. هڪڙي همراهہ چا ڪيو جو گهرئون منڊي پاوا رڌائي، ديڳڙيءَ ۾ وجهي، ٿالهہ جي مٿان رکي، ٿوريون مانيون، نڪر جا ٻہ ٽي پيالا ۽ هڪڙو جستي گلاس کڻي اچي پڳو ۽ انهيءَ وسنديءَ جي ڪَمين کي جهنگ ۾ گهر جي کُنيءَ جهڙي وَٿ وناڻ لڳو.

ٻپهريءَ ۽ ٽپهريءَ جي وقت، انجنيئر، منشي، رازا ۽ ٻيا ماڻهو، مزدورن کان کوهہ منجهئون پاڻي ڪڍائي ڪڍائي وضو ڪندي نظر ايندا. هڪڙو همراهہ مسجد ۾ وڃي ٻانگ ڏيندو، وري هڪڙي کي امام ڪڻي ناهبو ۽ ٻيا ماڻهو ان جي پويان بيهي نماز پڙهندا. ڪنهن ڳوٺ ۾ هڪڙي ملي کي جو سڌس پئي تہ فلاڻي مسجد ۾ امام جي ضرورت آهي، سو ٻئي ڏينهن ئي صبح مرادن جو هڪڙي سائي ٿيلهيءَ ۾ قرآن شريف، رحل ۽ مسئلن مسائلن سکڻ جون ڇوپڙيون کڻي اچي ڪڙڪيو ۽ هن مسجد جي امامت باقاعدي طور تي سندس حوالي ڪئي وئي.

ڏهاڙي ٽيپهريءَ ڌاري، هڪڙو ڪبابي مٽي تي پنهنجي وڪر جو ڪارو ڪنيو ايندو ۽ ٿالهه واري ڪراڙيءَ جي ويجهو پٽ تي چلهو ٺاهي، ڪباب، جيرا، دل ۽ بڪيون سيخن تي پچائي، وسنديءَ وارن کي ويچيندو. هڪڙي ٻانارڻ جو اهو حال ڏٺو ته پنهنجي مڙس کي ساڻ وٺيو مسجد جي سامهون، اس کان بچڻ لاءِ گاهه پلال جو هڪڙو ڇپرو ٺاهي، اچي تنور تپائڻ لڳي. ڪڏهن ڪڏهن هڪڙو نوجوان ڳوناٽو نائي، ڦاٽل ساٽل پراڻي ڪسبت ڳچيءَ ۾ لڙڪايون، بوٽ جي ٿُڏن سان رستي جا پٿر ٿُڏيندو، هتي ڦيراٽا ڏيندو نظر ايندو.

انهن وئيشائن جي گهرن جي اڏاوتن جي نگراني سندن مائٽ يا ڪارندا ته ڪندا ئي هيا، پر ڪنهن ڪنهن ڏينهن تي اهي به ٻيپهريءَ جي مانيءَ کان وانديون ٿي، پنهنجي عاشقن سان گڏجي، پنهنجي سر پاڻ پنهنجن پنهنجن گهرن کي جڙندو ڏسڻ ايندون ۽ سج لڙئي کان اڳي اتان نه موٽنديون. انهيءَ موقعي تي فقيرن ۽ فقيرياڻين جا ٽولن جا ٽولا، الائي ته ڪاٿان اچي سهڙن ۽ جيستائين خير نه وٺن تيستائين ڪهاتن سان وني شور ڪن ۽ ڪين ڳالهائڻ ئي نه ڏين. ڪڏهن ڪڏهن شهر جا رول ۽ واندا ڇورا، واندي ويهڻ کان ڪجهه نه ڪجهه ڪرڻ جي نيت سان، شهرئون پيرين پنڌ نڪري وئيشائن جي هن نئينءَ وسنديءَ جو واءُ سواءُ لهڻ اچن ۽ جي ان ڏينهن تي وئيشائون به آيل هجن ته سندن عيد ٿيو وڃي. اهي ڪانئن ٿورو پريرو ٿي سندن چوڌاري وينا چڪر ڏين. گفتا ڪين، اڻ نهندڙ ٺهڪار ڏين. عجيب عجيب شڪليون ٺاهين ۽ چرين واريون حرڪتون ڪن. ان ڏهاڙي ته ڪبابيءَ جي ڪپت به ٺاهوڪي ٿئي.

ان علائقي ۾، جتي ڪجهه ڏينهن اڳ پکيءَ پير نه هوندو هيو، هاڻي چوڌاري هڪڙي وٺ وٺان ۽ چهل پهل نظر اچڻ لڳي. شروع شروع ۾ هن علائقي جي ويرانيءَ ۾ انهن وئيشائن کي، هتي اچي رهڻ جي حساب سان، جيڪا وحشت ٿيندي هئي، سا وڏي حد تائين هلي وئي. هاڻ اهي هر دفعي خوش خوش، پنهنجي گهرن جي سينگار ۽ پنهنجي پسند جي رنگن متعلق رازن کي زور پري ويندين هيون.

وسنديءَ ۾ هڪ هنڌ هڪڙي ٽتل ڦتل مزار پڻ هئي، جيڪا آڳاٽي ڪنهن بزرگ جي لڳندي هئي. جڏهن اهي گهر، اڏ کان مٽي جڙي ويا ته هڪ ڏهاڙي، وسنديءَ جي رازن مزورن چا ڏٺو ته مزار جي ويجهو، دونهون پيو اٿي ۽ هڪڙو لال لال اکين وارو ڊگهو ڏُوت مست فقير، گوڏ ٻڌيو

پروون بہ کوڙايو هن مزار جي چوڌاري پيو ڦري ۽ پٽريون کٽي کٽي پيو پري اڇلي. ٻيپهريءَ ڌاري اهو فقير هڪڙو دلو کڻي کوھ تي آيو ۽ پاڻي ڀري ڀري مزار تي کڻي وڃڻ ۽ ان کي ڌوئڻ لڳو. هڪ دفعي جو آيو تہ کوھ تي بہ ٽي رازا مزدور بيٺا هيا. هو اڌ پاڳل ۽ اڌ هوش جي عالم ۾ کين چوڻ لڳو: ”خبر اٿو! اها کنهن جي مزار آهي؟ پير کڙک شاھ بادشاھ جي! منهنجا ابا ڏاڏا سندس مجاور هيا.“ ان کان پوءِ کلي کلي ۽ اکين مان ڳوڙها ٽمائيندي، پير کڙک شاھ جون ڪجھ جلالي ڪرامتون پڻ انهن رازن مزدورن کي ٻڌايائين.

شام ڌاري اهو فقير ڪٿئون پٽي سٽي، نڪر جا ٻہ ڏيئا ۽ سرنھ جو تيل وٺي آيو. پير کڙک شاھ جي قبر جي سيرانديءَ ۽ پيرانديءَ کان ڏيئا ٻاري ڇڏيائين. رات جي پوئين پهر، ڪڏهن ڪڏهن ان مزار مان، الله هوءَ جا مست نعرا ٻڌڻ ۾ ايندا.

ڇھ مهينا نہ گذريا هوندا جو اهي چوڏهن ئي گهر جڙي راس تي ويا. اهي سموري جا سمورا، ٻہ منزلا هيا ۽ لڳ ڀڳ ساڳي طرز تي هيا. ست هڪ پاسي کان ۽ ست ٻئي پاسي کان. وچ ۾ ويڪرو شاهي رستو هيو. هر گهر جي هيٺئون چار چار دڪان هيا. گهر جي مٿين منزل ۾، رستي واري طرف کان ڪشادو ورانڊو هيو. ان جي اڳيان ويهڻ لاءِ ٻيڙي نما بينڪ نهرايل هئي. جنهن جي ٻنهي پڇڙن تي يا تہ سنگ مرمر جا نچندڙ مور ناهيا ويا هيا يا وري جل پرين جا مجسما تراشي ناهيا ويا هيا، جن جو اڌ ڌڙ مڇيءَ جو ۽ اڌ انسان جو هيو. ورانڊي جي پويان جيڪو وڏو ڪمرو ويهڻ لاءِ هيو، ان ۾ سنگ مرمر جا نازڪ نفيس ٿنيا نهيل هيا. پٿين تي وٽندڙ ڇتسالي ڪيل هئي. فرش چلڪٽي پٿر جا ناهيا ويا هيا. جڏهن سنگ مرمر جي ٿنين جا عڪس انهيءَ بلوري فرش تي پوندا هيا تہ ائين لڳندو هيو ڄڻ سفيد براق جي پرن وارن هنس پکين، پنهنجيون ڊگهيون ڊگهيون ڳچيون ڊنڊ ۾ ٻُڏائي ڇڏيون آهن.

اربع جو ڀلارو ڏڻُ، ان وسنديءَ ۾ اچڻ لاءِ مقرر ڪيو ويو. ان ڏهاڙي ان وسنديءَ مڙني وئيشائن پاڻ ۾ گڏجي هڪڙو وڏو نياز ڪرايو. وسنديءَ جي ڪلئي پٽ تي، زمين جي صفائي ڪرائي شاميانا لڳرايا ويا. ديڳين کڙڪڻ جا آواز ۽ گوشت ۽ گيھ جي خوشبوءِ، ويهن ويهن ڪوهن فقيرن ۽ ڪتن کي، ڇڪي کڻي آئي. ٻيپهري ٿيندي ٿيندي پير کڙک شاھ جي مزار وٽ، جتي لنگر ورهايو ويندو هيو، ايترا تہ فقير فقراءَ ڪٺا ٿيا جيترا

عيد جي ڏهاڙي تي ڪنهن وڏي شهر جي جامع مسجد وٽ به نه ٿيا هوندا. پير ڪڙڪ شاهه جي مزار جي باقاعدي صفائي ڪرائي، وري ڏورايو ويو ۽ ان تي گلن جون چادرون چاڙهيون ويون ۽ ان مست فقير کي نئون جوڙو سبرائي پارايو ويو، جيڪو هن پائيندي شرط ڦاڙي ڇڏيو.

شام ڌاري شاميانن جي هيٺان، کير جهڙو چلڪندڙ فرش ڪيو ويو. ٽيڪ وهاڻا، پان دان، ٿوڪ دان، ڏکيهن نڙين وارا حقا ۽ گلاب ساڻ رکيا ويا ۽ راڳ رنگ جي محفل مچائي وئي. پري پري کان ڪيترين ئي وئيشائن کي سڏايو ويو، جيڪي سندن سنگتياڻيون يا برادريءَ جون هيون. انهن سان گڏ انهن جا ڪيترا ئي ملڻ وارا پڻ آيا، جن جي لاءِ هڪڙي جداري شاميانن ۾ ڪرسين جو بندوبست ڪيو ويو ۽ انهن جي سامهون واري پاسي کان چِڪون لڙڪايون ويون. بيشمار گولن جي روشنيءَ سان هيءَ جاءِ شمشان وانگر ٻٽجي وئي هئي. انهن وئيشائن جا ڊِڌَ-نڪتل شيدي سازيندا، زري لڳل ۽ ريشمي ڪپڙن جون شيروانيون پائي، عطر ۾ ٻڏل ڪپهه جا ٻڙا ڪنن ۾ رکي، هيڏي هيڏي مُڇن کي تاءُ ڏيندا پئي ڦريا ۽ چلڪندڙ لباسن ۽ پوپٽن جي پرن کان به سنهين ساڙهين ۾ اوڙهيل، پائوڊرن ۽ خوشبوئن ۾ وهنتل نازنينيون آڪڙيون پئي ڦِريون. سڄي رات ناچ ۽ سرود جو هنگامو برپا رهيو ۽ جنگل ۾ منگل ٿي ويو.

ٻن ٽن ڏهاڙن پڄاڻان، جڏهن انهيءَ جشن جا ٽڪ لٿا ته اهي وئيشائون ساز ۽ سامان پهچائڻ ۽ گهرن جي سجاوٽ ڪي لڳي ويون. شمعدان، فانوس، شيشي جا ٿانءَ، ماڻهوءَ جيڏا آئينا، نهوري ڪٽون، تصويرون ۽ سونهري قطعا فريمن ۾ بند، آندا ويا ۽ وڏي ناهه نوهه سان ڪمرن منجهه لڳايا ويا. انن ڏهارن ڪن ۾ وجي اهي گهر، ڪلي ڪوڪي سان سجائجي پورا ٿيا. اهي عورتون ڏينهن جو گهڻ حصو ته استادن کان رقص ۽ سرود جي تعليم پرائڻ، غزل ياد ڪرڻ، ڌُنِ ويهارڻ، سبق پڙهڻ، پٽي لکڻ، سُٻڻ پوئڻ، پرت پرڻ، گراموفون ٻڌڻ، استادن سان پٽي راند ڪرڻ ۽ ڪيرم کيڏڻ، چرچو چٽر، ٽوڪ طنز سان دل وندرائڻ يا سمهڻ ۾ گذاريندليون هيون. پوءِ ڏينهن جي ٽئين پهر ۾ وهنجڻ خانن ۾ وهنجڻ وينديون، جتي سندن نوڪرن نلڪن مان پاڻي ڪيڏي ڪيڏي ٽپ پري رکيا هوندا. ان کان پوءِ اهي هار سينگار ۾ لڳي وينديون.

جيئن رات جي اوندهه پر پکيڙيندي، تيئن ئي هي گهرَ گولن جي روشنين ۾ چمڪاٽ ڪندا، جيڪي هنڌ هنڌ تي سنگ مرمر جي اڌ-ٽڙيل

ڪنولن ۾ انتهائي صفائيءَ سان لڪائي رکيل هوندا. ٻيو ته انهن گهرن جي درين ۽ دروازن جي طاقن جا شيشا، جيڪي گلن ۽ پنن جي نموني تي ڪٽي جوڙيل هيا، تن جي اندلني رنگن جون روشنيون پري کان جهرمر جهرمر ڪندي، انتهائي سهڻيون پيون لڳنديون. اهي وئيشائون، هار سينگار ڪري ورانڊن ۾ ٿهلنديون، اوسي پاسي وارن سان ڳالهيون ڪنديون، ڪلنديون، ڪجڪار ڪنديون. جڏهن بيٺي بيٺي ٿڪجي پونديون ته اندر ڪمري ۾ وڃي چانڊوڪن فرشن تي ٽيڪ وهاڻن سان ٽيڪجي ويهنديون. سندن سازيندا، ساز ملائيندا رهندا ۽ هيءُ سوپاريون ڪترينديون رهنديون. جڏهن رات ٿوري ٿڌيري ٿيندي ته سندن ملڻ وارا ٺوڪرن ۾ شراب جون بوتلون ۽ پانت جا ڦل فروٽ ڪنيو، پنهنجي دوستن سان موٽر گاڏين يا ٽانگن ۾ ويهي پهچندا. ان وسنديءَ ۾، جن جي پير پائيندي سان هڪڙي خاص قسم جي گهما گهمي ۽ چهل پهل ٿيڻ لڳندي. نغما ۽ سرود، ساز جا سُرَ، رقص ڪندڙ نازنينن جي گهنگهرن جو آواز، صراحيءَ جي ڳُٽ ڳُٽ ڪندڙ آواز سان ملي هڪ عجيب سرور جي ڪيفيت پيدا ڪري ڇڏيندا. عيش ۽ مستيءَ جي انهن هُلَ هنگامن ۾، خبر به نه پوندي ته رات گذري وئي.

انهن وئيشائن کي ان وسنديءَ ۾ آئي ڪجھ ئي ڏينهن ٿيا هيا جو دڪانن جا ڪرايي دار پيدا ٿي پيا. جن جو ڪرايو، هن وسنديءَ کي وسائڻ جي خيال ڪئون ڏاڍو گهٽ رکيو ويو هيو. سيني کان پهرين جيڪو دڪاندار آيو، سا اها ئي ڪراڙي هئي، جنهن سيني کان پهرين مسجد جي سامهون وڻ هينان ٽالهه رکيو هيو. دڪان کي پرڻ لاءِ، ڪراڙي ۽ سندس ڇوڪرو، سگريٽن جا گهڻا دٻا ڪٽي آيا ۽ انهن کي ڏاکڻ-ڪرسيءَ جي خانن ۾ سجائي رکي ڇڏيائون. بوتلن ۾ رنگ ڏنل پاڻي پري ڇڏيائون ته جيئن خبر پوي ته شربت جون بوتلون آهن.

ڪراڙيءَ پنهنجي وت آهر، ڪاغذ جي گلن ۽ سگريٽ جي پاڪيٽن منجهان جوڙيل زنجيرن سان دڪان جي سجاوت به ڪئي، ڪن اداڪارن ۽ اداڪارائن جون تصويرون به پراڻن رسالن مان ڪڍي پٽين تي لئيءَ سان چنبڙائي ڇڏيون. دڪان جو اصل مال بن ٽن قسم جي سگريٽ جي ٽن ٽن پاڪيٽن، ٻيڙين جي اٺ ڏهه جُوڙين يا اگر بتين جي اڌ ڊزن پاڪيٽن، مُٺِ پان جي پنن، پيئڻ جي تماڪ جي ٽن چئن ڳوٽين ۽ ميڻ بتين جي اڌ پاڪيٽ کان به وڌيڪ نه هيس.

ٻئي دڪان ۾ هڪڙو واڻيو، ٽئين ۾ حلوائي ۽ کير وارو، چوٿين ۾ ڪاسائي، پنجين ۾ ڪبابي ۽ ڇهين ۾ ٻاگڙي اچي ويٺا. ٻاگڙي اوس پاس جي ڳوٺن مان سستي اگهه تي چئن پنجن قسمن جون سبزيون وٺي اچي، هتي چڱي نفعي تي کپائيندو هيو. هڪ اڌ ٽوڪرو ڦل فروٽ جو به رکندو هيو، جو دڪان چڱو ڪشادو هيس. هڪڙو گلن وارو به سندس پاڻيوار اچي ٿيو. اهو سڄو ڏينهن گلن جا هار، گجرا ۽ پانت پانت جا زيور جوڙيندو رهندو هيو ۽ شام ڌاري اهي پنڊي ۾ وجهي هڪ هڪ گهر تي ڪٽي ويندو ۽ نه صرف گل ئي کپائي ايندو پر هر هنڌ هڪ به گهڙي ويهي، سازيندن سان ڊاڙو نڪاءُ به هٽي ايندو ۽ حقي ڦوڪ به پري ايندو. جنهن ڏهاڙي تي تماشائين جي کو ٽولو سندس موجودگيءَ ۾ ڪوني تي چڙهي ايندو ۽ ڳانو بجانو شروع ٿيو ته هيءُ به، سازيندن جي منهن خراب ڪرڻ جي باوجود، ڪلاڪن جا ڪلاڪ اٿڻ جو نالو ئي نه وٺندو. مزي مزي سان ڳانن جي سر تي وينو ڪنڌ ڏوڏيندو ۽ بيوقوفن وانگر هر هڪ جو چهرو تڪيندو. جنهن ڏهاڙي رات گهڻي گذري وئي ۽ ڪو هار بچي پيس ته اهو پنهنجي ڳچيءَ ۾ پائيندو ۽ وسنديءَ جي ٻاهرئون نڙي ڦاڙي پيو ڳائيندو ويندو.

هڪ ڏينهن هڪڙي وئيشا جو پيءُ ۽ ڀاءُ، جيڪي درزڪو ڪم ڄاڻندا هيا، هڪڙي سلائي مشين رکي اچي ويٺا. ٿيندي ٿيندي هڪڙو حجم به اچي ويو ۽ پاڻ سان گڏ هڪڙي ڪتيءَ کي به ورتيون آيو. سندس دڪان جي ٻاهران تار تي ٽنگيل، طرح طرح جا رنگين رواء هوا ۾ جهومندي اکين کي ڏاڍا وڻندا هيا.

ٿورا ڏينهن ئي گذريا هيا جو هڪڙو گهٽ موڙيءَ وارو دڪاندار، جنهن جو دڪان شهر ۾ نه هلندو هيو، بلڪ دڪان جو ڪرايو به ڳچيءَ ۾ هوندو هيس، تنهن به شهر ڇڏي، هن وسنديءَ جو رخ رکيو. هتي ته سندس وڏو مان ٿي ويو. نموني نموني جا عطر، پانت پانت جا پائوڊر، صابڻ، ڪنگا ڦٽيون، ٻٽڻ، سئي ڌاڳا، کهيون، فتيلون، سرها تيل، رومال، مساڳ وغيره وغيره جام وڪامڻ لڳس.

هن وسنديءَ جي رهاڪن جي سرپرستيءَ ۽ انهن جي پياري سلوڪ جي ڪري ائين ئي ٻئي ٽئين ڏهاڙي تي ڪو نه ڪو ٽورڙي سيڙپ ڪرڻ وارو دڪاندار، ڪو ڪپڙي جو واپاري، ڪو پنساري، ڪو حقن ناهڻ وارو، ڪو نانوائي، ٻاڙائيءَ سبب يا شهر جي وڌندڙ ڪراين کان گهٻرائجي، هن وسنديءَ ۾ اچي پناهه وٺندو هيو.

هڪڙو بزرگ، جنهن کي حڪمت جي چڱي سڦري ڄاڻ هئي ۽ سندس دل شهر جي ڳتيل آبادين ۽ دواخانن جي گهڻ ڪئون بيزار هئي، سو پنهنجي شاگردن کي ساڻ وٺي شهر مان لڏي آيو ۽ هن وسنديءَ ۾ هڪڙو دڪان ڪرايي تي اچي ورتائين. سڄو ڏهاڙو بزرگ ۽ سندس شاگرد دوائن جي دٻن، شربت جي بوتلن ۽ مربي، چٽڻي، آچار جي برنين کي المارين جي خانن تي پنهنجي پنهنجي جاءِ تي رکندا رهيا. هڪڙي خاني ۾ طب اڪبر، قرابادين قادري ۽ ٻئي ۾ طبي ڪتاب پڇائي رکي ڇڏيائون. طاقن جي اندرئين طرف ۽ پٽين سان جيڪي جڳهيون خالي بچيون تن تي هنن پنهنجي خاص الخاص مجرباتن جا اشتهار ڪاري مس سان چٽن ۽ وڏن اکرن ۾ لکي ڳتن تي چنبڙائي ٽنگي ڇڏيا. هر ڏهاڙي صبح جو وئيشائن جا ملازم، گلاس ڪنيو اچي بيهندا هيا ۽ شربت بزوري، شربت بنفشه، شربت انار ۽ اهڙا ئي ٻيا مزيدار، فرحت بخش شربت ۽ عرق، خميره گائوزبان ۽ طاقت ڏيڻ وارا مربا، نقره جي ورقن سميت، وٺي ويندا هيا.

جيڪي دڪان رهجي ويا، تن ۾ وئيشائن جي مٽن مائٽن ۽ سازيندن پنهنجيون ڪٽون رکي ڇڏيون. سڄو ڏهاڙو اهي ماڻهو، انهن دڪانن ۾ چوٻاز پٽي راند ۽ شطرنج ڪيڏندا، بت تي تيل مالش ڪرائيندا، سائڙي گهوٽيندا، ٻتير ويڙهائيندا، تترن کان ”سبحان تنهنجي قدرت“ جو ورد ڪرائيندا ۽ ڪهڙا/ دلا وڄائي پيا ڳائيندا.

هڪڙي وئيشا جي سازيندي، هڪڙو دڪان خالي ڏسي، پنهنجي ياءُ کي جيڪو سازن جي مرمت ڄاڻندو هيو، وٺي اچي ويهاريو. دڪان جي پٽين تي هڪ سِڌ ۾ ڪليون نوڪي، ٽُٽل ڦٽل مرمت طلب سارنگيون، سِتارَ، طنبورا، سُرندا وغيره ٽنگي ڇڏيائين. هي همراهه سِتار وڄائڻ جو بہ ڪاريگر هيو. شام ڌاري هو پنهنجي دڪان اندر سِتار وڄائيندو هيو تہ ان جي منڙي آواز تي اوسي پاسي جا دڪاندار بہ پنهنجن دڪانن تان اٿي ايندا هيا ۽ چڱي جهڙ گهڙي بيهي سِتار ٻڌندا هيا. ان سِتار نواز جو هڪڙو شاگرد هيو، جيڪو ريلوي جي آفيس ۾ ڪلارڪ هيو. ان کي سِتار سکڻ جو وڏو شوق هيو. جيئن ئي آفيس کان موڪل ٿيندي هيس، تيئن سائيڪل تي واچ-مينهن ڪندو، سڌو هن وسنديءَ جو رخ رکندو هيو ۽ ڪلاڪ ڏيڍ دڪان ۾ ويهي مشق ڪندو رهندو هيو. مطلب تہ سِتار نواز جي اچڻ سان هن وسنديءَ ۾ چڱي خاصي رونق پئي رهڻ لڳي.

مسجد جو ملان، جيستائين هيءَ وسندي اڏاوت هيٺ رهي، رات ڏاري ڳوٺ پنهنجي گهر هليو ويندو هيو. مگر هاڻ جڏهن کيس ٻنهي وقتن تي سٽيپيون ٽڪيون جڃهائيءَ سان ملڻ لڳيون ته اهو به رات جو اتي ئي رهڻ لڳو. هلندي هلندي ڪن وئيشائن جي گهرن جا ٻار به مسجد ۾ پڙهڻ لاءِ اچڻ لڳا، جنهن سان ملان کي ڏوکڙ پئسي جي به آوند ٿيڻ لڳي.

هڪڙي شهر شهر گهمندڙ، ڪريل درجي جي ٿيٽريڪل ڪمپنيءَ کي جڏهن زمين جي چوٽ چڙهندڙ ڪراين ۽ پنهنجي سجائيءَ سبب، شهر اندر ڪاٿي به جڳهه نه ملي ته ان به هن وسنديءَ جو رخ رکيو ۽ انهن وئيشائن جي گهرن کان سڌ پنڌ تي ميدان ۾ تنبو طولان ڪوڙي، اچي پڙاءُ ڪيو. ان جا اداڪار، اداڪاريءَ جي فن کئون ڪورا هيا. سندن ڊريسون پراٽيون هيون جن جون گهٽيون ٽٽيون سَتارون به ڇٽي چڪي هيون ۽ ٻيو اهي همراه تماشو به پراٽي دؤر جو ڏيکاريندا هيا. مگر ان جي باوجود به هيءَ ڪمپني هلي پئي. ان جو سبب اهو هيو ته ٽڪيٽ سستڙي هئي. شهر جا مزدور مڙا، ڪارخانن ۾ ڪم ڪندڙ ۽ غريب غربا، جيڪي ڏينهن جي هڻ وٺ واري محنت ۽ مشقت جي ڪسر، شور شغل، خرمستيءَ ۽ ڪريل عياشين مان ڪيڻ چاهيندا هيا، پنجن پنجن ڇهن ڇهن جا ٽولا ٺاهي، ڳچيءَ ۾ گلن جا هار وجهيون، ڪلندا ڳالهائيندا، بانسريون ۽ بينون وڄائيندا، راهه ويندن تي چرچا چٽرون، گاريون گند ڪندا، شهر مان پيرين پنڌ هلي ٿيٽر ڏسڻ ايندا هيا ۽ رونگ ۾ بازارِ حسن جو به چڪر ڏنيون ويندا هيا. جيستائين کيل شروع نه ٿيندو، تيستائين ٿيٽر جو هڪڙو مسخرو، تنبوءَ جي ٻاهران هڪڙي اسٽول تي بيهي، ٻندڻ پيو لوڏيندو، ڪڏهن واڇون پيو چڪيندو، ڪڏهن اکيون پيو ڦرڙائيندو، عجيب عجيب حياءَ کان نڪتل حرڪتون ڪندو، جن کي ڏسي، هي ماڻهو زور زور سان ٺهڪ ڏيندا ۽ گارين جي صورت ۾ داد ڏيندا.

آهستي آهستي ٻيا ماڻهو به هن وسنديءَ ۾ اچڻ شروع ٿي ويا. اهڙيءَ طرح شهر جي وڏن وڏن چؤنڪن منجهه ٽانگن وارا به ٻاڪارڻ لڳا: ”اچو! کي نئين وسنديءَ ڏي!“ شهر کان پنجن کوهن تائين جيڪو پڪو روڊ ويندو هيو، ان تائين پهچڻ ۾ ٽانگن وارا سوارين کان انعام حاصل ڪرڻ جي لالچ ۾ يا انهن جي فرمائش تي، ٽانگن جي گوءِ ڪرائيندا. وات سان هارون وڄائيندا ۽ جڏهن ڪو ٽانگو اڳ ڪڍي ويندو ته سواريون هوڪرين سان آسمان مٿي تي کڻي ڏينديون. ان گوءِ ۾، گگدام گهوڙن جو حال برو

تي ويندو هيو ۽ سندن ٻچين منجهہ پيل ڳلن جي ڳانن منجهان، بجاءِ سرهاڻ جي، پگهر جي ڌپ پئي ايندي هئي. رڪشن وارا، ٽانگن وارن کان پوئتي ڪيئن رهن. سي ڪانئن گهٽ ڪرايي تي سواريون کڻي، ڍيهاڙ ڪندا ۽ گهنگهرو وڄائيندا، هن وسنديءَ ڏانهن هلڻ شروع ٿيا. ان کان علاوه هر چنچر جي شام جو، اسڪولن ۽ ڪاليجن جا شاگرد، هڪ هڪ سائيڪل تي ٻہ ٻہ ڄڻا چڙهيا، ٽولن جا ٽولا ٿيو، هن پر اسرار بازار جو درشن ڪرڻ ايندا هيا، جنهن ڪان، سندن خيال جي مطابق تہ سندن وڏڙن، خواه مخواه کين محروم ڪري ڇڏيو هيو.

آهستي آهستي هن وسنديءَ جي شهرت چوطرف ڦهلي ۽ گهرن ۽ دڪانن جي ضرورت ٿيڻ لڳي. اهي وئيشائون، جيڪي اڳي هن وسنديءَ ۾ اچڻ لاءِ تيار نہ پئي ٿيون، هاڻ هن جي ڏينهون ڏينهن وڌندڙ ترقي ڏسي، سي بہ پنهنجي بيوقوفيءَ تي هٿ هڻڻ لڳيون. ڪيترين عورتن تہ جهٽ پٽ ۾ ڪٽي پٽ پلاٽ ورتي، انهن وئيشائن جي طرز تي متن گهر اڏائڻ شروع ڪيا. ان کان علاوه شهر جي ڪن سودخور سيٺين هن وسنديءَ جي اوس پاس ۾ سستي اگهہ زمينون ورتي ورتي، ڪرايي تي چاڙهڻ لاءِ ننڍيون ننڍيون ڪيتريون ئي جايون جوڙائي ڇڏيون. نتيجو اهو نڪتو جو جيڪي رنڍيون هوٽلن ۽ شريف محلن ۾ وڃي لڪيون هيون، سي بہ ٽڏين ماڪوڙن وانگر پنهنجين ٻرن منجهان ٻاهر نڪري آيون ۽ انهن گهرن ۾ اچي آباد ٿيون. ڪن ننڍن گهرن ۾ هن وسنديءَ جا اهي دڪاندار اچي وينا، جيڪي عيالدار هيا ۽ رات جو دڪانن منجهہ سمهي نہ ٿي سگهيا.

هن وسنديءَ ۾ آبادي تہ خاشي ٿي وئي هئي مگر اجا تائين بجليءَ جي روشنيءَ جو انتظام نہ ٿيو هيو. جنهنڪري انهن وئيشائن ۽ وسنديءَ جي مڙني رهاڪن طرفان، سرڪار ڏي بجليءَ لاءِ درخواست موڪلي وئي، جيڪا ٿورن ڏهاڙن ۾ منظور ٿي وئي. ان سان گڏوگڏ هڪڙي پوسٽ آفيس پڻ کولي وئي. هڪڙو جهونو مڙس، پوسٽ آفيس جي ٻاهرئون هڪڙي پيتڙيءَ ۾ لفافا، ڪارڊ، قلم ۽ مس-ڪُپڙي رکي، اچي وسنديءَ جي ماڻهن جا خط پَٽ لکڻ لڳو.

هڪ دفعي وسنديءَ ۾ شرابين جي ٻن ٽولن ۾ ڦشاد ٿيو، جنهن ۾ سوڊا واٽر جي بوتلن، چاقن ۽ سِرن جو دل تي استعمال ٿيو، جنهنڪري ڪيترا ئي ماڻهو زخمي ٿيا. انهيءَ تي سرڪار کي خيال آيو تہ هن وسنديءَ ۾ هڪڙو ٿاڻو بہ کولي ڇڏڻ گهرجي.

ٿيٽريڪل ڪمپني ٻن مهينن تائين رهي ۽ پنهنجي وس آهر، خاشي ڪمائي ڪري وئي. ان شهر جي هڪڙي سئنيما مالڪ سوچيو: ڇو نہ هن وسنديءَ ۾ بہ هڪ سئنيما هال کولجي. اهو خيال اچڻ جي دير هئي، جو هن جهٽ ۾ هڪڙو موقعي جو پَٽُ تاڙي خريد ڪيو ۽ تڪڙو تڪڙو مٽس اڏاوت جو ڪم شروع ڪرائي ڇڏيائين. چند مهينن ۾ سئنيما هال جڙي ويو. ان جي اندر هڪڙو ننڍو باغيچو پڻ لڳرايائين تہ جيئن تماشبين اگر فلم شروع ٿيڻ کان اڳ پهچن تہ آرام سان باغ ۾ ويهي سگهن. ان کان علاوه ماڻهو ائين ئي دل وندرائڻ يا ديدار درشن ڪرڻ جي ارادي سان بہ اچي ويهڻ لڳا. اهو باغيچو بہ خاشو تفريح جو هنڌ بڻجي ويو. آهستي آهستي بهشتي بہ ڪٽورو ڪڙڪائيندو هن باغ ۾ اچڻ ۽ اچين جي اچ اجهائڻ لڳو. مٿي جي تيل مالش وارا، انتهائي سادي قسم جو تيز خوشبو واري تيل جون شيشيون واسڪوٽيءَ جي کيسن ۾ ٽُنبيون، ڪلهن تي ميرا سيرا ٽوال رکيون، دلپسند ۽ دلبهار مالش جا هوڪا ڏيندا، مٿي جي سور جي مريضن کي پنهنجون خدمتون پيش ڪرڻ لڳا.

سئنيما جي مالڪ، سئنيما هال جي ٻاهرئين طرف کان هڪ بہ گهر ۽ ڪيترا ئي دڪان پڻ نهرائي ڇڏيا. گهر ۾ تہ هوٽل کلي وئي، جنهن ۾ رات جو ترسڻ جي لاءِ ڪمرا پڻ ملي سگهيا تي ۽ دڪانن ۾ هڪڙو سوڊا واٽر جي فيڪٽريءَ وارو، هڪڙو فوٽوگرافر، هڪڙو سائيڪلن جي مرمت وارو، هڪڙو ڌوٻي، بہ پان وڪڻڻ وار، هڪڙو بوٽن جو دڪاندار ۽ هڪڙو ڊاڪٽر پنهنجي دواخاني سميت اچي وينا. ٿيندي ٿيندي ويجهي ئي هڪڙي دڪان ۾ گُهڙي کولڻ جي پرمٽ ملي وئي. فوٽوگرافر جي دڪان جي ٻاهران هڪ ڪنڊ ۾ هڪڙي گهڙين جي مرمت واري مستريءَ اچي نيهو ناهيو ۽ هر وقت آرتي شيشو اکين تي چاڙهيون گهڙين جي ڪل پرزن جي کولڻ بند ڪرڻ ۾ غرق رهڻ لڳو.

ان کان ٿورن ڏينهن پڄاڻان وسنديءَ ۾ نلڪن، روشنيءَ ۽ صفائيءَ جي باقاعده انتظام ڏانهن ڌيان ڏنو وڃڻ لڳو. سرڪاري عملدار ڳاڙهيون جهنڊيون، دستانا ۽ هيٽ-مٿانهين ڏسڻ وارا اوزار کڻي اچي پهتا، ماپون ڪري رستن ۽ گهٽين کي سڌو ڪيائون ۽ وسنديءَ جي ڪچن رستن تي پٿرن کي پريس ڪرڻ وارا رولر هلڻ لڳا.

ان واقعي کي ويهارو سال گذري چڪا آهن. هيءَ وسندي، هاڻ هڪ پريل تريل شهر تي پئي آهي، جنهن کي پنهنجي ريلوي ٽيشڻ بہ آهي ۽

ٿائون هال بہ، ڪورٽ بہ ۽ جيل بہ. آبادي اڌائي لکن جي لڳ ڀڳ ٿيندي. شهر ۾ هڪڙو ڪاليج، ٻہ هاءِ اسڪول، هڪڙو ڇوڪرن جي لاءِ تہ هڪڙو ڇوڪرين جي لاءِ ۽ اٺ پرائمري اسڪول آهن جن ۾ ميونسپل جي طرفان مفت تعليم ڏني ويندي آهي. ڇهہ سئنيمائون آهن ۽ چار بئنڪون جن مان ٻہ تہ دنيا جي وڏين وڏين بئنڪن جون شاخون آهن.

شهر مان ٻہ ڏهاڙي، ٽي هفتي وار ۽ ڏهہ ماهانہ رسالا ۽ ڊائجسٽ شايع ٿيندا آهن. انهن ۾ چار ادبي، ٻہ اخلاقي ۽ معاشرتي و مذهبي، هڪ صنعتي، هڪ طبي، هڪ عورتن لاءِ ۽ هڪ ٻارن جو رسالو آهن. شهر جي مختلف حصن ۾ ويهہ مسجدون، پندرهن مندر ۽ ڌرم شالائون، ڇهہ يتيم خانا، پنج گمشده ٻارن جا ادارا ۽ ٽي وڏيون سرڪاري اسپتالون آهن، جن مان هڪ تہ صرف عوتن لاءِ خاص آهي.

منڍ منڍ ۾ ڪيترن سالن تائين هيءُ شهر پنهنجي رهڻ وارن جي نالي جي نسبت جي ڪري ”حُسن آباد“ جي نالي سان سڏيو ويندو هيو. مگر بعد ۾ ان کي نامناسب سمجهي، منجهس ٿورڙي ترميم ڪئي وئي. يعني بجاءِ ”حُسن آباد“ جي ”حَسن آباد“ سڏرائڻ لڳو. مگر اهو نالو جٽاءُ ڪري نہ سگهيو، ڇو جو عام ماڻهو حُسن ۽ حَسن ۾ فرق نہ ڪري سگهندا هيا. آخر وڏن وڏن جهونن ڪتابن جا پنا اٿلايا ويا ۽ پراڻين لکيتن جي چند ڇاڻ کان پوءِ ان جو اصلي نالو ڳولي لڌو ويو، جنهن سان هيءَ وسندي، اڄ کان سوين سال اڳ ڦٽڻ کان پهرين سڏبي هئي ۽ اهو نالو هيس ”سُکَ وندي“.

هونئن تہ سڄو شهر پريل تريل، صاف سٿرو ۽ وٽندڙ آهي مگر مڙني کان خوبصورت، مڙني کان رونق وارو ۽ تجارتي مرڪز، اها ئي بازار آهي، جنهن ۾ بازاري عورتون رهن ٿيون.

سُکَ وندي‌ءَ ميونسپل جو اجلاس وڏي اوج تي آهي. هال ۾ تر ڇڻڻ جيتري جاءِ بہ نہ آهي. وري معمول جي خلاف، هڪ ميمبر بہ غير حاضر نہ آهي. ميونسپل جي بحث هيٺ مسئلو هيءُ آهي تہ بازاري عورتن کي شهر مان تڙي ڪڍيو وڃي، ڇو جو انهن جو وجود، انسانيت، شرافت ۽ تهذيب جي دامن تي هڪڙو بدنما چُٽو آهي.

هڪڙو فصيح البيان مقرر، تقرير ڪري رهيو آهي: ”خبر ناهي اها ڪهڙي مصلحت هئي، جنهن جي اثر هيٺ، هن ناپاڪ طبقي کي، اسان جي اڳاٽي ۽ تاريخي شهر جي بلڪل وچ ۾ رهڻ جي اجازت ڏني وئي.“

هن دفعي انهن عورتن جي لاءِ جيڪو علائقو چونڊيو ويو، سو شهر کان ٻاهرن ڪوهه پري هيو.

***

قدرت الله شهاب

امڙ
(ريختہ ڪهاڻي)

امڙ جي ڄم جو صحيح سال، معلوم ٿي نہ سگهيو.

جنهن زماني ۾ لائل پور جو ضلعو، نئون نئون آباد پئي ٿيو تہ پنجاب جي ڳوٺ ڳوٺ مان، مسڪين ماڻهو ٻنيون حاصل ڪرڻ لاءِ هن نئين ڪالونيءَ ۾ جٿن جا جٿا چڪجي پئي پهتا. عام طور تي لائل پور، جهنگ، سرگوڌا وغيره کي "بار" (ساندل بار) وارو علائقو سڏيو ويندو هيو.

ان دور ۾، اما جي عمر ڏهہ ٻارهن سال کن هوندي. انهيءَ حساب سان سندس ڄم، پوئين (اوڻويهين) صديءَ جي آخري ڏهن پندرهن سالن ۾ ٿيو هوندو.

امڙ جو اباڻو ڏيهہ، تعلقي روپڙ، ضلع انباله (هن وقت هندستان) ۾، 'منيله' نالي هڪڙو ڳوٺ هيو. والدين وٽ چند ايڪڙ ٻنيءَ جا ايراضي هئي. تن ڏينهين، روپڙ ۾، ستلج نديءَ مان سرهند نهر جي کوٽائي پئي ٿي. ناني جي ٻني، نهر جي کوٽائيءَ ۾ هلي وئي. روپڙ ۾ انگريز حاڪم جي آفيس ۾ اهڙين زمينن جو معاوضو ڏنو ويندو هيو. نانو، ٻہ ٽي پيرا، معاوضي جي جاچ ۾ شهر ويو، ليڪن ماڻهو سڌو سادو هيو. ڪڏهن اهو بہ ڪنهن کان پڇي نہ سگهيو تہ انگريز جي آفيس ڪاٿي آهي ۽ معاوضو وٺڻ لاءِ ڇا ڇا ڪرڻو پوندو. آخر صبر ۽ شڪر ڪري ويهي رهيو ۽ نهر جي کوٽائيءَ جي مزوري ڪرڻ لڳو.

انهن ڏينهين، اشتهار ڇپيو تہ 'بار' ۾ ڪالوني کلي آهي ۽ نون هارين کي ٻنيون مفت ۾ پيون ملن. نانو پنهنجي زال، ٻن ننڍڙن پٽڙن ۽ هڪڙي ڌيئڙيءَ تي مشتمل آکهہ ساڻ ڪري، لائل پور لاءِ روانو ٿي پيو. سواريءَ جي توفيق ڪا نہ هيس. تنهنڪري پيرين پنڌ، نڪري پيو.

واٽن تي محنت مزدوريون ڪندا، پيٽ پاليندا پئي ويا. نانو هنڌ هنڌ تي قليءَ وارو ڪم ڪري يا ڪنهن ٽال تي ڪاٺيون ڦاڙيندو هيو. ناني ۽ امڙ، ڪنهن جو سٽ ڪتينديون هيون يا گهرن جي پٽين ۽ آڳرن تي راڳو ڏينديون هيون. لائل پور جي صحيح ڏِڳ جي ڪنهن کي بہ خبر ڪا نہ هئي.

هنڌئون هنڌئون رلندا ڀٽڪندا ۽ پڇائيندا پڇائيندا، ڏينهن جو سفر هفتن ۾ طئي ڪندا هيا.

ڏيڍ مهيني جي پنڌ کان پوءِ جڙانوالہ پهتا. پيرين پنڌ هلڻ ۽ محنت مزورين جي مشقت جي ڪري ٻت چڪناچور ۽ پير سڄي پيا هين. هتي، ٿورا مهينا ترسيا. نانو سڄو ڏينهن، اناج منڊيءَ ۾ ٻوريون ڪڻڻ واري حمالگيري ڪندو هيو. ناني سٽ ڪتي وڪڻندي هئي ۽ امڙ گهر جي سنڀال ڪندي هئي، جيڪو هڪڙي ننڍڙي جهوپڙيءَ تي مشتمل هيو.

انهن ڏينهن ۾، ٻاڪري عيد جو ڏڻ پڻ آيو. ناني وٽ ٿورا روپيا ڪنا ٿيا هيا. جنهن امڙ کي ٽي آنا، عيد جي خرچيءَ طور ڏنا. زندگيءَ ۾ پهريون ڀيرو، امڙ جي هٿ تي، ايترا پئسا آيا هيا. گهڻو ئي سوچيائين پر ڪيس انهن پئسن جو ڪارج سمجهہ ۾ نہ آيو. وفات وقت سندس عمر، اسيءَ جي لڳ ڀڳ هئي، ليڪن سندس لاءِ سؤ روپئي، ڏهين روپئي، پنجين روپئي جي نوٽن ۾ فرق ڪرڻ آسان ڪم نہ هيو. عيد جي خرچيءَ وارا ٽي آنا، ڪيترا ڏهاڙا تہ امڙ جي پوتيءَ جي پلاند ۾ ٻڌا پيا هيا. جنهن ڏينهن جڙانوالہ کان روانا پئي ٿيا، تنهن ڏينهن امڙ يارهن پئسن جو تيل خريد ڪري، مسجد جي ڏيئي ۾ وڌو. باقي هڪڙو پئسو پاڻ وٽ رکيائين. ان کان پوءِ، جڏهن بہ يارهن پئسا پورا ٿيندا هيس تہ ٽڏي تي مسجد ڏانهن تيل موڪليندي هئي.

سڄي حياتي، خميس جي شام ڏاري، انهيءَ عمل تي باقاعدگيءَ سان ڪاربند رهي. آهستي آهستي مڙني مسجدن ۾ بجليون اچي ويون. ليڪن لاهور ۽ ڪراچيءَ جهڙن شهرن ۾ بہ ڪيس اهڙيون مسجدون سُجهنديون هيون، جن جا ڏيئا اڃا بہ تيل تي ٻرندا هيا. وفات واري رات بہ، امڙ جي سيرانديءَ کان ململ جي رومال ۾ چند آنا ٻڌا رکيا هيا. گهڻو ڪري اهي پئسا بہ مسجد جي تيل لاءِ ڪنا ڪري رکيل هيس، ڇو جو اها جمعي جي رات هئي.

انهن چند آنڙن کان سواءِ امڙ وٽ نہ ڪا ٻي روڪڙ هئي ۽ نہ ئي ڪو زيور ذرڙو. گذاري جي سامان ۾ وٽس آگرين تي ڳڻڻ جيتريون شيون هيون. ٽي وڳا سوٽي ڪپڙن جا، هڪڙو جوڙو ديسي جوتي جو، هڪڙو جوڙو ربڙ جي چمپل، هڪڙي عينڪ، هڪڙي منڊي جنهن ۾ ٽي ننڍڙا فيروزي جا ٻڙا پيل هيا. هڪڙو مصلو، هڪڙي تسبي ۽ باقي الله جو نالو. پائڻ وارا ٽي جوڙي، وڏي اهتمام سان رکندي هئي. هڪڙو وڳو تن تي،

ٻيو پنهنجي هٿن سان ڌوئي وهاڻي هينان رکندي هئي تہ جيئن استري پيو ٿئي. ٽيون ڌوپجڻ لاءِ پيو هوندو هيو. ان کان علاوه اگر چوٿون ڪپڙو وٽس ايندو هيو تہ ڇپر ڇپر ۾ هڪڙو جوڙو ڪنهن کي ڏئي ڇڏيندي هئي. انهيءَ ڪري سڄي حياتيءَ ۾ ڪيس پيٽي ڊارڻ جي لوڙ ئي نہ پئي. ڊگهي ۾ ڊگهي سفر تي وڃڻ جي تياريءَ ۾ ڪيس چند منٽن کان وڌيڪ ڪو نہ لڳندا هيا. ڪپڙا ڳنڍڙي ڪري، مصلي ۾ ويڙهڻ. سياري ۾ اوني لوئي ۽ اونهاري ۾ سنهڙي پوتيءَ جي ٻُڪر هنئي ۽ جتي وجھو آهي، اتي لاءِ تيار. آخرت جو سفر بہ اهڙي سادگيءَ سان ڪيائين. ميرا ڪپڙا پنهنجي هٿڙن سان ڌوئي، وهاڻي هينان رکيائين. وهنجي سهنجي، وار سڪايائين ۽ چند منٽن ۾ زندگيءَ جي ڊگهي سفر تي رواني ٿي وئي. جهڙي خاموشيءَ سان هِن دنيا اندر گذاريو هيائين، تهڙي خاموشيءَ سان هُن دنيا ڏانهن هلي وئي. اهڙي موقعي لاءِ گهڻو ڪري هيءَ دعا گهرندي هئي تہ: ”الله سائين! هلنديءَ هلائجانءِ! الله سائين ڪڏهن بہ ڪنهن جو موٽاج نہ ڪجانءِ!“

کائڻ پيئڻ ۾ هوءَ، ڪپتڙي لتي کان بہ وڌيڪ سادڙي ۽ غريب مزاج هئي. سندس دلپسند خوراڪ، مڪئيءَ جي اٽي جي ماني، ڏاٽن ۽ ڦودني جي چٽنيءَ سان. باقي شيون خوشيءَ سان کائيندي هئي، ليڪن شوق ڪري نہ. لڳ ڀڳ هر گرهہ تي الله جو شڪرانو بجا آڻيندي هئي. ميون ۾، اگر ڪڏهن گهڻو زور ڀريو هيس تہ، ڪڏهن ڪڏهن فرمائش ڪندي هئي. ليڪن نيرن تي چانهہ جا بہ پيالا ۽ ٽيهريءَ ڌاري سادي چانهہ جو پيالو ضرور پيئندي هئي. ڪاڏو فقط هڪڙو ويلو کائيندي هئي. گهڻو ڪري ٻپهريءَ جو. ڪنهن قضا نئي رات جو بہ. گرمين جي ڏينهن ۾، ولوڙي مکڻ ڪڍيل، ڇڊڙي لوٽي لسيءَ سان هڪ اڌ سادڙي ماني سندس پسنديده خوراڪ هئي.

ٻين کي ڪا شيءِ شوق سان کائيندي ڏسي ڏاڍو خوش ٿيندي هئي ۽ هميشہ دعائون ڏيندي هئي: ”سڀ جو خير هجي.“ خاص ڪري پنهنجي سر لاءِ يا پنهنجي ٻچڙن جي لاءِ سڌو سنئون هن ڪڏهن ڪجهہ نہ گهريو. اول ٻين لاءِ گهرندي هئي ۽ تهان پوءِ خدا جي مخلوق جي حاجت روائيءَ جي طفيل پنهنجي ٻچڙن يا عزيزن جو خير گهرندي هئي. پنهنجي پٽن يا ڌيئرن کي هن پنهنجي زبان سان ”منهنجا پٽ“ يا ”منهنجي ڌيءُ“ چوڻ جي دعويٰ نہ ڪئي. سدائين ڪين ”او! الله جا ڏنل“ ڪري، سڏيندي هئي.

ڪنهن کان ڪم وٺڻ، امڙ جي طبيعت کي اُگرو لڳندو هيو. پنهنجا سمورا ڪم، هوءَ پنهنجي هٿن سان ڪندي هئي. اگر ڪو ملازم، زور مِس

ڪري سندس ڪم ڪندو هيو تہ ڪيس عجيب شرمساريءَ جو احساس ٿيڻ لڳندو هيو ۽ احسان منديءَ سان ڪيس سجو ڏينهن پئي دعائون ڏيندي هئي.

سادگي ۽ درويشيءَ جو اهو رک رکاءُ ڪجهہ قدرت واري امڙ جي سرشتي وڏو هيو ڪجهہ يقينًا زندگيءَ جي اٿل پٿل ڪيس سيکاريو هيو.

جڙانوالہ ۾ ٿورو عرصو ترسڻ پڄاڻان، هوءَ پنهنجي والدين ۽ ننڍڙن پائرن سميت، ٻنيءَ جي ڳولا ۾ لائل پور جي ڪالونيءَ ڏانهن روانا ٿيا تہ ڪين ڄاڻ ئي نہ هئي تہ ڪين ڪهڙي هنڌ وڃڻو آهي ۽ ٻني حاصل ڪرڻ لاءِ ڪهڙا قدم کڻڻا آهن. امڙ ٻڌائيندي هئي تہ ان زماني ۾ ڪالونيءَ جو تصور هڪڙي فرشتي صفت بزرگ جو هيو، جيڪو ڪنهن وات تي ويهي ٻنين جا پروانا پيو ورهائيندو هوندو. ڪيترا ئي هفتا، هيءُ ننڍڙو قافلو، لائل پور جي علائقي ۾ پيرين پنڌ رلندو رهيو، ليڪن ڪنهن بہ واٽڙيءَ تي ڪين ڪالونيءَ جو خضر صورت راهنما نہ ملي سگهيو. آخر تنگ ٿي، هنن چڪ نمبر ٣٩٢، جيڪو تن ڏينهين نئون نئون پئي آباد ٿيو، وڃي لڏو لاتو. ماڻهو جتن جا جتا ڪيو، اتي اچي وسيا پئي. ناني، پنهنجي سادگيءَ ۾ اهو ئي سمجهيو تہ ڪالونيءَ ۾ آباد ٿيڻ جو شايد اهو ئي واحد طريقو آهي. تنهنڪري هن بہ هڪڙو ننڍڙو پٽ والاري، ڪکن ڪاجرن جي ڪٽي پونگڙي اڏي ۽ غير آباد زمين جو هڪڙو ٽُڪرَ ڳولي مٿس پوک جي تياري ڪرڻ لڳو. انهن ئي ڏينهن ۾ مال ڪاتي جو عملو پڙتال تي آيو. ناني وٽ تہ الاٽمينٽ جا ڪاغذ پٽ ڪو نہ هيا. جنهن ڪري ڪيس چڪ مان ئي تڙي ڪڍيائون ۽ سرڪاري زمين تي ناجائز پونگڙي اڏڻ جي ڏنڊ ۾ سندس ٿانءَ ٿپا ۽ هنڌ بسترا بہ ڳاري ڇڏيائون. عملي جي هڪڙي همراهہ تہ چانديءَ جون ٻہ والڙيون بہ امڙ جي ڪنن مان لاهي ورتيون. هڪري والي لاهڻ ۾ ٿوري دير ٿيس تہ سٽ ڏئي ڪٽي ڇڪيائينس، جنهن سان امڙ جي ڪن جي پاپڙي بہ چيرجي پئي.

چڪ نمبر ٣٩٢ کان نڪري، جيڪو رستو اڳيان آين، تنهن تي هلي پيا. گرمين جا ڏينهن هجن. سجو ڏينهن لُکَ پئي لڳي. پاڻيءَ رکڻ واسطي، نڪر جو پيالو بہ نہ هين. جتي بہ ڪو کوهہ نظر آين، امڙ پنهنجو رئو پُسائي ونندي هئي تہ جيئن اڄ لڳڻ سان پنهنجي ننڍڙن پائرن کي چوسرائيندي وڃي. اهڙيءَ طرح، هو هلندا هلندا، چڪ نمبر ٥٠٧ ۾ وڃي پهتا، جتي هڪڙي ڄاڻ سڃاڻ واري رهاڪوءَ ناني کي پنهنجو هاري ڪري رکيو. نانو هر هلائيندو هيو. ناني، مال چاريندي هئي. امڙ، ٻنين مان گاهہ لڻي زميندار

جي مينهن ۾ ڏيکين لاءِ آٽيندي هئي. تن ڏينهين کين ايتري به وسعت نه هئي جو هڪڙي ويلي جي ماني به ڍَوَ تي کائي سگهن. ڪنهن وقت جهنگلي ٻيرن تي ويلو ٽاريندا هيا. ڪڏهن گدرن جون کلون اوٻاري کائيندا هيا. ڪڏهن ڪنهن ٻنيءَ ۾ ڪچڙيون انبڙيون ڪريل ملي ويون ته ان جي چٽڻي ٺاهي وٺندا هيا. هڪ ڏينهن ڄاڻيي ۾ سرنهن جو ساڳ ڪٽان کين هٿ اچي ويو. نانيءَ محنت مزوريءَ ۾ ڪِتِ لڳي پئي هئي. امڙ ئي ساڳ، چلهه تي چاڙهيو. جڏهن رجهي تيار ٿيو ۾ ساڳ کي دال مهٽڻي سان مهٽڻ جو وارو آيو ته امڙ گهوٽڻو اهڙو زور سان ڦيريس جو نڪر جي کُنيءَ جو ترو ئي ٽٽي پيو ۽ سارو ساڳ چلهه ۾ وهي ويو. امڙ کي نانيءَ جا دڙڪا ته مليا پر ٺڦا ٺوڪي پڻ ٿيس. رات جو سڄي آکهه، ڪانين تي ڪريل ساڳ، آڱرين سان چٽي چٽي مڙئي ٻالنگهه ڪيو.

چڪ نمبر ٥٠٧، ناني کي ڏاڍو راس آيو. چند مهينن جي محنت مزدوريءَ پڄاڻان، نئين آبادڪاريءَ جي سلسلي ۾، آسان قسطن تي، کيس هڪڙو مربع (چوويهه ايڪڙ) ٻنيءَ جو ملي ويو. آهستي آهستي، ڏينهن ڦرڻ لڳن ۽ ٽن سالن اندر ڳوٺ ۾، سندن شمار اچي ماني اچي لٽي وارن ۾ ٿيڻ لڳو. جيئن جيئن پئسڙو پاچي ٿيڻ لڳو، تيئن تيئن اباڻي وطن جي ياد ستائڻ لڳن. جنهنڪري خوشحاليءَ جا چار پنج سال گذارڻ کان پوءِ سڄي آکهه ريل تي چڙهي، منيله ڏي رواني ٿي وئي. ريل جو سفر، امڙ کي ڏاڍو وڻيو. سڄو وقت دريءَ کان منهن ڪڍيو، تماشو ڏسندي رهي. ائين ڪرڻ سان ڪوئلن جون سنهيون ڇيٽيون، سندس اکين ۾ پڻ پئجي ويون. جنهن جي ڪري ڪيترا ڏهاڙا، اکين اٿڻ جي بيماريءَ ۾ گذاريائين. انهيءَ تجربي کان پوءِ، هن پنهنجي ڪنهن به ٻچڙي کي، هلندي ريل جي دريءَ مان، ڪڏهن به ٻوٿ ٻاهر ڪڍڻ نه ڏنو.

امڙ، ريل جي ٽرڊ ڪلاس واري گاڏي ۾ ڏاڍو خوش رهندي هئي. گڏ سفر ڪندڙ عورتن ۽ ٻارن سان هڪدم گهائل مائل ٿي ويندي هئي. سفري ٽڪ ۽ رستي جي ڌوڙ جو، مٿس ڪو به اثر نه پوندو هيو. ان جي برعڪس، مٿئين درجي جي گاڏي ۾ ڏاڍو ڪڪ ٿيندي هئي. هڪ به ڀيرو، جڏهن مجبورًا ايئرڪنڊيشن دٻي ۾ سفر ڪرڻو پيو ته، هوءَ ٽڪجي چور ٿي پئي ۽ سڄو وقت مٿس، قيد ڪاٽڻ وانگر ڳؤرو گذريو.

منيله پهچي، ناني پنهنجو اباڻو گهر نيڪ ناڪ ڪرايو. مٿن مائٽن کي سوڪڙيون پاڪڙيون ڏياري موڪليائين. دعوتون ٿيون. پوءِ امڙ لاءِ ور ڳولڻ جو سلسلو شروع ڪيو ويو.

ان زماني ۾ لائل پوري زميندارن جي هاڪ هئي. سندن ڳاٽيٽو خوش قسمت ۽ باعزت ماڻهن ۾ ٿيندو هيو. جنهن ڪري امڙ جي لاءِ جيڏانهن تيڏانهن مٿيءَ جا نياپا نڙا اچڻ لڳا. هونئن به تن ڏينهين امڙ جا نٽ نانگر هيا. پائپي برادريءَ وارن تي رعب وجهڻ لاءِ، ناني ڪيس ڏهاڙي نوان نوان جوڙا پارائيندي هئي ۽ هر وقت ڪنوار وانگر سينگاري سجائي ويهاريندي هيس.

ڪڏهن ڪڏهن پراڻين يادن کي تازو ڪرڻ لاءِ امڙ پورڙائپ سان پاڻُ پڏائيندي چوندي هئي: ”تن ڏينهين ته ڳوٺ ۾ نڪرڻ ئي منهنجي لاءِ جنجال ٿي ويو. جيڏانهن ڪان لنگهان ماڻهو ٽِڱي بيهي رهن ۽ چون: هيءَ خيال بخش زميندار جي ڌيءَ آهي. ڏسئون ڪهڙو خوش نصيب ٿو پرڻائي وٺي وڃيس.“

”امان! تنهنجي نظر ۾ ڪو اهڙو خوش نصيب ڪو نه هيو؟“ اسان وري ڪيس چيڙو ڏيڻ خاطر چوندا هياسين.

”توبه توبه پٽ!“ امڙ ڪنن جي پاپڙين تي هٿ رکندي هئي: ”منهنجي نظر ۾ پلا ڪير ڪيئن پئي ٿي سگهيو. ها، منهنجي دل ۾ ايتري خواهش ضرور هئي ته اگر مون کي اهڙو ماڻهو ملي جيڪو به اکر پڙهيل لکيل هجي ته خدا جي وڏي مهرباني ٿيندي.“

سچيءَ حياتيءَ ۾ لاشڪ اها ئي هڪ خواهش هئي جيڪا امڙ جي دل ۾ پنهنجي ذات لاءِ پيدا ٿي. ان کي وري خدا هيئن پورو ڪيس جو انهيءَ ئي سال، امڙ جو وهانءُ عبدالله صاحب سان ٿي ويو. تن ڏينهين سڄي علائقي ۾ رڳو عبدالله جي ڳالهه هئي. هو هڪ امير ڪبير خاندان جي اک جو تارو هيو. ليڪن پنجن ڇهن سالن جي عمر ۾ يتيم به ٿي ويو ۽ ڏاڍو مسڪين حال پڻ. جڏهن ابي جو سايو سر تان هٽي ويس ته اهو انڪشاف ٿيس ته اباڻي سڄي ملڪيت گروي پيل آهي. نتيجتًا عبدالله صاحب، پنهنجي امڙ سميت هڪڙي جهوپڙيءَ ۾ لڏي اچي وينو. زر ۽ زمين جو اهو انجام ڏسي، هن اهڙي ملڪيت ناهڻ جو عزم ڪيائين جيڪا سودخورن وٽ گروي نه رکي سگهجي. نتيجتًا عبدالله صاحب، دل جان سان تعليم پرائڻ ۾ جنبي ويو. اسڪالرشپ مٿان اسڪالرشپ حاصل ڪندو ۽ بن بن

سالن جو امتحان هڪڙي هڪڙي سال ۾ پاس ڪندو، پنجاب يونيورسٽيءَ جي مئٽرڪ واري امتحان ۾ پهريون نمبر آيو. ان زماني ۾ غالبًا اهو پهريون واقعو هيو جو ڪنهن مسلمان شاگرد، يونيورسٽيءَ جي امتحان ۾ رڪارڊ بيهاريو هجي.

واتين سري، واڳين سري. تان جو اها خبر وجي سر سيد جي ڪنين پهتي. جيڪو ان وقت علي ڳڙه مسلم ڪاليج جو بنياد رکي چڪو هيو. تنهن پنهنجو خاص منشي، ڳوٺ موڪليو ۽ عبدالله صاحب کي وظيفو ڏئي، علي ڳڙه گهرائي ورتائين. اتي عبدالله صاحب ڏاڍي محنت سان پنهنجو رنگ ڪڍيو ۽ بي اي ڪرڻ پڄاڻان اوڻويهن سالن جي عمر ۾ اتي ئي انگريزي، عربي، فلسفي ۽ حسابن جو ليڪچرار ٿي ويو.

سر سيد کي ان ڳالهه جو جنون هيو تہ مسلمان نوجوان، گهٽي کان گهٽي تعداد ۾، وڏين ملازمتن ۾ اچن. تنهنڪري هن، عبدالله صاحب کي سرڪاري وظيفو ڏيارايو تہ جيئن هو انگلستان وڃي، آءِ سي ايس جي امتحان ۾ ويهي.

پوئين صديءَ جا وڏڙا جهونڙا، ست سمنڊ پار واري سفر کي، وڏي آفت سمجهندا هيا. عبدالله صاحب جي ماءُ، پٽڙي کي ولايت وڃڻ کان منع ڪري ڇڏيو. عبدالله صاحب جي سعادتمندي، آڏو اچي وئي ۽ هن وظيفو واپس ڪري ڇڏيو.

ان حرڪت تي سر سيد کي وڏي چڙ آئي ۽ ڏک پڻ ٿيس. لک پيرا سمجهايائينس، آتاريائينس، ڏيڄاريائينس، ڏمڪيون ڏنائينس، ليڪن عبدالله صاحب جونءِ جيترو بہ پوئتي نہ ڇُريو.

”ڇا تون پنهنجي ڪراڙيءَ ماءُ کي، قوم جي مفاد تي ترجيح ٿو ڏين؟“ سر سيد ڪڙڪي سان پڇيس.

”جي هائو!“ عبدالله صاحب ورندي ڏنس.

اهو ٺڪو جواب ٻڌي، سر سيد آپي مان ئي ٻاهر نڪري ويو. ڪمرو بند ڪري، پهرين عبدالله صاحب کي لتن، مڪن ۽ جوتن سان ڦيهه ڏنائين پوءِ ڪاليج جي نوڪريءَ تان ڪيندي چيائينس: ”علي ڳڙه مان نڪري وڃ! هاڻ اهڙي هنڌ وڃي مر، جتي مان تنهنجو نالو بہ ڪنين نہ ٻڌان.“

عبدالله صاحب، جيترو سعادتمند پٽ هيو، اوترو ئي سعادتمند شاگرد پڻ هيو. نقشي تي ڪيس مڙني کان ڏورانهون ۽ اٽانگو هنڌ، گلگت نظر

آيو. تنهنکري هو نک جي سِڌَ ۾ گلگت وجي پهتو ۽ ڏسندي ئي ڏسندي گورنريءَ جي عهدي تي وڃي پڳو.

جن ڏينهن امڙ جي مڱڻي جي ڳڻ ڳوت پئي تي، تن ڏينهن عبدالله صاحب، موکل تي ڳوٺ آيل هيو. قسمت ۾ ٻنهي جو ڳانڍاپو لکيل هيو. سندن مڱڻو ٿيو ۽ مهيني کان پوءِ پرڻو به ٿيو ته جيئن عبدالله صاحب کنوار کي ساڻ کري، گلگت وٺي وڃي.

مڱڻي کان پوءِ هک ڏينهن، امڙ پنهنجي ساهيڙين سان، پر واري ڳوٺ ۾ ميلو گهمڻ وئي هئي. اتفاق سان يا ڄاڻي واڻي، عبدالله صاحب به اتي پهچي ويو.

امڙ جون ساهيڙيون کيس وکوڙي ويون ۽ کينچلون کري کانئس ڄڻيءَ ڄڻيءَ پنج پنج رپيا کڍيا. عبدالله صاحب، امڙ کي به گهڻي ئي پئسا پيش کيا، جيکي هن نه ورتس. ڏاڍو زور پئجي وڃڻ تي، لاچار امڙ يارهن پئسن جي فرمائش کيس.

”ايڏي ميلي ۾ يارهن پئسا وني ڇا کندينءَ!؟“ عبدالله صاحب پڇيس.

”ايندڙ جمعي رات، تنهنجي نالي تي، مسيت جي ڏيئي ۾ تيل وجهندس.“ امڙ ورندي ڏنس.

زندگيءَ جي ميلي ۾ پڻ، عبدالله صاحب سان امڙ جو ليکو چوکو، فقط جمعي جي رات جي يارهن پئسن تائين ئي محدود رهيو. ان کان وڌيک رقم نه کڏهن هن گهري، نه پاڻ وٽ رکي.

گلگت ۾ عبدالله صاحب جو وڏو شان شوکت هيو. سهڻو بنگلو، وڏو باغ، نوکر چاکر، دروازي تي سپاهين جو پهرو. جڏهن عبدالله صاحب دوري تي ٻاهر ويندو هيو يا موٽندو هيو ته ستن توبن جي سلامي ڏني ويندي هيس. هو نئن به گلگت جو گورنر، خاص سياسي، انتظامي ۽ سماجي اقتدار جو حامل هيو، ليکن امڙ تي ان سڄي دٻدٻي جو ذري جو به اثر نه ٿيو. کنهن به قسم جو ننڍو وڏو ماحول، مٿس اثر انداز نه ٿيندو هيو. بلک امڙ جي سادگي ۽ خود اعتمادي هر ماحول تي، چپ چپات ۾، ڇانئجي ويندي هئي.

تن ڏينهن سر مالکم هيلي، برطانيا سرکار جي طرفئون، گلگت جي روسي ۽ چيني سرحدن تي پوليٽيکل ايجنٽ طور رکيل هيو. هک ڏينهن ليڊي هيلي ۽ سندس ڌيءَ، امڙ سان ملڻ آيون. کين فراک پاتل هيا ۽ پنيون اگهاڙيون هين. اها بي پردگي، امڙ کي کا نه وڻي. تنهن تي ليڊي

هيليءَ کي چئي ڏنائين: ”تو واري زندگي تہ جيئن گذرڻي هئي سا گذري وئي. هاڻ تون تہ پنهنجي ڌيءُ جي پڇاڙي خراب نہ ڪر.“ اهو چئي، هن مس هيليءَ کي پاڻ وٽ ترسائي ڇڏيو ۽ ٿورڙن ئي مهينن ۾ ڪيس ڪاڏو رڌڻ، سبڻ ٽاڪڻ، سانجڻ، ڪپڙا ڌوئڻ سيکاري، ابي امڙ ڏانهن موٽائي موڪليائين.

جڏهن روس ۾ انقلاب آيو، تہ لارڊ ڪچز سرحدن جو معائنو ڪرڻ گلگت آيو. سندس اعزاز ۾ گورنر جي طرفئون مهماني جهلي وئي. امڙ پنهنجي هٿن سان ڏھ ٻارهن طعام پچايا. ڪاڏو ڏاڍو لذت ڀريو هيو. لارڊ ڪچز پنهنجي تقرير ۾ چيو: ”مسٽر گورنر! جنهن بورچيءَ اهي طعام پچايا آهن، مهرباني ڪري منهنجي طرفان سندس هٿَ چُمجو.“

دعوت پڄاڻان، عبدالله صاحب ٽڙندو ٽلندو گهر موٽيو تہ امڙ بورچي خاني جي هڪڙي ڪنڊڙيءَ ۾ تڏي تي ويهي، لوڻ ۽ مرچن جي چٽڻيءَ سان، مڪئيءَ جي ماني پئي ڪاڏي.

هڪڙي سني گورنر وانگر عبدالله صاحب، امڙ جا هٿ چميا ۽ چيائينس: ”جيڪڏهن لارڊ ڪچز اها فرمائش ڪري ها تہ هو پاڻ بورچيءَ جا هٿ چمڻ ٿو چاهي تہ پوءِ تون ڇا ڪرين ها؟“

”مان!“ امڙ نرو ڏئي چيس: ”مان ان جي مڇن مان پڪڙي، پاڙئون پٽي ڪڍان ها! پوءِ تون ڇا ڪرين ها؟!“

”مان!“ عبدالله صاحب ڊرامو ڪيس: ”مان سندس مڇن کي ڪپهہ ۾ ويڙهي، وائسراءِ ڏي ڏياري موڪليان ها ۽ تو کي وٺي ڪاڏي ڀڄي وڃان ها، جيئن سر سيد وٽان ڀڳو هيس.“

امڙ تي اهڙن گفتن جو ڪو بہ اثر نہ پوندو هيو. ليڪن هڪ دفعو امڙ سڙ پچ جي ٻاھ ۾ سڙي ڪوڪلا ٿي وئي جيڪو هر عورت جو ازلي ورثو آهي.

گلگت ۾ هر قسم جا احڪام ”گورنري“ جي نالي تي جاري ٿيندا هيا. جڏهن اهو هوانو امڙ تائين پهتو تہ پاڻ عبدالله صاحب سان شڪايت ڪيائين: ”ڀلا حڪومت تہ تون ٿو ڪرين، ليڪن گورنري گورنري چئي مون غريب جو نالو وچ ۾ ڇو آندو ويندو آ، اجايو سجايو؟!“

عبدالله صاحب، علي ڳڙھ جو پڙهيل هيو. مزاح واري رڳ ڦڙڪي پيس ۽ رُڪائيءَ سان چيائينس: ”اڙي ڀاڳيري! اهو تنهنجو نالو ٿورئي آهي.

گورنري تہ دراصل تنهنجي پهاج آهي جيڪا ڏينهن رات منهنجي ڪڍ ڪڍ هوندي آهي.“

مذاق جي حد هئي. عبدالله صاحب سمجهيو تہ ڳالھ آئي وئي ٿي وئي، ليڪن امڙ جي دل ۾ ڏک ويهجي ويو. انهيءَ درد ۾، اندر ئي اندر ۾ ڪڙهندي رهي.

ٿوري عرصي پڄاڻان، ڪشمير جو مهاراجا پرتاب سنگھ، پنهنجي مهاراڻيءَ سان گلگت جي دوري تي آيو. امڙ، مهارڻيءَ سان پنهنجي اندر جو ڏک سور اوريو. مهارڻي پڻ سادڙي عورت هئي. جلال ۾ اچي وئي: ”هاءِ هاءِ اسان جي راڄ ۾ اهڙو ڦِيس! مان اڄ ئي مهاراجا کي ٿي چوان تہ اهو عبدالله صاحب جي خبر وٺي.“

جڏهن اهو مقدمو، مهاراجا پرتاب سنگھ وٽ پڳو تہ ان عبدالله صاحب کي گهرائي پڇا ڳاڇا ڪئي. عبدالله صاحب پڻ حيران هيو تہ ويني ويني هيءَ ڪهڙي آفت اچي نازل ٿي. ليڪن جڏهن معاملي جي تھ تائين پهتو تہ ٻئي ڏاڍو ڪليا. ماڻهو، ٻئي وضع قطع وارا هيا. بهرحال مهاراجا حڪم جاري ڪيو تہ اڳتي لاءِ گلگت جي گورنريءَ کي وزارت ۽ گورنر کي ”وزارت جو وزير“ جي نالي سان سڏيو وڃي. ١٩٤٧ع واري آزاديءَ جي جنگ تائين، گلگت ۾ اهي سرڪاري اصطلاح رائج هيا.

اهو حڪمنامو ٻڌي، مهارڻيءَ امڙ کي گهرائي خوشخبري ٻڌائي تہ: ”مهاراجا، گورنريءَ کي ڏيھ مان تڙائي ڇڏيو آهي. هاڻي تون ويني کير ۾ وهنج ۽ پٽن سان کيڏ.“ تنهن کان پوءِ مهارانيءَ چيس: ”ڪڏهن اسان لاءِ بہ دعا ڪجانءِ!“

مهاراجا ۽ مهارڻيءَ کي ڪو بہ اولاد ڪو نہ هيو. ان ڪري اڪثر، امڙ کي دعا جي فرمائش ڪندا هيا. اولاد جي معاملي ۾ امڙ، ڇا واقعي خوشنصيب هئي؟ اهو هڪڙو اهڙو سواليہ نشان آهي، جنهن جو جواب سولائيءَ سان نہ ٿو سُجهي.

امڙ پنهنجو پاڻ ئي تہ چوندي هئي تہ سندس جهڙي خوشنصيب ماءُ دنيا ۾ ورلي هوندي. ليڪن اگر صبر، شڪر ۽ رضا ۾ راضي رهڻ واري عينڪ کي لاهي ڏٺو وڃي تہ انهيءَ خوشنصيبيءَ جي پردي ۾ ڪيترا ڏک، ڪيترا غم، ڪيترا صدما نظر اچن ٿا.

الله سائينءَ امڙ کي ٽي ڏيئر ۽ ٽي پٽ عطا ڪيا هيا. ٻہ نياٽيون، شاديءَ جي ٿوري عرصي بعد، هڪٻئي پٺيان مري ويون. مڙني کان وڏو پٽ، ڦوهہ جوانيءَ ۾ انگلستان پهچي گذاري ويو.

چوڻ ڪاڻ تہ امڙ چئي ڇڏيو تہ: ’الله جي شيءِ هئي، الله ونئي ڇڏي.‘ ليڪن هن پنهنجي منهن، لکي لکي رت جا ڳوڙها کو نہ رنا هوندا؟!

جڏهن عبدالله صاحب گذاري ويو، ان وقت سندس عمر ٻاهٺ سال ۽ امڙ جي عمر پنجونجاهہ سال هئي. ٽيپهريءَ جو وقت هيو. عبدالله صاحب کهري واڻ جي کٽ تي، پنهنجي نيم سارو، وهاڻي تي ٽيڪ ڏيو، آهليو پيو هيو. امڙ منجيءَ تي ويٺي، چاقوءَ سان ڪمند جا ڳنا، ڇليندي ڏيندي پئي ويس. هو مزي مزي سان ڳنا چٻاڙيندو ۽ چوپيندو بہ پئي ويو ۽ پوڳ ٿڪاءَ بہ ڪري رهيو هيس. پوءِ اوچتو گنيير تي چوڻ لڳس: ”ياڳيري! پرڻي کان اڳ، ميلي ۾ مون تو کي يارهن پئسا ڏنا هيا، انهن جي موٽائي ڏيڻ جو وقت اڃا نہ آيو آهي ڇا؟“

امڙ نئين نويلي ڪنوار وانگر، جهنڊ هنئي ۽ ڳنو چلڻ ۾ کُپي وئي. سندس سيني ۾ هڪ ئي وقت گهڻا خيال اڀڙڪو ڏئي اڀريا: ”اڃا وقت ڪاتي آيو آهي! سرتاج! پرڻي کان اڳي وارا يارهن پئسا تہ وڏي ڳالهہ آهن. ليڪن پرڻي کان پوءِ جهڙيءَ طرح تو مون سان نباهہ ڪيو آ، تنهن تي تہ مون کي تنهنجا پير ڌوئي پيئڻا آهن. پنهنجي چمڙيءَ مان چاڪڙيون نهرائي، تو کي پاڪڙيون ڪري پارائڻيون آهن. اڃا وقت ڪاتي آيو آ سرتاج!“

ليڪن قضا ۽ قدر جي وهي ڪاتي ۾ وقت تي چڪو هيو. جڏهن امڙ ڪنڌ مٿي ڪنيو تہ عبدالله صاحب ڪمند جي ڇيت وات ۾ جهليو، وهاڻي تي ستو پيو هيو. امڙ ڏاڍو ئي سڏ ڪيس، لوڏيس، ڌونڌاڙيس، ٻُچڪاريس. ليڪن عبدالله صاحب اهڙي ننڊ ستو هيو، جنهن مان جاڳ، قيامت کان اڳي ٿيڻ ممڪن ئي ناهي.

امڙ، پنهنجي ٻچيل ٻن پٽن ۽ هڪ ڌيءَ کي ڇاتيءَ لائي لائي تلقين ڪئي: ”ٻچا! روئو متان! اوهان جو ابو جنهن آرام سان ستل هيو، تنهن آرام سان هليو ويو. هاڻي روئو متان! سندس روح کي تڪليف پهچندي.“

چوڻ ڪاڻ تہ امڙ چئي ڇڏيو تہ: ’پنهنجي پيءُ جي ياد ۾ نہ روئجو، ور نہ تہ ان کي تڪليف پهچندي.‘ ليڪن ڇا هوءَ لڪ ڇپ ۾ ان مڙس جي ياد ۾ نہ رُني هوندي، جنهن ٻاهٺ سال جي عمر تائين، ڪيس الهڙ ڪنوار

سمجهيو ۽ جنهن گورنريءَ کان علاوه سندس سر تي ڪا پهاج اچي نہ ويهاري.

جڏهن هوءَ پاڻ هلي وئي تہ پنهنجي ٻچڙن لاءِ هڪڙو سواليہ نشان ڇڏي وئي، جيڪو قيامت تائين ڪين عقيدت جي رڻ ۾ روليندو رهندو.

اگر امڙ جي نالي تي خيرات ڪجي تہ يارهن پئسن کان وڌيڪ همت نہ ٿي ٿئي. ليڪن مسيت جو ملو پريشان آهي تہ ٻجليءَ جو اگهہ وڌي ويو آهي ۽ تيل جي قيمت چوٽ چڙهي وئي آهي.

امڙ جي نالي تي خيرات جي ماني ڏجي تہ مڪئيءَ جو لولو ۽ لوڻ مرچ واري چٽڻي اکين اڳيان ٿا اچن. ليڪن ڪاڻ وارو درويش ٿو چوي: ’فاتحہ ۾ پلاءُ ۽ چاشنيءَ جو اهتمام ضروري آهي.‘

امڙ جو نالو ٿو اچي تہ اُچلون ڏئي روئڻ لاءِ دل تي گهري، پر روئجي تہ پوءِ ٿو ٿئي تہ متان سندس روح کي تڪليف نہ پهچي ۽ اگر سُن ٿو ڦڪجي تہ خدا جو قسم سُن ڦڪڻ ڏاڍو ڏکيو آ.

***

قدرت الله شهاب

۽ عائشہ اچي وئي

(ريختہ ڪهاڻي)

(**ڪهاڻيءَ جي ڪهاڻي**: هيءَ هڪ اهڙي شخص جي ڪهاڻي آهي، جيڪو ورهاڱي ويل، بمبئيءَ کان ڪراچيءَ لڏپلاڻ ڪري ٿو. جتي هو روزگار طور، ڪيترا ئي ڪم ڪري ٿو، پر ڪيس ڪاميابي نصيب نہ ٿي ٿئي. پوءِ ڪي ماڻهو ڪيس دلالي ڪرڻ لاءِ چون ٿا، پر پنهنجي ديندار ذيءَ جي لاءِ، هو ان ڌنڌي کان منهن موڙي ٿو ڇڏي. ڌيءَ کي پرڻائڻ لاءِ، هو ساڳين ڪمن ۾ پوري جو پورو ڪُپي ٿو وڃي ۽ وڏو امير ٿي ٿو وڃي. پرڻي جي وڏي عرصي پڄاڻان، سندس ڌيءَ ساڻس ملڻ لاءِ اچڻ واري هوندي آهي تہ هو انهن مڙني ڌنڌن کان توبه ڪري ڇڏيندو آهي.)

***

ڪوڪراپار جي هنڌ تي، سرحد ٽپندي هندستاني ڪسٽم جي پهريدارن، عبدالڪريم ۽ سندس ونيءَ کي تہ وڃڻ ڏنو، ليڪن سندن ٽي شيون، وڌيڪ تحقيق لاءِ پاڻ وٽ جهلي ڇڏيون. اهي ٽي شيون: سنگر سلائي مشين، هرڪيولس جي سائيڪل ۽ عبدالڪريم جي نوجوان ڌيءَ عائشه تي مشتمل هيون.

ٻن ڏينهن ۽ هڪ رات جي منٿن ميڙين کان پوءِ بہ هزارين هِڇن بعد، جڏهن اهي شيون مليون تہ سلائي مشين جا ڪيترا پرزا گم هيا. سائيڪل جي گدي، ٽائر ۽ ٽيوب اڻ لپ هيا ۽ عائشه....

خير، اهو بہ غنيمت هيو، جو الله گهريو تہ سلائي مشين جا ڪَل پُرزا نوان وجهائي ونبا. سائيڪل جي گدي، ٽائر ۽ ٽيوب بہ ٻيا ملي ويندا ۽ عائشه...

عائشه جو بہ الله مالڪ آ. عبدالڪريم جو ايمان، غيب جي پر اسرار شين تي سرس هيو. اڄ معمول کان سرس ڪشف جي ڪيفيت ڇُلڪي رهي هئي.

جڏهن هو ريلوي ٽيشڻ تي پهتو، ته اتان جي مقامي والنٽيئرن کين گوشت جي ٻوڙ جو پيالو ۽ چار تازا تازا نان، کائڻ کاڻ ڏنا. اچا ڦول، نرم نرم ۽ هٻڪار ڀريا نان ڏسي، عبدالڪريم پنهنجي ونيءَ جي سَٽر تي، چوريءَ ڇهندڙي هنئي ۽ سرٻاٽ ۾ چيائينس: ”عائشه جي ماءُ! ڇا تي ڏسين! ڪهڙا نه نجا ۽ جهڀيل نان آهن. هيل بمبئيءَ ڇا پيو هيو؟ ڇئن سالن کان ڪنهن چڱي اٽي جي شڪل ڏسڻ لاءِ سڪي مئا هياسين. واهه! ڪهڙا نه مکڻ جا چاٽا جوڙيا آهن منهنجي مولا!“

جڏهن ريل گاڏيءَ جي گاڏي ۾ چڙهيا ته ڪي مسافر پنهنجي جاڻ سڃاڻ وارن ماڻهن سان عليڪ سليڪ ۾ لڳا پيا هيا. ”اسلام عليڪم“، ”وعليڪم السلام“، ”السلام عليڪم و رحمة الله و برڪاتهٗ“. عبدالڪريم، وري پنهنجي ونيءَ کي نونٽ هنئي: ”عائشه جي ماءُ ٻڌين پئي؟ ڇا ته ڏوم ڏام سان سلام پيا ٿين. واهه! اسلام جو ته شان ئي اور آ! پيٽسان بمبئيءَ ۾ ته ’بندي ماترم‘، ’بندي ماترم‘ ٻڌي ٻڌي ڪن ئي پچي پيا هيا. خدا جو قسم، اڄ ته منهنجي ڇاتي به کُلي پئي آهي. واهه! ڇا ته ڳالهه آ منهنجي مولا جي.“ عبدالڪريم، پنهنجي اوس پاس ۾ ويٺل مسافرن سان وڏي جوش خروش منجهئون هٿ ملائڻ ۽ هيانءُ ڦاڙي ڦاڙي اسلام عليڪم چوڻ شروع ڪيو. جي سندس وني ڪيس پڪڙي، واپس وني نه ويهاري ها ته مڄاڻ هو ان ڪرت ۾ الائي ڪيستائين رُڌل هجي ها.

جڏهن ريل گاڏي چُري ته عبدالڪريم، وڏي ڌيان سان ان جي ڦيٿن جي چرڙاٽن کي ٻڌو. ٻاهر، تار جي ٿنڀن جي حساب سان گاڏيءَ جي رفتار جو اندازو هڻڻ لڳو. ”واهه!“ هن پنهنجي ونيءَ کي وري نونٽ هنئي: ”هن جي آڏو طوفان ميل ڪهڙي شيءِ آهي؟ اندر ئي نري پيو، گاڏيءَ ۾ ويهڻ سان. عائشه جي ماءُ! تون به پنهنجي تسبيح ڪڍ! ۽ ظاهر پاهر دل کولي، ويهي الله جو نالو وٺ! ڇا مجال آ جو پويان ڪو اچي تنهنجو ڳلو ڪپي.“

هڪ ٽيشڻ پڇاڻان ٻي ٽيشڻ ايندي وئي. گاڏي بيهندي ۽ هلندي رهي، مسافر لهندا ۽ چڙهندا رهيا. عبدالڪريم دريءَ مان منهن ٻاهر ڪڍي، پنهنجي ماحول کي پنهنجي دل، سيني ۽ اکين ۾ ڳهندو رهيو. صاف سُٿرين وردين وارا گارڊ، جن جي مٿي تي جناح ڪئپ، هٿ ۾ سائي ۽ ڳاڙهي جهنڊيون ۽ وات ۾ سيٽي هئي. پليٽ فارم تي سرٽين وانگر لامارا ڏيندڙ قلي. ٻون ٻون ڪندڙ مکين سان سٽيل مٺائين ۽ ڪاڏن جا ٿالهه، ٻاهر اک جي نظر تائين ڦهليل وڏا وڏا ميدان، ايڪڙ ٻيڪڙ ڪن ڪچن پڪن گهرن

منجهئون نڪرندڙ دونهون، ترايں ۽ ٿوپن منجهئون پاٽي پريندڙ ۽ ڪپڙا ڏوئندڙ مايون. مٿيءَ ۾ پيوت انگن اگهاڙا ٻارڙا. اُپ ڏانهن اکيون اپيون ڪري تڪي تڪي ڪيڪات ڪندڙ ڪتا، ٻليون ۽ ڳجهون. ڪٿي ڪٿي ڪنهن ڍڳيءَ يا ڏاند يا مينهن جو سڙيل ڳريل ڍيپارو لاش...

جڏهن حيدرآباد جي ٽيشڻ آئي ته سڀ ڪان اڳ عبدالڪريم جي نظر هڪ رنگين بورڊ تي وجي پئي، جنهن تي هڪ دل ڏڪائيندڙ مار ڌاڙ واري فلم جو اشتهار هيو. اهو ڏسي سندس واڇون ئي وِلليون ٿي ويون. ساڄئي پليٽ فارم تي ڪجهه سپاهي ڏهن ٻارهن ملزمن کي وڪوڙيو بيٺا هيا ۽ هڪڙو ماجسٽريٽ ڪرسيءَ تي آڪڙيو، ڪليل ڪورٽ لڳايو وينو هيو ۽ بنا ٽڪيٽ سفر ڪرڻ وارن کي ڌڙا ڌڙ ڏنڊ جون سزائون ڏئي رهيو هيو. سرڪار جو اهو رعب ۽ دابو ڏسي، عبدالڪريم ڏاڍو متاثر ٿيو ۽ وري معمول مطابق پنهنجي ونيءَ جو ڌيان ان طرف ڇڪائڻ خاطر سندس سٿر تي ڇهندي هنيائين:

”عائشه جي ماءُ! انتظام هجي ته اهڙو. پيٽسان بمبئيءَ ۾ ڪنهن ٽڪيٽ چيڪر جي مجال آ جو بنا ٽڪيٽ وارن کي روڪي ٽوڪي سگهي. واهه! حڪومت جو ڊنگ به مسلماني خون ۾ ئي آهي. مان ته اڳي ئي چوندو هيس ته اهو هنن لالا لوڪن جي وس جو ناهي.“

عائشه جي ماءُ، ڏاڍي سڪون سان سيٽ تي اوڪڙو ويٺي هئي. ان پنهنجي ڳنڍ مان هزار مڻين واري تسبيح ڪڍي ۽ هاٺي وڏي ڌيان سان ان تي الله تعاليٰ جي نوانوي نالن جو ورد ڪرڻ ۾ مشغول هئي.

”عائشه! ڌيءَ!“ عبدالڪريم پنهنجي ڌيءَ کي سڏيو: ”ڏسين ٿي نه پنهنجي ماءُ جا نخرَ! واهه! ڇا ته ڳالهه آ پنهنجي وطن جي ڌيءَ! هن ڪاري صندوق مان منهنجي ٽوپي به ته ڪڍ پلا! هاڻ هتي ڪهڙي ڪميٽي جو پؤ آهي؟!“

عائشه، مشيني انداز سان صندوق ڪولي ۽ ٽوپي ڪڍي پنهنجي پيءُ کي ڏنائين. اها هڪڙي پراڻي سرمائي رنگ جي جناح ڪيپ هئي، جيڪا پائي عبدالڪريم ڪنهن وقت ڀنڊي بازار جي جوشيلن جلسن ۾ شامل ٿيندو هيو. ليڪن هاڻ چئن سالن کان اها ٽوپي، انهيءَ صندوق ۾ بند پئي هئي. ۽ مٿس لڳل، نِڪل جو چند تارو پڻ زنگجي ٽوپيءَ جي رنگ جهڙو ٿي ويو هيو.

ٽوپي پائي، عبدالڪريم سينو تاڻي، ويهي رهيو ۽ دريءَ کان ٻاهر اڏامندڙ ڌُوڙ کي تڪيندو رهيو. عائشه پڻ ٻاهر تڪي رهي هئي. هڪ ڪِٽ ۽ بيزار ڪندڙ نگاهه سان، جنهن جي آڏو ڪنهن منزل جو نشان ئي نه هجي. هوءَ وري وري ڪوشش ڪري رهي هئي ته دل ئي دل ۾ دعاءِ گنج العرش جو ورد ڪندي. انهيءَ دعا سندس ڪيترين ئي مشڪلاتون حل ڪيون هيون. ليڪن اڄ ان دعا جا لفظ، سندس چپن تي اچي ڇرڇجي پئي ويا ۽ زبان تائين پهتا ئي نه پئي. سندس دل به اندر ئي اندر ۾ پڪاري رهي هئي ته هاڻي اها وڏو اثر رکڻ واري دعا به سندس مشڪلات آسان نه ڪري سگهندي. هاڻ هوءَ اهڙي هڪ منزل تي پهچي چڪي هئي جتان خدا جي خدائي به راهه نه ڪڍي ڏيندي آ. توبه! اهو ته وڏو ڪفر آ. خدا جي ذات ته قادر مطلق آ. اگر اهو چاهي ته زماني جي ڦيرن جو رخ ئي پوئتي موڙي ڇڏي ۽ زماني کي وري نئين سر ساڳئي لمحي کان شروع ڪري ڇڏي؛ جڏهن عائشه اجا ڪوڪرا پار ويجهو هندستاني ڪسٽم چونڪيءَ تي نه پهتي هئي...

ڪراچيءَ پهچي، سيني کان پهريون مسئلو، سر لڪائڻ لاءِ جاءِ جي ڳولا ڪرڻ جو هيو. ٻين ماڻهن کي ڪندو ڏسي، عبدالڪريم پنهنجو سامان، ٽيشڻ جي ٻاهران هڪڙي فٽ پاٿ تي اچي سٽيو ۽ عائشه ۽ سندس ماءُ کي اتي ويهاري، جاءِ جي ڳولا ۾ نڪري پيو. ڪجهه رات گذرئي جڏهن هو موٽيو، ته سڀي ڏينهن جي هڻ هٽان سبب ڏاڍو ٿڪل هيو. ليڪن سندس چهري تي خوشيءَ ۽ اطمينان جا آثار ڀهڪي رهيا هيا.

”عائشه جي ماءُ!“ عبدالڪريم، فٽ پيريءَ تي پير ديگهاريندي چيو: ”پنهنجي ڪراچيءَ جي آڏو، پيٽسان بمبئيءَ جي ڪا به حقيقت ئي ڪانهي. تنهنجي سر جو قسم! اهڙا اهڙا عاليشان محل اڏيا پيا آهن، جيڪي نه ڪڏهن ڏٺاسين، نه ٻڌاسين. هڪ کان اور ٻيو سيٺ به موجود وينو آهي. تنهنجو قسم! هڪڙو هڪڙو سيٺ، بمبئيءَ جي چئن مارواڙين کي ته کيسي ۾ وجهيون هلي. ٻيو ته موٽر ڪارون؟! پيٽسان انهيءَ بمبئيءَ ڪاٿي اهڙيون پانت پانت جون موٽرون ڏٺيون هونديون! پر منجهان لنگهي وڃن، سمجهه ته جڻ ڪنهن ريشم جو ٿانُ ڪولي رستي تي وڇائي ڇڏيو هجي. هاڻي رڳو ٿورو ٽانيڪو ٿي ويهون ته تو کي به گهمائي ڦيرائي ايندس. دل خوش ٿي ويندءِ ڪراچيءَ جي بهاري ڏسي.“

”گهر جو ڪجهه ٿيو؟“ عائشه جي ماءُ، حقيقت ڏانهن موٽي آئي.

”اجا کهڙي تکڙ پئي آ. الله گهريو ته سمورا انتظام ٿي ويندا. اڄ مون گهمي ڦري، پڳڙيءَ جا اگهه پار پڇيا آهن. خدا جو قسم. عائشه جي ماءُ، ڪراچيءَ جي آڌو اها پيٽسان بمبئي ته ڪجهه به ڪونهي. پڳڙيءَ جي اگهن ڪي جيترو هتي چاڙهه آ، ايڏو ته بمبئي وارن خواب ۾ ڪو نه ڏٺو هوندو.“

عبدالڪريم جو هاڻي اهو معمول ٿي ويو هيو ته اسر ويل، اونداهڙي وقت ۾ نڪري پوندو هيو. ڪڏهن بس ۾ چڙهيو، ڪڏهن ٽرام ۾، ڪڏهن رڪشي تي ته ڪڏهن پيرين پنڌ. ڪياماڙي، ڪلفٽن، بندر روڊ، صدر، فريئر پارڪ، اسيمبلي هال، چيف ڪورٽ، جيل، پير الاهي بخش ڪالوني، خداداد ڪالوني، ناظم آباد، منگهو پير، قائد اعظم جي مزار... ڪو اهڙو هنڌ نه ڇڏيو هيائين، جنهن جو پنهنجي غور فڪر واري نظر سان جائزو نه ورتو هجائين. ۽ ڪو جائزو اهڙو نه هيو جنهن، سندس خون جي گردش تيز ۽ دل کي شاد نه ڪيو هجي. ٻيو ته عبدالڪريم کي ڪراچيءَ جا فقير به خاندانُ نظر پئي آيا، جيڪي ماچيس يا باڪس ۽ اخبارون کپائي کپائي، وڏي خوش اسلوبيءَ سان دان گهرندا هيا. بمبئيءَ وانگر نه، هڪ ٻئي کان وڌيڪ ٽلها متارا، لٺ ڪنيون گهمندا ۽ پن منگ ائين ڪندا جڻ ڌمڪي ڏئي، ابي ڏاڏي جو ڏنل قرض اگاڙيندا هجن.

هڪ ڏينهن، جمع جي نماز پڙهڻ لاءِ جامع مسجد ويو. نمازين جو وڏو هجوم هيو. مصر، شام، عراق، حجاز ۽ ايران کان وڏا وڏا ماڻهو، هڪڙي ڪانفرنس جي سلسلي ۾ ڪراچيءَ آيل هيا. نماز کان پوءِ، پاڪستان متعلق ڏاڍيون شاندار تقريرون ڪيائون. الله اڪبر جا نعرا گونجيا. ماڻهو، اتي اتي سندن هٿ چمڻ لڳا. پاڪر پائڻ لڳا ۽ چؤطرف جوش خروش جو عجيب عالم ڇانيل هيو. اهو نظارو ڏسي، عبدالڪريم جي اکين مان بي اختيار ڳوڙها ڳڙڻ لڳا. وري جڏهن سمورا ماڻهو هليا ويا ته هن الله تعاليٰ جي حضور ۾ شڪراني جون ٻه رڪعاتون نفل پڻ پڙهيون.

بمبئيءَ ۾ عبدالڪريم وٽ، ڀنڊي بازار جي پويان، هڪڙي ننڍڙي ڪولي هوندي هئي. هڪڙو اونداهو ۽ پوائٽو ڪمرڙو، نه منجهس ورانڊو ۽ نه اڱڻ، نه تازي هوا ۽ نه اس. ٻيو ته مهينو پورو ٿيو، ساڍا ڏهه روپيا ڪرائي جا نيڪ پهرينءَ تي نه ڀريائين ته سيٺ جي گماشتي جي هنيانءَ-ڀَٽ ۽ ڌمڪيون الڳ. ليڪن ان جي ڀيٽ ۾، ڪراچيءَ ۾ زندگي، وڏي مزي سان پئي گذرندي هيس. جنهن فوٽ پيريءَ تي، هن پهرئين ڏهاڙي تي کُپ کوڙيا

هيا، هاڻ تِتي ڪي ٻارهن فوٽ ڊگهي ۽ ڏهه فوٽ ويڪري جاءِ والاري، ٻين ماڻهن ڪي ائين ڪندو ڏسي، هن به ڪانيءَ جا تختا ڳنڍي ۽ پراڻين ڳوڻين جو پردو ٽنگي، هڪڙي ننڍڙي جهوپڙي ڪٽي اڏي وڌي هئي. ڪليل ۽ هوادار، اس ۽ روشني بنا جهل جهڪ جي منجهس پئي اچي. ويجهو ئي بجليءَ جو ٿنڀو هيو. جنهن جي بلب جي روشني، بلڪل جهڳيءَ تي پِئي پَئي. پاڻيءَ جو نلڪو به ڪو پري نه هيو. ٻيو ته نه ڪرائي جي جهِڪ جهِڪ، نه هر مهيني سيٺ جي گماشتي جون رڙيون ڪوڪون. اتفاق سان اوسي پاسي وارا پاڙيسري پڻ شريف ماڻهو هيا ۽ مڙني جو پاڻ ۾ چڱو وقت پيو گذرندو هيو.

بمبئيءَ ۾ عبدالڪريم ڪوڙ ڏنڌا بدلايا هيا. آخر ۾، جڏهن ڪانگريسي حڪومت، شراب جي ممانعت جو حڪم جاري ڪيو هيو ته عبدالڪريم جي لاءِ معاش جي ذريعي جي هڪڙي مستقل صورت پيدا ٿي پئي هئي. ايڪسائيز جي عملي، ديسي شراب ناهڻ وارن ۽ بنا پرمٽ جي شراب پيئڻ وارن سان سندس سنا تعلقات هيا ۽ هيءُ انهن ٽنهي جي مناسب خدمتن عيوض پنهنجي لاءِ به اوائي سؤ روپيا ماهوار ڪمائي وٺندو هيو. ڪراچيءَ پهچڻ ڪان پوءِ، هن وڏي ڳولها قولها ڪئي ته خبر پيس ته مملڪت خداداد جي گاديءَ واري هنڌ ۾ ته حال في الحال شراب جي حرمت جو حڪم نازل نه ٿيو آهي.

اهو ڏسي، سندس دل ۾ گهڻن ئي وسوسن ڪَرُ ڪنيو. جڏهن ته هو چور بازار ۾، شراب جو ڪاروبار ڪري وٺندو هيو پر هو ان ڪي حرام شيءِ ضرور سمجهندو هيو. ٻيو ته هن پاڻ ڪڏهن ان ڪي چپن تي به نه آندو هيو. جڏهن ڪانگريسين، شراب تي پابنديءَ جو قانون مڙهيو ته هيءُ پنهنجي سنگتين آڏو وڏيون وڏيون ڊاڙون هڻندو هيو ته: ”هندن اها ڪم جي ڳالهه مسلمانن جي مذهب مان سکي آهي.“ ليڪن جڏهن ڪراچيءَ ۾ اها بگڙيل حالت ڏٺائين ته ڪيس وڏو ذهني صدمو رسيو. هن ماڻهن ڪان ان متعلق ڪوٿهڙا ڏئي پڇيو به، ليڪن ڪو به ڪيس دلي طرح مطمئن نه ڪري سگهيو. نيٺ هڪ ڏينهن، جڏهن هو حڪيم نجيب الله خان جي شفاخاني تي ڊاڙون ڊش هڻي رهيو ته ڳالهين ڳالهين ۾ شراب جو مسئلو ڇڙي پيو. حڪيم صاحب، پنهنجي محلي ۾ وڏو جيد عالم تصور ڪيو ويندو هيو ۽ دوا درمل ڪان علاوه مسئلن مسائلن سان به خلق خدا جي خدمت ڪندو هيو. عورتن ۾ هسٽريا جي مرض جو بنا دوا جي، محض روحاني وسيلن سان

ڇڏرائڻ وارو سندن اهو خيال، پڻ ڪمال هيو. عبدالڪريم جا شڪ شڪايتون ٻڌي، حڪيم صاحب مرڪيو ۽ عقلي، برهاني ۽ قرآني زاوين سان شراب تي وڏي فصاحت ۽ بلاغت سان روشني وڌائين. هر امر ۾ نيڪي ۽ بديءَ جون راهون هونديون آهن. انسان جو ڪمال اهو آهي ته هو بديءَ کان منهن موڙي ۽ نيڪيءَ کي اختيار ڪري. اهڙيءَ طرح شراب جا به فائدا ۽ گناهه سندس سامهون آهن. اتي به انسان جي اختيار جي قوتِ جو امتحان آهي. شراب تي قانوني بندش مڙهي، انسان کي انهيءَ امتحان کان محروم ڪرڻ، سراسر مشيت ايزديءَ جي خلاف آهي.

عبدالڪريم تي انهن تفسيرن جو وڏو اثر ٿيو ۽ اسلام، ايمان ۽ قرآن جا نوان نوان راز متس ڪلڻ لڳا. ”عائشه جي ماءُ!“ هن چيو: ”غلاميءَ جي زندگي به ڪا زندگي آ پيلا؟ پنجاهه ورهيه تي ويا پيٽسان انهيءَ بمبئيءَ ۾ رهندي. نمازون به پڙهيم، قرآن شريف به سکيم. پر ڇا مجال آ جو ڪڏهن سيني ۾ ڪا ايماني چٽنگ به دکي هجي. هاڻ هتي اچي نوان نوان راز ڪلڻ لڳا آهن. سچ چوندا آهن ته: ايمان جو مزو به آزاديءَ سان آهي.“

”انهيءَ لاءِ ته حديث شريف ۾ آيو آهي ته: غلام ملڪ ۾ جمعي جي نماز تائين به جائز ناهي.“

شراب واري طرف کان مطمئن ٿي، عبدالڪريم ٻين گهٽن ڪاروبارن ڏانهن ڌيان ڌريو. ليڪن ڪيس چور بازاريءَ وارا تجربا ڪم ۾ آڻڻ جي ڪٿي به ڪا صورت نظر نه آئي. شراب آ ته ڪليو ڪلايو پيو وڪامي. اٽو آ ته سر عام چئين آني سير جي حساب سان ڍيرن جا ڍير پيو ملي. ڪپڙي جي به ڪا ڪوٺي ڪا نه. ڪنڊ پڻ عام آ. هاڻ چور بازاري ٿئي ته ڪنهن جي سهاري ٿئي؟ پهرين هن پان ٻيڙي وڪڻڻ جي ڪوشش ڪئي. پوءِ آئس ڪريم ۽ فروٽ جي نيلهن تي قسمت آزمايائين. ان کان پوءِ ڪپڙي جو هڪڙو ننڍڙو هٽڙو کوليائين. گذر سفر جيترا پئسا ته هر هنڌئون نڪري پيا ايندا هيا. ليڪن زندگيءَ جو پيارو مناس ختم ٿي ويو هيو ۽ سڌو سنئون دڪان تي ويني ويني عبدالڪريم جي دل بيزار ٿي ويندي هئي. هو ڪنهن خطرن سان پرپور، ڳجهه ڳوهه ۾ هلندڙ ڌنڌي جو ڳولائو هيو، جنهن جو تجربو، هن زندگيءَ جا بهترين سال وڃائي، حاصل ڪيو هيو. ليڪن في الحال ان جي ڪا صورت نظر نه پئي آيس. ان ڪري سندس دل ۽ دماغ تي سدائين هڪ مستقل بيزاريت ڇانيل رهندي هئي.

بمبئيءَ ۾ جيڪڏهن ڪنهن ڪارڻ متس بيزاري ۽ مايوسيءَ جو حملو ٿيندو هيو تہ دل وندرائڻ جي لاءِ .... جي ڪوٺي تي راڳ ٻڌڻ لاءِ هليو ويندو هيو.

ڪراچيءَ ۾ آئي ڪيس ڪيترا ئي مهينا گذري ويا هيا ۽ هن هتان جو چپو چپو ڪري گهميو هيو. ليڪن هيستائين ڪيس ڪٿي بہ ان بازار جو ڪو نانءُ نشان ئي نظر نہ آيو هيو، جتي هو گهڙي سوا لاءِ وڃي ڪو دل جو بار هلڪو ڪري اچي. هن ڪوٺ ڪوٺان ڪئي تہ ڄاڻ مليس تہ چڪلن تي قانوني بندش لڳل آهي. جيئن بمبئيءَ ۾ شراب بند آهي، تيئن ڪراچيءَ ۾ رنڊين جو پيشو منع آهي. عبدالڪريم، وڏي دل جي صفائيءَ سان اها خبر عائشه جي ماءُ کي ٻڌائي ۽ ٻئي گهڻي دير تائين فٿ پيريءَ تي، پنهنجي جهوپڙيءَ آڏو، کٽ تي ويٺي قرآن ۽ ايمان جون روح پرور ڳالهيون ڪندا رهيا.

چڪلن جي سلسلي ۾ جيڪا تحقيقات عبدالڪريم ڪئي هئي، ان دوران متس هيءَ حقيقت بہ چٽي تي وئي هئي تہ ان ميدان ۾ بليڪ مارڪيٽ جا وڏا امڪان آهن. سندس ڪن اهڙن ماڻهن سان ڄاڻ سڃاڻ بہ ٿي وئي هئي جيڪي انهيءَ واپار ۾ وڏي پهچ رکندڙ هيا. ٻيو تہ عبدالڪريم جي جهونن تجربن جي بنياد تي، ڪيس نيڪ ناڪ ڪميشن جي عيوض، پنهنجي ڪم ۾ شريڪ ڪرڻ لاءِ آتا هيا. هڪڙي ڪاٽي دلال تہ شايد عائشه کي بہ ڪاتي ڏسي ورتو هيو، جنهن تي ان راءِ ڏني تہ اگر عبدالڪريم ساڻس پائيچارو ڪري تہ هو جلد هزارن جا نہ، بلڪ لکن جا مالڪ ٿي ويندا. جڏهن عبدالڪريم کي سندس نيت جو پتو پيو تہ هن پادر لاهي انهيءَ ڪاٽي کي سر عام ڦيھ ڏني. ان رات مسجد ۾ وڃي، سڄي رات سجدي ۾ ڪري پيو ۽ روئندو رهيو تہ سندس دل ۾ اهڙي نيچ ڪم جو خيال بہ آيو! يا غفور الرحيم! اها انهيءَ ڪڏي خيال جي سزا آهي جو هاڻ ماڻهو سندس عائشه ڏانهن بہ اک ڪڍي ڏسڻ لڳا آهن. يا الله توبه، يا الله توبه.....

ساري رات، خشوع ۽ خضوع سان استغفار ڪرڻ پڄاڻان عبدالڪريم جي دل گلن وانگر هلڪي ڦلڪي ٿي وئي. اسر ويل اجا اوندهڙي هئي جو هيءُ واپس گهر موٽيو تہ جوٽس انتظار ڪري ڪري تڏي تي ئي سمهي پئي هئي. عائشه، فجر جي نماز ڪان واندي ٿي، قرآن جي تلاوت ڪري رهي هئي. سندس آواز ۾ وڏو درديلو سوز هيو. ٻيو تہ جڏهن آهستي

آهستي قرآت سان خدا جو ڪلام پڙهندي هئي ته فضا ۾ هڪ قسم جو عجيب عرفان ڇانئجي ويندو هيو. عبدالڪريم ماٺ ڪيو هڪڙيءَ ڪُنڊڙيءَ ۾ وينو ٻڌندو رهيو ۽ سوچيندو رهيو ته ڇا اهو معصوميت جو فرشتو آهي، جنهن جي متعلق هڪڙي بدمعاش دلال، بدڪاريءَ جي هوس ڪئي هئي.

عبدالڪريم جي توبه ۽ استغفار، وڏو اثر ڏيکاريو. ڪپڙي جو دڪان، چڱو هلي پيو هيس. ڏسندي ئي ڏسندي پير الاهي بخش ڪالونيءَ ۾ ساڍن چئن هزار روپين ۾ ٻن ڪمرن وارو پڪو گهر خريد ڪري ورتائين. زندگيءَ ۾ پهريون ڀيرو هيو جو عائشه جي ماءُ کي پنهنجي ملڪيت جو گهر نصيب ٿيو هيو. هوءَ ان کي شيشي وانگر چمڪائي رکندي هئي. ڏينهن ۾ ڪيترا ئي گهمرا ته سيمنٽ جو فرش ڌوپندو هيو. پتيون چنڊبيون هيون ۽ صبح شام اندر ٻاهر فينائيل جو ڇٽڪار ٿيندو هيو ته جيئن مکيون اندر نه اچي سگهن. اسر ڏاري، اونداهي منهن، عبدالڪريم جي زال ته گهر جي صفائيءَ ۾ ڪُپي ويندي هئي ته عائشه وري وراندي ۾ ويهي قرآن پڙهندي هئي. عبدالڪريم دير تائين پنهنجي بستري جي ماحول جي عرفان ۾ ٻُگ لڳو پيو هوندو هيو. آنن، اوقراتن ۽ ڇانهين جي نيرن ڪري، جڏهن هو دڪان کوليندو هيو ته سندس ظاهر ۽ باطن، گهڻا مطمئن ۽ سَرها هوندا هيا.

هلندي هلندي عائشه لاءِ نياپا ٻه اچڻ لڳا. جنهن ڏينهن سندس مڱڻو ٿيو، هوءَ بي اختيار سڄي رات مصلي تي ويٺي روئندي رهي. رخصتيءَ واري ڏهاڙي تي ڪيترا ئي دفعا روئندي روئندي بيهوش ٿي وئي. عبدالڪريم ۽ عائشه جي ماءُ جو به ساڳيو حال هيو. عائشه جو مڙس بجنور جو مهاجر هيو ۽ ٽندو آدم ۾ پلاوٽيءَ جو دڪان هيس. جنهن ڏينهن هوءَ ساهرين وئي ته ڄڻ عبدالڪريم جو گهر ئي سنسان ٿي ويو. ٻئي ڏينهن، معمول مطابق، سندس اک، منهن آنڌاريءَ جو کلي. ليڪن ويراندي ۾ عائشه جو آواز نه ٻڌي، پاسو ورائي سمهي پيو. جڏهن هو سڄ چڙهئي اٿيو ته سندس بت ۾ وڏو آرس چڙهيل هيو. جيئن آفيميءَ جي آفيم جو يا شرابيءَ جي شراب جو ويلو گسي ويو هجي. بي دليو هٿ منهن ڌوتائين، نيرن ڪيائين ۽ ڪپڙا لٽا مٽائي، هٽ تي هليو ويو. هٽ تي به سندس دل پڳل پڳل هئي. جنهن ڪري هٽ کي معمول کان اڳ بند ڪري، هو دل وندرائڻ خاطر، گهمڻ لاءِ نڪري ويو. رات جو ڏاڍو دير سان موٽيو ۽ مانيءَ کان بغير سمهي پيو.

هاڻ سندس عادت ٿي وئي هئي: صبح جو دير سان اٿڻ، گهڻو دير سان نيرن پاڻي ڪرڻ، ڏينهن پورو ڪري هٽ تي وڃڻ، وري اڌ اڌ رات ڪري گهر موٽڻ. هلي هلي هن هٽ هلائڻ لاءِ نوڪر رکيا ۽ پاڻ سڄو سڄو ڏينهن سمهڻ ۽ سڄي سڄي رات ٻاهر رهڻ لڳو. شام ٿيندي ئي سندس اڱڻ تي گهڻن ئي قسمن جي دلالن جو ميڙو مچي ويندو هيو. منجهن اهو ڪاٺو دلال به هيو، جنهن کي عبدالڪريم هڪ ڏينهن سر عام پادرن سان ڪٽيو هيو.

هڪ اڌ دفعو عبدالڪريم جي زال انهن ماڻهن متعلق پڇا ڳاڇا ڪيس ته ڏاڍي صفائيءَ سان ٽاري ويس.

"عائشه جي ماءُ! هاڻ مون هڪ اڌ ٻيو به واپار ڪوليو آهي. الله گهريو ته وڏي ڪاميابي ٿيندي. تون ٿورو تڪڙ ۾ هنن مهمانن لاءِ چانهه پاڻي ته موڪل."

عبدالڪريم جا نوان واپار به چمڪي پيا هيا. ڇهن سٽن مهينن ۾ پير الاهي بخش ڪالونيءَ وارو گهر ڇڏي بندر روڊ تي هڪڙو ٻه-ماڙ بنگلو وڃي خريد ڪيائين. مُک دروازي تي "سيٺ عبدالڪريم بمبئي والا" جو بورڊ به لڳي ويو. سواريءَ لاءِ موٽر ڪار به اچي وئي ۽ گهر ۾ ڪم ڪار لاءِ نوڪر چاڪر به رکجي ويا. هاڻ عائشه جي ماءُ کي به وڃي واندڪائي نصيب ٿي ۽ هوءَ اڌ اڌ رات جو اٿي تهجد پڙهندي هئي.... ۽ پنهنجي هڪ هزار هڪ مڻين واري تسبيح تي الله جي هڪ سؤ نوانوي نالن جو ورد ڪري، پنهنجي مڙس جي ڪمائيءَ ۾ برڪت ۽ خوشحاليءَ لاءِ دعائون گهرندي هئي.

هڪڙيءَ رات، جيڏي مهل عبدالڪريم گهر آيو، ته عائشه جي ماءُ پيرن کي زور ڏيندي چيس: "اڙي ٻڌئي! مون چيو ته ڪجهه ٻڌين ٿو؟!"

"ڇا ڳالهه آ عائشه جي ماءُ؟!" عبدالڪريم، ٻي ڏيانو پڇيس. سڄي ڏينهن جي هڻ وٺ ڪئون هو گهڻو ٿڪل ٽٽل ۽ هِڃ هيو.

"خير سان ٿندو آدم ڪان ماڻهو آيو هيو. الله خير ڪري! تنهنجي ڌيءُ تي خدا جي وڏي رحمت ٿي آهي. ايندڙ مهيني تون به نانو سڏرائيندين."

"الله تعاليٰ جو شڪر آ. عائشه جي ماءُ، ايندڙ جمعي رات، يتيم خاني جا ٻار گهرائي، ڪين ڪاڙو ڪارائي ڇڏجانءِ. مون کي ڪم جي هڻ وٺ ۾ الائي ياد رهي الائي نه رهي. تون ضرور ياد رکجانءِ ۽ ٻيو ته... عائشه جي ماءُ، ٿورا گهڻا زيور ذرڙا ۽ ڪپڙا لٽا به نهرائي رک! جڏهن تون گيهه ۽

ڪچڙي ڪٽي ويندينءَ ته خالي هٿين ته نه ويندينءَ نه! الله جو احسان، هاڻ ٻه پئسڙا آيا آهن ته تون ٻه پنهنجي ڌيئڙيءَ تي پنهنجون حسرتون ۽ شوق پورا ڪر!“

”اڙي هان!“ عائشه جي ماءُ آڪڙجي چيس: ”اهي تون ڳالهيون کهڙيون ٿو ڪرين. مان پلا گيهه ۽ ڪچڙي ڪٽي ڪاڏي رلندس. منهنجي ڌيئڙي، الله بچائيس وڏائيس، وڏي الهڙ ۽ اٽجاڻ آ.... مون ڪيس ڏينهن پورا ڪرڻ لاءِ، هتي گهرايو آيو. الله گهريو ته پرينهن ٻپهريءَ واري گاڏيءَ مان اچي لهندي. تون ٻه ڪار ڪاهي هلجانءِ. اسان عائشه کي ٽيشڻ تان وٺڻ هلنداسين.“

اها خبر ٻڌي، عبدالڪريم پنهنجي بستري تي اٿي ويهي رهيو. سندس اکين تي ڪوريئڙي جون تانيون وڪوڙجي ويون ۽ کيس ائين محسوس ٿيڻ لڳو جڻ گهر جا در، دريون ۽ پٽيون سندس چيٻارا ڪڍي چوندا هجن: ”هاڻ عائشه اچي پئي. عائشه اچي پئي، عائشه اچي پئي.....“

هو سڄي رات، هنڌ تي پاسا ورائيندو رهيو. صبح جو معمول کان اڳي اٿي وينو. وهنجي سهنجي، ڪپڙا مٽائي، نيرن ڪيائين ۽ سڌو پنهنجي دڪان تي وڃي وينو. سندس نوڪر، جيڪو پوين انن مهينن کان، اڪيلي سر هٽ کي پنهنجي دل گهريي طريقي سان پيو هلائيندو هيو، سو ڏٽيءَ کي ايندو ڏسي گهٻرائجي ويو. ليڪن عبدالڪريم، ليکي چوکي جي ڪا ڳالهه ڪيس ئي ڪا نه. هو سڄو ڏينهن گم سم وينو رهيو. سندس گهٽا تٽا دوست، کيس ڳوليندا اچي اتي ٻه پهتا. ليڪن هو ڪم جو بهانو ڪري، مڙني کي موٽائيندو رهيو. ٽيپهريءَ ڌاري، اهو ڪاٽو دلال ٻه عادت سارو، کيس ڳوليندو، اچي اتي پڳو. سندس شڪل ڏسندي ئي عبدالڪريم آپي کان ٻاهر ٿي ويو. لوهي گز ڪٽي، چرين وانگر مٿس اُلريو.

”خبردار! اگر منهن جي هٽ تي چڙهئين ته ٽنگون ڀڃي ڇڏيندوسانءِ! ڀيٽسان حراميءَ سڄي ڪراچيءَ ۾ گند قلهوري ڇڏيو آ.... وڃ! ٽر هتان! ور نه ته پوليس کي ٿو خبر ڪيان. ڀيٽسان دلو!.....“

شام ٿيندي ئي هٽ بند ڪري، عبدالڪريم، سڌو مسجد ۾ هليو ويو ۽ گهڻي دير تائين سجدي ۾ ڏاڍيون ڏئي روئندو رهيو. دعا جا ڪلما، رڪجي رڪجي سندس زبان تي آيا پئي، ليڪن چپن تي دهلجي بيهي پئي ويا. جيئن ڪو ڪبوتر، پنهنجي آکيري تي وري وري اچي ۽ ان کي ويران ڏسي، ڦڙڪيون ڏئي واپس هليو وڃي.

شايد عبدالڪريم، سجدي ۾ پِئي پِئي ئي سمهي پيو هيو. ڇو جو جڏهن ڪنهن ڪيس سڏ ڪري جاڳايو ته فجر جو وقت ٿيو هيو. ٻانگو ٻانگ ڏئي رهيو هيو. ننڊ جي ڪيپن ۾ عبدالڪريم ڪي ائين محسوس ٿي رهيو هيو ڄڻ اهو ٻانگ جو آواز نه هجي، بلڪ ڏور ڪٿان گهٽو پري ڪان ڪو سڏي چوندو هجي: "هاڻ عائشه اچي پئي، عائشه اچي پئي، عائشه اچي پئي....."

***

گلزار

اڏڙ
(ريخته ڪهاڻي)

سيئي ڪيس ”اڏڙ“ ڪري سڏيندا هيا. پورو ڇا، منو ڇا، بس اڏڙ. قد جو بندرو جو هيو. خبر ناهي ڪنهن نالو رکيو هيس. ماءُ پيءُ هجنس ها ته انهن کان پڇون ها. جڏهن کان سانپر سان ٿيو آهي، اهو ئي نالو ٻڌو هيائين ۽ اهو به نه ته ڪو ڪڏهن ڪيس ڏک به ٿيو هجي. هر وقت پنهنجي موج ۾ رهندو هيو.

گدري واري چيس: ”اڏڙ! تورو دڪان کي ڏسجانءِ مان ماني کائي تو اچان.“ ۽ اڏڙ ڏاڍي مزي سان ڏنڊي هٿ ۾ کيون ويهي رهندو ۽ هوڪا پيو ڏيندو: ”اچو! اچو! مصريءَ جون تڙون آهن!“

ڏس ته ڪڏهن گدرا پيو کپائيندو، ڪڏهن ڪتل ته ڪڏهن نانيءَ کي حڪيم کان هاضمي جي سُتي ڦڪي پيو آڻي ڏيندو. ٽين منزل واري ڪيشواڻيءَ جي ڌيءَ کي اسڪول ڇڏي ايندو ۽ ماڌو مستريءَ کي ڪڏهن مزور نه مليو ته اهو سِرُن ڍوئڻ وارو ڪم به ڪري وٺندو.

--

مگر مڙني کان مزو، ڪيس ايندو هيو ڄڃ اڳيان نچڻ ۾. ڄڃ ڪنهن جي به هجي، اُڙي ٺُڙي به اتان اچي لنگهي ته هيءُ پنهنجي هڪڙي ميل جي جُوءِ ۾، اڳيئون اڳيئون پتڪڙا پتڪڙا هٿ لوڏائيندو، پِستڙين پِستڙين ڄنگهڙن تي نينگڙا ٽپڙا ڏيندو نچندو ويندو. ان ڏهاڙي اتئون ورقن ڪٽڻ واري الياس جي ڄڃ اچي نڪتي ته هيءُ به عادت سارو اڳيئون اڳيئون نچندو هلڻ لڳو ته پنڊت ٽوڪيس:

”اڙي او اڏڙ! مسلمانن جي ڄڃ ۾ پيو ٿو نچين؟“

هوا ۾ هٿ ڪُڏائيندي اڏڙ چيس: ”دهل ته ٻنهي جو ٿو وڄي ۽ ساڳيان ئي وڄندو آ.“

اڏڙ ٻارهن سالن جي ٻارن سان کيڏندو ته انهن جو سَنُ پيو پاسندو. جڏهن ٻار، اسڪول هليا ويندا ته هو سوسائٽيءَ جي وچ واري باغ ۾ مالهيءَ

سان گڏجي، نم جا سکل پن کنا کندو ۽ رات جو پروفيسر صاحب جي اوطاق مان ماچيس کڻي اچي انهن کي باھ ڏيندو.

هڪ دفعي پروفيسر صاحب، کيس هڪڙو پراڻو ڪوٽ ڏنو. اڏڙ، ٻاهر اچي ڏنو ۽ مالهي چاچا کي ڏئي چڙيائين: ”ٻوري جو ٻورو ڏئي چڙيائين پائڻ لاءِ، هن ۾ ته مون جهڙا ٽي ماپن.“

چترپور سوسائٽيءَ جي پنجن بلڊنگن ۾ رهڻ وارن اسي آکهين جا لڳ ڀڳ سوا ٽي سؤ ماڻهو هيا. ۽ اڏڙ، ج ۽ خ جي ٽپکن وانگر، منجهن پيو گهمندو هيو. ڪنهن جو ڪم، هن ڪان بغير، رُڪندو نه هيو مگر هن ڪان سواءِ چُرندو به نه هيو. اڏڙ نه هيو ته ڄڻ هو پورا نه هيا. جيئن پريل تريل گهر ڪي، ڏاريل ٻلي ٽورو اجا ئي پري چڙيندي آهي. ائين ئي هن، چترپور سوسائٽيءَ کي ٽورو اجا ئي پري چڙيو هيو.

--

ليڪن ڪالھ هو مڙني کي سُجو ڪري ويو. چورو ڪري ويو. ڪمپائونڊ جي اندر ڪني ٽيل انبوھ کي پروفيسر، رڙيون ڪري چئي رهيو هيو: ”توهان سڀ اڌورا آهيو، اڌيکا آهيو ۽ جنهن کي توهان اڏڙ ٿا سڏيو، ڏسو، ڏسو، اهو ڪيترو پورو آهي، ڪيترو مڪمل آهي.“

اها ڳالھ پل ته ڪالھ جي هجي. مگر اصل ڳالھ سُري به سال اڳي.

اصل ڳالھ ڪان به اڳي هڪڙي ڳالھ ٿي هئي ۽ اها به ڪا گهڻ اصلي نه هئي. مگر ان جي باري ۾ گهڻ ماڻهو ڄاڻندا هيا.

چترپور سوسائٽيءَ جي مڙني ڪان موچاري چوڪري راڌا ڪملاٽي، ان ڏهاڙي هيرگنج جي علائقي ڪان آئي پئي ته ٽن غنڊن اچي سندس اڳ ورتو. هڪڙي اڪ هنيس، ٻئي سينڊ هنيس، ٽيون ڪلهو گسائي اڳتي نڪري ويس. چوڪري ويچاري هيسجي وئي. پري گهٽيءَ جي مُهڙ وٽ کيس هڪڙو هيولا نظر آيو ته هن وڏي واڪ رڙ ڪئي: ”اڏڙ!“

هن آواز ٻڌو ته پجندو آيو.

راڌا، سندس هٿ پڪڙيو: ”اڏڙ! ٽورو مون کي گهر تائين ته ڇڏي آ.“

اڏڙ کي ڳالھ جو سُرُ سمجهڻ ۾ ويرم ئي نه لڳي. شينهن ٿي ويو. راڌا کي ٻانهن ڪان پڪڙي چوڻ لڳو: ”هل! مان آهيان نه!“

پوءِ هو انهن ٽنهي غنڊن جي وچئون وچ، راڌا کي ائين ڪڍي آيو جيئن هوا جو جهوٽو لڳي نڪري وڃي.

مگر اها رات، اڏڙ کي ننڊ نہ آئي. پهريون ڀيرو کيس لڳو تہ سندس عمر اناويهہ سال آهي. ورندي ڏينهن تي هن، اسڪول جي ٻارڙن سان ڪيڏڻ ڇڏي ڏنو ۽ ڪپڙا استري ڪرائي پائڻ لڳو. تبديلي، ماڻهن بہ ڏٺي ۽ راڏا پڻ. هن صرف ڪلي ڏنو: ”هائو ڪيوٽ!“

اڏڙ ڪي جڻ زندگيءَ ۾ نئين ڪرت ملي وئي: باڊي گارڊ جي، رکوال جي: راڏا ڪي وٺي. هو صبح ڏاري، کيس ڪاليج تائين ڇڏي ايندو هيس. ڪڏهن ڪڏهن ٿورا ڪتاب بہ کڻندو هيس. ڪڏهن ڪڏهن شام جو پهچي ويس ۽ موٽ تي ساڻ ونيو آيس، ليڪن هڪ ڏينهن راڏا سندس دل ڀڃي ڇڏي.

هوءَ جڳديش سان ملڻ ويندي هئي، جتي اڏڙ ئي کيس ڇڏي ايندو هيو. مگر جڳديش ڪي اها ڳالهہ نہ آئُڙي. هن اعتراض ڪيو تہ راڏا کيس ڇڙٻ ڏني: ”ڇي ڇي!... هن تي تو شڪ ڪرين؟ هن اڏيڪي مرد تي!!“

بس ان ڪان اڳتي اڏڙ وڌيڪ نہ ٻڌو. ترِن ئي پيرن تي موٽ ڪاڏائين. ايندي ئي گهٽيءَ ۾ ستل هڪڙي ڪتي کي ڪٽڻ شروع ڪيائين. گهڻو مارپائينس ۽ جڻ پاڻ ئي زخمجي پنهنجي ڪوليءَ ۾ وڃي ڦان تي سمهي پيو.

ورندي ڏينهن کان پوءِ، سندس رويو مٽيل هيو. ماڻهن کي ڏاڍي تپرس لڳي. جنهن بہ کيس کو ڪم چيو، اڏڙ پڇيس: ”پئسا ڏيندين؟“

”پئسا؟ تو کي وري پئسا ڪاڏي ڪرڻا آهن؟“

”ڪاڏي بہ ڪيان ...! ڇا بہ ڪيان...!“

ڦُڙيءَ ڦُڙيءَ، اڏڙ جي صندوقڙيءَ ۾، پانت پانت جا نوٽ ۽ سڪا ڪنا تي ويا.

--

اها، اصل ڳالهہ ڪان، اڳي جي ڳالهہ آ. ۽ اصل ڳالهہ هيءَ آهي تہ ڇهن مهينن ڪان پوءِ راڏا پرڻجي وئي.... ڏاڍيان ڏاڍيان رِڪاٽ پئي وڳا ۽ موڙ ڪئون بينڊ جي وڄڻ جو آواز اچي رهيو هيو. اڏڙ لاءِ برداشت ڪرڻ، ڏاڍو مشڪل تي ويو. هن جا ڦيراٽا ڪائيندڙ هٿ پير، ڦرڪڻ لڳا. هو زهل مئون اٿيو، صندوقڙيءَ مان سمورا پئسا ڪڍيائين ۽ ڇترپور سوسائٽيءَ جي بلڊنگ-سيءَ جي تيرهين نمبر فليٽ جو دروازو وڃي کڙڪايائين. تيرهين نمبر فليٽ ۾ ستيه رهندي هئي. اڪيلي ۽ بدنام. ڇترپور جا سمورا ماڻهو چاهيندا هيا تہ اُها اتئون هلي وڃي، ڇو جو گهڻا ماڻهو راتين جو گاهہ بيگاهہ،

سندس فلئٽ منجھئون نڪرندي يا اندر ويندي ڏٺا ويا هيا. اڏڙ، اهو سڀ ڪجھ ڏٺو هيو، سمجھيو بہ هيائين مگر چپ هيو.

۽ اڄ، خبر ناهي فلئٽ جي اندر ڇا ٿيو، مگر اڏڙ، پورن ستن ڪلاڪن پڄاڻان، ستيہ جي گھرئون نڪتو، تڏهن جڏهن راڌا جي ڏولي رواني ٿي چڪي هئي.

ان ڪان پوءِ اڏڙ، اڪثر اتي وڃڻ لڳو. ماڻهن کي ڏاڍو اگرو لڳو تہ ستيہ، اڏڙ سان واسطا رکڻ مان بہ نہ مُڙي. ۽ اها ڳالھ ڪانئن هضم نہ پئي ٿي تہ جنهن عورت سان سندن واسطا هجن، تنهن سان هن بندرڙوءَ جا بہ واسطا هجن، پوءِ پل اها رنڊي ئي ڇو نہ هجي. بس! ستيہ جي خلاف چڻ پوري سوسائٽي ڌامڻي ٿي وئي...

هڪ ٻن نوجوانن، اڏڙ کي تہ ڪنڪو بہ چاڙهيو....

اڏڙ، ٻاهوڙجي اٿيو.... مار کائي، وري وڃي ستيہ وٽ پهتو.

هوءَ بستري تي ليٽي پئي هئي. شايد ٿورو بيمار هئي. اڏڙ، سڌو سنئون، بنا رک رکاءَ جي چئي ڏنس: ”ستيہ! مان تو سان پرڻجڻ ٿو چاهيان!“

ستيہ هن ڏانهن ڏٺو ۽ ”هون“ چئي، ٻئي طرف، پاسو بدلائي ڇڏيائين.

اڏڙ، زور سان ڪيس ٻانهن مان پڪڙي، پاڻ ڏانهن ويجھو ڪيو: ”ڇو؟ مون سان پرڻجي نہ ٿي سگھين؟ مان ماڻھو ناهيان؟ ڇا تون بہ مون کي اڏڙ ٿي سمجھين؟“

ستيہ، اک وٽائي ڏنس ۽ چيائينس: ”مون کي سمهڻ ڏي! منهنجي طبيعت ٺيڪ ناهي!“

اڏڙ جي هٿ مان ستيہ جي ٻانهن ڇڻ ڇڏائجي وئي: ”ٺيڪ آ! پوءِ مر! جهنم ۾ وڃ!“

اهو چئي هو مُڙيو، ٺڙاڪ سان پنهنجي پويان دروازو بند ڪيائين ۽ ڏاڪڻيون لهي ويو.

--

اصل ڳالھ اها بہ ناهي. ڇو جو ان ڪان پوءِ بہ پوري سال تائين اڏڙ چترپور سوسائٽيءَ ۾ ترسيل هيو... اُڙيون ٽُڙيون خبرون، ستيہ جي باري ۾ ملنديون رهنديون هيس. بلڊنگ-سيءَ وٽان لنگھڻ، هن ڄاڻي واڻي گھٽ ڪري ڇڏيو هيو....

ڪنهن ڪيس ٻڌايو: ”ستيه کي پٽ ڄائو آهي ۽ اها ڳالهه ڇترپور سوسائٽيءَ جا ماڻهو برداشت نہ ٿا ڪري سگهن. ستيه جي سِرَ جي ڪِڏ پئجي ويا آهن: هن کي ڪيو، فلئٽ ڇڏايو س!“

وري بہ ڪنهن نہ ڪنهن طريقي سان ستيه ڇهہ مهينا ڪن ڪڍي وئي.

۽ اها هاڻي ڪالهہ جي ڳالهہ آهي تہ اڏڙ پنهنجي راشن جو ٻورو، پنيءَ تي ڪنيو، ڪمپائونڊ ۾ گهڙيو هيو. هن ڏٺو تہ بلڊنگ-سيءَ جي هينان وڏو هنپ لڳو پيو آهي. هن پڇيو بہ ڪو نہ، تنهن هوندي بہ ڪنهن ٻڌايس: ”ستيه زهر ڪاڌو آ.“

اڏڙ چوهائيءَ سان متي پڳو. ڪانئس اهو بہ وسري ويو تہ پنيءَ تي راشن جو ٻورو بہ ستيل آ، جيتوڻيڪ ان کي هي ڇڏي بہ سگهيو ٿي....

خبر ناهي ڇو، ماڻهو ڪيس رستو بہ ڏيندا ويا...

۽ نيٺ هو تيرهين نمبر فلئٽ جي دروازي تي پڄي ويو. هن ڏٺو، ستيه جو لاش، اڃا پلنگ تي ئي پيو هيو ۽ ڇهن مهينن جو ٻارڙو، لاش سان ڪيڏي رهيو هيو.

سڄي ڪمپائونڊ ۾ پروفيسر جو آواز وڄي رهيو هيو: ”هيءُ ٻار، اوهان منجهان ڪير پنهنجو ڪندو؟ توهان ۾ ايتري تہ انسانيت آهي تہ چندو ڪري لاش کي ساڙي ڇڏيندئو... مگر هن ٻار کي.... مان پڇان ٿو، ڪير پنهنجو ڪندو؟“

سموري جا سمورا، ٻت ٻڻيا بيٺا رهيا.

اچانڪ، اڏڙ جي هٿئون راشن جو ٻورو، ترڪي هيٺ ڪري پيو. سمورا ڪيس تڪيندا ئي رهجي ويا...

هُن پيرُ پيرَ ۾ ڏئي وڃي ٻارڙي کي ڪنيو ۽ بغير ڪنهن ڏانهن ڏسڻ وائسڻ جي، ان کي ڪلهي سان لائي، ميڙ مان لنگهي، سوسائٽيءَ جي ڪمپائونڊ مان ئي ٻاهر ٽپي ويو.

پروفيسر جو آواز اڃا وڄي رهيو هيو: ”توهان سڀ اڌورا آهيو، اڌيڪا آهيو ۽ جنهن کي توهان اڏڙ سڏيندا هيئو، ڏسو، ڏسو اهو ڪيترو پورو آهي، ڪيترو مڪمل...“

***

گلزار

سنبنڌ

(ريختہ ڪهاڻي)

لالا جي ڪي ان ڳالھ جي ڪٿڪ پئجي وئي تہ: لالائڻ، مٽي جا وار ڪترائي ڇڏيا آهن ۽ ڪانئس پڇيائين بہ نہ.

پوئين مهيني سندن نونهہ، پيڪي وئي هئي تہ سس ڪي بہ ساڻ وٺيون وئي هئي، دهليءَ. جيئن ٽرين ۾ هنج واري ٻار ڪي سنيالڻ ۾ سهنجائي رهي.

لالا جيءَ ڪان پاڻ مايا ديويءَ پڇيو هيو: ”نونهہ چوي پئي، دهليءَ هلڻ لاءِ، وجان؟“

”ها! ها! ضرور وڃ! ٽرين جي گڙديءَ ۾ ويچاري نونهہ ڪيئن سنڀاليندي ٻارڙي ڪي؟“

سندن نونهہ ”مُنيءَ“ جو پيءُ، رٽائرڊ ڪرنل آهي. منيءَ جا بہ پائر پڻ فوج ۾ وڏن عهدن تي آهن. ڪرنل صاحب جو پارٽين ۾ اچڻ وڃڻ، اڄ بہ ساڳئي نموني هلندو پيو اچي. ظاهر آ، سندس زال بہ، سندس اسٽائل ۾ رهندي آهي. ماڊرن آ، اسٽائلش آ. ان وار ڪترائي ڇڏيا آهن. هن واري تہ، مايا ديويءَ جا بہ ڪترائي ڇڏيائين.

ٻن هفتن پڄاڻان، بمبئيءَ موٽي تہ لالا جي ڏسي دنگ رهجي ويو: ”هي وارن جو ڇا ڪيو تو؟“

”سيٽن ڪترائي ڇڏيا. پاڻ وانگر نهرايائين.“ اهو چئي مايا ڪلي ضرور، ليڪن هڪڙو پاڇو جيڪو سندس مڙس جي اک آڏو گذريو، تنهن ڪان ڊڄي وئي. پنهنجي مڙس جون اکيون سڃاڻندي هئي. انيتاليهن سالن جو رياض هيو. ڦِڪائيءَ سان چوڻ لڳي: ”وري رکندس. وڌي ويندا.“

لالا جي ماٺ ميٺ ۾ اندر هليو ويو ۽ اوطاق ۾ وڃي ويهي رهيو.

رات جي مانيءَ تي بہ سندس موڊ مونجهو مونجهو رهيو. منوج پڇيو. منيءَ بہ بس ڪنڌ ڌوڻيو: ”ڪجھ ناهي.

مايا ديويءَ جڏهن پڇيس... ”طبيعت نہ نيڪ آ نہ؟“ تہ جواب ڪجھ ٻيو ڏنائينس: ”تنهنجا وار تہ ڏاڍا سنا هيا. سهڻا هيا. ڪٽرائي ڇو ڇڏيئي؟“ ڪو بہ جواب نہ مليس تہ چيائين: ”ءُ تو.... مون کان پڇيو نہ.“

منوج ٿهڪ ڏيندو ڪمري ۾ گهڙيو: ”ابي کي اجا تائين امڙ جي وارن جي ڳڻتي لڳي پئي آ. ستر ٻاهتر جو ٿي ويو ليڪن مزاج مان عشق نہ ويو اٿس.“

مني، وڏي ڇوڪريءَ کي ڦٽي ڏئي رهي هئي. ٽهڪ ڏئي پڇيائينس: ”ابوءَ جي چا لو ميريئيج ٿي هئي؟“

”نہ! امڙ جو پرڻو تہ منهنجي آڏو ٿيو. سندس ماءُ پيءُ ڪرايو هيو.“

”مطلب؟...“

”ٻنهي گهرئون پجي، ڪورٽ ۾ شادي ڪئي هئي. ڇئن پنجن سالن کان پوءِ مان ڄائس. منهنجي جمڻ کان پوءِ ٻنهي جي ماءُ پيءُ معاف ڪيو ۽ ناهہ ٿي ويو.... امان مون کي وني پيرينٽس (پيڪن) سان ملڻ هلي تہ انهن ابي کي گهرئون ڪڍي ڇڏيو، اهو چئي تہ ٻچا! وڃ! هاڻ جڄ وني آ، تڏهن ڇوڪري ڏيندا سين. تڏهن ٻيهر شادي ٿي هئي، انهن جي. مون کي ياد تہ ناهي ليڪن... خبر آهي. تصوير بہ آ.

لالا هيم راج کي، ماني کائڻ کان پوءِ، پنڌ جي پراڻي هير پيل هئي. جهٽ سوا ٿُلڪڻ لاءِ، ٻاهر هليو ويندو هيو. موڙ تئون هڪڙو پان نهرائيندو، پنهنجي طرح جو. عمر سان گڏ سوپاري ضرور گهٽجي وئي هئي، ليڪن ان ڏهاڙي هو پان واري جي هٽ تان اڳيرو ئي موٽي آيو. ايترڙي ڳالھ خبر ناهي ڇو، پنئور وانگر سندس سوچ ۾ اٽڪي پئي هئي. ... سنبنڌ تہ آهي. ان کي حق ڪٽي چئو. وارثي چئو.. ڪو مناسب لفظ مليس ڪو نہ. ائين لڳي رهيو هيو، سندس ڪا وڏي قيمتي شيءِ چوري ٿي وئي هجي.

جڏهن منوج ڄائو هيو تہ پهريون دفعو سندس وارثيءَ کي ڇهڪ آيو. دل پشوري ڪندي زال کي چيو هيائين: ”نيڪ آ، نيڪ آ، پاڻ ئي ڪپڙا ڪڍي پائيندس. تون پنهنجي پٽ کي ويني ڏس. ايندي ئي هنڌ ڏار ڪرائي ڇڏيو آ، ان ڇيٽڙيءَ جيتري ڇوري!“

”ڇيٽڙيءَ جيترو نہ چوينس! اٺن پائونڊن جو پٽ ڏنو ٿيمانءِ!“

”ليڪن اهو تہ ٻڌاءِ تہ پايان ڇا؟ هلٽن صاحب وٽ وڃڻو اٿم!“

”نيڪ ٽائي تہ هرگز نہ پائجانءِ! تنهنجي ڳچيءَ ۾ ڄٽڪي ٿي لڳي. اسڪارف پائي وڃجانءِ!“

وري پنکي جائي تہ ٿورو ڇهڪُ اچا سجيهہ آيو، سندس وارثيءَ کي. مانيءَ، نوڪرياڻيءَ جي هٿ جي ملڻ لڳي. ليڪن دال کي تڙکو مايا پاڻ ڏيندي هئي. ڪير ٻيو ڏئي تہ ڪيس ٿڏي تي خبر پئجي ويندي هئي. مايا ديويءَ کي ان ڳالهہ تي ڏاڍو فخر هيو. هڪ دفعي دال مان، ڊگهو وار نڪتو. لالا جيءَ نوڪرياڻيءَ کي ئي ڪڍي ڇڏيو. مايا کي چيائين: ”تنهنجو وار هجي ها تہ مان ٻتونءَ ۾ سانڍي رکان ها. ليڪن مان ان نوڪرياڻيءَ جو وار سهي نہ ٿو سگهان. ڪيس چئو: ڪم ڪرڻو اٿس تہ مٿو ڪوڙائي اچي.“

”اڙي! هي چا! سهاڳڻ آ ويچاري! اها مٿو چو ڪوڙائي؟ رنڙ آ چا؟“

”تہ پوءِ ڪو نوڪر رک!“

تڏهن کان نوڪر ئي گهر ۾ رهيو... هاڻي سانجهڻ ۽ رڌپچاءُ نونهہ اچي سنڀاليو تہ هڪ ڏينهن ڪيس بہ چئي ڏنائين: ’ماني ٻوڙ ڪرڻ وقت، وار کليل نہ رکجانءِ ڌيءَ! اڪئين ٿا پون!‘“

منيءَ چڪي ڳُتَ ڪئي. ليڪن، ڳالهہ مايا جي نظر کان بچي نہ سگهي. هوءَ سمجهي وئي هئي تہ اڄ تائين ڪانئس نوڪرياڻيءَ واري ڳالهہ هن وساري ناهي. بہ چار ڏيهاڙا تہ ڳالهہ کل مذاق ۾ ترندي رهي. امڙ دل ئي دل ۾ پڏي پئي تہ لالا جي هن ڪراڙپ ۾ بہ پنهنجو عشق پيو ڏيکاري. رنو تو رهي، ليڪن ٿورا ڏينهن اجا گذريا تہ سيني ڏنو تہ ابو تہ امڙ سان ڳالهائڻ ئي ڇڏي ويو آهي. مايا پڻ اباڻڪي رهڻ لڳي. ڪراڙپ جو روسامو، ڪين جوانيءَ کان وڌيڪ سر ڪٽندڙ لڳو. ڪاڏي جي ميز تي سيئي ملن، پر لالا جي چپ چاپ ۾ ماني ڪائي اٿي ۽ پند لاءِ نڪري وڃي. پنڌ بہ ٿورو ٿيڻ لڳو. مايا پڇيس تہ ورندي ڏنائينس: ”هاڻي جلدي ٿڪجي ٿو پوان!“

هڪڙي ٻُسائپ رهڻ لڳي گهر ۾. ساڻ هڪ ڊبيل ڊبيل چڪتاڻ پڻ شروع ٿي وئي. ڪاڏي جي ميز تي ويٺي منوج چيس: ”بابا! اوهان عينڪ جو فريم مٽايو. اڄڪلهہ نوان نوان ڊزائين پيا ملن...“

”هيءَ ڊزائين تنهنجي ماءُ جي پاس ڪيل آ، يار!“

”امان جي؟“ منيءَ حيرت مان پڇيو.

”ها! ان کي گول فريم سنو نہ لڳندو هيو. مان چورسو ورتو. وري ڪاري فريم تي اعتراض ٿيو ڪيس، تہ مون براؤن وني ڇڏيو.“

هڪ ڏينهن مانيءَ تي ويٺي ويٺي چرڪي مايا ڏانهن ڏنائين: ”اڄ تڙکو تو ڏنو آ؟“

مايا جو چهرو، ڳاڙهو ٿي ويو. نونهه پڇيو.. ”اوهان کي ڪيئن خبر پئي؟“

”اڄ ڏيءَ! تو واري سس جي ڏنل تڙڪي ۾ مون کي سدائين سندس هٿ جي سرهاڻ اچي ويندي آ.“

ليڪن سندس خاموشي، چڪ هنيو بيٺي رهي. جڏهن ڏبيل ڏبيل پڇا ڳاڇا جو اثر نه ٿيو ته منيءَ هڪ ڏينهن چٽائيءَ سان معافي ورتس: ”مون کان غلطي ٿي وئي بابا! مان، پنهنجي ماءُ کي روڪي نه سگهيس، ۽ امان به مڃي ته وئي.“ هوءَ ٻنهي کي امان سڏيندي هئي. پنهنجي ماءُ کي به، سس کي به.

منوج پرچائيندي چيس: ”ڪا ڳالهه ناهي، بابا! وار آهن، وري وڌي ويندا.“

هڪ ڏبيل مرڪ سان بابو جيءَ چيس: ”ڳالهيون ڏاڍيون معمولي آهن. نه ٿيڻ سان، ڪا دنيا هيڏانهن جي هوڏانهن نه ٿي ٿئي. ليڪن زنده رهڻ وارو رَسُ، ٻٽيل رهندو آ. بس. اسان ڪراڙا ٿي ويا آهيون، هڪٻئي کان ڏاريا ته نه ٿي ويا آهيون....“

سيان تي بابو جيءَ چيو: ”مان ٿورڙن ڏهاڙن لاءِ، پنڪيءَ وٽ رهي ٿو اچان... ٿوري طبيعت-مٽ ٿي ويندي.“

پنڪي، جبل پور ۾ پرڻيل هئي. ٿورڙي بحث پڄاڻان، سڀئي مڃي به ويا. منوج ته مذاق به ڪيس: ”نيڪ آ. تيستائين امان جا وار ٿورا اڃا ڊگها ٿي ويندا.“

امڙ سمجهايس......”ڏيءَ وٽ گهڻا ڏينهن نه ترسجانءِ... جلدي موٽجانءِ!“

ٻئي ڏينهن لالا جي، ٽرين ۾ روانو ٿي ويو.

ٻه ڏينهن، چار ڏينهن، ڇهه ڏينهن، هفتو گذري ويو. ليڪن لالا جي جبل پور نه پهتو. مڙني کي ڳڻتي وني وئي. دوستن يارن ۽ مٽن مائٽن وٽ ڳولا شروع ٿي وئي. خدا نه ڪري ڪو حادثو نه ٿيو هجي، واٽ تي. ڪجهه ٿئي به ها ته لالا جي خبر ته ڪري ها. ڪو مناسب سبب، سندس گهر ٿي وڃڻ جو سمجهه ۾ نه آيو. ڏاڍو مايوس ٿيڻ پڄاڻان، پوليس کي اطلاع ڏنو ويو ۽ اخبارن ۾ تصوير ڇپائي وئي... مگر ڪو پتو ڪُرو نه مليو. پريشاني، ان حد تي وڃي پڳي ته ممڪن يا ناممڪن، هر طرح جا خيالَ ذهن مان گذرڻ لڳا.

اڍائي مهينا گذري ويا ۽ هڪ ڏينهن اوچتو هڪڙو خط مليو. بدري ناٿ جي ڪنهن آشرم مان. لالا هيم راج سخت بيمار آ. سندس حالت ڏاڍي

نازڪ هئي ۽ آشرم جي ڪنهن پنڊت، سندس ڊائريءَ تان پتو هٿ ڪري خط لکي ڇڏيو هيو.

سمورا ماڻهو ستت بدري ناٿ وڃي پهتا.... بس، ٿورڙي دير ٿي چڪي هئي. ساڳيءَ صبح جو، ان جا پساهه پورا ٿيا هيا.

ڏاڙهي وڌيل هئس. وار وڌي، جٽائون ٿي ويا هيس. ٽڏيءَ تي پيو هيو، بلڪل سنياسي لڳي رهيو هيو.

مايا ديويءَ چوڙيون ڀڃي ڦٽي ڪيون ۽ سندس ڪن جي ويجهو وڃي پڇيائين: ”هاڻ ٻڌاءِ... وار ڪٽرايان؟ هاڻ ته نوڙهه ڪرائڻي پوندي. رنڙ آهيان نه!“

۽ هن گهمري لالا جيءَ ڪان پڇي، ڪراڙيءَ متو ڪوڙائي ڇڏيو.

***

گلزار

ڪنهن جي ڪهاڻي

(ريختہ ڪهاڻي)

ايڏو وڏو نالو آ انوءَ جو!

تڏهن خبر پئي جڏهن اسڪول جي مئگزين ۾، سندس ڪهاڻي ڇپي. انل ڪمار چٽوپاڌيا، ڇهون درجو!

تڏهن کان ڪهاڻيڪار ٿيڻ جو شوق هيو ڪيس. ڪهاڻيون سنيون سرجنديون هيس. ۽ مون کي تہ هميشه کان يقين آهي تہ شاعر يا اديب هجڻ، ڪنهن خدائي دَينِ جي ڳالھ آهي، ور نہ تہ هر ڪو شاعر نہ ٿي وڃي. انوءَ ۾ اها ڳالھ هئي جيڪا وڏن وڏن فنڪارن کي ڄائي ڄم کان ملندي آ.

اسان جڏهن اتي ڏڪر ڪيڏندا هياسين، تڏهن بہ انو مڙني کان الڳ ٿلڳ وينو ڪاپيءَ تي ڪجھ لکندو هيو يا سوچيندو رهندو هيو. مون کي وري اهو ڄاڻڻ جي لوري لڳل هوندي هئي تہ انوءَ جي دماغ ۾ ڇا هلندو هوندو؟...... ڪيئن هو خلا ۾ هڪڙو ڪردار جوڙي ٿو ۽ ان کي آڏو پيل پني تي اتاري ٿو وني؟ پوءِ اهو هلڻ گهمڻ ٿو لڳي. انو، جتي دل چويس ٿي، اتي ڪيس موڪلي ٿو ڇڏي. جيڪو چاهي، سو ڪانئس ڪرائي ٿو وجهي ۽ جتئون جتئون اهو لنگهي ٿو، ڪهاڻيءَ جو پلاٽ جڙندو ٿو وڃي. واھ! اهي ڪهاڻيڪار بہ ڪمال جا هوندا آهن. جنهن کي چاهين، ماري ڇڏين، جنهن کي چاهين زندگي ڏئي ڇڏين. آهي نہ خدائيءَ جهڙي ڳالھ!

انو ڪِليو!

اها ڪاليج جي زماني جي ڳالھ آ. ”ائين ناهي. منهنجا ڪردار من گهڙت ناهن ۽ اهي منهنجي وس ۾ بہ ناهن بلڪ مان انهن جي وس ۾ رهندو آهيان.“

انو هاڻي ڳالھ بہ ليکڪن جي طرز تي ڪندو هيو. سندس ڪهاڻي جڏهن ”پرتاب“، ”ملاپ“ يا ”جنگ“ جي سندي ايڊيشن ۾ ڇپجندي هئي تہ مون کي ڏاڍو فخر محسوس ٿيندو هيو. مون اخبار، امان کي ڏيکاري.

”هي ڏس!... انوءَ جي ڪهاڻي. انل ڪمار چٽوپاڌيا، سندس نالو آ.“

”اچا! ٻڌاءِ تہ سهي.“

مون ڪهاڻي پڙهي ٻڌائي امان کي. هڪڙي غريب موچيءَ جي ڪهاڻي هئي. امان جي اکين ۾ ڳوڙها تري آيا:

”اڙي اها تہ پنهنجي پاڙي جي بيڪو موچيءَ جي ڪهاڻي هئي. ان جي ماءُ سان ائين ٿيو هيو.“

اها مون کي بہ خبر نہ هئي. ليڪن مون هڪدم انوءَ جا لفظ ورجائي ڇڏيا.

”سندس ڪهاڻيون من گهڙت نہ هونديون آهن، امان! هو ڪردار پيدا نہ ڪندو آهي بلڪ پنهنجي ماحول مان ڪردار چونڊيندو آهي. جنهن جي لاءِ رڳو اک ۽ ڪن نہ، سوچ ۽ سمجھ جون ڳڙکيون پڻ کولي رکڻيون پونديون آهن.“

امان ڏاڍو متاثر ٿي. شايد منهنجن جملن تي، جيڪي انوءَ جا هيا.

گهٽيءَ ۾ هڪڙو وڏو جمونءَ جو وڻ هيو. ان جي هيٺان ويهندو هيو، بيڪو موچي! سڄي پاڙي جون جتيون وٽس اينديون هيون. ۽ انوءَ جو تہ اهو اڏو هيو. ڪپڙا پلي ڪيترا بہ ميرا نِڪُ هجنس، سينڊل باقي واھ جو چمڪيل رکندو هو انو.

بيڪو، پنهنجي گهسيتي کي چپل جي آڱوٺي ۾ ٽاڪو هڻڻ سيکاري رهيو هيو. مون جڏهن بيڪي جي ڪهاڻي، ڪيس ٻڌائي تہ سندس نڙي گهوگهرجي وئي.

”اسان جا ڏک ڏولاوا، هاڻ اوهان ماڻهو ئي تہ سمجهندئو پٽ! هاڻ اوهان نہ ڄاڻندئو اسان جي ڪهاڻي، تہ ٻيو ڪير ڄاڻندو؟“

انوءَ جو رتبو، ان ڏينهن کان مون لاءِ اچا اوچو ٿي ويو. هو سچ پچ تہ ڄائي ڄم جو اديب هيو.

ڪاليج پورو ٿيو ۽ مان دهلي ڇڏي بمبئيءَ هليو آيس. مون کي نوڪري ملي وئي هئي. ۽ انو، پنهنجي وڏي ياءُ جي ”اوطاق“ تي، سندس هٿ ونڊائڻ لڳو، جتان هو آيورويدڪ ۽ هوميوپئٿيءَ جون دوائون ڏيندو هيو. ڪنهن سرڪاري ڪاتي ۾ ملازم هيو. ليڪن صبح ۽ شام، ٻہ ٻہ ڪلاڪ پنهنجي اوطاق ۾ اهو دواخانو بہ هلائيندو هيو. انوءَ لاءِ گهڻين ئي نوڪرين لاءِ سفارش ڪرايائين، ليڪن هڙ حاصل نہ ٿيس.

مان هڪ پيرو پيڻ جي پرٽي تي دهليءَ ويس ته ساڻس ملاقات ٿي. ڏاڍو بيمار هيو. مون کي چوڻ لڳو: ”تون ئي ڪجهه سمجهاءِ انوءَ کي. ڪو ڪم ڪاج ڪري. هي جڳ جهان جون ڪهاڻيون لکڻ سان ڇا ٿيندو؟“

مان ماٺ ۾ رهيس. هو دير تائين، سيني مان کانگهارو ڪيندو رهيو. پوءِ پاڻ ئي ڳالهايائين:

”اها حرامزادي ان جي پٽ چڏي ته هن جي مت نڪاٽي اچي!“

مون انوءَ کان پڇيو: ”اها حرامزادي ڪير آ؟“

چيائين: ”ڪهاڻيڪاري، بس ان کي ئي پيو گاريون ڏيندو آ ادو، هو سمجهي نه ٿو. هو جسماني روڳ جو علاج ڪندو آهي. مان سماجي ۽ روحاني روڳين جو علاج ڪندو آهيان. مان سماج جي ڏوس وهائيندڙ ناسورن تي پنهنجي ڪهاڻين جا پها رکندو آهيان. اونداهيءَ ۾ پٽڪندڙ مظلوم انسانن جي لاءِ ڏيئا ٻاريان ٿو. ڪين پنهنجي ذهني غلاميءَ جون زنجيرون ڪپڻ جا هٿيار مهيا ڪندو آهيان.“

منهنجي دل چيو: تاڙيون وڄايان. هو گهڻي دير تائين ڳالهائيندو رهيو. هن ٻڌايو، سندس پهريون ڪتاب ڇپائيءَ لاءِ تيار آهي. ملڪ جي وڏن وڏن ادبي رسالن ۾ سندس ڪهاڻيون ڇپجي رهيون هيون. گهڻي گهُرَ هئي رسالن طرفان، ليڪن هو مڙني لاءِ لکي نه ٿو سگهي. هو هڪڙو ناول به لکي رهيو هيو. ليڪن ”اوطاق“ مان ايتري ويساند نه پئي سگهيس جو ان کي جلدي پورو ڪري سگهي. وڏو ڀاءُ ڏاڍو بيمار پيو رهي. ۽ سندس ٻه ٻارڙا آهن. ويچارن! انهن ٻنهي ٻچڙن کي وني به هڪڙي ڪهاڻي سوچي رهيو هيو.

سندس ڪچهريءَ ۾ هاڻ وڏن وڏن ليکڪن جو مذڪور ٿيندو هيو. ڪجهه نالا، منهنجا به ٻڌل هيا. ڪجهه هو ٻڌائي ڇڏيندو هيو. سعادت حسن منٽو، احمد نديم قاسمي، ڪرشن چندر، راجندر سنگهه بيديءَ کان پوءِ ڪافڪا ۽ سارتر جو ذڪر، مون لاءِ بلڪل نئون هيو. ڪجهه ڳالهيون ته منهنجي مٿي کان مٿان گذري ويون. هو ڪهاڻين جا پلاٽ جوڙيندو هيو. هاڻ هو ڪافڪا جي علامت نگاري ۽ سارتر جي وجوديت جون ڳالهيون ڪرڻ لڳو هيو. مون کي لڳو ته ڪهاڻي ڪاتي پوئتي ڇڏائجي ويس. ليکم انل ڪمات چٽوپاڌيا مون کي سمجهايو:

”ڪهاڻي، صرف پلاٽ ڪي واقعن جي تفصيل ۽ ان مان پيدا ٿيل ڪردارن جي تعلقاتن جو ئي نالو ناهي، بلڪ ذهني حادثن جا تاثرات پڻ پنهنجو پاڻ ۾ هڪ ڪهاڻيءَ جڙيندا آهن ۽ ان جي جمالياتي تصوراتن ڪي...“
ڳالهہ منهنجي مٿئون گذري پئي وئي، ليڪن مان سندس تخيلات کان متاثر ٿئي بغير رهي نہ سگهيس.

انل، هڪڙي ڀيري بمبئيءَ آيو. ڪنهن رائيٽرز ڪانفرنس ۾ حصو وٺڻ لاءِ. سندس چار ئي صحي ٿيل ڪتاب، مون کپٽ مان ڪڍي ڏيکاريس... مان دوستن کي اهي ڪتاب ڏيکارڻ ۾ ڏاڍو فخر محسوس ڪندو هيس. ايڏي وڏي اديب جا ڪتاب! ۽ هو هاڻ مون وٽ ترسيل هيو. مون پاڻس جي ٻنهي ٻارڙن واري ڪهاڻيءَ جي باري ۾ پڇيس: ”اها لکيئي؟“
هن هڪ افسوسناڪ خبر ڏني. ”ياءُ گذاري ويو ۽ مٿن مائٽن مِڙي مُڇي ٿي سندس بيوهہ تي چادر وڌي. مون کي پرٽجٽو پئجي ويو. مان هاڻ انهن ٻنهي ٻارڙن جو پيءُ آهيان....“
ڪجهہ ڏينهن ترسي، انل واپس هليو ويو.
هاڻ مان سندس باري ۾ اڪثر اخبارن منجهہ پڙهي وٺندو هيس. جڏهن بہ ڪو نئون ڪتاب ڇپبو هيس تہ هو مون کي ضرور موڪليندو هيو.

سالن پڄاڻان، هڪ ڀيرو وري دهليءَ وڃڻ ٿيو. مان پنهنجي ونيءَ کي بہ ساڻ وٺي ويو هيس. ڪيس چيو هيم تہ پنهنجي ليکڪ دوست سان ضرور ملائيندو سانءِ!
ان ئي شام جو، چمونءَ جي وڻ هينان، انو پنهنجو سينڊل پالش ڪرائي رهيو هيو.... گهسيٽي کان... سندس اڌو اجا بہ اتي ئي هيو. ڳالهہ وري نڪتي ڪهاڻيءَ جي.
”نئين ڪهاڻيءَ جو سڀ کان وڏو مسئلو حقيقت جو بدلجندڙ تصور آهي. حقيقت صرف اها ناهي، جيڪا ڏيکاري ڏئي ٿي. بلڪ اصل حقيقت اها آهي جيڪا اک سان نظر نہ ٿي اچي. ڪهاڻي صرف هڪڙي منطقي رشتي جو نالو ناهي بلڪ ان ڪيفيت نالو آهي جيڪا ڪردار جي تحت الشعور ۾ پيدا ٿي رهي آهي....“
مان وات ڦٽيو، چپ چاپ ٻڌي رهيو هيس.

انل چئي رهيو هيو:

”پوين پنجاھ ورهين ۾ وڏي تبديلي آئي آهي، اردو افساني ۾. اسان جي ڪهاڻيءَ، انهن پنجاھ ورهين ۾ ايڏي ترقي ڪئي آهي جا اسان ان کي دنيا جي ڪنهن به....“

گهسيٽي، چمڪندڙ سينڊل اڳيان ڪندي چيس:

”ڪنهن جي ڪهاڻيءَ جي ڳالھ پيو ڪرين ياءُ! جن جي ڪهاڻي لکندو آهين، سي تہ اتي جو اتي پيا آهن. مان پنهنجي ابي جي جاءِ تي ويٺو آهيان ۽ اوهان پنهنجي ياءُ جي اوطاق پيا هلايو. ترقي، ڪهڙي ڪهاڻيءَ ڪئي....؟“

سينڊل ڏئي، گهسيٽو هڪڙي چپل جي آڱوٺي جو ٽاڪو لڳائڻ ۾ مصروف ٿي ويو.....!!!

***

سيد گلزار حسنين

جاگنگ ٽريڪ

(اردو، پاڪستان)

لڳاتار مهينو کن پارڪ ۾ اچڻ جي ڪري مان ماحول سان هيراڪ ٿي ويو هيس، جيڪو منڊ ۾ مون لاءِ، اوپرو اوپرو هئڻ سبب، ڪوفت ۽ بيزاري پيدا ڪندو هيو. هاڻي گسائڻ تي دل نه گهرندي هئي. پارڪ ۾ ڪو هڪ اڌ هم-ڪلاسي، ايڪڙ ٻيڪڙ به مليو ته مليو، تنهن جي به ملڻ جي پڪ نه. نه وري ان ۾ ڪا باقاعدگي هئي ۽ نه ئي وري ڪا ساٿس ڏگهي ڪچهري ٿيندي هئي. بس بيني پير، سليڪ عليڪ ٿي وئي ته ٿي وئي. منهنجي پنڌ ڪرڻ جو وقت اهڙو هيو، جڏهن سج ٽُبيءَ ۾ هوندو هيو ۽ ڏهاڙيءَ جي مسافريءَ سبب سندس چهرو ٿڪاوٽ ڪان ڳاڙهو ٿي چڪو هوندو هيو. گهٽا ٽٽا پکي، جيڪي ان ئي پارڪ جي گهاٽن وڻن جا باشي هيا، سي روزي روٽيءَ جي ڳولا ۾ شهر جي گهٽين ۾ گهمڻ گهتڻ پڄاڻان، وڻن تي واهيرو ۽ شور ڪندا هيا ته ڪڏهن ڪڏهن ڪن تي پوندڙ آواز، ٻڌڻ ۾ به نه ايندو هيو. گهڻو شور جهرڪين ۽ ڪانون جو هوندو هيو. مون گهڻي ئي دفعا اتان لنگهندي، سوچيو هيو ته ايڏو شور ڪهڙي ڳالھ تي پيا ڪن، ڪو ته ان جو سبب هوندو. لاشڪ ته اهي سبب ۽ مقصد، مون ڪي سمجھ ۾ نه آيا. ڪڏهن ڪڏهن، جڏهن ٽڙڪو اجا هوندو هيو، ته ڊنڊ سان ننڍڙي ٽِبي جي مٿئون ڪانءَ ۽ سرٽيون، لهندڙ سج ڏانهن منهن ڪري آرام سان وينا هوندا هيا. جيئن ئي اس گم ٿي، هنن به اڏامَ پري.

گرمين جي موسم ۾، پارڪ منجهه، سير ڪرڻ وارن جو انگ اجا وڌي ويندو هيو. مختلف عمر جون مايون، مرد ۽ ٻار ٽڪڙو ٽڪڙو هلندي، هڪبئي جي پرواھ نه ڪندي، پيچرن تي يڄ يڄان ۾ هوندا هيا. نوجوان ته پنڌ هلڻ بجاءِ، گهڻو ٽڙو ٻڄندا گذري ويندا هيا. ٿڪاوٽ جو نانءُ نشان به سندن مُکَ تي چٽو نه هوندو هيو. بلڪ پگهر سببئون سندن چهرن تي چمڪاهٽ پيدا ٿي پوندي هئي، جيڪا سندن جوانيءَ جي چغلي هڻندي هئي. منهنجي پنهنجي چهري تي پڻ پگهر سببئون، اهڙي قسم جي چمڪاهٽ پيدا ٿيندي هئي، ليڪن پاڻ کان ننڍي عمر وارن نوجوانن کان گهٽ.

ڪي مايون مرد، نديون نديون ٽوليون ٺاهيو پيا هلندا هيا. مڙني ڪان نرالو ۽ وڏو ٽولو ستن مردن تي مشتمل هيو. مڙئي عمر ڪائي چڙهيا هيا، ليڪن ڏسڻ ۾ سڪما. ڊاري ڊاري هلندا ٻه هيا ۽ لڳاتار ڪچهري ٻه ڪندا ويندا هيا. لڳندو ائين هيو: جڻ ڪين جنگهن ساهڻ ڪان وڌيڪ، ڪچهريءَ سان دلچسپي هجي. ٻه قطارون ناهي، اڳيان پويان هلندا ۽ ڳالهائيندا ويندا هيا. اگر پيچري تي اڳيئون ڪو ايندو هين ته ان لاءِ وٽي ڇڏي هڪ قطار ٺاهيندا هيا ۽ هلندڙ ڳالهه جو سلسلو ٽٽڻ نه ڏيندا هيا. جهڙ گهڙي پيچري تي هلڻ پڄاڻان، ويجهي ڪنهن بينچ تي ويهي رهندا هيا. جهڙ سوا ساهي پٽڻ ۽ هڪ ٻئي سان ڪل مذاق ڪان پوءِ وري پيچري تي پند پوندا هيا. منجهن هڪڙو ڪراڙو، عجيب حليي جو هيو. اڪثر اڇي قميص، ساڳئي رنگ جي پتلون ۽ جوتا ٻه اڇا پاتل. قد، وچٿرو هيس. جنگهون سنهڙيون ۽ پيٽ وڌيل. اڇي قميص، پيٽ وٽ سوڙهي. عمر، ستر ٻاهتر سال.

پهريون دفعو جڏهن منهنجي نظر، مٿس پئي ته ائين لڳو جڻ هو پوئين جنم ۾ مڇي رهيو هوندو. مهنجي واتان اڻ-لکو نڪري ويو: ”مڇي نما ماڻهو“. مون ڪي ان عجيب خيال جو ڪو خاص سبب ٻه سمجهه ۾ ٻه نه آيو. شايد سنهيون جنگهون ۽ وڌيل پيٽ ڏسي، منهنجي ذهن ۾ اهو اڊنگو تصور ابريو. پند دوران، ساڻس ٻه دفعا آمهون سامهون اچٽو پوندو هيو. هر چڪر ۾، منهنجي پهرين نظر، ان مڇي نما ماڻهوءَ تي پوندي هئي. سندن هڪڙو ٻيو جوڙيوال ٻه ٿورو عجيب هيو. اڇي ڏاڙهي ۽ ڊگها وار، سي ٻه ڪلهن تي وڃايل. اهو وري پوري رنگ جي گهيريدار ڪانئچ پائيندو هيو. سياري ۽ اونهاري، ساڳئي رنگ جي اوني چادر سان پاڻ ڪي ويڙهيو وتندو هيو. ڪيس منهنجي ذهن، ڪنهن ڏورانهين جهنگ جي ڪناري تي واقع اجڙيل مندر جو پروهت ٻڌائي ڇڏيو. اهڙي مندر جو، جنهن جا پوڄاري زماني جي ڏاڪڙن سبب، اهو ڳوٺ يا علائقو ئي تياڳي ويا هجن ۽ ان جو هاڻي اڪيلو نگهبان ۽ پوڄاري اهو اڇي ڏاڙهي ۽ ڊگهن وڪريل وارن وارو پروهت ئي رهجي ويو هجي، جنهن جي ايمان ۽ وابستگيءَ، ڪيس مندر سان بيوفائي ڪرڻ نه ڏني هجي. گهڻا دفعا ائين ٻه ٿيو ته مان ان پروهت متعلق سوچيندو هيس ته منهنجو ذهن ان پارڪ مان نڪري ويران مندر ۽ ان جي اوس پاس موجود وڏي ۽ گهاٽي جهنگل جي سير تي نڪري ويندو هيو. جتي مندر ڪان ٿوري فاصلي تي موجود هڪ اوچي پهاڙ مان وهندڙ چشمي جو پاڻي، جهڙ سوا انهيءَ پٿريلي ڪاراڻ مائل پهاڙ تي وهڻ پڄاڻان هيٺ، ان جي

پٿريلي دامن ۾ ڪري رهيو هجي. انهن پٿرن تي، متئون ڪان ان آبشار جي ڪرڻ جو لاڳيتو شور ۽ چاندي نما ريبڙي جون ڦڙڪون. وري اهو پاڻي وهندو، مندر جي پاسي ۾ نهيل هڪ ڍنڍ ۾ ڪنو ٿيندو هيو. اها ڍنڍ ڪا وڏي بہ نہ هئي. لڳ ڀڳ پنجن ايڪڙن جي ايراضيءَ تي ڦهليل هوندي، جيڪا وري هڪڙي نئن جي شڪل اختيار ڪري، جهنگ ۾ ئي غائب ٿي وڃي. ڍنڍ ڪان ٿوري فاصلي تي، ان ڳوٺ جي گهرن جا اهڃاڻ هيا، جنهن جي رهاڪن اهو مندر اڏيو هوندو. ايامن تائين اتي ديوي ديوتائن جا پڄن ڳاتا ۽ پرشاد ورهايا ويا هوندا. دنيا جي محرومين مان آجائيءَ لاءِ ياتري پرارٿنائون ڪندا رهيا هوندا. مرادون پوريون ٿيڻ تي دهل ۽ نغارن جا آواز، جهنگل ۾ پري پري تائين ٻڌڻ ۾ ايندا هوندا، سي بہ تڏهن، جڏهن ڪو پنهنجي باسيل سُکَ ماڻڻ پڄاڻان منائي ۽ ڪُتي شڪراني طور ديويءَ جي چرنن ۾ رکڻ ايندو هوندو. پوڄاري ۽ آيل ياتري، انهيءَ ڍنڍ جي صاف شفاف پاڻيءَ سان شنان ڪندا هوندا. مندر جي درن ۽ درين تي ساوڪ ڦٽي آئي هوندي. ڍنڍ سان گڏ نهيل پٿر جي ڏاڪڻين کي بہ جهنگلي ٻوٽا ۽ وليون چڳو خاصو ورائي ويون هونديون. ٻيو تہ انهن ڏاڪڻين، گهٽي وقت ڪان ڪنهن پوڄاريءَ يا ياتريءَ جي پيرن جو ڇهاءُ ئي محسوس نہ ڪيو هوندو، جيڪي هتي اشنان ڪرڻ يا تن صفائيءَ پڄاڻان، مندر اندر ديوتائن جي چرنن ۾ نِمَڻ لاءِ پنهنجي پاڻ کي تيار ڪرڻ لاءِ، انهن ڏاڪڻين تي هلندا هوندا.

هاڻي فقط زمين تي سُرندڙ جيت جڙا هيا يا ڪنهن قضا-نِئي کي جهنگلي جانور پاڻي پيئڻ واسطي، هيڏانهن اچن تہ ڪن ڏاڪڻين تي بہ اچي ويهن. هن ڳوٺ ۾ هاڻي، ڪجهہ بہ باقي نہ بچيو هيو. ها گهٽين جا اهڃاڻ موجود هيا، ور وڪڙ گهٽيون هاڻ بہ موجود هيون. گهرن جون ڇتيون ۽ ڪوئن جا دروازا ڪو نہ هيا، مگر بينل ۽ ڍنل پٽيون، گهٽين جي موجودگيءَ جو سبب هيون. هڪ هنڌ ڳوٺ جي مرڪزي تنور جا اهڃاڻ هيا. منهنجو ذهن، انهن سمورين جاين تي گهومتاريون ڪندو رهندو هو. ڪيترا دفعا تہ هرڻن جي ٽوليءَ ۾ هليو ويندو هيو، جتي ٿوري فاصلي تي اس ۾ ليٽيل شينهن، ڪين تاڙيندي نظر ايندا هيا. وڻن تي باندرن ۽ لنگورن جا ٽپا ۽ مستيون. جڏهن ذهن ان ڪندر مندر، جهنگ جهر، آبشارن ۽ ڍنڍ جي سير پڄاڻان موتي پارڪ ۾ ايندو هو تہ ڪيترا دفعا اهو سوال ساڻُ ڪنيو ايندو تہ اهو پروهت ڪڏهن ڪان هتي سير ڪرڻ ايندو آهي؟ ڇا هن انهيءَ مندر

کي خيرباد چئي ڇڏيو آهي يا رات جو موٽي مندر ويندو آهي؟ اڪثر انهيءَ تخيلاتي سوال جواب تي مان مشڪي ڏيندو هيس.

سندن گروپ ليڊر، هڪڙو ڍڳهو همراهه هيو. ٿلهڙ جسم تي سهڻو لباس پاتل ۽ هٿ ۾ لڪڻ هوندو هيس. اهو ڪو زميندار هيو، جو اڪثر پنهنجي فصلن، گهوڙن ۽ ڍڳين مينهن جا قصا يارن کي ٻڌائيندو هلندو هيو. سندس پوڪي راهي شايد سندس پٽن سنڀالي هجي، جو جيڪي ٻه واقعا ٻڌائيندو هيو، سي اڳئين وقت جا هوندا هيا.

مان ڪيترا ئي دفعا ان ٽولي جي پويان پويان هلندي، لاشعوري طور تي سندن پيرن تي هلندو هيس. ڪڏهن سندن رفتار کان ٿورو پوئتي هٽي هلندو هيس، وري ڪڏهن اڳتي نڪري، ننڍيون ننڍيون وڪون کٽي هلندو هيس ۽ سندن ڪچهري ٻڌندو هلندو هيس. اهي پنهنجي جواني، نوڪري، ڪاروبار، ٻارن ٻچن ۽ پوٽن ڏوهٽن بابت ڳالهيون ڪندا هيا. منهنجي ان دوران ساڻن، ڪا ٻه عليڪ سليڪ ڪا نه ٿي. ائين ٻه سال گذري ويا. البته پارڪ ۾ ٻين ڪيترن ئي ماڻهن سان جاڻ سڃاڻ ٿي وئي. جنهن مان مون کي اها سُڌ پئي ته پارڪ ۾ پنڌ ڪرڻ جي معاملي ۾ ڪير ڪيترو پابند آهي. هڪ ڏينهن، اهي سمورا گم هيا. سندن مقرر وقت تي ڪو ٻه نه آيو هيو. مون سوچيو شايد پاڻ ۾ صلاح ڪري وقت مٽائي ڇڏيو هجين. ٻئي ڏينهن جڏهن انهن جهونڙن جو ٽولو اڳيئون ايندو نظر آيو ته منجهن ”مڇي نما ماڻهو“ نظر نه آيو. سوچيم: شايد ڪيس ڪو ڪم ٿي پيو هوندو يا طبيعت خراب ٿي پئي هوندس. الائي ڇو منهنجي ذهن، پاڻمرادو ان معاملي ۾ اهو ئي ڪارڻ گهڙي ورتو. ٻئي ڏينهن ٻه هو نظر نه آيو. بلڪ هو مون کي وري ڪڏهن ٻه نظر نه آيو. لڳ ڀڳ هفتو ته منهنجون نظرون کيس ڳولهينديون رهيون. پوءِ مون گمان ڪيو ته شايد گذاري ويو آهي. ٿوري عرصي پڄاڻان ان اجڙيل مندر وارو پروهت ٻه گم ٿي ويو. ڪيس نه ڏسي مان ٿورو ڏڪارو ضرور ٿيس.

انهن ماڻهن سان منهنجي هڪ قسم جي اڻ-لڪي وابستگي ٿي وئي هئي. جڏهن پروهت کي هڪ هفتي تائين نه ڏٺم ته مون هڪ ڏينهن ويجهو کان گذرندي کين سلام ڪيو، جنهن جي جواب ۾ سمورن وعليڪم السلام چيو. مون پروهت جي نه اچڻ جو ڪارڻ پڇين ته ان زميندار افسوس منجهئون جواب ڏنو ته: ’اهو انتقال ڪري ويو.‘

”اوھ! مون کي ڏاڍو افسوس ٿيو!“ جنهن جواب جي توقع هئي، سو ٻڌي، مون پڻ ڏکاري شڪل ناهي چيس: ”ڪيس چا ٿيو؟“

”ڪو خاص سبب نہ هيو!“ ڏکهي همراھ مشڪندي چيو: ”جنهن عمر جي حصي ۾ اسان آهيون، اتان ٻئي جهان ۾ وڃڻ لاءِ ڪنهن خاص وجه جي ضرورت نہ پوندي آهي. هڪڙو معمولي بهانو ئي ڪافي آهي. جيئن ڪنهن وڻ جو زمين تي ڪريل سڪل پن، هوا جي هلڪي جهونڪي تي اڏامي، ڪٿان جو ڪٿي هليو ويندو آهي. رب مٿس ٻاجھ ڪري.“

مان وک وڌائي، اڳتي نڪري ويس.

ان واقعي ڪان ٿورڙن ڏهاڙن پڄاڻان، مون کي نوڪريءَ جي سلسلي ۾، ملڪ ڪان ٻي سال ٻاهر رهڻو پيو. جڏهن موٽيس تہ هڪڙي هفتي تائين تہ ڪي مصروفيتون رهيون ۽ مان پارڪ وڃي نہ سگهيس. ان ڪان پوءِ وري باقاعدگيءَ سان وڃڻ لڳس. پارڪ ۾ گهڙندي ئي، سڀ ڪان پهريون خيال مون کي انهن ڪراڙن جو آيو. مون ڪين ڏسڻ ۽ سندن خير خيريت ڄاڻڻ پئي چاهي. ٿوري دير ڪان پوءِ پري ڪان ايندي، نظر آيا. معمول مطابق سندن ڏکهو ليڊر، مڙني ڪان اڳيان هيو. ويجهو اچڻ تي مون پهريون دفعو ٻيهي، ساڻن ملڻ چاهيو. ليڊر، پهرين منهنجي ڪلهي تي هٿ رکيو. پوءِ سِکَ مان ڳراٽڙي پاتائين: ”اوهان گهڻي وقت ڪان پوءِ نظر آيا آهيو. مون کي ڳڻتي ٿي پئي هئي. حالانڪ اڃا تائين مون کي اوهان جي نالي جي بہ خبر ناهي!“

مون ورندي ڏنس: ”مان ملڪئون ئي ٻاهر هليو ويو هيس.“ وري ڪلندي چيومانس: ”هونئن بہ هڪ دفعي پنهنجي ساٿيءَ جي وفات تي اوهان چيو هيو تہ ان عمر ۾ مرڻ لاءِ ڪنهن خاص سبب جي ضرورت نہ هوندي آهي ۽ مان اڃا ان عمر ۾ پهتو ناهيان.“ مون واري ان ڳفتي تي اسان ٻئي مشڪياسين. ان ڪان پوءِ مون سندس ٻين ساٿين سان هٿ ملايو. ليڪن منجهن سندن پراڻن ساٿين مان هڪ بہ نہ هيو. هيءُ سمورا همراھ، زميندار سان انهن گذريل ٽن سالن ۾ اچي شامل ٿيا هيا.

گهڻو زمانو ٿي ويو آهي، ان زميندار کي بہ دنيا ڇڏئي، ليڪن جهونڙن جو هڪڙو ٽولو اڄ بہ قائم آهي. هاڻ سندن اڳواڻ، هڪڙو ٻت ۾ پريل، وچولي قد ڪاٺ ۽ لڳ ڀڳ ٦٥ سال عمر جو همراھ آهي. مان پوين ٿورڙن ڏهاڙن ڪان محسوس ڪري رهيو هئس تہ اهي مون کي ڪا ڳالھ چوڻ چاهين ٿا ۽ مون کي اندازو هيو تہ هو مون سان ڇا ٿا ڳالهائڻ چاهين.

مجاڻ مان اها ڳالهه ڪانئن ٻڌڻ نه پئي چاهي. ٿورڙا ڏهاڙا ته مان ڪانئن لنوائيندو رهيس.

هڪ ڏينهن انهن مون کي روڪي ورتو ۽ چيائون: "سائين منهنجا! هاڻ اوهان عمر جي جنهن حصي ۾ آهيو، ان ۾ اڪيلو واڪ ڪرڻ، بيزاريءَ جو باعث به آهي ۽ ان ۾ حفاظت به ناهي. ساهه تي ڪو اعتبار ناهي. اگر اوهان اسان سان شامل ٿيڻ مناسب سمجهو ته اسان کي خوشي ٿيندي."

مون سندن ڳالهه مڃي ورتي.

پگهر ۾ چَلِ، مشڪندڙ ۽ چمڪندڙ چهرن وارا نوجوان پڄندي، اسان ڏانهن ڏسندي گذري ويندا آهن. جيئن وهندڙ وقت گذري ويو. مان ڪيترا ئي دفعا سوچيندو آهيان: "انهن جوان ماڻهن جي ذهنن ۾ مون لاءِ تصور ڪهڙو اپرندو هوندو: مڃي نما ماڻهو يا پروهت!"

***

("پٽر ڇهري" تان ترجمي سان ڪنيل)

انجنيئر عبدالوهاب سهتي جا ڇپيل ڪتاب

- **تخليق / تحقيق**

١. هِراس (ڪهاڻيون) — آڪٽوبر ١٩٨٩ع
٢. جڏهن بُت ئي چوي ڪافر (ڪهاڻيون) — نومبر ١٩٩٢ع
٣. هٿَ جِي وڍِي (ڪهاڻيون) — ١٩٩٩ع
٤. نٺيڙي روپ وارا، چوڻيون ۽ پهاڪا — اپريل ٢٠٠٢ع
٥. ورجيسون: پسمنظر ۽ ڪارج — نومبر ٢٠٠٣ع
٦. موزون آکاڻين تي مشتمل پهاڪا ۽ چوڻيون — آگسٽ ٢٠٠۴ع
٧. اترادي پهاڪا ۽ چوڻيون — مارچ ٢٠٠٦ع
٨. لاڙي پهاڪا ۽ چوڻيون — سيپٽمبر ٢٠١٥ع
٩. ماڳن مڪانن جي نالن تي مشتمل پهاڪا ۽ چوڻيون — جُون ٢٠١٦ع
١٠. طبي پهاڪا ۽ چوڻيون — ڊسمبر ٢٠١٦ع
١١. ٿري پهاڪا ۽ چوڻيون — اپريل ٢٠١٧ع
١٢. گهاگهر منجهه ساگر (هندڪو پهاڪا ۽ چوڻيون) — جنوري ٢٠١٨ع
١٣. نصيحت آموز آکاڻين وارا پهاڪا ۽ چوڻيون — مارچ ٢٠١٩ع
١۴. پهاڙي آکاڻ (پهاڙي پهاڪا ۽ چوڻيون) — آڪٽوبر ٢٠٢٠ع

- **تاليف/ ترتيب/ تدوين/ترجمو**

١. عبدالڪريم گدائي: روايت ۽ بغاوت جو شاعر — جنوري ٢٠٠٦ع
٢. گل شڪر (نئين سر لکيل) — مارچ ٢٠١١ع
٣, تنقيدون ۽ تجزيا- پروفيسر نذير احمد سومرو — جنوري ٢٠١٣ع
۴, موهيو مون کي جن- پروفيسر نذير احمد سومرو — مئي ٢٠١٥ع
٥. پهاڪن ۽ چوڻين بابت تنقيدي مضمون — جولاءِ ٢٠١٥ع
٦. ٻوناٽو ٻُڙ (نئين سر لکيل) — ڊسمبر ٢٠١٥ع
٧. چوندڊ سنڌي چوڻيون — فيبروري ٢٠١٧ع
٨. پهاڪن ۽ چوڻين بابت مقالا ۽ مضمون — آگسٽ ٢٠١٧ع

٩. پهاڪن جي پابوهه	اپريل ٢٠١٨ع
١٠.شاهه جي شاعريءَ جو پهاڪاتي پهلُو	آڪٽوبر ٢٠١٨ع
١١.شاهه جي شاعريءَ ۾ اصطلاحي عنصر	فيبروري ٢٠٢١ع
١٢.سوڪڙي ڳالهين جي	مارچ ٢٠٢١ع
١٣.سک وندي (ترجمو ڪهاڻيون)	ڊسمبر ٢٠٢٢ع

ڏاهپ پبليڪيشن لاڙڪاڻي پاران ڇپرايل ڪتاب

1. لفظن جي خوشبو .... احسان دانش (120 رپيا)
2. خط خوشبو خواب .... فياض لطيف (ختم)
3. ڏات ڏيئا ٻاريا .... مرتب: رياضت ٻرڙو (ختم)
4. Prayer Of Poetry .... Shaikh Ayaz/ShafqatWadho (ختم)
5. ڀڳت ڪبير جا دوها ... مترجم: پروفيسر عطاء الله ابڙو (ختم)
6. ساهت ڏيهه جا سرجڻهار .... رضوان گل (ختم)
7. پيار جي پهرين بارش .... رضوان گل (ختم)
8. رباعياتِ عمر خيام .... مترجم: پروفيسر عطاء الله ابڙو (ختم)
9. مون ڏات انوکي آندي آ .... مرتب: رياضت ٻرڙو (ختم)
10. ناهيون .... غلام مصطفىٰ ناهيون (ختم)
11. ڏوري ڏنم ڏيهه .... عاشق منگي (ختم)
12. واءُ وڪيريا خيال .... رياضت ٻرڙو (150 رپيا)
13. تنقيدون ۽ تجزيا .... پروفيسر نذير احمد سومرو (160 رپيا)
14. نديءَ جو گيت ...... خليل جبران/پروفيسر عطاء الله ابڙو (200 رپيا)
15. سپنن جو انت .... رضوان گل (150 رپيا)
16. گلن جهڙي شاعري پوپٽ جهڙا پار .... مختيار سمون (80 رپيا)
17. موهيو مون کي جن .... پروفيسر نذير احمد سومرو (140 رپيا)
18. آبشار .... جبران خليل جبران/شفقت حسين وڌو (120 رپيا)
19. جيون جو سفر .... پروفيسر منظور ڇڄڙو (240 رپيا)
20. سُک وندي .... سنڌيڪار: انجنيئر عبدالوهاب سهتو (300 رپيا)

[رابطي لاءِ: 03337533011]

***

سنڌ سلامت

www.sindhsalamat.com

سنڌ سلامت جو مشن ۽ مقصد سنڌي ٻوليءَ جي ڊجيٽلائيزيشن ۽ پکيڙ کي وسيع ڪرڻ آهي ۽ پڻ دنيا سان گڏ سندس رفتار سان هلڻ جو سانباهو آهي، جو تہ تاريخ هميشہ انهن قومن جو احترام ڪيو آهي جن پنهنجي علمي سرمائي جي حفاظت ڪئي آهي. سنڌ سلامت پڻ پنهنجي ٻوليءَ جي بقاء خاطر سنڌي ٻوليءَ ۾ لکيل قيمتي ۽ ناياب ورثي کي ضايع ٿيڻ کان بچائڻ ۽ ان کي نہ رڳو محفوظ رکڻ پر پنهنجي اديبن، ليکڪن، محققن ۽ شاعرن جي علم، هنر ۽ تخليقن کي ڊيجيٽلائيز ڪندي دنيا جي ڪنڊ ڪڙڇ ۾ موجود سنڌين تائين مفت ۾ آسانيءَ سان پهچائڻ جو عزم ڪيو آهي.
اسان جي خواهش هئي تہ سنڌي مواد تي مشتمل هڪ اهڙو ڪتاب گهر قائم ڪجي جتي هر موضوع تي مشتمل ڪتاب موجود ملن. ڪتابن کي ڳولڻ ۽ ڊائونلوڊ ڪرڻ آسان هجي ۽ اينڊرائيڊ سميت آئي فون يا ونڊوز آپريٽنگ سسٽم سميت هر قسم جي ڊوائيس تي آساني سان آن لائين پڻ پڙهي سگهجي.
۽ اهو سڀ ”سنڌ سلامت ڪتاب گهر“ ذريعي ئي ممڪن ٿي سگهيو. اميد تہ سنڌ سلامت ڪتاب گهر ذريعي سموري دنيا ۾ موجود سنڌي نہ صرف ڀرپور لاڀ حاصل ڪندا پر سنڌ سلامت ڪتاب گهر کي وڌيڪ فائديمند بنائڻ لاءِ پنهنجو پورو ساٿ نڀائيندا.

books.sindhsalamat.com

سنڌ سلامت ڪتاب گهر جي اينڊرائيڊ اپليڪيشن پلي اسٽور جي هن لنڪ تان ڊائونلوڊ ڪريو:

https://play.google.com/store/apps/details?id=com.sindhsalamat.book

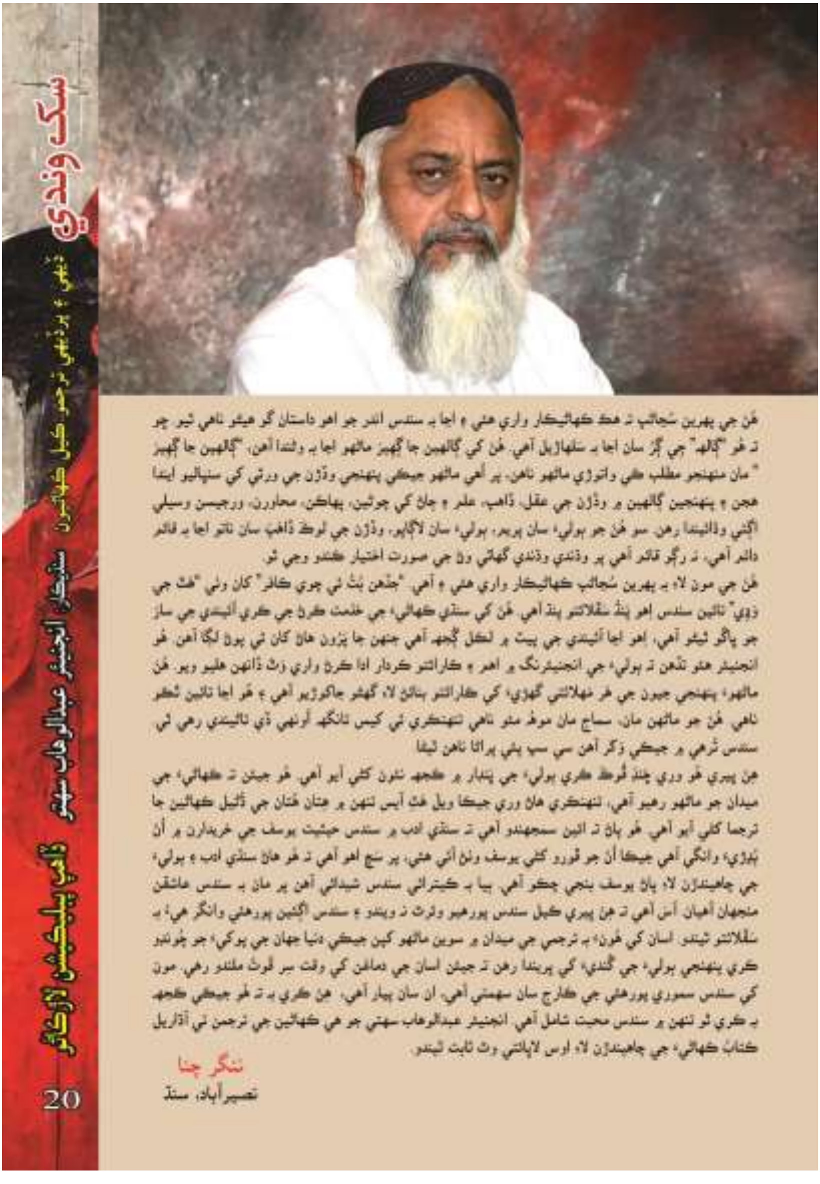

سُک وَنڊي

ڏيهي ۽ پرڏيهي ترجمو ڪيل ڪهاڻيون

سنڌيڪار انجنيئر عبدالوهاب سهتو

ڏاهپ پبليڪيشن لاڙڪاڻو

20

هُن جي پهرين سُجاڳ ته هڪ ڪهاڻيڪار واري هئي ۽ اجا به سنڌس اندر جو اهو داستان گو هيٺو ناهي ٿيو جو ته هُو "ڳالهه" جي ڳڙ سان اجا به سنڀاڙيل آهي. هُن کي ڳالهين جا ڳهير ماڻهو اجا به وڻندا آهن. "ڳالهين جا ڳهير" سان منهنجو مطلب ڪي واتوڙي ماڻهو ناهن، پر اُهي ماڻهو جيڪي پنهنجي وڏڙن جي ورثي کي سنڀاليو ايندا هجن ۽ پنهنجين ڳالهين ۾ وڏڙن جي عقل، ڏاهپ، علم ۽ ڄاڻ کي چوڻين، پهاڪن، محاورن، ورجيسن وسيلي اڳتي وڌائيندا رهن. سو هُن جو ٻولي، سان پريم، ٻولي، سان لاڳاپو، وڏڙن جي لوڪ ڏاهپ سان ناتو اجا به قائم دائم آهي. ته رڳو قائم آهي پر وڌندي وڌندي گهاٽي وڻ جي صورت اختيار ڪندو وڃي ٿو.

هُن جي مون لاءِ به پهرين سُجاڳ ڪهاڻيڪار واري هئي ۽ آهي. "جڏهن ٻڌُ ٿي چوي ڪانو" ڪان وٺي "هٿ جي ٺوڻي" تائين سندس اهو پنڌ سڦلائتو پنڌ آهي. هُن کي سنڌي ڪهاڻي، جي خدمت ڪرڻ جي ڪري اَئيندي جي ساز جو پاڳو ٿيڻو آهي. اهو اجا اَئيندي جي پيٽ ۾ لڪل ڳجهه آهي جنهن جا پڙون هاڻ کان ئي پوڻ لڳا آهن. هُو انجنيئر هئو تڏهن ته ٻولي، جي انجنيئرنگ ۾ اهم ۽ ڪارائتو ڪردار ادا ڪرڻ واري وٽ ڏانهن هليو ويو. هُن ماڻهو، پنهنجي جيون جي هر مهلائتي گهڙي، کي ڪارائتو بنائڻ لاءِ گهڻو جاڪوڙيو آهي ۽ هُو اجا تائين ٿڪو ناهي. هُن جو ماڻهن مان، سماج مان موهه مٺو ناهي ٿيو ۽ ٺهڪري ٿي ڪيس ڏانگهه اُونهي ڏي ڏسيندي رهي ٿي. سنڌس ٽرهي ۽ جيڪي ذڪر آهن سي سڀ پٺي پرانا ناهن ٿيا

هن پيري هُو وري چند قُرطق ڪري ٻولي، جي پٺار ۾ ڪجهه ٿئون ڪئي آيو آهي. هُو جيئن ته ڪهاڻي، جي ميدان جو ماڻهو رهيو آهي، ٺهڪري هاڻ وري جيڪا ويل هٿ آيس تنهن ۾ هتان هُتان جي ڏٺيل ڪهاڻين جا ترجما ڪئي آيو آهي. هُو ڀاڻ ته اُئين سمجهندو آهي ته سنڌي ادب ۾ سندس حيثيت يوسف جي خريدارن ۾ اُن ٻُڏي، وانگي آهي جيڪا اُن جو ڦورو کڻي يوسف وٽ آئي هئي، پر سچ اهو آهي ته هُو هاڻ سنڌي ادب ۽ ٻولي، جي چاهيندڙن لاءِ ڀاڻ يوسف بڻجي چڪو آهي. پيا به ڪيترائي سندس شيدائي آهن پر مان به سندس عاشقن منجهان آهيان. آس آهي ته هن پيري ڪيل سندس پورهيو ورثي ته ويندو ۽ سندس اڳين پورهئي وانگر هي، به سڦلائتو ٿيندو. انسان کي هُون، به ترجمي جي ميدان ۾ سوين ماڻهو کپن جيڪي دنيا جهان جي ٻولي، جو چُونڊو ڪري پنهنجي ٻولي، جي ڳنڍي، کي پريندا رهن ته جيئن انسان جي دماغن کي وقت سر ڦوٽ ملندو رهي. مون کي سندس سموري پورهئي جي ڪارج سان سهمتي آهي. ان سان پيار آهي، هن ڪري به ته هُو جيڪي ڪجهه به ڪري ٿو تنهن ۾ سندس محبت شامل آهي. انجنيئر عبدالوهاب سهتي جو هي ڪهاڻين جي ترجمن تي آڌاريل ڪتاب ڪهاڻي، جي چاهيندڙن لاءِ اوس لاڀائتي وٿ ثابت ٿيندو.

تنگر چنا

نصيرآباد، سنڌ